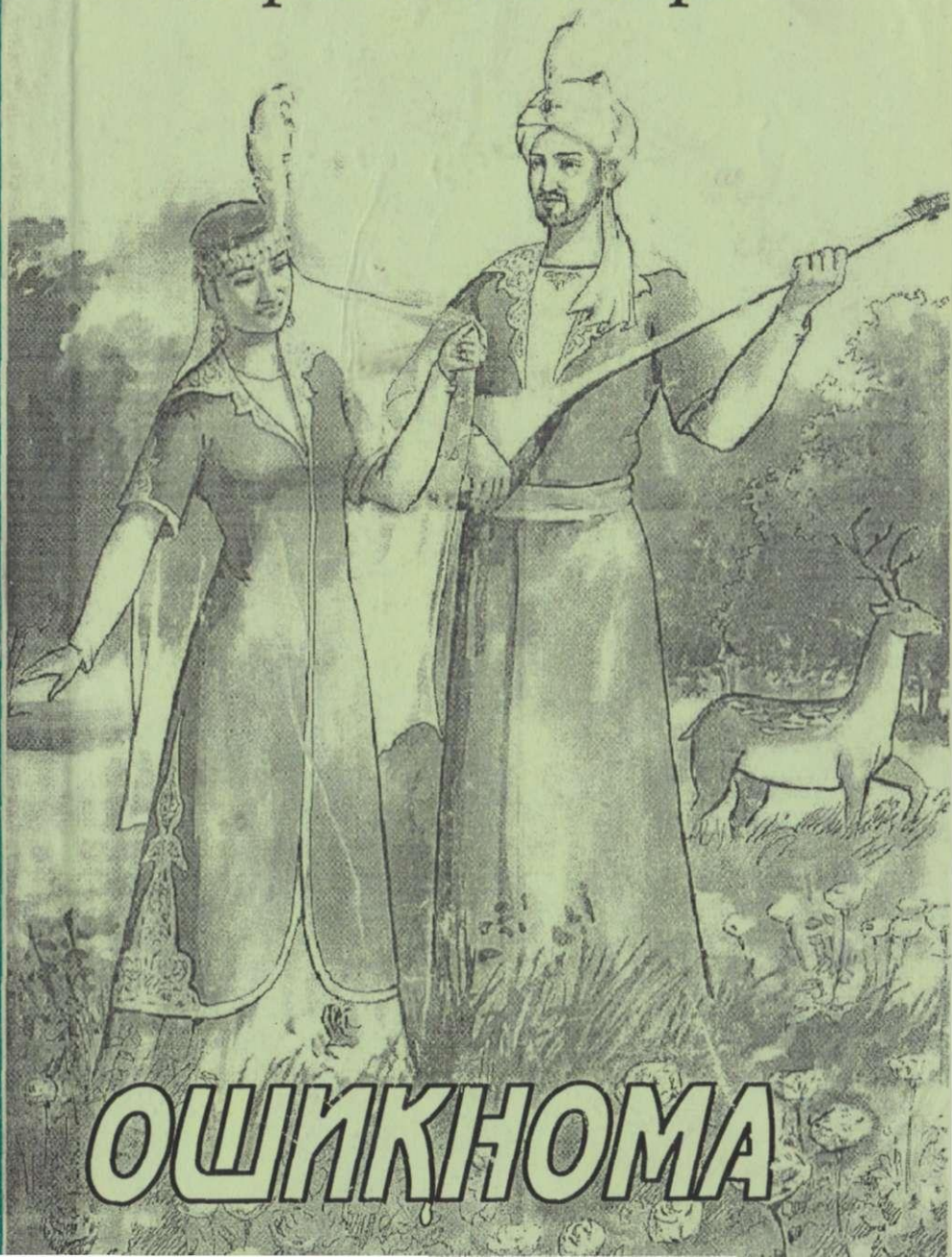

82,3

0-96 Хоразм достонлари

ОШИКНОМА

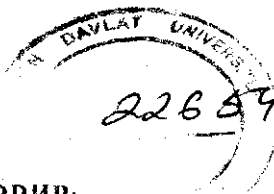
823.
0-96.

АЛ—ХОРАЗМИИ НОМЛИ
УРГАНЧ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Хоразм дostonлари

ОШИҚНОМА

2—КИТОБ.

МАСЪУЛ МУҲАРРИР:
ПРОФЕССОР С. Р. РУЗИМБОЕВ

УРГАНЧ—2006 й

Замен 2010г

Ушбу нашрга Хоразмда кенг тарқалган илқий-саргузашт мавзусидаги туркум дostonлар жамланди. Маъмуага киритилган дostonларнинг барчаси тошбосма ва қўлёзма нуسخалар асосида нашрга тайёрланди. Маъкур дostonлар китобхонларнинг эътиборига сазовор бўлади деган умиддамиз.

Таҳрир ҳайъати: Абдулла Аҳмедов, Матназар Абдулҳаким, Сотим Аваз, Баҳодир Бобожонов, Исмоил Оллаберганов, Сафарбой Рўзимбоев, Азимбой Саъдуллаев, Қадамбой Солаев.

Нашрга тайёрловчилар: С. Р. Рўзимбоев, Г. О. Эшчoнова, С. С. Рўзимбоев.

Тақризи: филология фанлари доктори, профессор:
Жумабой ЮСУПОВ.

- С) «ХОРАЗМ» нашриёти—Урганч—2006 йил.
С) С. Р. Рўзимбоев, Г. О. Эшчoнова,
С. С. Рўзимбоев—2006 йил.

БЕБАҲО МЕРОСНИНГ ИККИНЧИ УМРИ

Хоразм воҳаси дoston ижроси билан шуғулланувчи бахшичилик ва халфачилик анъаналарининг энг ри вожланган минтақаларидан биридир. Яқиндагина уни верситетимиз олимлари ана шу халқ ижодкорлари репертуари асосида «Гўрўғли» эпосини наширга тай ёрлаб, китобхонлар таҳсинига сазовор бўлган эдилар. Сизга тақдим этилаётган ушбу дostonлар мажмуаси нинг наширда тайёрланиши ана шу хайрли ишнинг бевосита довомидир.

Хоразмда дostonларни китобат қилиш, уларни қис сахонлар ва халфалар томонидан эркаклар ҳамда аёллар дивраларида айрим-айрим ҳолда йқиб эшит тириши қадимдан мавжуд бўлиб, унинг илдизлари «Лвесто» китобига бориб боғланади.

Университетимиз олимлари қиссахонлар ва халфалар бисотидаги қўлёзма, тошибосма китобларни то пиб, уларни ҳозирги жорий алифбога ўтказиб; жуда яхши иш қилганлар ва бебаҳо маънавий меросимизга иккинчи умр бағишлаганлар. Мажмуада «Ошиқ Ғариб» «Ошиқ Албанд»; «Ошиқ Мискин» каби дostonлар матни келтирилган бўлиб; Хоразм минтақасида мазкур дostonларнинг мухлислари «Гўрўғли» дostonлари никидан ҳам эмас. Шу нарсани алоҳида таъкидлаш керакки; Хоразм воҳасида «Ошиқ Ғариб» дostonи нинг қўшиқларидан бир-иккитасини ёд билмаган, уни қўшиқ қилиб айтмаган кекса авлод вакиллари ни учратиш қийин.

Афсуски; кейинги асрда мафкуравий тайзиқ асо сида араб алф. зитидаги қўлёзма китоблар эскилик сарқити сифатида таъқиқланди. Уларни саводхон

халфалар фақат тор доирадагина ўқиб, тарғиб қилиб келишди. Шу сабабли бундай бебаҳо китоблар са ҳифасига битилган дostonларимиздан кейинги авлод бебахра қолди. Ушбу дostonларни нашрга тайёрлаш маънавий қадриятларимизни қайта тиклаб, халқимизнинг маънавий мулкига айлантириши демакдир.

Яна шу нарсани алоҳида таъкидлаш зарурки, ушбу қўлёзма китоблардан воҳадаги ўзбек, туркман, қорқалпоқ бахши ва қиссахонлари биргаликда фойдаланиб, улардан маънавий озиқ олиб келинган. Ҳатто араб алфавитида битилган битта нусхани уч миллат вакили ўз тилида бемалол ўқиган. Бу ҳолат халқлар ўртасидаги дўстлик алоқаларини янада ривожлантиришга катта ёрдам берган.

Хулласе, ушбу китобларни нашрга тайёрлаш машаққатидан ўқинмай, матнларни қайта тиклаб, ҳозирги ўқувчига тақдим қилиш миллий истиқлолимиз берган имкониятнинг яна бир шарофатидир.

Бу соҳада меҳнат қилаётган университетимиз олимларига улкан зафарлар тилайман. Уйлайманки, ушбу нашр ҳам китобхонлар томонидан самимий кутиб олинади.

А. САДУЛЛАЕВ

ЎЗР ФА академиги; УрДУ ректори

«ОШИҚ» ТУРКУМИ ДОСТОНЛАРИНИНГ ХОРАЗМ ВЕРСИЯЛАРИ

Туркий халқлар орасида қадимдан кенг тарқалган образлар тизими, воқеликни тасвирлаш усули жиҳати дан алоҳида гуруҳни ташкил этадиган, асосан ишқий саргузашт мазмунига эга бўлган достонлар «Ошиқ» туркумига жамланади. Бу ўринда шунни таъкидлаш лозимки, биз туркум атамасини бу ерда шартли қўлламоқдамиз. Одатда, фольклоршуносликда бир қахрамон ва унинг сулоласи, эпик фаолиятига (масалан, «Гўрўгли», «Рустам» туркумлари каби) бағишланган ёки муайян эпик жойлар билан алоқадор бўлган достонлар тизими «туркум» ҳисобланади. «Ошиқ» достонлари эса оғзаки алабий—тарихий жараёнга хос туркумлашши тамойиллари асосида бир—бири билан бирлашмаган. Шу жиҳатдан қараганда, уларни бир туркум сифатида қараш ғайри илмийдир. Аммо улар мазмуни, образлари, герой—тематик хусусиятлари жиҳатидан бир—бирига гоятда яқин туради ва муайян достонлар гуруҳидаги ташкил этади. Шу маънода улардаги умумий томонларни очиб учун яхлит бир достонлар тизими сифатида қарашни (азбатта, уларнинг ҳар бирининг муस्ताқиллигини инкор этмаган ҳолда) илмий жиҳатдан мақсадга мувофиқ деб топдик. Бу ўринда «Ошиқ» атамаси хусусида ҳам тўхталिशга тўғри келади.

Маълумки, Озарбайжонда достон куйловчи бахшилар «ашығ» деб юритилади. Фольклоршунос М. Ҳакимовнинг профессор М. Таҳмасиб фикрини ривожлантирган ҳолда ёзишича, «ашығ» атамаси шахс билан боғлиқ бўлиб, «ундиrhoқ», «насиҳат қилмоқ» маъно

ларини англатади. Бу сўз озарбайжон тилида «ашы-ламаг» шаклида ишлатилиб, ўзбекчадаги «ашула» атамаси билан алоқалордир. 1. Озарбайжон фольклоршуноси О. Набиев ҳам ушбу фикрни қувватлаган ҳолда бу атама ислом динидан аввалги даврлар даноқ туркий халқлар орасида ишлатилиб келинганлигини таъкидлайди. Фольклоршунос М. Ҳакимов «ашинг» атамасига изоҳ бериб шу нарсани уқтирадики, бу сўз араб тилидаги «ишқ»—«ўт», «олов» маънолари билан боғлиқ бўлган, севгувчи шахсни эмас, балки куйловчи шахсни англатади. 3. Шундай экан, Ўзбекистоннинг Хоразм ҳудудида тарқалган «ошинқ» туркуми дostonларининг аксариятидаги асар бoш қаҳрамонлари номига қўшиб айтиладиган «ошинқ» атамаси теветик жиҳатдан ўзининг дастлабки асоси—бахши маъносига бoриб тақалади. Чунки улардаги бoш қаҳрамон сиймосида куч-қудратга эга бўлган куранувчи қаҳрамон эмас, балки бахши, ошинқ тарзидаги куйловчи лирик қаҳрамон гавдаланади. Дарҳақиқат, мазкур дostonлар ўзларининг яратувчиси билан «ашыг»ларнинг бевосита иштирокида рўй берган воқеалар асосида ижод қилинган ва бу асарларнинг кўпчилигида уларнинг ўзлари бoш қаҳрамон сифатида ҳаракат қиладилар. 4.

Бу типга кирувчи дostonлар «Гўрўғли» туркумини ташкил этувчи энг асарларга нисбатан қадимийроқ сюжетларга эга. Уларда халқ ижодига хос бўлган фантазия ва уйдирманинг салмоғи катта. Одатда.

1 Акимов М. И. Азербайджанское средневековое Ашигское творчество, АДД. Т. 1989, 18 с.

2 Набиев А. Азербайжан—озбек фольклор алагалари, Баку, 1978, 46 с.

3 Ҳакимов И. Азарбайжан ашыг адсбияты, Баку, 1983, 44 с.

4 Акимов М. Художественные особенности героических и любовных дэстанов Азербайджана. Баку, 1986, 7 с.

«Ошиқ» туркуми дostonларининг экспозицияси ўзига хос бўлган анъанавий схемага эга бўлиб, воқеалар кўпинча туш кўриш эпизоди билан бошланади. Асарнинг бош қаҳрамони тушида ўзга элдаги гўзал бир қизга ошиқ бўлади ёки тушларида уларни чил танлар ёхуд эрашлар никоҳлаб қўядилар. Туш воқеасидан кейин қаҳрамоннинг саргузаштлари бошланади. Туш кўриш орқали ошиқ бўлиш масаласини Озарбайжон олими М. Таҳмасиб ислом динига боғласа, 5 профессор М. Саидов бу ҳодисани ислодидан анча бурун ҳам мавжуд эканлигини таъкидлайди. 6 Бизнингча, бу масалада М. Саидовнинг фикри ҳақиқатга яқин.

Бу туркумга хос бўлган иккинчи схема асар бош қаҳрамонининг овга чиқиши, кийик ёки бошқа бир ҳайвонни қўвиб кетиши ёхуд қуш учираш, унинг изидан қузатиб бориб, бирор гўзал қизнинг даргоҳидан чиқиши ва у билан учрашиб, танишув воқеасидан иборат бўлади. Йигит ва қизнинг ушбу учрашувидан кейин гўшқий саргузаштлар бошланади. «Асил ва Карам», «Ошиқ Албанд» каби дostonларда воқеалар ана шундай бошланади. Бу схема анча қадимий тарихга эга бўлиб, унга биз «Дадам Қўрқут китоби»да ҳам дуч келамиз. Унда Бамси Байрак овга чиқиб, кийик қодасига йўлиқади, улардан биттасини қува—қува бир чодирнинг устидан чиқади. Бу чодир Бонучечакнинг манзилгоҳи бўлиб, йигит билан қиз ялқ дафъа шу ерда учрашади. 7.

«Ошиқ» туркуми дostonларида никоҳ олдидаи йигит билан қиз ўртасидаги от чопиш, кураш тушиш,

5 Таҳмасиб М. Т. Азербайджанские народные дастаны, АДД. Баку, 1965; 7 с.

6 Саидов М. С. Узбек дostonчилигида бадий маҳорат Тошкент, 1969, 41 с.

7 Қизга моего деди Коркута, М. Л. 1962, 34 с.

8 Жирмунский В. М. Зарипов Х. Т. Узбекский народный героический эпос М. 1947; 392 с.

Ўқ отини парчалари билан боғлиқ синов мотивлари йўқолган. «Романик дostonларда никоҳ учун сафарга отлашни, қаҳрамонлик кўрсатиб уйланиш каби қадимий никоҳ ва oilавий муносабатлар билан боғлиқ бўлган урф одатлар ўзининг ҳақиқий маъний асосини тамомилан йўқотади». 8 деб ёзганларида В. М. Жирмунский ва Ҳ. Т. Зарифовлар тўла ҳақли эдилар. Бундай асарларда қаҳрамонлик дostonларига хос бўлган аниқ шу мотивларнинг учрамаслиги дostonларнинг умумий мазмунига ҳам таъсир ўтказган. Уларда кураш ва жанг эпизодлари бўлмаганлиги сабабли мазкур асарларда қаҳрамоннинг анъанавий йўлдоши бўлган жанговар от образини ҳам учрата олмаймиз. Улардаги бош қаҳрамон ишқ йўлида саргардон бўлиб, ҳамшиша яёв кезади. У ночор аҳволда қолиб, қийналганда, унга Ҳизр ёки бошқа сеҳрли кучлар ёрдамга келиб, уни мўлжалдаги манзилга элиб қўядилар.

«Ошиқ» туркумини ташкил этувчи дostonларда турли-туман эпизодлар ниҳоятда кўп бўлиб, улардан баъзиларининг асар сюжети қизиғига алоқаси деярлик йўқ даражада. Масалан, асар бош қаҳрамони ёрнинг излаб йўлда бораётганда унга икки қиз йўлиқади, яна таъриф ва тавсиф бошланади ва ҳоказо. Агарда бу эпизодлардан бир—иккитасини қисқартирган тақдирда ҳам, асар мазмунига сезиларли даражада ҳалал етмайди. Ушбу дostonларга хос бўлган хусусият улар куйланидиган аудитория характери билан боғлиқдир. Чунки, «Ошиқ» дostonлари аксарият ҳолларда қиссахонлар ижросида ёзма нусхалар воситасида ижро этилишига кўчган.

Маълумки, созада халфалар (шу жумладан қироат хон халфалар ҳам) кўпроқ мусиқага, ашула куйлашга эътибор беришади. Бу эса ўз ўзидан дoston таркибидаги насрий парчаларни қисқартриб, шеърий парчаларни кўпайтиришни тақозо қилади. Шеърий парчаларнинг кўпайиши эса янгидан—янги эпи-

зодларни дoston воқеалари орасига қўшиб юбориш-ни талаб қилади. «Ошиқ» дostonларининг XIX асрнинг боши ва ўрталаридан бошлаб ёзувга кўчирил-лини уларни ёзма адабиёт анъаналари билан ҳам яқинлаштиради. Дostonлар таркибидаги аруз шеър-ий системаси билан алоқадор бўлган мухаммас, гавал, туюқ каби шеър-ий шаклларнинг кўплаб уч-раши, баъзи бир арабча, форсча изофаларининг ишла-тилиши ҳамда мазкур тилларга хос бўлган лексик қатламга кўпроқ мурожаат қилиниши ушбу яқинлик-ларнинг асосий кўрсаткичларидан ҳисобланади. Бундай шеър-ий шакллар «Ошиқ» дostonларининг туркман версияларига ҳам араб ёзувида кўчирилган қўлёзма-лар орқали ўтган. Шунинг учун мумтоз поэзияга оид шеър-ий шаклларнинг туркман бахшиларининг озгаки репертуарида деярлик учрамаслиги ва уларнинг турк-ман миллий куйларига мос келмаслигини айрим туркман олимлари тўғри таъкидлашади. 9. Айна найтда бу хусусият дostonларининг қорақалпоқ вер-сияларига ҳам тегишлидир.

«Ошиқ» туркуми дostonларини мазмуни, образлар тизимига ва ударнинг ҳатти-ҳаракатига қараб икки гуруҳга ажратили мумкин. Биринчи гуруҳга мансуб дostonларда асар қаҳрамони фақат битта машуққа висоли учун жафо чекади, ўз ёрига садоқат йўлида ҳар қандай қийинчиликлардан қўрқмай кураш олиб боради ва аксарият ҳолларда машуқаси висолига етиб, бахтли ҳаёт кечиради. Баъзи ҳолларда эса ошиқ—машуқлар тақдири фожияли равишда яқинла-нади.

Иккинчи гуруҳга мансуб дostonларда эса асар қаҳ-рамони характерида беқарорлик, бевафолик хусусият

9. Абдуллаев Д. Народные основы стихосложения в поэзии Махтумкули, Ашгабад, 1983, 61 с.

лари кўзга ташланади. У битта қизни тушида кўриб, унинг ишқида ёниб—куйиб, излаб йўлга чиқади, ва шу боришда иккинчи бир қизга йўлиқиб, уни ҳам «сениб» қолиб, бир эмас, икки қизга уйлашиб қайтиб қолади. Қаҳрамон ҳарактеридаги бундай ҳусу-сиятнин В. М. Жирмунский, ва Х. Т. Зарифовлар ислом дини қоғуи—қондаларига боғлашади. 10. Бу типдаги асарларга «Саёд ва Ҳамро», «Ошиқ Ашад» каби достонлар мисол бўла олади.

Хоразм воҳасида номида «ошиқ» атамаси қўшиб ишлатилмайдиган «Асил ва Қарам», «Саёд ва Ҳамро» «Мискин ва Гулқанд», «Қумри билан Тўти» сингари яна анчагина достонлар мавжудки, улар ўз мазмуни, образлари, асар қаҳрамонларининг характер ҳусу-сиятларининг ёритилиши жиҳатидан юқорида «Ошиқ» достонлари сифатида қайд қилинган асарлардан мутлақо фарқ қилмайди. Ушбу достонларда ҳам баъзан бош қаҳрамон бир машуқа сари итилиб, ўзининг садокатини намоён қилса, айрим ҳолларда кўп хотинларни мотивларини илгари сурувчи асарлар ҳам кўзга ташланади.

Шундай қилиб, бу типдаги достонлар номида «ошиқ» атамасининг ишлатилиши ёки ишлатилмаслигида қатъий назар улар яхлит бир туркумини ташкил этувчи достонлар деб қараши мумкин. «Ошиқ» туркумини ташкил этувчи достонлар ҳусусида ўзбек фольклоршуносларидан Х. Т. Зарифов, М. С. Саидов, М. Муродовларнинг ишларида қимматли мулоҳазалар билдирилган. Бироқ мазкур достонлар ҳозиргача яхлит ҳолда, тўлалигича ўрганилмасдан келмоқда.

Биз сўз юритаётган достонлар ҳақида бошқа туркий халқлар фольклоршунослигидан бир мунча ишлар амалга оширилган. Озарбайжон олимларидан: М. Таҳмасиб, А. Набиев, М. Ҳакимов, С. Ёқубоваларнинг қатор ишларида «Ошиқ» достонларининг тарихий

10 Жирмунский В. М., Зарифов Х. Т., Узбекский народный героический эпос, М. 1947, 332 с

тараққиеги ва ўзига хос хусусиятлари чуқур тадқиқ этилган.

«Ошиқ» дostonларининг туркман версиялари бўйича Х. Г. Кўрўғли, С. А. Қарриев, Б. А: Қарриев, Б; Мамодязов, А. Дурдиева, С. Гутлиева ва бошқа қатор олимларининг қорақалпоқ версиялари ҳақида Н. Довқораев, Қ. Мақсетов, М. Нурмухамедов, А. Алимовларининг ишлари диққатга сазовор бўлиб, уларда қимматли фикрлар билдирилган. Шунингдек, Москвада нашр этилган айрим дostonларга сўз боши ёзган О. Мирбадалованинг мақолаларида Н ҳам бу тоифа дostonлар хусусида анчагина қизиқарли фикрларни учратиб мумкин.

Кўринадики, «Ошиқ» дostonларининг ҳар бир халқнинг эниқ ижодида тутган ўрни ҳақида қардон халқлар олимлари томонида салмоқли тадқиқотлар амалга оширилган. Бу соҳалаги тадқиқот ишларини ҳам жонлантриши ҳақида ўйлаш лайти етиб келди.

**ПРОФЕССОР: С. РЎЗИМБОЕВ,
ДОЦЕНТ: Г. ЭШЧОНОВА.**

Н Известия АН Туркмении, серия ОН, №1,
Ашхабад; 1961, 57—64 с.

ОШИҚ ҒАРИБ ВА ШОҲСАНАМ

Бисмиллоҳир раҳмонирр аҳим. Аммо ровийи ахбор ва ноқилони осор муҳаддисони достони қўҳан вале хушгачинони хуррамин суҳан, ҳарке суҳан роҳати зим куанд поран аз жигархун куанд. Аммо ровийлар андоқ ривояти муътабар қиссан аи биёдин ривоят қилурларким, Дибрбакир деган бир вилоят бор эрди. Ул шаҳариниң подшоҳини Шоҳаббосхон дер эрдилар. Ҷизи бешхоя одил эрди ва лекин ўғил—қизи йўқ эрди. Кунлардин бир кун подшоҳ бирлап Хусайн вазир шикорга чиқтилар, Бориб бир тешаниң устига чиқиб эрдилар подшоҳиниң олдидап бир бўғоз қўён ўта берди. Подшоҳ ани отайин деб отмади. Андин сўнг вазир ҳам отайин деб отмади. Анда вазир кулди. Подшоҳ дарқаҳр бўлиб айди: «Мани оғзим икирчи бўлибдурму, куларсан?»—деди. Анда вазир айди: «Аҳмоқлигимга куларман» деди. Уйинда заифам ҳомилали эрди, аниңг учун отмадим» деди. Подшоҳ: «Мениң ҳам заифам ҳомилали эрди, аниңг учун отмадим», деди. Подшоҳ деди: агар мениң заифам ўғил туғса сеники қиз туғса, қуда бўлайлик. Ўғил—қизни бир—бирига беринмайлик, агар мениң заифам ўғил туғса сеники қиз туғса, қуда бўлайлик. Ўғил—қизни бир—бирига беринмайлик деди. Анда вазир туриб, аҳдниниң ўзи камлигини пеша қилди. Подшо мирзо девонни чорлаб, дуғати аҳд номай хат битиб қасамёд қилди. Андин сўнг подшоҳ бозкаштишкор қилди.

Бир неча кундин сўнг подшоҳниң заифаси қиз туғди. Подшоҳ шодхуррам бўлиб тўй қилди ва ула моларни йиғиб эшонларига от, туя ҳадя қилди.

Вазирнинг ўғлини отини Шоҳназар қўйдилар. Андин сўнг Шоҳсанам бирла Шоҳназарни эвагага бердилар. Алар парвариш қилур эрдилар. То замоиники етти яшар бўлдилар. Буларни мактабга қўйдилар. Булар то ўн тўрт ёшига кирганича мактаб ўқидилар. Кунлардин бир кун Шоҳназарнинг отаси Ҳасанхон вазир касал бўлди. Ўғлини чорлаб айти: «Ман эмди фони дунёдин боқий дунёга борурман. Айтмағилким, подшоҳнинг қизи санинг бирла қаҳвора бахшдур. Бу мазмунса подшоҳ хат қилиб муҳр босиб бергандур», деб аҳдномави чиқариб ўғлига берди. Ва яна айдиким, қайси кунки, ман дунёдин ўтсам, шул хатни подшоҳга бергил. Подшоҳ қизини санга бериб, мани жойимга вазир қилур. гам емагил,—деди.

Батдазон Ҳасанхон вафот қилди. Андин сўнг етимлигинин Шоҳназарнинг оти Ғариб қолди. Ул отасини дафи қилди. Андин сўнг Ғариб кўнглига айдиким, ман Шоҳсанамни қариндошим биллиб, эрдим. Бул мани бахшдама эркан, деб хушвақт бўлди.

Отаси берган ёрминин олиб, Шоҳсанамнинг китобининг ичига қўйди. Ногоҳ Шоҳсанам китобини очиб кўрди. Бир ёрмин кўрди. Очиб мутулаа қилди. Кўрдикки отаси муни Ғарибга берган эркан. Шоҳсанам бу сўзини англаб хушхал бўлди. Кўнглига айдиким, ман гумон қилур эрдимким, Ғариб манинг қариндошим. Эрса, эмди маълум бўлдиким, Ғариб манинг ёрим эркан, деб хурсанд бўлди. Ногоҳ Ғариб келди. Шоҳсанам айти: «Эй Ғариб келгилким, иккови миз бир ўюн қилолук». Ғариб айти: «Нема ўюн қилурсиз». Шоҳсанам айти: «Ҳар бим мактабга аман келса, бир жуфт бўса олсун»—деди. Ғариб қабул қилди.

Бу кеча то саҳаргача ухламади. Саҳардин кўзини ойку эшитиб, гафлатга қолди. Ногоҳ Ғариб уйкудан уйғониб турдиким, чойтгоҳ бўлду. Ғарибжон ҳавли бирла мактабга борди. Кўрдиким, Шоҳсанам сабогинин олибдур. Домла ўғлонларни сзод қилди. Андин сўнгра Шоҳсанам Ғарибдин икки бўса олди.

Алқисса, бу дафъа тўққуз бўса шарт қилдилар. Ғариб ғамгин бўлуб, кўнглига айдиким, агар Шоҳсанам эрта ҳам гаровни ютса, бошимни олиб кетурман, деди. Алқисса, Ғариб уйига келиб, кафт—пойини чек қилиб, туз жойламоқни ихтиёр қилди. Онаси айдиким: «Эй Ғариб, на иш қилурсан»--деди. Ғариб айтиди: «Эй, она, Шоҳсанам бирла баҳс қилиб, икки бўса гаров боғладим. Шоҳсанам мани ютуб, икки бўса олди. Яна тўққуз бўсадни шарт қилиб келдим. Эмди бу кеча ётмасман, Агар ётсам, уйқуда қолурман. Шоҳсанам мани ютар. Шула сабабдин кафт—пойинини чоклаб туз жойларман»--деди.

Онаси айдиким: «Эй, Ғариб, сан беғам ухлагил, ман турғузурман»--деди. Ғариб хушхон бўлуб, ухлади. Шоҳсанам ҳам уйига бориб, ухлади. Аммо худой таолошинг амри бирла ҳазрат Шоҳимардон иккиенни тушига кириб гунбазни хизрога олиб бордилар. Аларнинг ҳар қайсисига қирқ пилла шароб бердилар. Ҳазрат Шоҳимардон хат битиб муҳр босдилар. Икки ишга ошиқи ҳақиқий, деб аларни бир—бирига аҳли никоҳ қилиб, гунбазни хизродин буларни яна уйларига келтуруб қўйдилар. Алқисса, фарз вақти эрдиким, иккиен ҳам уйгошиб, таҳорат қилиб, намозни бонмоддин ўқудилар. Андин сўнг Ғариб бирла Шоҳсанам бил алҳол мактабхонага бордилар. Шоҳсанам айдиким: «Эй Ғариб, кечаги воқеани баён қилгил. Ғариб айдиким: Эй Шоҳсанам, сан хатингни манга бергил, ман ўқугойин», деб бир савол—жавоб айтганлари баёни бу турур.

Саволи ҒАРИБ:

Тоқатим қолмади сабрим, қарорим,
Қани келтур ман ўдийин хатингни,
Ақлим олгон бир нозанин илгорим,
Қани келтур ман, ўдийин хатингни.

Жавоби ШОҲСАНАМ:

Қодир Олло санга, манга луғф этди,
Керак бўлса, ол ўқугил хатинни.

Шоҳимардон иккимизга хат битди,
Керак бўлса, ол ўқуғил хатимни.

Саволи ҒАРИБ:

Биз қора ошиқлар дунёга келур,
Эркаклар тушинда матлаббин берур,
Дунёда Шоҳсанам отини кўп бўлур,
Қани келтур ман ўқийин хатингни.

Жавоби ШОҲСАНАМ:

Ғариб, Ғариб, деюб кўрдум тушимда,
Қўран аҳволотим маннинг бошимда,
Хат бердилар қирқ чилтанинг қошинда
Керак бўлса, ол ўқуғил хатимни.

Саволи ҒАРИБ:

Булбулдай ишқинида бўлубман шайдо,
Муҳаббат орода бўлдибтур пайдо,
Санамжон бошимга солибсан савдо
Қани келтур, ман ўқийин хатингни

Жавоби ШОҲСАНАМ:

Бўлуб бўлуб гунча гулга қўнарсан,
Ҳақ рўзи айласа даврсин сурарсан,
Шоду хуррам бўлуб, ўйнаб куларсан,
Керак бўлса, ол ўқуғил хатимни.

Саволи ҒАРИБ:

Шоҳимардон бизга раҳбарлик этти,
Иккимизни хизро гунбазга элтти,
Ҳақ тасло санга, манга дутф этти.
Қани келтур ман ўқийин хатингни.

Жавоби ШОҲСАНАМ:

Санам айтур: чилтан шаробин тутди,
Ҳазрат Али иккимизга хат битди,
Ул кимсадур бизга ниноҳни этди,
Керак бўлса, ол ўқуғил хатимни.

Алқисса, андин сўнг иккиси хатларини бир-бирига бердилар. Хатларни ўқуб кўрдилар.

Уч кун ородин ўтти. Шоҳ Аббос Шоҳсанамнинг энасига айдиким: «Шоҳсанамни Ғарибга берурмиз», — деди. Шоҳсанамнинг энаси айдиким: «Эй, шоҳ,

шувча халқнинг тўйини сап кўрдинг. Эмди қизингни
ўз етиминга берурмисан? Ўзга қизинг бўлмаса»—
деди. Шоҳ Аббосга шайтон маъқул қилди.
Қизини Ғарибга бермас бўлди. Хотуни айди:
«Андоғ бўлса, қизимизни мактабга йнбармас-
миз»,—деди. Алқисса, Шоҳсанам фарз вақти
туруб, намозни ўқуб мактабга борур эрдик, онас-
айди: «Санинг ўқур вақтинг ўтди. Эмди илм ва ху-
нар ўргангин»—деди. Шоҳсанам ҳайрон бўлуб мактаб
га бормай, икки ракъат намоз ўқуб, шу ерда бир
сўз айғони бу турур:

**Зулминг бирлаи қаҳбо фалак,
Мани ғайри ёра солдинг.
Иброҳимдек ўта ёқиб,
Жафо ила нора солдинг.**

**Кўтардинг кўнгил хиштини,
Буздирдинг гулхан даштини,
Синдириб меҳнат киштини.
Бизни бу хунхора солдинг.**

**Жафо бирла пархун этиб,
Кўзда ёшни Жайхун этиб,
Мани Лайли—Мажнун этиб,
Қизиқлик бозора солдинг.**

**Ёр узоқ кечди ҳолимиз.
Фалак бузди иқболимиз,
Мунажжим кўрди фолимиз.
Бахтимиза қаро солдинг.**

**Санам истайдур рафиқин.
Ҳеч киши билмас дардлигин,
Манга солиб жафо тигин.
Юрагимга яро солдинг.**

Бу сўздин сўнг Сапам айди: Бу гамнинг воқеалари
ни ғайрига баён қилмаса бўлмас, деб, бир паст куча

Бирла мактабга борди Кўрди Ғарибни қўлида китоб,
кўнглида фироқ, кўзида ёш, бағрида тош ўлтирибдур.
Ёрнинг йўлига боқиб, «Бир келмади».—деб газал
ўқигони:

Эй, ёронлар, мусулмонлар.
На бўлди, ёрим келмади.
Ҳажр ўтига қўйди жонлар,
На бўлди, ёрим келмади.

Келарман деб ваъда этди,
Келар муддатидин ўтди.
Эртадан чошгоҳга етди,
На бўлди, ёрим келмади.

Ё бировнинг пандин олди,
Ё бир ғайри бирлаи бўлди,
Ё бир ёвуз дарда қолди,
На бўлди, ёрим келмади.

Бу дардлар ёмон дард бўлди,
Тортганим оҳу сард бўлди.
Йўлида жўзим тўрт бўлди,
На бўлди, ёрим келмади.

Ҳар ким сўроқлар ҳабибин,
Дардди қул истар табибин,
Санаи йиғлатур Ғарибин,
На бўлди, ёрим келмади.

Бу сўзини эшитиб Шоҳсанам бетоқат бўлиб, илоҳ
тонмади, ёнига бормоққа. Ноилож ташқарида туриб,
бу мухаммасин баён қилди:

Булбули бечорасан, гул ишқида фарёд қил,
Ошиқи сарғашта бўлсанг, уйқуни барбод қил
Тинмайин шому саҳарлар дод ила белод қил,
Бир иморат сан қилиб ишқ уйини бунёд қил
Жон муллои, шул замон Ғарибжонни озод қил

226 544.

Ғариб 20105

Ҳар киши бундай балолар ичра бўлмай бешумор,
Қолмагай кўнглида онинг зарра янглиг ихтиёр.
Титрашар симобдек танда жоним беқарор,
Ёримиз мактабда бўлса биз бу ерда интизор,
Жон мулло, бир замон шу ёримни озод қил.

Тиғи бедоди фалак ерга оқизди қоними,
Билманам ҳижрон ўтида суд ила нуқсоними,
Титрашар кўкда малаклар эшигиб афғоними,
Жоним чиқмасдин бурун бориб кўрайин ёрими,
Жон мулло бир замон Ғарибимни озод қил.

Қўймади ўз ҳолима бу чархи каж гардун мани,
Ҳажр даштида қуюндек этди саргардон мани,
Ишқ офати қилибдур бесари сомон мани,
Жоним олмай қўймади бу дарди бедармон мани,
Жон мулло бир замон Ғарибимни озод қил.

Бир муаллим сан эурсан шаҳар ичинда боқарам
Даргоҳингга юз тутиб ёрнинг жамолин истарам.
Бол ўрнига манга оғу ичирди дарду ғам,
Термулиб мисли гадодек ёрин ис тар Шохсанам,
Жон мулло, бир замон шу ёримни озод қил.

Андин сўнг бу сўзни эшитиб мулло мутаҳаййир бўлди. Буларни масжидга эрталоқ келганининг сабаби бул эркан, деди. Энди буларни кўнглини топай деб мактабдаги ўғлонларни озод қилди. Мулло Ғарибжонга айтиди: «Уч кундин бери сабоқни на учун билмассан»,— деди. Ғариб ўз ғуссалигидин дам урмади.

Анда мулло айтиди: сан мани кўзга илмайсан. Ман сабоқингни билдиргувчиман, деб ҳужрани ичкаричидин солиб эшикни маҳкам қилди. Ғариб айтиди: эшитиб эрдим, худо қаргаган қўлни пайғамбар алайҳиссалом эсолари бирлаи урар деб, уч кундин бери Шохсанам ҳажринда йиғлар эрдим. Бу ушнинг ҳақиқа юзлард бўлди, деб йиғламоққа машғул бўлди. Мулло Шохсанамга ишора қилди. Шохсанам мактабхонага

кирди, Ғарибни кўрди. Атоси қилган маслаҳатларни
Шоҳсанам Ғарибга баён қилди:

Шоҳсанам айди:

Қулоқ солиб эшит менинг арзимни,
Сиздин—биздин даврон ўтди, Ғарибжон,
Худо солди айролиқни жабрини,
Душман айролиғни тутди, Ғарибжон.

Ғарибжон айди:

Яхудо тушдим дедам ғамгин бўлмагин,
Майманликнинг охир заволи бордур.
Айролиқ дардидин гулдек сўлмагин,
Бу камликнинг охир камели бордур.

Шоҳсанам айди:

Қайдаки камолдур, қайдаки висол,
Йиғлаб ўтса керак неча моҳи сол,
Кел қочоли, мени дуруст йўла сол,
Душман биза юзин читди, Ғарибжон.

Ғарибжон айди:

Бир таъна сўз билан нечун очарсан,
Ўз айбингни ўзинг нега очарсан?
Ошиқ бўлсанг неча ёниб ўчарсан?
Сабр қилсанг сўнгра висоли бордур.

Шоҳсанам айди:

Сабр этмак билан битмас бул ишинг,
Таъбирин айтурсан бу кўрар тушинг.
Турсанг бу қайғудин қутилмас бошинг,
Келган дўлат қушинг учди Ғарибжон.

Ошиқ бўлмас кўп хуноба ютмаса,
Маънуқ бўлмас бағрин пора этмаса,
Керак бизга дерлар ёлгон айтмаса,
Охир бизга қўйгон иқболи бордур.

Бизни мунда етурмаслар мурода,
Энди қўшилмоғим амри маҳола.
Сани, мани етурмаслар висола,
Фалак мани ўйнаб ўтди Ғарибжон.

Қайғуни кўл этсанг меҳнатниг ортар,
Айролиқниг тиғи бағримни йиртар,
Ёлғондур бу сўзлар тағдира тортар,
Ҳар кишининг юз минг хаёли бордур.

Санам айтур: сўзим қабул этмасанг,
Маки бир кечада олиб кетмасанг,
Узга ерга бориб макон тутмасанг,
Пичоқ устихона етди Ғарибим.

Ғариб айтур: бўйла сўзлар демагил,
Энди юрағимга дардни солмагил,
Айро тушдим дейиб қайғу емагил,
Азалдан бир қисмат бордур Санамжон.

Андин сўнг Шохсанам деди: «Ваъда қилгон бўсанг
ни ол»,—деди. Ғариб айди: «Аввал ишқи мажозий
эрдик. Эмди бир шир қўлдан шароб педди. Ишқи
ҳақиқатга юз қўйдик. Энди сани бир ўмагим раво
эрмас, худои таоло муродимизга етказса, андин
сўнг ишрат қилгонимиз маъқул»,—деди. Андин сўнг
Шохсанам ила Ғариб йиғлашиб уйлариға бордилар.

Анда Ғарибнинг онаси Шох Аббоснинг ёниға бориб
айди: «Эй Шох Аббос, сан вазир бирла ваъда қи-
либ эрдинг. Уша ваъдаға вафо борму? Вафо бўлса
кўрай, деб келдим. Энди ваъда вақти бўлбдур»,—де-
ди. Анда подшоҳ дарғаҳр бўлиб, Ғарибнинг онасини
шаҳардин чиқариб юборди. Вазир шаҳардин ташқари
да лаъли жавоҳир кўмиб қўйиб эрди. Ғарибнинг она-
си анинг устида жойи макон қуриб ўлтуруб эрди, не-
ча вақтдин сўнг Ғариб бир ҳамси зар олиб қуръан-
лозинг ёниға бориб айди: «Эй, момо, машиг толеғи:
дин бир хабар берсанг на бўлғай»,—деди. Анда яхши
бўлғай деб, қуръа солиб айди: «Инишолло, Ғариб Шох
санам сангадур». Ғариб хушвақт бўлиб, аҳволидин
момоға бир сўз айғони:

Момо, ман йўлдин адашдим,
Келгин, мани йўла солгил,
Мажнун каби ҳаддин ошдим,
Найли каби чўла солгил.

Ёр учун тинмай ёнаман
Ки тутатиб ўртанаман,
Бир ёлғиз юрган сўнаман,
Мурғзорли кўла солгил.

Сенга дерман кўнгил доғин,
Яқин этгил йўл йироғин,
Кўрсатиб муҳаббат боғин,
Тар очилғон гула солгил.

Кенгаш бер адашган қула,
Кўшилғайман ёрим бирла,
Карвон кўчди узоқ йўла,
Мани бир манзила солгил.

Алқисса, андин сўнг ул қуръандоз яна қуръа сазиб
айди: «Эй Ғариб, энди сен бориб Шоҳсанам боғбони-
га отим бўлиб боғбон била чамап боғлаб юборсанг
керак, андин сўнг Шоҳсанам ул чаманин таниб, чор-
боғга келиб, сенинг бирлан мақсуд ҳосил қилса ке-
рак». — деди. Андин сўнг Ғариб бул сўзни қабул қи-
либ уйига келди. Эй ова менга руҳсат бергилким,
ғайри элларга бош олиб кетарман, деб онасидан рух-
сат сўраб бир газал ўқиди:

Хуш қол энди каъбам онам,
Ман бугун кетмали бўлдим.
Шоҳ Аббос шоҳнинг дастидин,
Бош олиб кетмли бўлдим.

Бош олиб кетмали бўлдим.
Узимни солдим барбода,
Кўшилиб Ширин, Фанхела.
Санам деб ўтмали бўлдим.

Санам солди ёвз дарда,
Ёр—ёр деқиб ёт элларда,
Чидай олмай оху сарда,
Бир ватан тутмали бўлдим.

Тунмам жудалик дардина,
Кетарам Бағдод шаҳрина,
Кўз юмиб ғамнинг баҳрина,
Ёр учун ботмали бўлдим.

Ғарибжон дер қариндошим,
Қуар бўлди ичи—дошим,
Энди ёт эллара бошим,
Мен олиб кетмали бўлдим.

Алқисса, андин сўнг Ғариб кетарман
бўлди. Ночорлиқнинг опаси зор йиғлаб
руҳшат бериб бир газал ўқиди:

Ҳасан вазир ўлди, санга суяндим,
Болам сани бир оллоға топширдим.
Бир неча хун бўйинг кўриб қуволдим,
Болам сани бир оллоға топширдим.

Бир ёр учун кўп хуноба ютарсан,
Энди мани, Гулжамолни кетарсан,
Ёт элларга бошинг олиб кетарсан,
Болам сани бир оллоға топширдим.

Кўзимнинг равшани, нури сан эдинг,
Беҳиштим, жаннатим, хурим сан эдинг,
Ҳам бахтим, мадорим норим сан эдинг,
Болам сани бир оллоға топширдим.

Энди сан кетарсан узоқ йўллара,
Мурувват этмагинг ғамгин куллара,
Сўрақ солсам керак элдин эллара,
Болам сани бир оллоға топширдим.

Душман юзи қора бўлсин орода,
Бизни қўйдинг туганмасдин балога,
Оводон дер: столмадим мурода,
Болам сани бир оллога тонширдим.

Алқисса, Ғарибнинг Гулжамол деган сийласи бор эрди. Ул бечора оғаси Ғарибнинг кетарини билдиб, зор-зор, чуи абри навбахор йиғлаб бир газал ўқиссин бул турур:

Орадан бир сўз кечмайин,
Оғамжон, қайда борурсан?
Яхши—ёмон сўз айтмайин,
Оғамжон, қайда борурсан?

Яхши—ёмоним билмайин,
Кафан—тўнимни бичмайин,
Ўзинг гўрима солмайин,
Оғамжон, қайда борурсан?

Бизни айладинг бечора,
Бағрим бўлди поре—поре,
Юрагимга солиб яра,
Оғамжон, қайда борурсан?

Ман кечдим энди бу жондин,
Қўл тортдим суду зиёндин,
Шумиди умидим савдин,
Оғамжон, қайда борурсан?

Бир номарднинг пандин олиб
Кетар бўлдинг бошинг олиб,
Бизни бўйла ўтга солиб,
Оғамжон, қайда борурсан?

Ёнди, юрак—бағрим ёнди,
Умрим боғчаси талади,
Тириклик сан бирлан эрди,
Оғамжон, қайда борурсан?

Юрагим ўтга доғлатиб,
Бахтимга қора боғлатиб,
Гулжамолни қон йиғлатиб,
Оғамжол, қайда борурсан?

Ғарибга онаси, сийғиси йиғлашиб рухсат бердилар. Аяқнаса қариндошлари Ғарибни бир узоқ чўлга олиб бориб, подабонликга солдилар. Аммо Ғариб бечора бир кеча вақт подабонликга машғул бўлди. Бир чўпон билан дўст бўлди. Аммо кунлардан бир кун Ғариб подабон бўлганини ҳисоб қилдиким, беш йил бўлибтур. Аммо Шоҳсанамни эди қилиб, зор—зор чўн абри нафисдор йиғлаб, ўшал чўпон жўрасининг ёнига келди. Айдиқим: «Эй, жўра, менинг дўбири Бақра ёрми ёр эрди. Мана бу подабонликдин ман қутулиб билмадим. Бу поданинг эгаси молни манди олмай дурқим, ман қутулиб ёримни сўроғина борсам»—деди. У чўпон жўраси айдди: Бу подадаги моллардин кунда бир—иккисини ёбонга ташлаб келсанг, подани савини олурлар,—деди. Ғарибга бу сўз маъқул бўлди, Зор зор йиғлаб бир сўз айдди:

Беш йил бўлди айро тушдим ёримдин,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.
Ҳеч ким хабар олмас менинг ҳолимдин,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.

Оти Шоҳсанамжон, сўзи мазали,
Сўзлаганда ширин тили саноли,
Бармоқлари бўғум—бўғум, хиноли,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.

Беш йил бўлди, ман келминам бу ёна,
Санам эрдин жудо тушдим бегона,
Фирогидин қон йиғларам замона,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.

Беш йилдур сийнамда кўндур армоним,
Чиқар бўлди эмди танемдин жоним.
Кеча кундўз фикрим сенсан, жононим,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.

Ғариб айтур: тилимдадур санойим,
Ризодурман ҳар на қилса худойим,
Санамжондур мани кўнгул хушгоҳим,
Иложим йўқ, ёра ето билмадим.

Алқисса, андин сўнг Ғариб ҳар кунда педадин бир
мол, икки молни ташлаб келур эрдн. Бир неча вақт
дин сўнг мол эгаси кўрдиким, молнинг ёриси йнтеб-
дур. Кўнгулда айдикн, эмди бу молни яхши боқмай-
дур. Муни қувлаб бошқани сақлайман, деди ва Ға-
рибин қувлади. Ғариб йўлга кириб худойи таолога
шукр қилиб, зор-зор, чун абри навбахор йнглаб,
айдиким: «Эй, бори худоё, мани ўзинг ёрага еткурғил»,
деб бу муножотни ўқиди:

Ё раббим, эй қодир худо,
Ўзинг еткур ёра мани.
Тилимдадур зикру саю,
Ўзинг еткур ёра мани.

Ҳақ йўлиндаги раҳбарлар,
Хизр, Илёс, пайғамбарлар,
Баҳаққи чилтан, сарварлар,
Ўзинг еткур ёра мани.

Кўздин ёшим оқар селон,
Қисматимиз бўлди буйлон,
Баҳаққи ул Шоҳимардон,
Ўзинг еткур ёра мани.

Кофирлара ўқин отгон,
Жазирада ватан тутгон,
Баҳаққи эрану чилтан,
Ўзинг еткур ёра мани.

Ғариб дер: надур гуноҳим,
Тилимда бордур санойим,
Аввал, охир бир худойим,
Ўзинг еткур ёра мани.

Алқисса, Ғариб вилояти Бакрга келди. Шоҳсанамни ахтариб, Дибра Бакрнинг мактабхонасига келди. Шоҳсанамни топмади. Бачалардин сўради. Алар айди ларини: «Шоҳ Аббос Шоҳсанамга Шоҳ вазир деган жойда кўнж ясаб, қирқ каниз бирлан Шоҳсанамни ўшаида қўюбтур»,—дедилар. Ғариб Шоҳсанамни ахтариб, ўшал кўнжга борурни ихтиёр қилди.

Бир одам айдики: «Шоҳсанамнинг қирқ қули бор дур. Бир қули ўлубдур, эрталаб қул олмоқга Шоҳсанам шунда келур»—деди, Ғариб бул сўзни эшитиб равона бўлди. Кеча бўлиб эрдиким, бир кампирнинг уйига келди. Ул кампир бирла қиёматлик она тутииб, ул кампирга айди: «Эй, Ога, эрта Шоҳсанам келиб, бозордин бир қул олар эркан. Сиз мани бозорга олиб бориб, Шоҳсанамга сотинг. Баҳомни минг динор қўйинг»,—деди. Кампир қебул қилди. Эрта Ғарибни банда бозорига олиб келди. Аммо Ғариб бошига қўйининг шикабасини тортди ва юзига қаросуртди. Бир ҳабаш қулининг сувратиға эга бўлди.

Аммо Шоҳсанамнинг Гулниҳол деган бир канизи бор эрди. Жақабини Ақча дер эрдилар. Ул кўп доно ва ботамиз эрди. Шоҳсанам ани гул канизларга сардор қилиб эрди. Алқисса, Шоҳсанам Ақча бирлан отланиб, асос салтағат бирлан банда бозорига келди. Аввал шул кампирнинг олдига келиб, айдики: «Эй, момо, бул ҳабаш қулининг баҳоси не турур»,—деди. Кампир айдики: «Минг динор турур. Шоҳсанам айди: «Эй, момо, яхши-яхши қулларнинг баҳоси ўттуз динор, қирқ динор турур. Сал мунинг минг динор дер сав. Мунинг на ҳунари бор?»,—деди. Кампир айдики: «Манинг бу қулим созанда, ошиқ турур»—деди. Шоҳсанам хайратда бўлуб айди: «Авдоқ бўлса, қулунга айтгил маннинг шаълимга бир нимарса айтсун, эшитайин»,—деди. Кампир: «айтгил эй қул»,—деди. Ғариб айдики: «бир дотор хотамдор келтурунглар»,—деди. Шоҳсанам Ақчага буюрди. Ақча бир қулни йибориб, бир яхши дотор хотамдор келтурди. Ғарибнинг

қўлига берди. Ғариб дутернинг пардаларини сошлаб
чалиб, Шоҳсанамжонга қараб, бир ворсақни айтгани
бу турур:

Эшитинг:

Қулоқ солиб эшит манинг арзимни,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.
Кини билмас сира манинг аслимни,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.

Бу беш кунлик ўтар дунёи фоний,
Бўлур кўп ошиқа машуқинг оли.
Гавҳаршунос бўлсанг гўҳардир тани,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.

Ошиқни кўйдурур ёрини тиллари,
Жонин олур хино қўйган қўллари,
Жафоканш бўлурлар Бағдод қўллари,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.

Оқил бўлсанг бул маънини фаҳм айла,
Гирифтори жамолима раҳм айла,
Рақиблар илгидин бугун ваҳм айла,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.

Рақиблар илгидин ниҳон эт мани,
Қул жойина олсанг ниҳон эт мани,
Ғариб айтур: чип ошиқман бил, мани,
Олур бўлсанг қул жойина ол, Санам.

Алқисса, Ғариб бечора бул газавни айтиб, талом
қилди. Аммо Шоҳсанам бул сўзлардин сўнг Ғарибни
таниди. Ва маҳеҳулҳол бўлганини билди. Қашқирга
айди: «Эй момо, айтгил яна бир байт айтув»,—деди.
Қашқир иншорат қилди: Ғарибнинг на дутор олиб, соз
лаб айтганининг баёни бул турур:

Юзи гулдек, шамшод бўйли нигерим,
Бул сўзни фаҳмига етсанг на бўлди.
Барча маҳлуқ бизга душман, дилдсрим
Рақиблардин ҳазар этсанг на бўлди.

Жамолнинг кўрмоққа ман интизорман,
Ки ишқ дарёсиға доим чўмарман,
Фироқингдин Санамжон ман нетарман,
Кулуб манго, қараб ўтсанг на бўлди.

Ҳар ошиқдур сурар ўзин чоғинда,
Булбуллар сайрашур чаман боғинда,
Ман юрубман айролиқнинг доғинда,
Санамжон, марҳамат қилсанг на бўлди.

Ғариб ошиқ айтур: фикрим етурдим,
Сани кўриб ҳаёлимни йитурдим,
Озод эрдим, банда бўлуб сотурдим,
Харидорсан, соғин олсанг на бўлди.

Алқисса, бу сўзлардин Ғарибнинг ҳақиқатини англаб билдиким. Ғариб ҳабашни сувратига кириб, васл излаб, банда бозорига келган экандур. Алқисса, Шохсанам ул канирга минг тилло бериб Ғарибни олди. Ва халқдин ибо қилиб, Шохсанам бу кеча Ғарибни қулларнинг орасида келтуруб қўйди. Аммо бу ишдин Ғарибнинг қаҳри келиб, ярим кеча қулларни уйқуда қўюб, чиқиб кетти.

Неча манзил йўл юруб, дарбадар кезуб, айланиб— айланиб яна Шохсанамнинг чорбоғига етушти. Кўрдиким, ажиб бир чорбоғ фарҳи афзо экандур. Ғариб чорбоғни дарвозасида ўлтурди. Бир замондин сўнг бобон боғбон чиқиб, Ғарибни кўрди. Айдиким: «Эй бечора, қайдин келурсан ва қайда борурсан?». Ғариб айти: «Фалон ердин бўлурман. Бул ерда ҳеч қариндошим йўқдур. Агар қабул қилсангиз, сизга етим бўлайин»,—деди. Боғбон қабул қилиб, етим сақлади.

Алқисса, Ғариб боғбонни говеолаларини боғиб юрур эрди. Кунлардин бир кун Ғариб боғбоннинг уйига кириб, кўрдиким, боғбон уйида йўқ. Ғариб боғбоннинг хотунини сўрадиким, боғбон қайдадур? Хотун айти: «Эмди баҳор бўлубтур, гуллар очилибтур. Бобо гулларини чаман боғлаб, Шохсанамга элтадур. Ғариб айти: «Мен ҳам бориб, чаман боғлаб,

бобоға ёрдам берсам нима бўладур?», — деди. Алқисса, Ғариб боғбоннинг хотуни бирла қўшулуб, боғбоннинг ёнига келди. Хотун айди: «Ғарибга гул беринг, чаман боғлаб сизга ёрдам берсун». Боғбон қабул қилмади. Урушиб йибарди. Тонгла эрта бирла Ғариб ўзи танҳо чорбоғга борди. Кўрди гуллар очилибдур. Ғариб тартиб бериб, гуллар дин неча чаман боғлади. Аммо бир чаманнинг ичиде ўз ҳасби ҳолидин бир ғазал айтиб эрди, қўюб боғлади. Шул вақтда бобон боғбон кириб келди. Ғарибга кўзи тушти. Ғариб чаманни ташлаб қочти. Боғбон келиб кўрдиким, ўзидан яхшироқ, чаман боғлаб тур. Аммо бобон боғбоннинг ўзи ҳам уйқуға қолиб эрди. Саросима бўлуб, чаман боғламоқға машғул бўлди. Ўзи ҳам неча чаман боғлаб, Ғарибнинг чаманлари бирла қўшуб, Шоҳсанамнинг хизматиға олиб кетди.

Шоҳсанам кўрдиким, бир неча чаманлар боғбоннинг чаманларидин яхшироқ турур. Шоҳсанам айди: «Эй бобо рост айтғил, бул чаманларни ким боғлади?» Бобо айди: «Эй маҳлиқо, бир бача етим саглаб эрдим, Шулнинг ясагани турур», — деди. Шоҳсанам айди: «Эй бобо, акнун шундоқ боғлаб келтур», — деди. Боғбон таъзим қилиб, туруб кетти. Иттифоқо Шоҳсанам чаманларни очиб кўрдиким, ичинда бир хат турур. Шоҳсанам ҳайрон бўлуб, ул хатни олиб ўқуди.

Ғарибнинг бу ғазални айтиб чаман орасига қўйиб, аҳволини баён қилғони бул турур:

**Қулоқ солиб эшит манинг арзимни,
Кундин—кунга баттар бўлдим дардингдин,
Налар чекдим фироқингдин, ҳажрингдин,
Қонлар йиғлаб ўтар бўлдим дардингдин.**

**Меҳнат ила боққа хизмат этарман,
Найлайин, мақсада қачон етарман,
Бу дард ила бошим олиб кетарман,
Ўзга ватан тутар бўлдим дардингдин.**

Ғарибликда бир келмадинг қошима,
Раҳминг келмас кўздан оққан ёшима,
Ажал ёстигини қўйиб бошима,
Ёр—ёр, дебон ўтар бўлдим дардингдин.

Ғариб эрдим кал қўйдилар отимғи,
Бу ватанда ҳеч ким билмас зотимни,
Сандин ўзга кимга айтай додимни,
Энди ман дод этар бўлдим дардингдин

Бу ғазалини чамаи орасидин олиб ўқиб кўриб, Шоҳ
санам бетоқат бўлди. У жойда оқ уриб йиғлаб, кўзи
нинг ёшини оқизиб бу ғазалини ўқиди:

Баҳор бўлди, гул очилди,
Манинг гулим очилмасму?
Булбулнинг қони сочилди,
Манинг қоним сочилмасму?

Хабарим йўқ баҳор бўлди,
Боғларим лолазор бўлди,
Ғарибимдин хабар келди,
Карам йўли очилмасму?

Давлатликдин давлат кетди,
Навбат рақиблара етди.
Соқий ажал майини тутди,
Кафан тўнини бичилмасму?

Ёр боришғон йўллар қолди,
Гул теграсин зоғлар олди.
Гўзал ёрим айро бўлди.
Яна шароб ичилмасму?

Санам айтур: умрим оли,
Келди муҳаббтнинг гули,
Очилди боғларнинг гули,
Манинг гулим очилмасму?

Бу сўзни айтиб йиғлаб ўтириб эрди, Ақча айди:
Эй, Шоҳсанам, сенига нэ бўйди?— деди. Шоҳсанам бе-
қарор бўлиб, бу гагални ўқиди:

Алқисса, Ақча кўрданин. Шоҳсанам зор-зор йиғлаб
кўзида ён, кўйинида ёрнинг доғи, кўлуида рўйимоли
бирла кўз эничи артиб ўлтурубтур. Ақча айди: «Эй
Шоҳсанам, сенига жон фидо бўлсун ва тан ҳам нима
бўллубтурки, оҳу кўзларинг тириён ва маҳча кўнгул
бирён». Шоҳсанам беқарор бўллуб, Ақчага барча аҳво-
лини баён қилиб бир сўз айтгани баён бу турур:

Ақча, сенга сирри ҳолим сўзлайин,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.
Бошимдан ўтганин баён айлайин,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Ғазаб бирла бизни ёрдин айирмиш,
Фалак ишрат ниҳолини қайирмиш,
Билмам, тагрийм ёрим кимга буюрмиш,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Қаҳбо фалак қилди мани ғамхона,
Ўзи келмай гули келди ғойибона,
Манинг учун етим бўлмиш боғбона,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Манинг ёрим Ҳасан назир ўғлидир,
Муҳаббатда бир қарора боғлидир,
Отамнинг илкидин бағри доғлидир,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Ошиқ бирла маъшук иши бир керак,
Ваъдаси вафоси қавли бир керак,
Чунки жаннат ичра ҳусни ҳур керак,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Шоҳсанам қиз, дерлар мани отима,
Бир оҳ урсам олам ёнар ўтима,
Яратган Зулжалол, еттигил Додима,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.

Алдисса андин сўнг Акча айдишим: «Эй Шоҳсанам андоғ бўлса, бог сайрига борсанг, ёрингни боғда кўрарсан»,—деди. Бу сўз Шоҳсанамга маъқул бўлди, дарҳол богбонга киши йибардиким, боғни ораста қилди, маи бог сайрига борурман,—деди. Богбон бо бо бу сўзга эшитиб, Шоҳсанам бог сайрига келур эркан, деб боғни ораста қилиб, атрофни қатағон қилди. Ғариб билдиким, Шоҳсанам бог сайрига келур, Ғариб ўзини гул буталарининг орасига шихон қилди. Шоҳсанам боғга келганида ўзининг ҳасби қолни баён қилди бир газал айтгани бу турур:

Бог эгаси боғни этмиш қатағон,
Шоҳсанам қиз бог сайрина келади,
Булбуллар, қўнинглар толдан бутога,
Шоҳсанам қиз бог сайрина келади,

Нарғиз қўзинг юмиб қиё боқмагил,
Сарви шамшод каби кўкка чиқмагил,
Мола қижрон ила бағрим ёқмагил,
Мани ёрим бог сайрина келади.

Бу бинафша бўйинг эгиб йиғлама,
Тўти каси ўзинг сўза чоғлама,
Бу сумбул сечингга қора боғлама,
Мани ёрим бог сайрина келади.

Сарвидай бои эгиб турма хизмата,
Тут бурут, офтобни қолма тухмата,
Эмди гавгин бўлиб турма кулбада,
Шоҳсанам қиз бог сайрина келади,

Ғариб схиқ бугун богбонлик қилиб,
Айродиннинг тши бағримни тилиб,
Ошиғининг етим бўлгонини билиб,
Мани ёрим бог сайрина келади.

Алқисса, Ғариб бул ғазални ўқуғондин сўнг гул буталарининг орасинда пинҳон бўлуб ётди. Аммо сипоҳ бирлан Шоҳсанамжон тамоми қизу қирқинларни бирла боғ сайрига келди. Қизларни ҳар ёнға сайри гул қилмоққа йлбарди. Ўзи ҳам сайри сафога мангуя бўлди. Ногоҳ бир қиз Ғариб пинҳон бўлуб ётган гулбутани бошига келди. Кўзи Ғарибга тушуб қиз қочти. Аммо чорбоннинг ўрдида бир ҳовуз бор эди. Ғариб гулбутани чиқиб ўзини сувга урди. Шоҳсанамнинг кўзи Ғарибга тушти. Ғарибни таниб, Шоҳсанам сувга қараб югурди. Ғариб сувдин чиқиб, либосларини кийиб, андиша қилиб, бу қизлар орасида маннинг бирла Шоҳсанамнинг сиримиз фош бўлгани хўб эрмас, деб қочди. Шоҳсанамжон ҳарчанд қувлади, етолмади. Ғариб чакалакзорлар айлониб, Шоҳсанамжоннинг ўлтурур жойининг яқинроқига келиб, бир дарахтнинг устига чиқиб, ёримнинг ҳақиқатини биллай, деб пойлаб ўлтурди. Аммо Шоҳсанамжон Ғарибни қочуруб келиб, жойига ўлтуруб эдиким, ҳайдариг шунқоримни толиб эрдим, яна қочурдим, деб ўз ҳолига йнглаб, бир сўз айтгонининг баёни бул турур:

**Учирдим шунқор қушимни,
Ҳеч бир ерда турорим йўқ,
Ҳасрат бирлан бу сайёдни,
Тутмагунча қарорим йўқ.**

**Учди бугун давлат қуши,
Ахтарурман ёзу қиши,
Даракин билмас ҳеч киши,
Бу манзилда турорим йўқ.**

**Ман нестарман ёрим келса,
Келиб маннинг кўнглим олса,
Шум рақиблар хабар топса,
Иккимизни қўёри йўқ.**

Бизга барча олам ёғй,
Кимга айтай кўнглим доғи,
Хазонлар урсин бу боғи,
Бу суҳбатнинг барори йўқ.

Кўрсат нуҳаббатнинг йўлиқ,
Бир тутмасам ёрим кўлин,
Кезарман Қарбало чўлин,
Бу кўнглимнинг тинори йўқ.

Шоҳсанам дер: Ақча, келгил,
Юрагдаги дардим кўргил,
Агар тутсам ёрим кўлин,
Бу кўнглимнинг армони йўқ.

Шоҳсанам Ғарибни тополмай яна ҳовузнинг ёрғина
борди. Ақча Шоҳсанамни кўреб, «Санга на бўлди?»
сўзиди. Шоҳсанам айдди: «Эй, Ақча Ғарибимни тоғиб
ёрдим, яна қочурдим»,—деб Ақчага қараб бир газил
ўқиди:

Ақча келин гамсиз бошим,
Ғамхона бўлди, найлайин?
Бир сўз бирла сизга ёрим,
Бегона бўлди, найлайин?

Ман келдим ёрни сўроглаб,
Юрагимни ўта доглаб,
Ёр қочди манди йироғлоб,
Гумона бўлди, найлайин?

Талха бўлди овзим боли,
Эсди айролиқ шамоли,
Билмам недур ёр хаёли,
Пинҳона бўлди, найлайин?

Энди турмам бирор соат,
Кўнглимда қолмади токат,
Меҳнатга солган иморат,
Вайрона бўлди, найлайин?

Шоҳсанам дер бағрим пора,
Ҳар ким ўз бахтидан кўра,
Ёрни кўнгли ўзга ёра,
Гумона бўлди, найлайин?

Алқисса, Шоҳсанам бу сўзни айтганидан сўнг зо-
йиғлади. Ақча айдиким: Эй Шоҳсанам, мунча бесабр
бўлмағил. Сабр қилмағил, сабрли қулағилни худо
дўстум, дегандур». Шоҳсанам айти: «Эй, Ақча она,
нетук сабр қилайғил, асло кўнглимни тўхтатиб бил-
майман, деб яна йиғлай берди. Ғариб бир дунда
устида ёр муҳаббатини синамоғга ўлтуруб эдим.
Бул муҳаббатнинг ҳақиқатини Шоҳсанамжондин
руб, муҳаббати зиёда бўлуб, бегоҳат бўлуб, дағдат
устида ёрнинг касфинда бир сўз айтгани:

Садағарг бўлайин, қаламқош ёрим,
Омонда бўлакўр то мен келгунча.
Қадди туби шакар сўзли нигорим.
Боқарам йўлингга токи ўлгунча.

Ғамзанг ўқи тегиб тўкди қонимни,
Шум рақиблар тўйса бузар шанимни,
Оллодан розиман олса жонимни,
Сендин ғайри дилбар билан бўлгунча.

Ақча келин бирла неча канизак,
Қирқ каниз олдингда гуллардин безак,
Қайт йўлингдин, жоним илтижо этсақ,
Ўлсам яхши сандин айро қолгунча.

Кўзларим қонинча кўрай юзингни,
Ё башарсан, малак дерлар ўзингни,
Мажнун каби чўлга олиб ўзимни,
Ёнсам керак танда жоним қолгунчи.

Ғариб ошиқ йиғлар зарф устинда,
Шум рақиблар айролиғини қасдинда,
Шоҳсанамжон кетар рўймоҳ дастинда,
Ҳеч тинманам кўз ёшим соф бўлгунча.

Андин сўнг Шоҳсанам, Ақча бирлаш боққа кириб,
Ғарибни ахтариб юриб эрди, Ғариб Шоҳсанамни кў
риб, анинг ҳақида бир ғазал ўқиди:

Кўрдим Икки пари келур,
Ажаб соллона—соллона,
Ошигининг кўнглин олиб,
Келур соллона—соллона.

Ун тўрт кечалик ой каби,
Узи давлатли бой каби,
Юришлари хумой каби,
Келур соллона—соллона.

Икки пари ҳамдам бўлиб,
Бир—бирдан нусха олиб,
Қиё боқиб, қўлин солиб,
Келур соллона—соллона.

Бири гулдир бири гунча,
Ҳеч бири йўқдир Санамча,
Томошата чиқинг барча,
Келур соллона—соллона.

Ғариб дерлар қул отингни,
Худо берсин муродингни,
Кўзгама ишқинг ўтини,
Келур соллона—соллона.

Андин сўнг Ғариб Шоҳсанамни мани излаб ҳалак
бўласени деб, яна бир ғазал ўқиди:

Юз туманин тоғлар ошиб,
Оҳу кўзли марал келди,
Ишқинг дарёсига тушиб,
Санам отли марал келди.

Учради улар богимда,
Боли шакар дудогинда,
Кун туғи ўрта чоғинда,
Оҳу кўзли суман келди.

Овчилар қасди гул ови,
Енидадир чақмоқ қови,
Тиру каманд алар дози,
Кўнгулга Ахриман келди.

Санам бирла Ақча келин,
Сайр этарлар боғнинг ичян,
Тутиб қучсам ишжа белни,
Санам отли марал келди.

Талонди, умрим талонди,
Чўғ тушди боғим сўловди,
Боғчанинг, уч—тўрт еринда,
Оҳу кўзли нигор келди.

Холлари бордир лабинда,
Сени кўрган қолур дарда,
Дол дўлониб турган ерда,
Оҳу кўзли марал келди.

Устина кийибдур ола,
Бири катон, бири лола,
Иликларин сола—сола,
Санам отли марал келди.

Ғариб ошиқ дер: Санамжон,
Умримиза солма талон,
Сарв ёғоча дўлон—дўлон,
Санам овчи марал келди.

Алҳол, Шоҳсанам излай—излай Ғарибнинг садига
келди. Ғариб сарв ёғочининг устида туриб бу назалини
айди:

Боғинг ичра боғбон бўлиб,
Терсам тоза гуллариингдин.
Эгам яхши хўб яратмиш,
Қучсам нозик беллариингдин.

Мани кўрсанг ушбу ҳолда,
Ўзим ошиқ, кўзим йўлда
Ол ёнғоқа тутма парда,
Тар хиноли қўлларингдан.

Юзларинг мисли оладир,
Боқишинг жоним оладир,
Оғзинг олтин пийёладир,
Қўйиб ичсам болларингдан.

Чошгоҳ чиқиб зулфинг тара,
Оқ юзингга рўмол ўра,
Рақиб юзи бўлди қора,
Билаб юрсанг йўлларингдан.

Ғариб ошиқ ўзим фақир,
Ёзу қишин бўлдим ҳақир,
Илким ёзиб тилим ўқир,
Даҳан ичра болларингдин.

Андин сўнг, Ғариб дарахтдин тушиб. Шохсанам
бирва қулоқлашиб, бир—бирин бўйинларига қўл солиб,
бир—бирининг лабларидин бўса олиб, анда Шохсанам
бу газалини ўқиди:

Арзимни эшитгил суюкли ёрим,
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.
Йўлингда барбоддир ҳам бери йўғим,
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.

Боға кириб узгин тоза гулимдин,
Чирмашиб ётакўр инжа белимдин,
Қона—қона сўргин ширин тиламдин,
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.

Оқ билагинг солғил энди бўйиниға,
Товланиб—товланиб киргил кўйиниға,
Фалак хабар этсин қилгон ўйиниға,
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.

Коми дилинг ҳосил этгил ўзимдин,
Бўса олгил қизил гулдек юзимдин.
Рухим тоза бўлар ҳар бир сўзингдин,
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.

Бир инҳоний ҳеч қолмасин орада,
Шум рақиблар юзи қолсин қорада,
Шоҳсанам дер: етгил мақсад—мурода.
Армонсиз суракўр, даврон сенингдур.

Бу сўзни Шоҳсанамдин эшитиб, Ғариб ҳам бир га
зал ўқиди:

Сени мени қўймас боғнинг ичинда,
Сайрон этсам сизинг бирлан севдигим.
Шукр энди, гулинг етмиш камола,
Боғбон бўлсам тоза гула севдагим.

Қурбон ўлам қошларингга, кўзингга.
Дол бўйингга, қоматингга, юзингга,
Садқа бўлсин ширин жонлар сўзингга.
Қоқдир лабингдаги бола севдигим.

Нокас бирла завқи сафо айлама,
Рақибларга аҳду вафо айлама,
Жавринг недур бизга жафо айлама,
Суд ишларинг этар зиён севдигим.

Қошинг меҳробина бошим қўймишам,
Мастона чашмингга қурбон ўлмишам.
Қақнус каби ишқ ўтина ёймишам.
Кел энди ром айла кула севдигим.

Шум рақиблар қўймас сафо сурмака,
Боғларингдин тоза гуллар термака,
Лабларингдин шаккар болинг сўрмака,
Мунтазирман обдаи ила севдигим.

Ошиқ бўлганларинг ёнар юраги,
Оч қўйингини, сөл бўйнима бидаги,
Мустажобдир қиз—ўғлоннинг тилаги,
Тилагингни ҳақдан тила, севдигим!

Ошиқ эрмас ёр жабридин ор этган,
Ҳақ ўзидир йўқдин бизни бор этган,
Ғариб дерлар боғ ичинда зор этган,
Дор дўлонсанг инжа бела севдигим.

Андин, сўнг Ақча буларнинг суҳбатини кўриб, ўз ёри
ни сончиб бир газал айтиди:

Қаҳбо фалакнинг алидин,
Юрагимда доғлар қолди.
Булбул айрилди гулидин,
Бинафшали боғлар қолди.

Осон этсин ҳақ мушкулим,
Йироқа тушди манзилим,
Учирди шайдо булбулим,
Қаро ерли зоглар қолди.

Ҳалабда қолди ватаним,
Гумондир эмди кетаним,
Ёр ила суҳбат этаним,
Қадимдаги чоғлар қолди.

Ман айрелиғни дардинда,
Сарғайдим ёрнинг йўлинда,
Қардошлар Ақча юртинда,
Муҳаббатли боғлар қолди.

Гулниҳол дер: ёнди жоним,
Фалак босди устихоним,
Азбархўжа меҳрибоним,
Юрагимда доғлар қолди.

Андин, сўнг Шоҳсанам Ақчага жавоб бериб, Ғариб-
га қараб бу газални ўқиди:

Кел Ғарибим, гашт этали бу боға,
Гуллар кўрсин булбул, томошасини.
Кўй лабинг лабима, дудоғ-дудоға,
Тиллар кўрсин болнинг томошасини.

Худойим яратди жаннати ризвон,
Бу дунёда неъмат дерди фаровон,
Ёр учун неча йил мен чекдим афгон,
Лайли кўрсин Мажнуи томошасини.

Ишқ ила ҳар кимни айлади барбод,
Учраганлар қилди манга минг фарёд,
Бесутун тоғини минг қазди Фарҳод,
Ширин кўрсин Фарҳод томошасини.

Худойим ҳар кима еолди минг савдо,
Жаҳон бозорида минг турли ғавго;
Ўн икки йил оқди дарёда Узро,
Узро кўрсин Вомиқ томошасини.

Икки ошиқ қолди бирга жам бўлиб,
Сийналари доғли, кўзи нам бўлиб,
Сен Ғариб ошиқсан, мен Санам бўлиб,
Ақча кўрсин бизлар томошасини.

Аммо Шоҳсанам бу сўзни айтгондин сўнг Ақча айди: «Эй, Шоҳсанам, бу чорбоғни отангдин тилаб олиб ўзунга хос маишатхона қилмасанг рақиблар бу асрордин воқиф бўлуб, расво бўлурсан. На учунким, одамзоднинг дўстидин душмани кўпроқдур»,—деди. Шоҳсанам Ақчадин бу сўзни эшитиб, кўнгли ваҳм қилиб, айдиким: «Эй, Ақча опа, сав маъини меҳрибон сирдошимсан. Бу маслаҳатни сан билурсан»,—деди. Ақча айдиким: «Эй, Шоҳсанам андоғ бўлса, Ғарибни элтиб Ясмук момога топшурғил. Эрта бориб, отангдин боғни тилаб олиб келгандин сўнг яна Ғарибни олиб келиб, суҳбат қилурсан»,—деди. Шоҳсанам қа бул қилди. Алқисса, Ақча бирла Шоҳсанам Ғарибни элтиб, Ясмукга топшурдилар. Шоҳсанам айди: «Эй, момо, Ғарибни сизга топшурдим, сизни худога, То ман бориб келгунча ёримни яхши сақлайсиз; отамдин боғин тилаб келгунча»,—деди. Анда Ғарибни момога топшириб бир ғазал ўқиди:

Ман бугун кетарман отам ёнина,
Васиятим Ғарибжонни инжитма,
Икки ошиқ қўшилмоғи шаънина,
Васиятим Ғарибжонни инжитма.

Ман санга топширдим эрта келгунча,
Бориб Шоҳ Аббосдин боғим олгунча,
Ҳеч кимга билдирма ўзим келгунча,
Васиятим Ғарибжонни инжитма.

Қўр не жафо чекти Ғарибдин Санам,
Ошиқлар ишқиға ҳайронман мен ҳам,
Ясмук момо, сен ҳам менинг бир онам,
Васиятим Ғарибжонни инжитма.

Алқисса, бу сўзни Ясмук момога айтгондин сўнг
Шоҳсанам бирла Ақча қайтиб келдилар. То кечгача
сабр қилдилар. Кеча бўлуб эрдиким, Шоҳсанамнинг
қўнғида Ғарибнинг оташи ишқи шуъла уруб, эрта-
гача чидай олмай. Ақчаға қараб айдиким: «Эй, Ақ-
ча опа, на билурким то эртагача бориб яна Ғарибни
Ясмук момодин бориб тилаб олиб келсанг на бўлур»,
—деди. Ақча айдиким: «Эй, Шоҳсанам, офтобни этак
бирлан ёниб бўлмас. Қанизларинга изҳор қилғил».
Шоҳсанам бечора қанизлардин уялиб, мабодо эртаси
отамға айтмасун, деб қанизларға андак ҳолини и-
хор қилиб, бир сўз айтгонининг баёни бу турур:

То дунёдин кўз юммайин,
Қайғудин жудо бўлурми?
Гўзал ёрнинг фироқинда,
Улмаклик раво бўлурми?

Кўргум маломат гардини,
Сўз эшитиб номардини,
Эй ёронлар, ишқ дардини,
Бунга интиҳо бўлурми?

Ман истарам ёрим келса,
Бизнинг бирла улфат бўлса,
Бир кун муни отам билса
Канизлар гувоҳ бўлурми?

Фироқ ўтига куйгани,
Сийнасига бош қўйгани,
Ҳар кимга сирин айтгани,
Сўзинда ибo бўлурми?

Ёр йўлида бошин қўймоқ,
Роҳат бериб, меҳнат олмоқ,
Шоҳсанам дер, ошиқ бўлмоқ,
Мундин ҳам зиё бўлурми.

Алқисса, Шоҳсанам бечора бу сўз бирла канизлар
ға арзи аҳвол қилиб эрдиким, канизлар ҳам ризо бў
дуб айдилар: «Эй, Шоҳсанам, андоғ бўлса, олиб
келинг. Бизлар ҳам бир кўралук».—дедилар. Алқисса,
Ақча туруб, Шоҳсанамнинг амри бирла Ясмук момо
нинг олдиға бориб, момодин тилаб, Ақча Ғарибға
қараб бир сўз айтганининг баёни бу турур:

Эшит, ман Санам элчиси,
Юргин маннинг бирла бугун.
Очилмас боғнинг гунчаси,
Боғбон бўлгил гулга бутун.

Рақиб юзи бўлди қора,
Ки истасанг васели ёра,
Эшитгил оҳим ду бора,
Туша кўргин йўла бугун.

Ўлмасин, дўстлар ўлмасин.
Рақиб ҳеч ерда бўлмасин,
Буни ҳеч киши кўрмасин,
Боқмагил ўнг—сўла букун.

Тангри эшитсин Додингни,
Ҳақ етирсин муродингни,
Ёр билсун эътиқодингни,
Ета кўр манзила букун.

Ёқма энди юрагимни,
Сол бўйнимга билагингни,
Гулниҳол дер, тилагингни,
Бир оллодан тила бу кун.

Ақча Ғарибни олиб борди. Ғариб канизлардин уёлиб,
сўзламасдин ўлтирди. Шоҳсанам Ғарибнинг кўнгли
учун бир сўз деди:

Хуш келибсан, Ғариб сафо келибсан.
Қутли бўлсин манзил—макон, Ғарибим.
Сухбат эт рақиблар билмасдин бурун,
Ғаниматдур ҳамин замон, Ғарибим.

Қўрқинчимиз бордир рақиблар туё,
Туйса сани қилдик жона тўтиё.
Манга адо бўлмас ҳижронлар қўя,
Бу замонлар нечук замон, Ғарибим.

Санга пайвастадир жони жаҳоним,
Сансан тожи сарим, руҳи равоним.
Санга қурбон бўлсин бу ширин жоним,
Йўлингда фидодир бу жон, Ғарибим.

Ваҳм этма Шоҳсанам ғайро бўлар деб,
Бошқа ёрни яна хушлаб олур деб.
Ман илгари ўлсам Санам қолур деб,
Келтирма кўнглинга ғубор, Ғарибим.

Шоҳсанам дер, йўқим-борим санингдур,
Ёвуз куним, номус—орим санингдур,
Кўксимдаги қўш анорим санингдур,
Сийнам санга тахти равон, Ғарибим.

Алқисса, бу сўздин сўнг Шоҳсанам айдиким: «Эй, Ақча опа бизнинг бул ишимизнинг охири нечук бўладур».—деди. Ақча айди: «Эй Шоҳсанам, қайғу емагил. Ман бориб, отангдин боғни санга тилаб олиб берайин»,—деб. Ақча Шоҳ Аббос хизматиға борди. Шоҳ Аббос қизини сўраб айдиким: «Қизим Шоҳсанам нечукдур»,—деди. Ақча айди: «Шоҳи олам, қизингиз мани сизга йибарди. айтадурким, чорбоғни отам маннинг учун тузатиб бердилар. Ҳоло маннинг чорбоғимга номаҳрамлар кириб турарлар. Отам меҳрибонлик қилиб, шул чорбоғни манга берсунларки, ҳеч вақтда мунинг ичинда бошқа одам кирмаву, деб, мани сизга йибарди. Яна сиз билурсиз»,—деди. Подшоҳ ночор бўлуб, ўшал чорбоғни қизи Шоҳсанамға берди. Ақча Шоҳсанамнинг олдиға келиб, отасини сўзини айди. Андин сўнг Шоҳсанам хурсанд бўлуб, кеча—кундуз айш—ишратга машғул бўлди.

Неча муддатдин сўнг кунлардин бир кун чорбоғини ичида юрар эрдиким. Сувчи деган бир каниз Ғарибнинг юзидин оҳиста келиб, бир бўса олди. Ғарибнинг аччиғи келиб, ул канизни бир қамчи урди. Каниз айдиким: «Эй, йигит сан мани бегуноҳ урдунг. Ман бориб Шоҳ Аббосга «айтурман»—деб қочиб кетди. Андин сўнг Ғариб уни ургониға кўп пушаймон бўлди, суд қилмади. Охири нечук қилурман, деб Шоҳсанамнинг олдиға борди. Шоҳсанам айдиким: «Сувчи каниз нега йўқ турур»,—деди. Ғариб айди, ани ман бир қамчин урдум. Анинг қаҳри келиб, отангнинг олдиға арз қилмоқға кетди»,—деди. Шоҳсанам бу сўзини эшитиб, ҳуши бошидин учуб, айдиким: андоғ бўлса, улуг иш бўлибтур»,—деди. «Эй, Ғарибжон, мундоғ ишни қилмасанг керак эрди.»—деб бир сўз айди:

**Ғариб, санинг боисингдин,
Душман бўлди жаҳон манга.
Сенинг қилгон ишларингдин,
Охир бўлди замон манга.**

Мани пичоқсиз ўлдирдинг,
Гоҳ йиғлатиб, гоҳ кулдирдинг,
Гул эдим ҳазон урдирдинг,
Ишқ боғидур ҳазон манга.

Ётар ерим бўлди ёна,
Сирум айтур дона—дона,
Рақибга бўлди баҳона,
Айлагайлар зиён манга.

Айтган сўзимда йўқ галат,
Ошкора бўлди маломат,
Ғариб, энди на маслаҳат,
Бўлди охир замон манга.

Санам айтур: эй меҳрибон,
Қайғу бўлди бу ширин жон,
Рақиблар келиб шу замон,
Зиндон бўлди жаҳон манга.

Андин, сўнг бу сўзни эшитиб, Санамга тасалли бериб,
Ғариб ҳам бир сўз деди:

Отам билди дебон қайғу емагил,
Биза бир ёзилғони бордир, Санамжон,
Манга бўйла ачинқ сўзлар демагил,
Ошиқларга чилтан ёрдир, Санамжон.

Отанг билса, бизни охир нетарлар,
Сани қўйиб мани олиб кетарлар,
Аччиқлиса мани шаҳид этарлар,
Бир бошга бир ўлим бордир, Санамжон

Булбул фиғон айлар айрилса гулдин,
Жоним чиқар санинг учун бу тандин,
Юз пора қилсалар дўнмасман сандин,
Ошиқлара дўнмак ордур, Санамжон.

Кўнглим боғланмишдур кўксинг норина
Бўйним боғланмишдур зулфинг торина,
Энди ман бош урсам отанг дорина.
Ошиқларнинг иши зордур, Санамжон,

Ғариб айтур: фалак биза боқмаса,
Ўликларнинг хотирасин қилмаса,
Отанг сани охир бизга бермаса,
Ўлдирса ўлдирсин, зўрдир, Санамжон.

Анда каниз бориб Шоҳ Аббосга айдиқим: «Эй, шоҳи олам, қизингиз бир бегона йигит бирла кўшк устида суҳбат қилиб турур»,—деди. Анда подшо дарғазаб бўлиб, Шоҳсанам бирла Ғарибни олиб келинглар, деб ясовулларини юборди. Шоҳсанам Ақчага айди: «Сувчи бориб, отамга айтгандур, нечук маслаҳат берурсиз»,—деди. Ақча айди: Ясмуқ момога борайлик. Момонинг олдига бориб айдилар: бизнинг тодеъимиз не бўлур? Отам бу ишимиздин хабардор бўлибдур,—деди. Анда момо қуръа солиб кўрайин, деди. Момо қуръа солиб айди: ҳамин замон ясовуллар келур, деди. Ғарибни сандиққа солиб қўйдилар. Ясовуллар келиб келиб Ғарибни топмай кетдилар. Бориб подшоҳга айдилар: топмадук, дедилар. Анда подшо мунажжимларни йиғдирди. Мунажжимлар китоб қараб айдилар: Ғарибни сандиққа солғон эрканлар, яна сандиқдин чиқариб суҳбат қилуб турурлар, дедилар. Подшоҳ дарқаҳр бўлиб ясовулларга буюрди. Яна момо қуръа солиб айди: бу навбат отанг кўп ясовулларни буюрди, деди. Боғда бир ҳовуз бор, ҳовузнинг остида бир ҳужра бор, деди. Ҳовузни сувини қурутиб, Ғарибни бу ҳужрага солиб қўйдилар. Ясовуллар келиб кетдилар, бориб подшога айдилар: Эй тақсир, яна топмадук, Анда подшо дарқаҳр бўлиб. Мунажжимларни ўлдирди. Улар душмандин қутулдилар. Андин сўнг подшоҳ дарқаҳр бўлиб, Сувчи канизни ҳам ўлдирди. Андин сўнг Шоҳсанам Ақчага айди: мен беқарор

бўлдим, Ғарибни келтурсанг не бўлғай, деб бир газал ўқиди:

Ақча, бугун танда жоним,
Чақмас бурун жонни келтир.
Миср элдин Юсуф каби,
Ул банди зиндонни келтир.

Бизнинг бирла ваъда қилгон.
Роҳат бериб роҳат олгон.
Жафо тигин ёра солгон,
Қора бағри қовни келтир.

Хаста ҳолни сўрайин,
Бир неча бўса берайин,
Тўйганча юзин кўрайин.
Дардима дармонни келтир.

Ултирмас ёрнинг фироғи,
Қаҳбо фалак қўйди доғи,
Бир огиз сўзи сўроғи,
Шул доғи ҳижронни келтир.

Шоҳсанам дер: қора бахтим,
Ёндиму кул бўлди аҳдим.
Яқин бўлди ўлар вақтим,
Дардима дармонни келтир.

Алқисса, андин сўнг Ақча бориб Ғарибни келтурди. Шоҳсанам Ғарибга айтиди: «Эй, Ғариб, нурбат зиндони га ётдинг, печукдирсан»,—деб қучоқлаб олиб кўзини ёшни селоб, ёрнинг кўнглини овлаб. Шоҳсанамжоннинг бир нимарса айтгани:

Ошиқ бўлиб ёр жабрини чекмаган,
Анинг ошиғлиги эътибор ўлмас.
Ёр йўлинда кўзин ёшни тўкмаган,
Онинг сирин элга ошкор ўлмас.

Куйиб—ёниб кўп хуноба ютирма,
Ақлингни чошуриб, фаҳминг йитирма,
Гул кўнглингга дўстим қайғу кетирма,
Замона ҳамиша бўйла дор ўлмас.

Жудо бўлдим деюб бўлма ҳасратда,
Иншоолло соғман, бўлма кулфатда,
Кўтаргил бошингни бўлгил суҳбатда,
Ошиқ гулнинг теграсида хор ўлмас.

Парвонадек ўзинг ўтга солмаса,
Мансур каби аналҳақ деб ўлмаса,
Исмоилдек ўзин қурбон қилмаса,
Линг ошиқлиги эътибор ўлмас.

Шоҳсанам дер: ҳама қайғу ҳижронни,
Ишқ дардини ҳаргиз бўлмас дармони,
Бир кун тангри солур ажал фармони,
Бу дунё кишига вафодор ўлмас.

Андин сўнг Шоҳ Аббос айтиди: Менинг қизима кўп маломат бўлди, деди. Абдулла деган бир йигитни қирқ киши бирла буюрди. Бориб Шоҳсанамнинг кўшканинг атрофида бўлиб эрдилар. Кунлардин бир кун йигитларнинг бириси Шоҳсанам бирла Ғарибнинг суҳбат қурғанларини кўриб, Абдуллага бориб айтиди. Абдулланинг ўзи келиб, Шоҳсанамга айтиди: отанг кўп кишиларни хун ноҳақ қилиб ўлдирди. Бу ёлгон ривоят эркан дема. Анди Шоҳсанам қўрққанидин Абдуллага қирқ қалқон зар бериб бу ғазални ўқиди:

Манга тушган бу ишқ барчага тушар,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина,
Қистасанг ёримнинг гул ақли қочар,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина

Отан юбормишдир сани фармона,
На ишинг бор яхши бирла ёмона,
Кулоқ сол, Абдулла, сирри пинҳона,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина.

Муштипарман зорим манинг тилимда,
Ҳар на қилсанг ихтиёринг қўлингда.
Гирифтор этмагил душман йўлинда,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина.

Бизин олиб борсанг отам ёнига,
Отам қолур ошиқларнинг қонига,
Сан қолурсан маломатнинг қонига,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина.

Шоҳсанам дер: берай дунё зарини,
Тўкай хазинада ҳарна борини,
Сан инхон айлагил ошиқ сиррини,
Тегмагил ёрима оллоҳ ишқина.

Андни сўнг булар Шоҳсанам бирла Ғарибга раҳм қилиб айди: Сизлар муродниризга етишгилар. Деб тегмади. Абдуллага Шоҳсанам қирқ қалқон зар бериб юборди. Алар хушвақт бўлиб: бизлар бориб Шоҳ Аббосга: ундай йигитни кўрганимиз йўқ, деб айтурмиз, дедилар. Абдулла навкарларни бирла қайтиб келдилар. Андини сўнг Шоҳсанам Ғарибга айди: сен энди бул ерни тарк айлаб, Шемох шаҳрига бормасанг бўлмас, деб бир сўз айди:

Ғарибжон етил ғамингни,
Душман қор этмасдин бурун,
Эрта бирла отам тутиб,
Фармона этмасдин бурун.

Билса маҳосиллар келур,
Ҳар тарафдин қуршаб олур,
Сани ёвуз кунга солур,
Қочакўр тутмасдин бурун.

Бир ўзга ерда тут затан,
Осон эрмас мунда ётон,
Сани, мани бирга тутан,
Кет ошқор этмасдин бурун.

Кутула кўр мундин қочиб,
Кўзинг юмиб мандин кесиб,
Бир аждар огзини очиб,
Ваҳм айлаб ютмасдин бурун.

Шоҳсанам дер: ҳижрон эли,
Чор тарафдин истар вале,
Фиърини эт, хазон ели.
Талашиб келмасдин бурун.

Авда Ғариб Шоҳсанамга: «кетмасман» — деб бир сўз айди:

Ман мундин ҳеч кетсам бўлмас,
Отанг тутиб чолмағузма,
Халия каби жондин печиб,
Ҳажр ўтвна солмағунча.

Бош қўйиб отанг дорина,
Жон боғлай зулфинг торина.
Кўзидай қурбон ерина.
Отанг тутиб чолмағунча.

Жон борунда ширин танда,
Ман бўларман саиға банда,
Жансазми эшигингда,
Кетарим йўқ қилмағунча.

Сан қарздорсан гулгун кесиб
Хол ўрнига холлар қўйиб.
Қаннус каби ёр—ёр деб,
Паймонамиз тўлмағунча.

Ғариб деюр: ахир мақсад,
Ажалга бўлмасдур ҳасрат,
Ҳали бу фурсат ганимат,
Кетарим йўқ ўлмағунча.

Андин сўнг Шоҳсанамнинг Ғарибга бир сўз Дегази
бу турур:

Эмди суҳбат вақти ўтди,
Кетгил Ғариб, турма мунда.
Айрилигнинг вақти ўтди,
Кетгил Ғариб, турма мунда.

Нелар кўрдим санинг васлинг
Баробар йўқ санинг аслинг.
Бир гул эрди ўтди фаслинг,
Кетгил Ғариб, турма мунда.

Сен бир гулнинг хирмонисен,
На дардимни дармонисен,
Ўзи келган армонимсен,
Кетгил Ғариб, турма мунда.

Сен борингда кулолмасман,
На дарддурсен тузолмасман,
Сенинг учун ўлолмасман,
Кетгил Ғариб, турма мунда.

Баҳра олмам бу ватандин,
Ширин жоним чиқар тангдин,
Шоҳсанам дер кечдим сандин,
Кетгил Ғариб, турма мунда.

Андин сўнг Ғарибнинг қаҳри келиб «кетмасман»
деб бир сўз айтганининг баёни бу турур:

Қаттиқ сўз айлди кўнгил карвони,
Кўчанда англадим билки келмонам.
Сандин ўзга ерда даври давроним,
Давронда англайим балки келмонам.
Ғарибларнинг бўлмас боғи ватани,
Ишимиздур ғарибликда кетони,
Қизил гулнинг танасида тикони,
Теранда англайим балки келмонам.

Бу на эрди оғу кўшдинг ошима,
Раҳминг келмас кўздин оққан ёшима,
Ажал ёстиғини кўйиб бошима,
Ётганда англайим балки келмонам.

Билмайин ўзимни солдим бу дарда,
Ҳамроҳ бўлдим Санам каби номарда,
Ёр—ёр деюб кўзим дўнди ҳар ерда,
Кезонда англайим балки келмоғим.

Хуросон юртинда оқча бозилар,
Анда мулла бўлса мунда қозилар,
Азалда ёзилғон бизга ёзилар,
Ёзганда англайим балки келмонам.

Яккаликда ёвуз келса бу боша,
Сирни айтиб бўлмас қавму қардоша,
Қиличдай кесарам сирли бу иша,
Сир анда англайим балки келмонам.

Бир демишлар ошиқларнинг йўлини,
Сен сийдурдинг муҳаббатнинг гулини,
Сендин ўзга кишиларнинг қўлини,
Тутганда англайим балки келмонам.

Эмди васфинг айтиб юргум қайларда,
Манзилим сўрасанг узоқ йўлларда,
Мажнун каби етти йиллар чўлларда,
Юранда англайим балки келмонам.

Ғариб айтгур: эмди буздинг шаънини,
Ўтга ёқинг гавҳарини, қонини,
Эгасига бериб ширин жонини,
Ўланда англайим балки келмонам.

Андин, сўнг Ғариб неча кунлар йўл юриб, Шемох
га борди. Анга Шемох шаҳрининг подшоҳи йўлиқиб,
Ғарибнинг ҳолини сўрди. Ғариб аҳволини баён қилиб,
бир сўз деди:

Эй султоним, Диёрбакир юртиндин,
Ҳажр ўтига ёна—ёна келурман.
Санам бирла айрилганнинг дардиндин,
Парвонадек куя—куя келурман.

Ман найлайин ошно ёрим ёт ўлди,
Бир сўз ила ёнди бағрим гард ўлди,
Кеча—кундуз ишим оху дард ўлди,
Қулоқ солғил бу фиғона келурман.

Суксурим қолмади учди гулзордин,
Булбул сайрамайдигайрилса гулдин,
Булбулим оғламас бўлди гулзордин,
Мажнун каби саргардона келурман.

Шоҳсанамжон бугун бахтин қувлади,
Анинг кўнглини магар биров овлади,
Қаҳр этиб мани андин қувлади,
Номин айтиб ёна—ёна келурман.

Ғариб дерлар, шоҳим, манинг отима,
Қулоқ солиб эшит манинг додима,
Санам бирла айрилиқнинг ўтина,
Парвонадек ёна—ёна келурман.

Анлиз, сўнг Ғарибнинг кетганига қирқ кун бўлди.
Шоҳсанам Ақчага бир сўз деди:

Садағанг бўлайин Гулнихол опам,
Ширвожа, Шемоха борсанг не бўлди?
Санди ўзга йўқдир манинг сирдошим,
Бир Ғарибдин хабар олсанг на бўлди?

Қирқ кун бўлди кетти Ширвон, Шемоха
Мани қўйди адо бўлмас бу доға,
Қора зоглар қўнмасинлар чорбоға,
Богбонига хабар берсанг на бўлди?

Сендин ўзга ҳамдамим йўқ, кишим йўқ
Удфатим, махрамим, тенгу тушим йўқ,
Ёр насфидин гайри ёзум қишим йўқ,
Манга бир маслаҳат берсанг на бўлди?

Токай ўлтирайин мунда сарғариб,
Сен топмасанг бўлмас юруб ахтариб,
Менинг учун юриб юз йўл ёлбориб,
Оёғина бошияг қўйсанг на бўлди?

Шоҳсанам дер: ўлар вақтим етишди.
Бир кун ёр хаёли ёдима тушди,
Ёр паршон ўлиб, кўзимдин улти,
Келтуриб Ғарибим берсанг на бўлди?

Андин сўнг Шоҳсанамнинг аҳволини эшитиб, Ақча садоқатли бўлиб, махрам либосини кийиб Ширвон, Шемоха кетти. Неча кунлар юриб Ширвон, Шемоха етти. Бир хўжа сифатли бўлиб бир ёнига қаламдон, жузгир олиб дуойи тумор бермиш бўлиб, юруб эрди. Ғариб подшоҳнинг хизматида бир марсия айтиб туриб эрди. Анда Ақча ўзини бар жойга гинҳон қилиб турди. Истоҳ Ғарибнинг кўзи Ақчага тушди. Таниб ёнига чакираб олди. Анда Ғариб Ақчадин Шоҳсанам ни сўраб, бу вазални ўқиди:

Сарингга дўнайин гул юзли ёрим,
Не сабабдин тушдинг узоқ йўллара?
Шоҳсанамим аҳволидин, ҳолидин.
Сўзла, қурбон ўлам ширин тиллара.
Ақча:

Сави учун Днёрбакир юртидин,
Белим боғлаб тушдим бўйла йўллара,
Санам кўп йиғлади санинг дардингдин.
Кўз ёшини қўшуб обу селлара.
Ғариб:

Каён бориб, қаёнлардин келурсан?
Не хабар келтурдинг, нима билурсан?
Бу ерларда сан не излаб юурсан?
Сўзла, қурбон ўлам ширин тиллара.

Ақча:

Узоқ йўлдин мунда сан деб келмишам,
Бир дардли дилбарнинг дилин олмишам,
Дилбарнинг дилидин паём олмишам,
Белим боғлаб тушдим узоқ йўллара.

Ғариб:

Рақиблар ҳамдамим фироқ айлади,
Сийнамининг устидин равоқ айлади,
Ерим менинг йўлим йироқ айлади,
Сўзла, қурбон ўлам ширин тиллара.

Ақча:

Бечора ожиздур, етолмас ўзи,
Бағри бир ён эмиш, намлидур кўзи,
Бол била шакардин шириндур сўзи,
Дийдасин қўшубдур обу селлара.

Ғариб:

Беклар эшитибдур рақибдин сўзи,
Ғариб ошиқ бирла Шоҳ Аббос қизи,
Иҳрож этиб биздин қувлади сизи,
Сўзла, қурбон ўлам ширин тиллара.

Ақча:

Бовар этманг ҳар номарднинг сўзина,
Хабарни етказгум, жонон ўзина,
Зогни қўндирмангиз гулнинг юзина,
Бориб боғбон бўлғил тоза гуллара.

Ғариб:

Хўжа, ҳаргиз билмам бўйла номарда,
Ул мани қўйгандур тутанмас дарда,
Яна мани қўймас бўлса бу ерда,
Бош олиб кетарам узоқ эллара.

Ақча:

Манга мунча ожжи сўзларни дема,
Бир таъна юз била ғамларни ема,
Сан кетган сўнг боғларинг қолди анга,
Юргил, боғбон бўлғил тоза гуллара.

Ғариб:
Кўнгил қуши парвоз этиб учмасун,
Ошиқ бўлган бир иқродин дўнмасун,
Санамни юзгина юзим тушмасун,
Кетарам гашит этиб элдин—эллара.

Ақча:

Сани ким қувлади, жоним, жойингдин
Санам беқарордур санинг ҳолингдин,
Кел Ғарибим, эмди қайт қалб ройингдин,
Бир мурувват айла, ғамли қуллара.

Ғариб:

Эмди бормоқ бўлмиш манзил мақона,
Ерим каби ўтлар солдинг бу жона,
Қўймаса, турмоға мунда мастона,
Булбул бўлиб қўнам бошқа гуллара.

Ақча:

Шоҳсанам юборди келтур деб мени,
То олиб кетмайин қўйманам сани,
Ани унда қўйиб суйсанг ўзгани,
Сани тангри солур ёвуз ҳоллара.

Ғариб:

Ғариб ошиқ стур сани додингга,
Бу сўзларни дема кўнгил шодингга,
Мани борур дебон солма ёдингга,
Осритма кўнглингни қийлу қоллара.

Ақча:

Хўжа айтур манинг бирла кетмасанг,
Бир ночорни муродина етмасанг,
Бу деган сўзимни қабул етмасанг,
Эмди ман кетмасман бўйла йўллара.

Бу сўздин сўнг Ақча сан бормасанг, мен ҳам
бормайман деб бир сўз деди:

Қулоқ солғил, Ғариб, мани арзима,
Санамнинг юборди, келсун Ғарибим,
Қолмағайсан қиёматни ранжина,
Санамнинг юборди, келсун Ғарибим.

Ғариб: :

Ақча манга бұйла сўзлар демагил,

Ёрим деб куймаса нега борайин?

Мани борур дебон қайғу емагил,

Ёрим деб куймаса нега борайин?

Ақча:

Саломин юборди ул гўзал нигор,

Алифдек қомати сарви сановбар,

Оҳ мани оғзимдин чиққан тутунлар,

Шоҳсанам юборди, келсун Ғарибим.

Ғариб:

Шоҳсанамни мандин ўтандур дарди.

Эмди ман ёд этмам бўйла номирди,

Келсун деса нега қувлаб юборди?

Ул мани севмаса нега борайин?

Ақча:

Гулниҳол дер ажаб дарда қолибсен,

Санамни жонина ўтлар солибсен,

Билдим эмди сани номард бўлибсен,

Санам айтур эмди келсун Ғарибим.

Ғариб:

Налар кўрдим тинглаб анинг сўзини,

Баробар этмади менга ўзини,

Ғариб айтур: кўрмас эрдим юзини,

Санинг юзинг учун борсам борайин.

Алиқисса, андин сўнг Ғариб бу сўзни эшитиб кетар бўлди. Подшоҳ йўл озуқ қил деб бир қалқон зар берди. Ғариб зарни кўриб, манга зар керакмас, деб бир сўз деди:

Найлайин дунё молчин,

Хон ила менум андадур.

Бир сўрсам лабин болини,

Оби зилолим андадур.

Минг бир алвон семруғ нари,

Газнасида тўла заря.

Белда мурассаъ камари,

Мўрча миёним андадур.

Сўрсам оби зилолини,
Берур умрим камолини,
Истамам дунё молини,
Ганжи ниҳоним андадур.

Гамза бирла ўқин отон,
Таъналарга шарбат сотон,
Ошиқнинг жонидин ўлан,
Қазик дўконим андадур.

Ғарибжон дер: бу матлабим,
Сўзлар тилим, икки лабим.
Пиғим, тоатим, маслабим,
Диви имоним андадур.

Алқисса. Ғариб Ақча бирла қўшулуб, бу днёрдин
Днёрбакрга равона бўлдилар. Ногоҳ бир жейи хилват-
га бердилар. Ақчанинг кўнглига шайтон маъқул қилиб
Ғарибдин бир суҳбат талаб қилсам, нечук бўлур, деб
бир сўз айтгани бу турур:

Ғазали Ақча:
Кўп жафолар чекиб келдик биз иков,
Завқи сафо сурғидайин ерлара.
Икки ошиқ бир—бирини қўшилиб,
Муродина этгудайин ерлара.

Ман келурам бир парига ўхшаниб,
Сўз демалка гул юзилгдан бўшаниб,
Устимдаги чакмонимни дўшаниб,
Кучоқлашиб этгудайин ерлара.

Мани кўнглим парвоз этиб бир гула,
Гул очилди хазин тушди булбула,
Ҳақ етурди турфа ажаб манзила,
Мурод ҳосил этгудайин ерлара.

Деда ишқим парвоз этиб кўзғолиб,
Номусин тарк этиб санга сўз солиб,
Эмда сумбул сарв кәби чирмолиб,
Мақсудима этгудайин ерлара.

Гулниҳол дер бир—бирига ўграшиб,
Аҳду наймон, иқроф ила бош қўшиб,
Комил дилни ҳосил айлаб эшилб,
Муродима етгудайин ерлара.

Бу сўздин сўнг Ғариб Ақчага айтиди: Санам чақирди,
деб алдаб ўз мақсадингни ҳосил этмак учун олиб
келган эркансан, деди ва бир сўз айтиди:

Эмди бормас бўлдим Санам ёнина,
Мани кўнглим ўзга хаёла тушди.
Эмди хазон ели сўлдирди гулни,
Булбул хаёл ила бу дома тушди.

Санам элчи айлаб юборди сизни,
Ўзингнинг қайгунгга ўткардинг бизи,
Харом экан санга едурган тузи,
Сани кўнглунг ғайри хаёла тушди.

Бормасмусан Санамжоннинг ёнина,
Утлар солдинг анинг ширин жонина,
Йўл бошладинг юз қилиқни шайнина,
Қўшилмогинг амри маҳола тушди.

Ғариб айтур: Диёрбакир кетманам.
Қасам берам энди қадам этманам,
Улгунча Санамнинг отин тутманам,
Муҳаббат камоли завола тушти.

Андин сўнг Ақча Ғарибга: ман сани синамоқ учун
айтиб эрдим, эмди бу аҳдингдин қайтғил,—деб бир
сўз дегани:

Кел, Ғариб, қайтғил аҳдингдин,
Ўзингдин ҳазар айлама.

Манинг ҳазил сўзим учун,

Санамдин гузар айлама.

Сўлдирма муҳаббат гулин,
Устирма айрилинг елин.
Ера бормиш узоқ йўлинг,
Бу кун мухтасар айлама.

Кел, инонтурдим ўзимни.
Ҳақ қаро этеун юзимни,
Манинг бу ҳазил сўзимни,
Ростлиқга бовар айлама.

Айтмағил сўзининг ёлғонин,
Бўйнима олмам уволин,
Шикаста Санамнинг ҳолни,
Андин ҳам баттар айлама.

Кетма тўғри йўлдин чиқиб,
Ақчанинг сўзидин дўниб,
Манинг сўзима инонаб,
Ғайрилиқ асар айлама.

Андин сўнг Ғариб Ақчанинг гашига инонади. Икки-си Днёрбакир шаҳрича бордилар. Ғарибни чорбоғда қолдириб, Ақча Шоҳсанамнинг олдига борди. Анда Шоҳсанам: «Ғариб қани?»,—деб сўради. Ғариб чорбоғдадур,—деб жавоб берди Ақча. Анда Шоҳсанам дарҳол Ғарибнинг ёнига борди Кўрдиким, Ғариб ухлаб ётибдур. Шунда у Ғарибнинг бошини тиззасига олиб бир сўз дегани:

Қурбонинг бўлайин гул юзли ёрим,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.
Санго фидо бўлсин танда бу жоним,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.

Киши бўйла қаҳр этарму дўстина,
Кўз тикибсан жон олмоқнинг қасдина,
Қўйган қадамларинг дийдам устина,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.

Налар қолдим сени оқ—воҳингга,
Парвоз этиб столмадим ёнингга,
Жон поиндоз бўлсин ҳоки пойингга,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.

Ошиқ бўлган билар машуқ жабрини,
Кўтармасму ҳар на деган сўзини,
Анинг учун айнитарму ўзини,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.

Шоҳсанам дер: сенсиз яккадур бешим,
Фироқингдин оқар кўзимдин ёшим,
Ҳам бу дунё, ҳам у дунё йўлдошим,
Хуш келдинг, Ғарибим, сафо келибсан.

Шоҳсанам бирла Ғариб кўрушиб айш—ишратга маш
ғул бўдилар. Кунлардин бир кун Ғариб сайрга чиқиб
эрдн. Шоҳсанам Ғарибдин қайға бориб келдинг,—деб
сўради. Анда Ғариб бир сўз деди:

Уйнаб келдим боғ ичинда,
На боғ дуйди, на боғбонинг,
Богдан тоза гуллар теъдим,
На боғ дуйди, на боғбонинг,

Боғбонингиз боғбон етди,
Шафтолингиз ажаб тотди,
Бу соатлар ажаб вақти,
На боғ дуйди, на боғбонинг,

Боғинг ичра кезиб юрсам,
Тоза гулларингдин терсам,
Шакар лабларингдин сўрсам,
На боғ дуйди, на боғбонинг,

Саҳар вақти булбул ўтди,
Енди юрагимга етди,
Ғариб ошиқ йўлинг тутди,
На боғ дуйди, на боғбонинг,

Андин сўнг Шоҳсаамнинг Ғарибга бир сўз дегани
бу турур:

Боғбон боғни қуритди деб,
Ман сани боғбон айларам.
Тоза боғбоним бўлди деб,
Ман сани боғбон айларам.

Кеча—кундуз боғга келди,
Бошдин ҳикоятлар қилди,
Бўлгин боғбоннинг исғирди,
Ман сани боғбон айларам.

Бир замон шунда сен келгил,
Ғамгин кўнгилни оғлагил,
Тоза чаманни боғлагил,
Ман сани боғбон айларам.

Овозинг менгзар булбула,
Ишқинг ила тушдим йўла,
Боғимдаги қизил гула,
Ман сани боғбон айларам.

Сайр этардим боғчалари,
Ошиқларинг номуси—ори.
Шоҳсаамнинг севар ёри.
Ман сани боғбон айларам.

Бир кун Шоҳсаамнинг кўнглина бир гумон келди.
Ақча ила Ғариб мурда келгунча йўлда бирга бўлмас
му?—деб ўзини бир жойда гинҳон қилиб турди. Анда
Ақча бир сўз деди:

Лайли билан Мажнун ўтди дунёдин,
Алардан от қолди, мандин қолмади.
Шврин билан Фарҳод ўтди дунёдин,
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Ҳар ким сенинг ишқинг қилди зиёда,
Ёр—ёр деюб налар кездим орада,
Юсуф—Зулайҳолар егди мурода,
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Сайфуимулуқ юрди денгизда кезиб,
Бир туғиуқ ичинда сувратин кўриб,
Ахир тонди жондин умиди узиб,
Алардин от қолди мандин қолмади.

Бир нечалар кўнгул суйганин олди,
Бир неча ошиқлар ёр учун ўлди,
Ҳар кимдан ўзига лойиқ от қолди,
Алардин от қолди мандин қолмади.

Сизлар Ғариб бирла Санам бўлурсиз,
Орангизда Гулннҳолни нетарсиз,
Бу дунёдин от кўтариб ўтарсиз,
Сизлардин от қолди мандин қолмади.

Ақча бу сўзни айтиб эрди, Ғариб, Ақчанинг кўз
ёшини кўриб Ақчанинг кўнгли учун бир сўз деди:

Сўзла—сўзла санго қурбон бўлайин,
Жоним олди ширин сўзларинг сани,
Санго келган дардни сотин олайин,
Қоним тўвди қаро кўзларинг сани.

Ошиқ бўлган жондин умидин узар,
Кечатар тинмайин навҳалар тузар,
Чашманинг кўйинида ғарқиллаб юзар,
Яшия бемал сўна, гозларинг сани.

Гўзаллар ичинда сансан ягона,
Кел ичимиз гашт этали бу боға,
Дунёнинг маҳбуби санго садоға,
Минг нисза бермасман нозларинг сани.

Қурбон ўлдим қабоғингга, кўзингга,
Дол бўйингга, қоматингга, юзингга,
Садқа бўлсин ширин жонлар сўзингга,
Жоним олди сужи тилларинг сани.

Ғариб ошиқ гул юзингни зоридур,
Кўран айтар булар кимнинг ёридур,
Йўл юрисанг кўзларима доридур,
Қадамингдан чиққан гардларинг сани.

Айдин сўнг Шохсанам буни эшитиб келди. Ғариб Шохсанамга бир коёа шароб берди. Шохсанам айди: Ман помард қўлидин шароб ичмасмен, зероки, санинг мендин ўзга ёринг бор эркан, деб бир сўз деди:

Неча вақтлар кездим сани ёрим деб,
Ўзга ёринг бор эканин билмадим.
Муни мендин ўзга кими бордур деб,
Башқа биров ёр эканин билмадим.

Бу сўзларинг мени кўйди алама,
Булбул учиб зоғлар кўнди гулима,
Кокилларим чирмашибдир белима,
Одам чаққан мор эканин билмадим.

Бу на эди огу кўндинг ошима,
Раҳминг келмас кўздан оққан ёшима,
Қизил гул деб санчиб эдим бошима,
Куруқ тикан—хор эканин билмадим.

Сен бугун совурдинг ҳижрон бодина,
Қимса етар бугун менинг додима,
Ёрим деюб налар ёндим ўтинга,
Қақнус қуян нор эканин билмадим.

Шохсанам дер: хабар олмадинг мандин
Ширин жоним чиқар бўлди бу тандин.
Бугун энди уздим умидим сендин,
Ақча билан ёр эканин билмадим.

Айдин сўнг Ғарибнинг қаҳри келиб бир сўз дегани бу турур:

Манго бўйла ёлгон тухмат қилгунча,
Қилур бўлсанг бадли тухмат қил Санам!
Бўйла сўз деб мани жоним олгунча,
Олур бўлсанг бадли, жоним ол, Санам!

Менга кераак учун бунда келибман,
Дондин түйиб умидимни узибман,
Санинг бирла ҳазил сўзинг биллибман,
Манго десанг сенга бўлай ул Санам.

Кунда минг йўл дундирарсан юзингни,
Ҳар ҳаёлда ҳар ён ташлаб ўзингни.
Менга дегил бугун тўғри сўзингни,
Бўлур бўлсанг манинг билан бўл, Санам!

Сен кетарсан кунда юз минг гумона,
Мени қувмоқ учун толмай баҳона,
Кетар бўлдим эмди Шемох—Шивона,
Қолур бўлсанг Ғариб билан қол, Санам!

Ғариб ошиқ дардин деди бир поза,
Куним кечди кунда юз минг ёлбора,
Юсуф каби солдим ўзим бозора,
Харидорсан мани сотин ол, Санам!

Бу сўздин сўнг Шохсанам сиваш учун айтиб эрдим,
деб Ғарибга бир сўз деди:

Кел, Ғариб, қайт бу ройингдин,
Инондим эмди, инондим.
Санго қурбон бўлсин жовим,
Инондим эмди, инондим.

Ғариб:
Манго тўғри иқрсринг йўқ,
Инонмам эмди, инонмам.
Бир сўзингда туроринг йўқ,
Инонмам эмди, инонмам.

Санам:
Умрим охирина етди,
Оралиқдин жаҳл кетди,
Кўнглимни ғубори кетди.
Инондем эмди, инондем.

Ғариб:

Сан мани яна тутарсан,
Жафонгни зоя этарсан,
Хабарим сирга битарсач,
Инонмам эмди, инонмам.
Санам:

Кўнглимнинг зангларин очғил,
Лабимнинг шарбатин ичғил,
Бу навбат гуноҳим кечғил,
Инондим эмди, инондим.

Ғариб:

Яна бошларсанг ишингни,
Келтурдинг ғазаб қишингни,
Бузарсан кўнғил хушингни,
Инонмам эмди, инонмам.

Санам:

Санам тутар оху воҳим,
Юзим силар қиблагасҳим,
Ўзи сақласин худойим,
Инондим эмди, инондим.

Ғариб:

Ғариб дер: Шоҳ Аббос қизи,
Бўйла куйдирмағил бизи,
Яна ёлғон дема сўзи,
Инондим эмди, инондим.

Алқисса, кунлардин бир кун Шоҳ Аббоснинг бир қуръандози бор эрди. Қуръасининг хукмидин Шоҳ Аббосга баъзи шум асрорларни изҳор қилди. Ўзи эроний, кўп аҳмоқ эрди..... билур эрдиким, ўзидай печа қуръандоз, баъзи фолбинни шоҳ ўлдуруб эрди. Ул Ғариб тўғрисида шоҳга хабар берди. Бул ҳақда хабар тонган, Ғариб Бағдод кетар бўлди. Шоҳ Аббосни кишини эрса келмади. Шоҳсанам ман ҳам кетарман, деб йўлга равона бўлди. Ғариб айдг: «Эй, Шоҳсанамжон, йўл узокдур». Шоҳсанам: «Қочмағайман»,— деди. Илк саҳар вақтинда йўлга равона бўлдилар. Вилоятнинг ўртасида Дилдам деган катта бир арне

Бер эди. Шунда бордилар. Ғариб бўкуб ўтди. Шоҳсанам ҳам ўтайин, деди. Аригда йиқилди. Либослари ҳў бўди. Ғариб ҳам қайтиб ўтди. Шоҳсанамнинг либосларини сиқтилар. Айди: «Эй, Шоҳсанам, ҳоло ҳам яхшидур, қайтиб борғил»,—деб Ғариб шунда бир сўз айтгани:

Ғариб:

Ингла, Санам, жудолигинг кунидур,
Энди бизни маҳшар кунни кўрарсан.
Ингла, Санам, жудолигинг кунидур,
Мундин гедар бўлсанг Бағдод шаҳрина

Шоҳсанам:

Айролгг арога солма Ғарибим,
Маҳшар куни, деюб жоним оларсан.
Дег устга дослар қўйма Ғарибим,
Бўюнинг буруб малул—малул бўларсан

Ғариб:

Фалак селди жудолигининг балосин,
Чора йўқтур тонсам дардинг давосин,
Ман ишарам ишқ—муҳаббат маъвосин,
Ингла, Санам, жудолигинг кунидур.

Шоҳсанам:

Ман найлайин тақдир ўзга бўлмаса,
Сандин тейрв биров ҳолим сўрмаса,
Золим сган мани санга бермаса,
Ман ноҳерни кўздин солма Ғарибим.

Ғариб:

Сийҳ худфинг парижона дўзотма,
Ила бизни келур деюб кўз атма,
Отангдин кўрқмасанг бизни унутма,
Ингла, Санам, жудолигинг кунидур.

Шоҳсанам:

Нўлингда кўюбман бул азиз бошим,
Юз ўгурди мандин қавми қардоним,
Кеча—кундуз сенсан мани сирдошим,
Кўзда ёшим Жайхун қилма, Ғарибим.

Ғариб:

Ғариб айтур кетсам йўллар дўнмабдур,
Ҷамолинг кўрмаган кўп интизордур,
Бугун айролига охир замондир,
Йигла, Санам, жудолигинг кунидур.

Шоҳсанам:

Шоҳсанам дер, бағрим пора қилурман,
Бир гул эрдим очилмайин сўлурман,
Гул юзунг кўрмасам, эмди ўлурман,
Дўйдор қиёматга қўйма Ғарибим.

Бу сўздин сўнг бир—бирлари бирлаи айи—ишратга машғул бўлиб, юриб эрдилар. Қушлардин бир кун Шоҳсанам айди: Ғариб: мунда дўст—душманнинг оғзини тундик. Эмди сен Ҳалаб шаҳрига кетсанг нечук бўлгай, деб бир сўз деди:

Кел, Ғарибжон, сенга бир сўз деяйин,
Яна сен кўнглинга губор келтурма.
Нолиш этиб қаҳбо фалак илгидин.
Бу замон хайрга бир ор келтурма.

Мунда турсанг қўймас рақиблар сени,
Зоглар келиб бузар тоза гулшанни,
Кел, бир ёт ўлкага олиб кет мани,
Бу ерларда суҳбат барор келтурма.

Олти ой бўлибдур мунда ётоли,
Манинг бирла завқи ишрат этали,
Кини топмас хабар мундин кетали,
Бефаҳм рақиблардин хабар келтурма.

Шоҳсанам дер: кетгин бир ёт эллара,
Олло мусофирнинг муродин бера.
Ҳар ким нажотидин, қисматдин кўра,
Қайгу еб кўнглинга озор келтурма.

Бу сўздин сўнг Ақча айди: сизлар Ҳалаб Ширвон борсангизлар бизнинг ёримиз бир рўзисиз қолмасун деб бир сўз деди:

Азбархўжа отли ул меҳрибоним,
Менинг бу сўзимни аён дегайсан.
Аяга қурбон бўлсун бу ширин жоним,
Дуои хайримни баён дегайсан.

Аввал бориб тутиб Ҳалабда ватан,
Иқрофи ишқ сира чиқмасин ёддан,
Нега мунда ишқ ошин ичган эркин,
Заҳри қотил нори сўзон дегайсан.

Мен мунда явкалик жабрини чеқдем,
Афлотун подшоҳа мангзар навкарим,
Бир оҳ ила булут бағрин сўкардим.
Тортганидур оҳу фиғон дегайсан.

Диёрбақр элда тенгу—тушим йўқ,
Ғалима ҳамдамлик этар кешим йўқ.
Чор тарафга боқсам кўнгул хушим йўқ.
Кечг жаҳон кўзига зиндон дегайсан.

Мағнинг учун ўзи мунда келмаса,
Ғариб бўлганларга ҳамдам бўлмаса.
Бу хаста жонимдин хабар олмаса,
Этган дуолари ёлғон дегайсан.

Сан мунда кетарсан узоқ манзила,
Ҳамеша бўларсан Ғарибжон била,
Богбонлик этмаса бу тоза гула,
Ғунчаликда урди хазон дегайсан.

Қандай ҳолдир ажаб ҳола қолибман,
Ўз бошима ўзим савдо солибман.
Ҳамелига таъриф муштоқ бўлибман,
Қилган иши бўлди зиён дегайсан.

Бу сўздин сўнг Шоҳсанам Ақчага айдн: То қарқ
қунгача бизларни ҳеч ким билмасиц,—деди. Ақча: Сиз
ларни худоға топшурдим, дил жам бўлинглар, деди.

Ғариб бирла Шоҳсанам уч кеча кундуз йўл юриб
Днёрбакр теграсига еттилар. Шунда Шоҳсанам Ғариб
га бир сўз деди:

Менинг учун боғли бўлиб қолмагил,
Кета кўргин Ҳалаб Ширвон сарина,
Бу ўлкада тухмат била ўлмагин,
Талпинакўр манзил макон сарина.

Ғариб:

Ҳаргиз қутулмадим бахти қародни,
Бизни бўёла қисмат қилди ёродин,
Ҳар кўрган етимга ҳамдам бўлмагин,
Йиғлама, Санамжон, кетсам келарман
Шоҳсанам

Мундин кетар бўлсанг изинг изларман.
Кесиб—кесиб қора бағрим тузларман,
Етти йиллик ваъдасини кўзларман,
Бор, Ғарибим соғлиқ ила келгайсан.

Ғариб:

Мени кетди дебон айтиб йиғлама,
Хумора кўзларга губор боғлама,
Бўлди ишим кетди деюб англама,
Йиғлама, Сағамжон, кетсам келарман.
Шоҳсанам

Йўл била боргандур ёримни изи.
Бол била шакардин шириндур сўзи,
Нўлнингда куядур Шоҳаббос қизи.
Бор, Ғарибим, соғлиқ ила келгайсан.
Ғариб:

Мани кетди деюб кўнглинг сўлдирма.
Ҳар нокаста сир—асэрнинг билдурма,
Булбулим учди деб зөглар қўндирма,
Йиғлама, Санамжон, кетсам келарман.
Шоҳсанам

Шоҳсанам дер ишим оху зор ўлсун,
Рақибларга ёхти жаҳон тор ўлсун,
Қайда бўлсанг Шохимардон ёр ўлсун.
Бор, Ғарибим, соғлиқ ила келгайсан.

Ғариб:

Үйдан чиқиб дол қоматинг қайирма,
Оқ чекиён ранги рўйинг сўлдирма,
Санамжон кўз ёшинг билан ўлдирма,
Пиглака, Санамжон кетсам келарман.

Андун сўнг Ғариб Шоҳсанам бирла хўшлашиб йўл
га равона бўлди. Шоҳсанам ул кеча ётти. Эрта бир-
дан туруб сўфи тўрғайга бир сўз деди:

Карематда қодир худо,
Ғарибим сенга топширдим.
Қўлда кезар сўфи тўрғай,
Ғарибим сенга топширдим.

Бўлмадим мен санго ҳамдам,
Юрагимчи тутубдур гам,
Отамин Ҳазрати Одам,
Ғарибим сенга топширдим.

Бу дардима айла дармон,
Табибларнинг пири Луқмон,
Довуд ўгли эр Сулаймон,
Ғарибим сенга топширдим.

Бошимизга тушти савдо,
Таври тоғда кездум борҳо,
Ё пирим Юсуф—Зулайҳо,
Ғарибим сенга топширдим.

Сўлди сийқларнинг гули
Учди Санамнинг булбули,
Ғафим англа, пирим Али,
Ғарибим сенга топширдим.

Алқисса ровийлар андоқ ривоят қиладурларки,
Шоҳ Аббас шикорға чиқти. Қўшини қочуруб эрди.
Дивр Бағрийи қўшини орқасидин кета берди. Ногоҳ
Шоҳсанамни қўлоқига отини туёғининг овози келди.

Шоҳсанам қаради. Ниҳоят кўрдиким, отаси келаду.
Анда худоға мурожаат қилиб бир сўз деди:

Қодир Олло, даргоҳингга сиғиндим,
Ман нечук бу ерда ҳижоб айлайин.
Қанотим йўқ учиб чиқсам осмонга,
Севар қулларингга жавоб айлайин.

Кўнглима етургил умримнинг йўқи,
Ғолиблара етди ғамимнинг завқи,
Шоҳаббосга еткур ғамимнинг ўқи.
Ўзим қутқармасҳқа ҳижоб айлайин.

Қимса бузар бу кун аниқ шаънини,
Менга келтур бугун маҳбуб тунини,
Жавоб бирла олсам отам жонини.
Бу кун муродиға ҳисоб айлайин.

Юзима етургил Вомиқнинг юзин,
Кўзима бағишла Лайлининг кўзин,
Тилима кетургил Узронинг сўзин,
Қуйдириб бағримни кабоб айлайин.

Шоҳсанам дер: бунда ғариблар бўлдим
Бир тоза гул эдим эмди ман сўлдим,
Шоҳаббос қаҳриға мен дучор бўлдим.
Қисмат нажотлиғим изҳор айлайин.

Андин сўнг Шоҳаббос келди. Шоҳсанамни кўруб бе-
суш бўлуб йиқилди. Шоҳсанам шоҳнинг оти-чи миниб
маҳарга борди. Ақча айди: Эй, Шоҳсанам, Ғарибни
найладинг, деб бир сўз айди.

Санго бир сўз дейин гул юзай Санам,
Бирла кетган Ғарибжонни найладинг?
Па савдолар тушди анинг бошига,
Ғамда қолган нотавонни найладинг?

Нималарни тангри санго буюрди
На қисматдин Ғарибнингдин азорди,
На важд ила фалак шархин қажорди.
Сўйла, холи паришонни найладинг?

Тилати бўлмади кетти диёрдин,
Эмди хазон урди бори муроднинг,
Ширин учун қайди кетти Фарҳоднинг,
Ушал чоғда Ғарибжонни найладинг?

Нечук айтиб кўлинг азинг узилди,
Нечук тоб келтурдинг жудо бўлаога,
Қўрқмадинг тангридин талси солмога,
Қиш очилгон гулистонни найладинг?

Нечук айтиб кўлинг азинг узилди,
Не сабабдин қилгон аҳдинг бузилди,
Гулистон дер: қисмат нечук ёзилди,
Бахти қаро саргардонни найладинг?

Андин сўнг Шохсанам Ақчага бир сўз деди:

Ғариб бирла бирга эттим маслаҳат,
Авзада суҳбатим барор айлади.
Чиқиб юз дўндарди Ҳалаб Шервона,
Хажри фалак мани бемор айлади.

Ишққа содиқ бўлдук аввал аҳд айлаб,
Жонни кўшуб шакар билан шаҳд айлаб,
Уч кун қочтук йўлга кириб жажд айлаб,
Фалак бизга қасди гузар айлади.

Агар ўлсам бўлмае эрди сўроғим,
Сендин ўзга кимга деяй бу ғамим.
Уч кундин сўнг ярамади обғим,
Босай дедим жоним озор айлади.

Фалак бизга неча қасдин этарди,
Ҳар кимсарни бир азоба тутарди,
Чидабмай Ғариб мани кўтарди,
Нақд жонин манга нисор айлади.

Айтсам адо бўлмас фалах қабоҳин,
Бизлара ичурди ҳижрон шаробин,
Шоҳсанам дер: охир бердим жавобин,
Ёр маконин ўзга диёр айлади.

Подшоҳ намозгаргача ётиб, андин сўнг ўзига келди
Вазирлар сўрди: «На воҳеа бўлди»,—дедилар. Подшоҳ
анда бир сўз дегани:

Эй ёронлар Диёр бакр юртидин,
Ақлим олди ола кўзли бир пари.
Эмди ўлсам керак зийат дардидин,
Қоним тўқди қора кўзли бир пари.

Булбул бўлиб кезсам ёрни боғида,
Баҳорлар сайрасам сўлу соғида,
Шанба шикоринда, тингтоҳ чоғида,
Ақлим олди ола кўзли бир пари.

Бир паридур товўс мисол ёзилмиш,
Қоши камон, кинриклари тиргалмиш,
Ошиқларни ўлдирмакка юзланмиш,
Ақлим олди ола кўзли бир пари.

Сурати, хаёли кетмас кўзимдин,
Зулфи санолари кетмас кўнглимдин,
Кўриб ани кетди ақлим ўзимдин,
Ақлим олди ола кўзли бир пари.

Теланинг устинда кўрдим ман ани,
Тилло шоға билан тарар соғини,
Дўстлар кимга айтай кўнгиш сирини,
Қоним тўқди қора кўзли бир пари.

Хурлар ачка бўлмас жаннат ичинда,
Кўриб қолдим ани ҳасрат ичинда,
Турди таъзим брла, қўли кўксинда,
Ақлим олди ола кўзли бир пари.

Шоҳаббос дер: жоним фидо этайни,
Эмди ошиқликнинг йўли тугайни,
Улгунча шул ёрни сўраб ўтайни,
Ақлим олди ола кўзли бир нари.

Андин сўнг подшоҳнинг ақлли вазири бор эрди. У Шоҳаббосга айтиди: Эй тақсир, подшоҳим, Ҳасан вазирининг ўлигига Шоҳсанамин бермадингиз. Аннинг учун худойи таоло сизга қаромат қилибдур,— деди. Анда Шоҳаббос ўз ҳолини баён қилуб яна беш қалима сўз айтди:

Жўшайён, жўшайин қайнаб жўшайин,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.
Санам қизим Ғарибни қўшайин,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.

Нечун эрдан кетган вақтда ўлмадим,
Кўргач эни қон йиғладим, кулмадим,
Ўз бошимга тушмагунча билмадим,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.

Қаҳбо салак солди биза бу гамни,
Кўнглимдан чиқмади дарди, алами,
Ғарибни топшуринглар Санамни,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.

Боринг ҳези ила муфти келтуринг,
Вазир вақил, шохид бўлуб ўлтуринг,
Ошиқларни муродига еткуринг,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.

Шоҳаббос дер: қилган ишим маломат,
Эмди жон қутилмас ҳаргиз саломат,
Қолмасун бўйнима дарди қиёмат,
Ишқинг ўти ёмон экан, жонларим.

Алҳисса, андин сўнг подшоҳнинг вазири Ғарибнинг опасига хабар бердиким, подшоҳ меҳрибонлиг қилиб

тур. Ғарибни тоғиб келингләр, деди. Шөхсанами Ғарибга бергүчи бұлди. Ғарибнинг онаси подшоҳ олди га келиб таъзим қилиб ұлтурди. Подшоҳ айдди: «Ўгунга киши юбарғил, қизимши анга. никроҳ қилиб берайин»,—деди. Анда Ғарибнинг онаси подшоҳга қараб, бир сўз деди:

Шөхаббос, сан ўзинг сармаст
Биздайларни кўза илмас,
Менинг ўғлим отасиздур,
Киши анга қизин бермас.

Не учун ваъдалар эттинг,
Бошда хом таъмалар эттинг,
Ахир бошига сан еттинг,
Сендай худо безор бўлмас.

Келдим санго умид айлаб,
Қилган ваъданга бел боглаб,
Сен ўзинг тоғил сўроглаб,
Сендек аҳди ёлғон бўлмас.

Тонгла қиёматлар бўлур,
Яхши ёмондин айрилур,
Бу иснод бўйинига қолур,
Сендек юзи қаро бўлмас.

Шөхаббос санинг дардингдин,
Ўғлим кетандур юртингдин,
Ўлгунча сенинг дастингдин,
Икки ошиқ хушнуд ўлмас.

Ободон дер: не этарман,
Бефойда сўзин нетарман,
Ўғлимни қайдин топарман,
Сендай аҳди ёлғон бўлмас.

Андан сўнг подшоҳ инсоф ва диёнатга мойна бўлди, рози-ризолик бирлаш Ғарибнинг онасига қараб, бир бир сўз деди:

Юрт қадрина шеҳлар билмас,
Бошқа юртга ошмагунча.
Яхши ёрнинг қадрин билмас
Бир ёмонга тушмагунча.

Синдурма мўмин адокин,
Уқунг беш вақт намозин,
Бек билмас инъом мазасин,
Ҳотам бўлиб жўшмагунча.

Қўл узатсам ёра етмас,
Яхши ёмонни фарқ етмас,
Ёрғиз маннинг қўним ўтмас,
Бирга бошини қўшмагунча.

Ишқ ўлмай сийза чок ўлмас
Бемшқ бўлган халлоқ ўлмас,
Ишқни дардидин поҳ ўлмас,
Ишқ ўтина ёнмагунча.

Шеҳаббос дер: бир қулмадим
Нега ул дамда ўлмадим,
Ошведлик қадрин билмадим,
Ўз бошимга тушмагунча.

...деди сўнг, Шеҳаббос айти: «Ўтгулгани тегиб кел»,
...деди Ободон айти: «Ўтгулгани тонмасман»—деб бир
сўз айтгани бу турур:

Ҳар киши меҳнатсиз мол йиғнаса,
Тез келон давлатнинг исёни бўлмас.
Сўзининг фаҳмига етиб сўзласа,
Қутилур ўлимдин гумони бўлмас.

Бехуда кўп бўйла қайғу еганинг,
Ҳар стар—етмасга бўйин эганинг,
Билиб кўриб ёлгон сўзни деганинг,
Дин димонда асли омони бўлмас.

Ердин бахра олур ошиқ риштаси,
Ошиқни хаёли ёр андишаси.
Қаҳр этиб синдирди кўнгли шишаси.
Эмди тузалмоқнинг имкони бўлмас.

Бир Оллоҳга ошиқ бўлган қулнинг,
Лайли—Мажнун каби ўти бўлоннинг,
Мен деюрман: Шоҳсаҳабнинг гулининг
Ғарибидини ғайри боғбони бўлмас.

Шоҳимардон Оводенинг пиридур,
Ман санга деганим кўнгли киридур,
Менинг ўлим чин ошиқнинг биридур,
Мунда келиб аини даврони бўлмас.

Ғариб Ширвон вилоятинда юруб эрди. Бир кун қар
вон йўлиқди, қаровоннинг ичида Бобоҳон деган Шоҳ-
саҳабнинг шотири бор эрди. Анга Ғариб бир сўз деди:

Мундин агар борсанг Санам ёнина,
Ғариб ўз дардини айтди дегайсан.
Яна бориб гул юзини кўргунча,
Ихтиёр илкида кетди дегайсан.

Кимса етар бунда Ғариб додина.
Саломимни еткур кўнгли шодина.
Ул кунларни кетурмасин ёдино,
Аввалги давронлар кетди, дегайсан.

Ул анда соғ бўлсин Шехаббос қизн,
Ҳар кимга демасун бу винҳон сўзн,
Етти йилдан бурун демасун бизн,
Мани бўйла иқрор этти дегайсан.

Ул анда соғ бўлсин мен бул маконда.
Бешим йўлидадур бореам ҳар қанда
Етти йил маконим Ҳалаб Ширвонда,
Санинг васфинги ул айтти дегайсан.

Ғариб айтур: суймам ўзга нигорни.
Етти йил тари эттим Бақр Дилёрни.
Кўрсанг Шоҳсанамдай кўзи хуморни,
Зинҳорлаб—зинҳорлаб айтди дегайсан

Бобоннёв деган бир лютир бор эрди. Ул ҳам Бобоннёвнинг кўнчанинг қизига ошиқ бўлиб, анда туролмай Ҳалатга келиб эрди. Хорозмоналик қилиб юруб эрди. Ғариб иккови бир-бирига сўзлашиб ошио бўлдилар. Бобоннёв хорозмон отини Ғарибга топшурди. Ғариб ул отни ҳайдаб бир сўз деди:

Аюз дўстим, манго бўлибсан ҳамдам,
Сен бордурсан қўлимда булбулим бор,
Санди ўзга мунда манго йўқ ҳамдам,
Ман қўрқарам айролигда ўлум бор.

Бир сўним бор айролиғни шайнина,
Арзим етмас девонина, хонина,
Булбул бўлиб боролмасман боғина,
Бейни ерда қўлим етмас гулим бор.

Ман ўлган сўнг ҳаргиз бўлмас сўроғи,
Качон ёнар бахт уйининг чироғи,
Шоҳсанамдур икки кўзим қароғи,
Мунқуллим бор, ҳижроним бор, уйим бор.

Ишиқ бўлди қардошим, йўқти жоним,
Сенам ҳам қардошим, жоним жаҳоним,
Санди ўзга йўқдир мани ҳамдамим,
Қайгуль кулфатли мани куним бор,

Ғарибни ҳамдами, эй симин ёби,
Сан ҳам маннинг каби ишқинг хароби,
Ман шарам айролиғининг шаробин,
Маннинг ваҳмим айролигда ўлим бор.

Қўлимдаги давлат қушим учирдим,
Торем ўади, молу мулкум қочирдим,
Санам улун не кунларни кечирдим,
Менинг ҳар қадамда қилу қолим бор.

Куя—куя қора бағрим кул бўлди,
Ёрдин манга эмди қисмат шул бўлди,
Ҳар бир куним манга ою йил бўлди,
Ақлим шошди не ойиму йилим бор.

Айтсам адо бўлмас қайғу—андина,
Бизни кўйдирмакка тилди бу пеша,
Ёрим дебон умрим ўтти ҳамиша,
Риёсат боғида тоза гулим бор.

Қисматим не бўлди, надур гуноҳим,
Ҳамиша бошимдин кетмайдур ғамим.
Барчанинг кўзига ёмон кўриндим,
На қавм—қариндош, на юрт—элим бор.

Ғариб айтур: дилхастаман йўлдаман.
Қиши билмас мани нечук ҳолдаман.
Кеча—кундуз Мажнун каби чўлдаман.
Яшил бош сўнали тенгсиз кўлим бор.

Андин сўнг Шоҳсанамни тушилда кўрсам, деб юриб
ёрди. Ғариб Шоҳсанамни тушида ҳеч кўрмади. Охири
пушаймон бўлиб, бир сўз деди:

Найлай шиддатидин қаҳбо фалакнинг.
Букуи мани севар ёрдин айирди.
Мустажоб бўлмади магар тилагим,
Санам отли зулфи тордин айирди.

Ғариб ўлганларнинг борму сўроғи,
Аввалда ёндирди Санам фироғи,
Бир ёнда қайғуси, бир ёнда доғи.
Жабр билан севар ёрдин айирди.

Бу меҳнат, бу ғамда ман ўлар бўлдим.
Мусофирлиқ ерда ман қолар бўлдим.
Бир тоза гул эрдим ман сўлар бўлдим,
Баҳорли—боғчали ёрдин айирди.

Қутилмас савдога қолди бу бошим,
Ёр, сан учун кечди ёз ила қишим,
Селлар хаби оқар кўзимдин ёшим,
Тангри хуш рафторли ёрдин айирди.

Ғариб айтур: эмди тонмам сўзимдин,
Ёр йўлинда қонлар оқсун кўзимдин,
Хабарим йўқ мани ҳаргиз ўзимдин,
Ишқ мани номуси ордин айирди.

Энди сўзини Шоҳсанамдин эшиттинг. Шоҳсанам ҳам
Ғариб дардидини адо бўлдим, деб бир сўз дегани:

Ғариб, Ғариб дедим, умрим ўткардим,
Ани ёрим демас бўлдим ман эмди,
Ишон шаҳрина бу кун томон еткурдим,
Сабабкорим демас бўлдим ман эмди.

Андин менго етон қайгу, гам бўлди.
Оҳ чекмоққа етти умрим нам бўлди,
Куйиб йиғламоқдин ёқам нам бўлди.
Умидворим демас бўлдим ман энди.

Жазосидур ҳар ким ёра инонсун,
Кўр бўлсин кўзлари қона булансун,
Қўрғони йиқилсун, мулки талансун,
Номус—орим демас бўлдим ман эмди.

Ҳамдамим, мунисим қайғудир, гамдур,
Биза бошдан Али берган насибдур,
Ун ёшимдан бирга бўлган Ғарибдур.
Номус—орим демас бўлдим ман эмди.

Санам айтур: эла бўлдим ошкора,
Ёр—ёр деюб қон йиғларам бир пора,
Ўзинг кеттинг мани қилдинг овора,
Сани ёрим демас бўлдим ман эмди.

Алқисса, андин сўнг, бир кеча Шоҳсанам Ғарибни

тушида кўриб, анинг бирла кечирган кунлари ёни-
га келиб, бир сўз деди:

Ғамдин қутилмаган қайғули бошим,
Яна бошдин ғам ўтига ёр ўлдим,
Ғариб эди кеча—кундуз йўлдошим,
Эмди юзин бир кўрмакка зор ўлдим,

Бир неча вақт висолинда шод ўлдим,
Ёрдин ўзга ғайриларга ёт ўлдим,
Ҳасрат чекиб, ишқ ўтидан дод ўлдим,
Куя—куя элга сабабкор ўлдим.

Хабарим йўқ ёрнинг фикри—ўйини,
Жоним чи қар бўлади анинг куйини,
Ичолмадим ёр васлининг майдин,
Ёрнинг озоридин бадхумор ўлдим.

Чога кетди хижрон куним фард ўлиб,
Ёрнинг йўлида кўнглим дард ўлиб,
Кўп қарадим, икки кўзим тўрт ўлиб,
Муҳаббат ичлида қолдим, хор ўлдим.

Санам эмди санго завқу сафо йўқ,
Ёрнинг айё тушди зарра вафо йўқ,
Ошиқ Ғариб айтур санго жафо йўқ,
Ишқнинг гирдобиди беқарор ўлдим.

Ақдин сўнг Ақча Шоҳсанам бирла ўлтуруб эрди. Ан
да Ақча келин Шоҳсанам бирла сайра борайлик деб
бир сўз дегани бу турур:

Гуллар очилибдур фасли баҳорда,
Кел Санамжон, боғ сайрина борали.
Бинафша қўймишам боғи қанорда,
Кел Санамжон, боғ сайрина борали.
Жўрбози қўймишлар боғдин қироға,
Баҳор элчилари тушмини ороға,
Сумбуллар сочилмиш тоғдин қиёға,
Кел Санамжон, боғ сайрина борали.

Сановбар бош кўзмиш кўкка бўйини,
Сумбула олмишдир мушкнинг ўйини,
Гул излармиш булбул қилса ўйини,
Кел Санамжон, боғ сайрига борали.

Наргис кўзин олиб боқмиш жаҳона,
Утлар тушди бўйла зоғи—зоғона.
Навбат йўқдур бутун бодн хазона,
Кел Санамжон, боғ сайрига борали.

Малаклар кўйибдур бошига лола,
Соқийлар кўлда майли ниёла,
Булбуллар ҳамиша гунчага вола,
Кел Санамжон, боғ сайрига борали.

Ақча айтур: жоним санго қурбондур,
Ошиқнинг мақсади беш кун даврондур
Билармусан, бутун ийди қурбондур,
Кел Санамжон, боғ сайрига борали.

Бу сўздин сўнг Шоҳсанам бирла Ақча канизларини
олиб сайрга чиқдилар. Туни дарёсининг ёнига бориб,
Шоҳсанамнинг дарёга қараб, бир сўз айтди:

Ҳасрат бирла узоқ йўлдин адашиб,
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгани?
Манинг учун ҳажр ўтга туташиб,
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгани?

Тоқатим йўқ мунда ёрсиз бўлмоға,
Ажал келса тандин жоним олмоға,
Шикаста ҳолимдин хабар олмоға,
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгани?

Мани ёрсиз мунда йўқтур қарорим,
Ҳеч ким билан бўлмас суҳбат барорим.
Тириклигим, эсим—хушим мадорим.
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгани?

Менинг ёрим кетди Ҳалаб—Ширвона,
Эътиқод қилмади аҳду паймона,
Эмди сендин сўроқ сўрсам гайбона.
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгими?

Санам дер: фироға топмадим хийла,
Тангри ҳақи мунда ростини сўйла,
Ер билан ўтқанда оқмағил бўйла,
Туни дарё, сендин Ғариб ўтгими?

Бу сўздан сўнг Шоҳсанам ўзини дарёга ташламоқ
бўлди. Анда Ақча Санамнинг ҳолига қараб бир сўз
деди:

Айролиқ дегани тангри қисмати,
Нечук бўйнинг буруб маълул бўларсан?
Тўқдиз йилдур мунда чекиб меҳнати,
Нечук бўйнинг буруб маълул бўларсан?

Айрилиқ дардини ҳаргиз билмадим,
Қизил гулдек сарғайибам сўлмадим,
Ман ёрдин айрилиб маълул бўлмадим,
Нега бўйнинг буруб маълул бўларсан?

Қумри деган бир ажойиб қуш бўлур,
Нарин тортсанг келур туби бўш бўлур,
Ўлмаган қул бир—бирини душ бўлур,
Нечук бўйнинг буруб маълул бўларсан?

Узоқ йўлда душан бир кун учрашур,
Ошиқ деган маъшуқина ярашур,
Оқиринда бир—бирини қовушур,
Нега бўйнинг буруб маълул бўларсан?

Мани Ақча дерлар, отим Гулниҳол,
Фоний дуёё ноёни йўқ бекамол,
Уйнаб—қулиб ошигингинг кўнглини ол,
Нега бўйнинг буруб маълул бўларсан?

Андин сўнг, Шоҳсанам уйига қайтиб келди. Анда қирқ қиз маслаҳат қилиб, Шоҳсанамнинг ёнига келиб, ҳар қайсиси ўз ҳоли ошиқлигини сўзлашдилар. Аларнинг ичда бир Ойжамол отли қиз бор эрди. Ул айди: Эй, Шоҳсанам ошиқлик нозик нимарса. Ошиқликнинг сўзини мавдин эшит, деб бу муҳаммасиб ўқиди:

Эй, Санам, мажруҳ дилмак ёрдин айрилғали,
Булбули ширин суҳан гулзордин айрилғали,
Ул латофат гулшани ғамхордин айрилғали,
Тўтти, ширинсуҳан гуфтордин айрилғали,
Дарди дилга зорман бир ёрдин айрилғали.

Бўлмаган ҳеч иш худодин бесабаб, эй дўстлар,
Тангри қилди ул нигоримга ғазаб, эй дўстлар,
Тинмайин қон йиғларам айламанг айб, эй дўстлар
Ҳажр даштида қолибман ташна лаб, эй дўстлар,
Ҳавза кавсар соқин мухтордин айрилғали.

Меҳнат айёмида тинмай оқадур кўздин ёшим,
Душмана қор айламас ҳар кунда қилғон
қарғишим,

Титрашар арзу самода дарду ғамда нолишим,
Ҳолими арз этмак йўқтур ёнимда бир килим.
Яккаман бир воқефи асрордин айрилғали.

Тинмайин қон йиғларам ҳар ён юруб йўлга боқиб
Йиғладим ҳар кечалар бағримни ман ўтга ёқиб,
Ҳар томондин таъни агёр жонимни ёқиб,
Кўзи тўши бирла оғу берди ёримга рақиб,
Қолмади тоқат манга дилдордин айрилғали.

Бахтимни кўрдим қаро ҳар ерда айтсам ҳасби ҳол
Навинкуфта гул эдим боди ҳазон етмай камол,
Етмади мақсудина тангри анга берди завол.
Айтибон ўз ҳолини ёлдинда йиғлар Ойжамол,
Алибек отлиғ гули навбаҳордин айрилғали.

Кунлардан бир кун Шоҳсанам Ақчага бир туш кўрдим, деб айтиб ўлтуруб эрди. Анда бир тўл савдогар кўриди. Шунда Ақча Шоҳсанамнинг аҳволини савдогарларга баён қилиб бир сўз деди:

Бир туш кўриб, Санам ўзи,
Ёридин гумон айламиш,
Келтур, деб йибарди бизи,
Қаро кўзин қон айламиш.

Сўз тинглаб, яхши—ёмондин
Кўл чекиб суду—зиёндин,
Бир киши Ҳалаб Ширвондин
Савдодин зиён айламиш.

Ийдагоҳда байрам кун.
Бир киши келтурди мани,
Ростмиш Ғарибнинг ўлгани,
Савам саргардон айламиш.

Иши девоналик бўлуб,
Бизи сизга элчи қилиб,
Хонумонин ўта солуб,
Савам кўб афгон айламиш.

Гулиноҳол дор: эй меҳрибон,
Шул кун бўлди охир замон,
Яхши кунинг бўлди ёмон,
Ғам ани толон айламиш.

Алқисса, Ақча хабар олиб келди. Бир савдогар келибдур эркан гулинг хойлик қилди, деди. Шоҳсанамнинг ўзи савдогарларнинг қошига бориб аҳволини баён қилиб, бир сўз айтгани бу туруп:

Ётти йилдур шунқор қушим учирдим,
Кўран борму, билан борму, ёронлар?
Қайғу—ҳасрат бирлан умрим кечурдим
Кўран борму, билан борму, ёронлар?

Кишини севдиги бўйла бўлурму,
Аввал суюб, охир кўздин солурму,
Ерин бўйла йиглатибон қўюрму,
Кўран борму, билан борму, ёронлар?

Ёр савдоси тушди манинг бошима,
Бир сирдош топмадим келмас қошима,
Азал кунда ёзилибдур бошима,
Кўран борму, билан борму, ёронлар?

Кўрган билан тенг—тушини ёд этар,
Дуо бирдан арвоҳини шод этар,
Қаҳбо фалак одам ўғлин мот этар,
Кўран борму, билан борму, ёронлар?

Мани ёрим гўч йигитлар биридур,
Эранлар, чилтанлар мудом тиридур,
Шоҳимардон гўч йигитлар ширидур,
Бу сўзимни билан борму, ёронлар?

Бир мард билан бошин қўшиб дунёда,
Севганидин айро ташиб дунёда
Ишқ ўтига куюб—пишиб дунёда,
Йигламайин кулан борму, ёронлар?

Фалак мани бугун талон этмишдур,
Қайғу ҳижрон дўзахина тушмишдур,
Кўз ўнгимда ёрим тирик кетмишдур,
Ўлганини кўран борму, ёронлар?

Эгасиз қолмишдур олтин—кумушлар,
Барбод бўлмиш турли—турли емишлар
Сани ёринг анда ўлди демишлар,
Тири кетиб ўлаб борму, ёронлар?

Бир киши сўзламас кўнгила хушима,
Қайғу меҳнат тушди менинг бошима,
Ҳар кечаси ёрим кирар тушима,
Ўлганлардан келан борму, ёронлар?

Ҳар бир ошиқ баён эгар кўрганин,
Ким ҳам билдур бошга кулфат келганин
Бир ваъда этибдур тушда кўрганин,
Кўран борму, билан борму, ёронлар?

Етти йилдур фалак жафо ўгириб,
Шоҳсанам дер: гул ёримдин айрилиб,
Ҳажр ўйна куйди кулим соврилиб,
Йўлга боқиб қолан борму, ёронлар?

Алқисса, бу сўзни Шоҳсанам айтгондин сўнг қизлар оросида Тансуқ отди бир каниз бор эрди. Ул айди: «Ман Ғарибни ўлганин кўруб келган эрдим», ледин Шоҳсанамнинг қаҳри келиб оқ тортиб, Ғарибнинг олтегини ўйна бориб, кўнгли дардга тўлиб, бу сўзни айтгани бу турур:

Хазон урди бу дам сўлди бу гулунг,
Гулингдин ҳам гулзорларингдин айрилдинг.
Ўғлуниг ўлганин хабари келди,
Сие бахтинг, мадорингдин айрилдинг.

Ошкора бўлмасун душмана, дўста,
Қулоқ солгил сирри ниҳон ихлесса,
Гамгусорлар куллар турибдур боша,
Муддатли бозорингдин айрилдинг.

Санам айтур: манда кўн қолди армон,
Мени адо қилди бу доғи ҳижрон.
Золим фалак эрур бир оғир карвон,
Ман ёримдин, сен ўғлунигдин айрилдинг

Алқисса, бу сўзни Шоҳсанам айтгондин сўнг, Ғарибнинг онаси зор—зор йиғлаб бу сўзни айди:

Меҳнат айёминдин фалак зулминдин,
Қаро бағрим қона дўнди, найлайин?
Икромн йўқ Шоҳ Аббоснинг илгинин,
Гулшаним хазона дўнди, найлайин?

Умрим ҳосилидин бир уй тузаттим,
Ҳижронини висолини кузаттим,
Ўғлим ўлмас бирдан тирик унраттим,
Суд ишима зиёна дўнди, найлайин?

Ҳеч оғригим йўқтир, Шоҳсанам, сандин,
Ажал етиб жоним чиқса бу тандин,
Еру дўст юзин дўндарди мандин,
Яхшилар ёмона дўнди, найлайин?

Аввали Шох Аббос ваъдалар этти,
Ваъда қилган вазир оламдин ўтти,
Бу сўзлар ўғлимни бошига этти,
Мозоря Ширвонда қолди, найлайин?

Оводон дер: айтсам туганмас доғим,
Ғам ила бузулди қурган чорбоғим,
Ўғлим ўлган бўлса, ўчти чироғим,
Умримнинг чироғи ўчди, найлайин?

Андин сўнг Ғарибнинг боғисин акасининг дардида
зор-зор чун абри наббаҳор йиғлаб, бир газал ўқуди:

Этти йилдур шунқоримни учурдим,
Бориб тушти Халаф Ширгон элига,
Кунда бир йиғладим, умрим кечурдим,
Кўз ёшимни қўшиб дарё селина.

Оғажон, деб чор тарафа боқмадим,
Жиғо санчиб тилла ҳайкел тақмадим,
Мажнун каби бошим олиб кетмадим,
Лайли сўроғина ҳижрон ўғлини.

Душманлар олдида кизил юзим йўқ,
Оғам йўқ, элим йўқ, айтар сўзим йўқ,
Ҳижрон билан йиғламоқдин кўзим йўқ,
Чиқиб тушсам Халаб Ширвон йўлини,

Аслим Бағдод эмиш масганим—жойим,
Мусофир йўллара солди худойим.

Шул кун жоним чиқса йўқтур гарвойим
Талонлар тушибдур уйрим гулина.

Қардошим демашдир Шоҳсанам сани,
Дийримдин кетган Ғарибим қани?
Гулжамол дер: тангра қўймади мани,
Бугун навбат етар ажал қўлина.

Айдин сўнг Ақча келиб, буларга кўпгиллик бериб,
бир сўз дегани бу турур:

Елгончи фоний дунёда,
Хеч кимса омон қолмади.
Яхши кетиб навбатида,
Улмайин одам қолмади.

Улим учун смагил гам,
Улмайин қолмайди одам.
Шукрийи қил, ўтар бу дам,
Суд ила зиён қолмади.

Узини бозора солган,
Бар қиз келиб сотун олган.
Миср элвида подшоҳ бўлган,
Юсуфни қанъон қолмади.

Дуниени бир кўзда кўрган,
Оқил бўлиб юртни сўрган,
Дев сарини додин берган,
Шоҳи Сулаймон қолмади.

Искандар дунёдин кечти,
Жамшид ажал майин ичти,
Не шаҳбозлар мундин кечти
Рустамн дастон қолмади.

Ҳақнинг дўстидур Муҳаммад
Уммат учун чекар захмат,
Шу дамни билгил ганҷмат,
Шул фахри жаҳон қолмади.

Абу Бакр, Умар, Усмон,
Умватларга бўлди ёрон,
Фароҳинда пири яздок,
Ул Шоҳимардон қолмади.

Бу дунё бир кўҳна сарой.
Неча йил кечти, неча ой,
Навбатида шоҳи сарой,
Айланиб замон қолмади.

Гулниҳол дер: ёнди юрак,
Улмасликдин борму дарак.
Барча одам ўлса керак,
Мунда келан жон қолмади.

Андин сўнг Шоҳсанам айди: Ман бориб Фарибнинг
мозоринда ёстониб «ётмасам бўлмас»,—деб бир сўз де
гани бу турур:

Эмди ман кетарман Ҳалаб Ширвона,
Ёрсиз бу ўлкада қарор этманам,
Сира қайғурмасман эмди бу жона,
Ёрсиз бу ерларда мадор этманам.

Бориб ёстонайин ёр мозорина.
Тўлди рди дунёни ниққ озорина,
Тангри ўтга солсун Бакр диёрини,
Бу ерларда қайтиб тузар этманам.

Ёрим тутти Ҳалаб Ширвонда ватаи,
Дунёда бормикин бизлардай ўтан,
Жонин чиқиб тунроқ бўлгунча бу тан.
Ўзга била суҳбат барор этманам.

Замона бўдубтур кун—кундин баттар,
Кунда юз хаёллар бошимдин ўтар,
Фироқнинг ўтинга куйганим етар.
Эмди заҳар ичтим хумор этманам.

Санам айтур: ўтга ёндим жаҳонда,
Ера етмай тоқат қолмади жонда,
Ёрим ўлган бўлса Ҳалаб Ширвонда,
Бу ерда мен эмди қарор этманам.

Шоҳсанам Бобохон деган шотирға: «Мани Ҳалаф Ширвонга олиб боринг»,—деди. Бобохон қабул қилди. Шоҳсанамнинг анга бир сўз дегани бу турур:

Бир қарич тифл эдим, боқдинг, Бажардинг.

Санди ўзга гамгусорим йўқ манинг,
Онамнинг ўрнида қўл сутин бердинг,
Санди ўзга меҳрибоним йўқ манинг.

Мунда турсам зарра кўнгал ҳушим йўқ,
Кўриб йиғламоқдин ўзга ишим йўқ,
Санди ўзга сирим айтур кишим йўқ,
Қўлимдин туткудек ёрим йўқ манинг.

Мани олиб борғил Ҳалаб Ширвона,
Мунда кўзим тушар яхши—ёмона,
Умрим гулин бердим боди ҳазона,
Кўнлим истагудек ёрим йўқ манинг.

Ёрим мазорини қуниб ётойин,
Бу дунёда ман ёр ёр деб ўтайин,
Қайтиб чиқмас юлдуз каби ботайин,
Бу ватанда ҳеч турорим йўқ манинг.

Санам айтур: Ғариб солди ҳижрона,
Манго йўл бошлағил Ҳалаб Ширвона,
Бориб ўлсам раҳм айлагин бу жона,
Тирикликка ихтиёрим йўқ манинг.

Анди сўнг Шоҳсанам Ақчани Бобохон шотирға қирқ кун муҳлат олиб келиш учун отасининг олдиға юборди. Ақча каниз Шоҳаббоснинг олдиға бориб, Бобохон шотирға қирқ кунгача муҳлат олиб келди.

Андин сўнг Шохсанам бирла Бобохон шотир йўлга
равона бўлди. Ақча узоқдаги Азбархўжасига отказ
ғни деб. Бобохон шотирга бир сўз айтиди:

Мундин агар борсанг ёрим ёнина,
Орадан муҳаббат келди дегайсан.
Ўзи унда кириб гулу гулзорда,
Ваъдалар узога тушди дегайсан.

Ҳеч баҳра очолмас ёзу баҳорда,
Сайр этиб кезарлар гулу гулзорда.
Кимса бел боғледур аҳду иқрора,
Кимлар билан бошини кўшди дегайсан.

Хўжа деб бош кўйдим отанг дорина.
Шоҳ дедим илиндим зулфинг торина.
Тўққуз йилдур бу ночорнинг ерина,
Ҳар бир куним айдай ўтди дегайсан.

Шиддатли савдолар тушубдур бадтар.
Чеккан оҳим қачон ул ёра етар,
Ҳар еган овқатим қон бўлиб ўтар,
Муҳаббатнинг қуш учди дегайсан.

Гулниҳол дер: бизга фалак қасд етар,
Бу айрилиг бир ниҳолни нест етар.
Фироқнинг жосаси мани маст етар,
Бол ўрнига оғу ичди дегайсан.

Андин сўнг Шохсанам каришларни билан хайр--хўш
лашиб, аларга қараб, бир сўз деди:

Кетарман Ҳалаб Ширвона.
Қариндошлар, хуш қол эмди
Бизнинг билан юрган жонлар
Биродарлар, хуш қол эмди.

Бизнинг билан хилват тутиб,
Оғу болин бирга ютиб,

Ақча келин от кўтариб,
Гулннҳолим, хуш қол эмди.

Барчани бир кўзда кўран,
Элу халқнинг додин беран,
Тангрининг даврини суран,
Жоҳил оғам, хуш қол эмди.

Тўққуз ой, ўн кун кўтаран,
Боқиб камола етиран,
Кулли меҳнатдин ўтиран,
Ғариб оғам, хуш қол эмди.

Бир кўрмадим ул маҳрами,
Ғрим кетар чоқдан бари,
Қирқ кавимнинг сардори
Гулннҳолим, хуш қол эмди.

Эмди нога куяр жоним,
Кўзғолди оху фиғоним,
Меҳнатли солгон чорбоғим,
Ватандошлар, хуш қол эмди.

Бизни тангри бўйла этди,
Ер ўлди, деб хабар етди,
Шоҳсанам Ширвона кетди,
Дийрбакр, хуш қол эмди.

Бобохон шотир Шоҳсанамни олиб кетти. Неча вақтлар йўл юриб борур эрди. Бобохоннинг кўнгли айниб Муви Ширвонга олиб боргунча ўзим олсам бўлмасми?—деб Қозоқ қалъасига олиб кетти. Йироқдан бир минора кўринди. Анда Шоҳсанам:—Бу на Ширвон минорасидурму?—деб сўради. Бобохон:—Бу Ширвон минорасидур,—деди. Шоҳсанам Ширвон қалъасига келдим,—деб бир сўз деди:

Шувр, эмди келдим Ҳалаб Ширвона,
Ер мазори бўлган ера етишдим,
Бакр тепасида ваъда айтишиб,
Ғариб келиб ўлан ера етишдим.

Етти йилдур ёрим шунда бўлубдур,
Ўзин ошиқ бозорина солибдур,
Манинг учун армон билан ўлубдур.
Ёрим тупроқ бўлан ера етишдим.

Манинг учун ўзин солиб ҳижрона,
Мусофирлик билан бўлуб ҳамхона,
Гўзал ёрим кўрсам мунда гойибона,
Мусофирлик бўлан ера етишдим,

Етти йил кўшулдим ногавон билан
Кўриша билмадим Ғарибжон билан,
Ёрим улфат бўлуб хорозмон билан,
Ёр адашиб кетан ера етишдим.

Шоҳсанам қиз ёнди ҳижрон ўтина,
Қойилман Ғарибнинг эътиқодина,
Ёр—ёр деюб ёндим ажал ўтина,
Жанозасин қилан ера етишдим.

Андин сўнг Бобохон «Эй Шоҳсанам, ўлик арслондин
тирик сичқон яхшироқ, Ғариб ўлибтур, эмди мани қа-
бўл қилғил, сани Қозоқ шаҳрига олиб келдям».—
деди. Анда Шоҳсанам унга қараб бир сўз деди:

Кўнглим эмди кечгил фоний дунёдин,
Бир муришд этагин тутмасам бўлмас,
Эмди қўл кўтардим хирс дунёсидин,
Бош олиб бир ёна кетмасам бўлмас.

Ёр кўрмакка тангри тақдир этмаса,
Жон боринда жасад пора этмаса,
Шотир мани сўзим қабул этмаса,
Кўз юмиб дунёдин ўтмасам бўлмас.

Қаҳбо фалак қўймас ёра бормога,
Ёр боринда ўзим қарор этмога,
Бу ерга келтурди мани олмога,
Ман бунинг бошига етмасам бўлмас.

Ҳалаб деб кетирди Қозоқ тушина,
Мани олмоқ учун кўнгил хушина,
Ман буни умрининг учар қушина,
Тўр қурибам тутиб олмасам бўлмас.

Кел, Шоҳсанам, шукр айлагил бу дама
Бу ерга келдим деб зарра ғам ема,
Эмди манга кўрмэк йўқтур ҳеч кима,
Бир ёт ўлкаларга кетмасам бўлмас.

Анда Шоҳсанам шотирға: Агар манго ошиқ бўлсанг,
бу шаҳардин қирқ марта қирқ турли неъмат келту-
риб бергил.—деди. Бобохон унинг шартини қабул
қилиб, қирқ мартаба қирқ турли неъмат келтириб бер-
ди Анда Шоҳсанам шотирға яна бир сўз деди:

Муҳаббат солиб ороға,
Бу кун ёр жовона юзлан,
Ошиқлик дарди қўзғолиб,
Бугун айни кона юзлан.

Бир—биринан кўнгил олиб,
Дол бўйнига қўлинг солиб,
Фалак санди жафо олиб,
Бу кун алиф, лома юзлан.

Тўлиб—тошиб Жайхун бўлуб,
Қизил кийиб гулгун бўлуб,
Бу кун ошиқ Мажвун бўлуб,
Лайли деб коф, лома юзлан.

Муҳаббат эшикин очиб,
Юлдуз каби ёниб—ўчиб,
Қутиадик Диёрдин қочиб,
Қўл тутиб салома юзлан.

Шоҳсанам дер: қайнаб— жўшиб,
Муҳаббат билан беллашиб,
Икки ниҳолдек чирмашиб,
Эмди бу айёма юзлан.

Андин сўнг Шоҳсанам Бобохошга: Аввал чашмага тушиб, ўзингни покиза қилиб кел,—деди. Бобохош чашмага тушиб, бир замон туруб эрди, унинг бели сиңди. Андин сўнг Шоҳсанам унга қараб бир сўз деди:

Арз этайин фалак санинг қўлингдин,
Ҳар замон гавғоли фоний дунёсан.
Кеча—кундуз ёндим афқорлигингдин,
Бир мақом этмали фоний дунёсан.

Ҳар кун анчаларга кўзинг тикарсан,
Деганинги, охир уйин йиқарсан,
Йон берганинг бирин охир ютарсан,
Суди йўқ зиёни фоний дунёсан.

Ҳар киши бошига мурассаъ кияр,
Мафтункор дунёни ман олдим деяр,
Дунёда ҳар кимса лойиқ от қўяр,
Ҳаммага мотамли фоний дунёсан.

Шоҳсанам дер:—Бу кун ғариблар бўлдим,
Бир тоза гул эдим, эмди мач сўлдим,
Мунингдек номарда ман дучор бўлдим,
Барчага мотамли фоний дунёсан.

Шоҳсанам шу тариқа шотирини ўлдирди, аниги ки-
шимларини кийиб, йўлга равона бўлиб, бир сўз деди

Ғам ея, ғам ея келдим бу ерга,
Эмди бу жаҳондин беғам излайин,
Мусофирлик билан тушдим бу ерга,
Ўзимга бир улфат, ҳамдам излайин.

Ғариб учун якка тушгим бу юрта,
Ҳамроҳ бўлдим Бобохошдай номарда,
Эмди кўнглим, бу кулфата бу дарда,
Бир йўлдош бўлғуси одам излайин.

Ғариб учун бўлдим беҳуду дарбанд,
Манга оғу бўлди, санго шакар—қанд,
Бу гуна шукр этиб бўлайин хурсанд,
Қачонгача мунда мотам излайин.

Келгин кўнглим эмди дўнма дунёдин,
Юсуф каби юз қайтармам жафодин,
Ҳақ айирди сани номард ҳамроҳдин,
Бир хароба жойи манзил излайин.

Шоҳсанам дер: ёрсиз не куним кечар,
Қаҳбо фалак кунда юз тўним бичар,
Биров таниб дўст—душмандин сўз қочар,
Киши кўрмае ерда мотам излайин.

Шоҳсанам Қозоқ наҳри ичига кириб борур эрди
миршаб тутиб, уни зиндонга ташлади. Санам чоҳ-
лиги ичига ўтириб бир сўз деди:

Ғариб дўстим, санинг учун,
Яши куним ёмон бўлди.
Зулайҳо деб Юсуф каби,
Манзилгоҳим зиндон бўлди.

Мусофирлик гушти боша,
Зор ўлдим қавм-қардоша,
Богда гул эрдим бинафша,
Замон нечук замон бўлди?

Ғам фиреқингда қолибман,
Сарғайиб гулдай сўлибман,
Ёвуз тухматга қолибман,
Суд ишларим зиён бўлди.

Фалак сонди ёвуз дарда,
Йўлиқдим ҳар бир номарда,
Ер истаб келдим бу ерга,
Қутилмоғим гумон бўлди.

Шоҳсанам дер: мискин бошим,
Тинмай оқар кўздин ёшим,
Чоҳнинг ичинда йўлдошим,
Илон бирлан чаён бўлди.

Шоҳсанам чоҳ ичида ўлтуриб, қариндош—уруғлари
ни ёд этиб, бир сўз деди:

Яратган биру бор—қодир худойим,
Узинг етуш оху зорима манинг.
Қисматим шу бўлди, надур гуноҳим,
Ўтлар солдинг кору борима манинг.

Барчанинг отаси ҳазрати Одам,
Савга пайғамбарлик бўлди мусаллам.
Бу чоҳнинг ичида қўлим тут бу дам,
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Беҳабар ваҳий келтран Жабронил,
Иброҳим Халилнинг ўғли Исмоил,
Ҳақнинг фармониға бўлибтур қойил,
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Ҳақнинг бир расули Ҳазрати Мусо,
Ой нуридин бўлган Ҳазрати Исо,
Бошға арра қўйган ҳазрат Зикриё,
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Зиндонда бўлубтур хўблар била хўб,
Ҳақнинг балосига сабр этган Аюб,
Юсуфнинг отаси ҳазрати Яъқуб,
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Зиндонда бўлубтур гамим фаровон,
Ҳақнинг дўсти бўлган ул Шоҳимардон
Абу Бакр, Сиддиқ, Умар ҳам Усмон.
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Ул Юсуф худодин топди камолот,
Чоҳнинг ичиндин чиқди саломат,
Бу кун манго тушди ваҳм—қабоҳат.
Раҳм айлағил ҳоли—зорима манинг.

Санда ҳеч бўлмади мундаин мақсуд,
Қайда борсам ишим бўлмади беҳбуд,
Забурни хатм этган Ҳазрати Доиуд,
Раҳм айлагил ҳоли—зорима манинг.

Мани бу зиндондин айлагил халос,
Ҳазрат Али, Аббос, ёхуд Алғиёе,
Узингсан сирдошим ё ибн Аббос,
Раҳм айлагил ҳоли—зорима манинг.

Ҳеч кимса бу ерда бўлмади ғамхор,
Мусофирман ҳақдин ўзга қимим бор,
Пирим Султон Вайсе ул ибн Гаффер,
Раҳм айлагил ҳоли—зорима манинг.

Ҳасан бирла Хусан шоҳиду шедмон,
Ҳамроҳим бўлубтур қорёғи зиндон,
Шоҳсанамнинг пирин ул Шоҳимардон,
Раҳм айлагил ҳоли—зорима манинг.

Зиндондон Шоҳсанамнинг овозини эшитиб, бориб
подшоҳга йиди: Анда подшоҳ: Андор бўлар, олиб
кел кўрай,—деди. Зиндондон Шоҳсанамни олиб борди
Подшоҳ ундан:—қайдин бўлурсан?—деб сўради. Шоҳ-
санам ўз ҳолини баён қилиб, подшоҳга бир сўз айтди:

Бир гўзал жонон дардидин,
Туганмас ҳижрона душдим,
Мажнун каби Лайли деюб,
Чўлдин чўлистона душдим,

Бўлмади ҳеч кини ҳамдам,
Ишим бўлди кунда мотам,
Яхшилик кўрмадим бир дам,
Кундин—кун афгора душдим.

Охир ўларман бу ғамдин,
Дардим ортар дамба дамдин,
Кутилмадим бул дардлардин,
Дарди бедармона душдим.

Бир шотир кетурди мунда,
Юртимда шоҳ, мунда банда,
Миршаб тутиб қилди зинда,
Туҳматдин зиндона душдим.

Ўз елимда озода ман,
Бир париға дилдора ман,
Аббос ўгли шаҳзода ман,
Келиб бағри қона душдим,

Бу сўзни эшитиб подшоҳ Шоҳсанамни тахтга чиқарди. Неча кундин сўнг Шоҳсанам ўз вилоятида кетар бўлди. Подшоҳ унга Отажон бўлус деган шотирни ҳамроҳ қилиб юборди. Неча кун йўл юриб у Диёр бақрга борди. Шотирни неча кунлаб зийфат қилиб сийлаб яна қайтариб юборди. Ўз шаҳрига келиб, ҳолини Ақчага баён қилиб бир сўз дегани турур:

Бўлмағайдим кошки бошда онамдин,
Бу дунёга келиб роҳат кўрмадим,
Ғариб бирла аҳди паймон эттали,
Қайғу—ғамдин ўзга неъмат кўрмадим.

Ғарибим кетали Ҳалаб Ширвона,
Мани қўйди қайғу била хижрона.
Топмадим дардима ҳаргиз дармона,
Сиримни айтмоққа улфат кўрмадим.

Ўзи учун олиб борди Қозоға,
Ул мани солондир чўх—чўх балсоға,
Бобоҳондин юз йил бўлдим содоға,
Ҳеч кимдин ихшилик асло кўрмадим.

Шотирни ўлдирдим қирқ йўл югуртиб,
Сузға солдим заҳар пардасин йиртиб.
Ўзим чоҳа солдим насибам тортиб,
Қайғу меҳнат ичра роҳат кўрмадим.

Шоҳсанам дер: умрим хуши бузилди,
Муҳаббат риштаси мандин узилди,
Пешонама бу қисматлар ёзилди,
Ғамдин ўзга зарра роҳат кўрмадим.

Алқисса, андин сўнг неча маҳал ўтди Шоҳ Аббос Шоҳсанамни Шоҳвалад деганга берур бўлди. Шоҳ Аббос Шоҳсанамга киши йнбардиким, қизим қабул қилсин. Саиам айди: «мандин даркорлиғи бўлса, етти ой тўй берсун»,—деди. Шоҳсанамнинг кўнглига кел дики, етти йилдин етти ой қолибтур. деди. Етти ой тўйнинг овозаси етти ойлик йўлга кетар, деди. Агар Ғариб омон бўлса, эшитиб келаду, деди. Шоҳвалад қабул қилиб, етти ой тўй берур бўлди. Тўйни бошла дилар, Дибракнинг улуғ—кичиги, созанда гўяндаси Шоҳсанамнинг кўшкни атрофида кўш тутуб, етти ой-гача завқ томоша қилдилар. Аммо неча кунлардин сўнг бир кеча саҳар чоғи Шоҳсанам уйқудин уйғон ди. Кўнглига айди: Бу Шоҳвалад неча кунлардин бери тўй берур. Қани кўрайин неча ой бўлибтур. деб ҳисоб қилди. Етти кун қолибтур. Шоҳсанам бетоқат бўлуб, кўшкнинг устига чиқди. Кўрдиким, кўшкнинг атрофинда одамлар ётибдур. Ушал вақтда субҳидамнинг шамоли эсиб ўта берди. Шоҳсанамнинг йўлга қараб бир сўз дегани бу турур:

Эсуб—эсуб келан субҳнинг шамоли,
Мани арзим севар ёра дегайсан.
Бир очилгон янги тоза гулзори,
Йиглаб—Йиглаб яна қолди дегайсан.

Тоғларнинг бошини олибдур туман.
Йлончи дунёда соғ бўлсун омон,
Яқоси тугмалн, обрўси камон,
Мани йиғлаганим зора дегайсан.

Манинг ёрим фироқ ичра ётибдур,
Ишқин ўти тинмай жондин ўтибдур.
Ҳажри озор жигарима ботибдур,
Тўлибдур жигари қона дегайсан.

Ҳаётим бўлмишдур манинг гамхона,
Кўрган одам ҳайрон қолур мастона.
Шоҳсанам қиз бағри бўлди бирёна,
Борсанг бирин—бирин сўра дегайсан.

Алқисса, андин сўнг Ақча уйқудин уйғониб кўрдиким. Шоҳсанам ёнида йўқ. Қулоқ солди, Шоҳсанамнинг овози кўшкнинг устидин келадур. Ақча Шоҳсанамнинг ёнига борди. Айди: Эй, Шоҳсанам, сан қабоҳат ишни қилдинг. Сани овозингни номахрамлар эшитти, деб қўлидин тутуб тортти. Шоҳсанам айди: «Эй, Опа, бу дардди манга етибдур, ман билурман сан на билурсан, ман санга деяйин, эй Ақча опа» деб бир сўз айтғони:

Ман санго деяйин, эй Ақча опа,
Дардим кучлук бўлса, йиғламайниму?
Богим хазон уруб гулим сўлубдуруб,
Дардим кучлук бўлса, йиғламайниму?

Манинг ёрим ўзим йиғлаб келадур,
Манинг юрак бағрим қона тўладур,
Ё бир бевафога кўнгил берадур,
Дардим кучлук бўлса, йиғламайниму?

Дошимдадур гам—қайғунинг думони,
Ёр солди бошимга охир замони,
Бугун билмай дўстлар яхши—ёмони,
Дардим кучлук бўлса, йиғламайниму?

Ман найлайин бағрим пора бўлибтур,
Айролда дардини Олло солибтур,
Шоҳсанам дер: бахтим қаро бўлибтур,
Дардим кучлук бўлса, йиғламайниму?

Алқисса, андин сўнг Ақча айди: Эй Шоҳсанам, санинг ёрингдин айрилғонингга етти йил бўлибтур. Манинг айрилғонимга ўн йил бўлибтур. Дўст—душманга бир нуқта сўз айтғоним йўқ. Кўп бесабр бўлмоғил. Келгил саҳарга таҳорат қилиб икки рақъат намоз ўқуголи. Қани сан ёрингни тушингда кўрарсан. Ё ман кўрарман:—деди. «Агар сан кўрсанг Ғариб келур,—деди. «Азбархожа келса, кароматли хо-

жадур»,—деди. «Этагига ёлуш—ёлушсанг муродинг ҳо сил бўлур; деди. Етиб келиб иккиси ёттилар. Шоҳса нам ёрини тушинда кўрмади.

Аmmo Ақча ёрини тушинда кўрди. Азбархўжа келиб турур. Шоҳсаанамнинг кўшкни остига йилмойни миниб чин—чин ҳалқа—ҳалқа камари баландда, тумоғли қуш қўлинда, келиб турди. Ақча бу ҳолатни кўрди. Уйқудин уйғонди. Кўрди, туши фарз вақти кўрибтур. Шоҳсаанам ҳам уйқудин уйғонди. Иккиси таҳорат қилдилар. Намоз ўқуб бўлдилар. Ақча айди: «Эй Шоҳсаанам ёрингни тушингда кўрдингму?». Шоҳсаанам айди: «Эй она, ёримни тушимда кўрмадим, сан кўрдингму?»—деди. Ақча айди: «Ори, балли ман кўрдим, келиб турур». Шоҳсаанам айди: «Эй, Ақча маннинг қўнғлум паришондур. Қўрған тушингни соз бирла айтгил, эшитайин».—деди. Ақча хўб бўлур, деб соз олиб сўз айтғони бу турур:

Шу кеча ётурдим бир аҳвол кўрдим,
Магар раҳмон ила шайтон вакилдур.
Қи ман шайтон дедим, раҳмон экандур
Вали, авлиёлардин алар вакилдур.

Қи пирлардин Али шерн худо бор,
Ҳасан бирла Ҳусайин карбало бор,
Худонинг навқари Гавсул Гиёс бор,
Мадад айлар бу дам қуръон вакилдур.

Қи зулфим халқаси ёрнинг белинда,
Тумоғли қарчийғай бордир қўлинда,
Раят бор фироқининг чўлинда,
Бу сир—асрор эранлардин вакилдур.

Лаби ширин—шақар ул оби ҳаёт,
Қи тиллари эрур ҳам қанду новвот,
Қилай бу аҳволни мен санго иршод,
Бу сир—асрор эранлардин вакилдур.

Ақча Шоҳсанамдин бу сўзни эшитиб, йўлга равона бўлди. Ҳалабга бориб Ғарибга Шоҳсанамнинг аҳволи ни баён қилуб бир сўз деди:

Келтур деб юборди мани,
Қаро бағрин қон айламиш,
Ишқинг бирла ақли шошиб,
Кўзини гирён айламиш.

Пайдгоҳда деюб ани,
Бир киши куйдирди мани,
Рост демиш Ғариб ўлгани,
Санам саргардон айламиш.

Эшитиб девона бўлиб,
Бизни сизга элчи қилиб,
Хонумонин ўтга солиб,
Санам кўп афғон айламиш.

Гулниҳол дер: эй, меҳрибон,
Шу кун бўлди охир замон,
Яхши кунни бўлиб ёмон,
Ғам ила афғон айламиш.

Бу сўздин сўнг Ақча бирлаи Ғариб Диёрбакр йўли га равона бўлдилар. Неча кунлар йўл юриб, Диёрбакрга етдилар. Ақча Ғарибни Шоҳсанамнинг чорбоғи га қўйиб ўзи маликасининг ёнига борди. Ғариб қа ни?—деб Шоҳсанам унга қараб бир сўз деди:

Ҳар сабо келмадинг гулдай очилиб,
Бориб ўлибмудур, келмас Ғарибим.
Тўтидай оғзиндин дурлар сочилиб,
Бориб ўлибмудур, келмас Ғарибим.

Кахбо фалак ёққан юрак ёғимдур,
Манинг бўйла хазон урган боғимдур,
Биза бўйла қисмат кўнгил доғимдур,
Бориб ўлибмудур, келмас Ғарибим.

Узоқ йўллармидур, анда қолдимۇ,
Ё хаста бўлдимۇ, йўқса ўлдимۇ,
Йўқса ўзга дигар кўнглим олдимۇ,
Бориб ўлибмудур, желмас Ғарибим.

Шоҳсанам қиз дерлар манинг отима,
Бир оҳ урсам олам ёнар ўтима,
Яратган худойим етгил додима,
Бориб ўлибмудур, желмас Ғарибим.

Шоҳсанам чорбоқга бориб, Ғариб бирла дийдорла
шиб, анинг бошини тизига олиб ўтирди. Анда Ғариб
унга қараб бир сўз деди:

Юзи гул, сочи сумбулим,
Хабар ол, булбуллар нерда?
Хўблардин хўб қизил гулим,
Сўзла, ширин тиллар нерда?

Кўнглим гинасини очай,
Жон бирла жононни қучай,
Садамжон, сувдан бир ичай,
Қуйиб бергил, боллар нерда?

Ман сани тилграм ҳақдин,
Фироқнинг чектим йироқдин,
Бир бўса бергил яноқдин,
Тутсам нозик қўллар нерда?

Ғариб дейор: будир моҳим,
Тоғлардин ошибдур оҳим,
Рўзи қилса шул худойим,
Қучсам нозик беллар нерда?

Ғариб Шоҳсанам бирла қўшулиб, олти ой давра
сурди. Қўнлардин бир кун Шоҳаббос қуръачисини
олдиға чақириб, бўлаётган воқеалардин хабардор
қилишни буюрди. Қуръачи Ғарибнинг Шоҳсанам бир-
ла чорбоғда эканлигини шоҳга маълум қилди. Отаси

нинг хабар топганидин бохабар бўлган Ғариб Шоҳни
намға қараб бир сўз дегани бу турур:

Бўйним буриб, маълул—маълул сўзлайин,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидир.
Кесиб—кесиб қаро бағрим тузлайин,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидур.

Ман маълул бўлмайин ахир найлайин,
Дол бўйинига тилла ҳайкал осайин,
Оқ кўлаиға қизил хино кўяйин,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидур.

Бўйним буриб, маълул—маълул сўзлайин,
Қарор этган ваъдаларин кўзлайин,
Армоним, ҳасратин кўндир сўзлайин,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидур.

Жудолиғни худо солди найларсан,
Эмди бизни маҳшар кун кўрарсан,
Сиё зулфинг тол—тол этиб ўрарсан,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидур.

Сиё зулфинг наришондин тузатма,
Фурсат бўлса, бизни ёрим узатма,
Ғариб келмади, деб йўллар кузатма,
Ийгла Санам, айрилиғнинг кунидур.

Ғариб яна тазйиқдин қочиб, Бағдод томон равона
бўлди. Неча кунлар йўл юриб Бағдод шаҳрига етти.
Шаҳарга кираверишда подшоҳнинг ўғлига учради.
Подшоҳнинг ўғли уни саройга олиб борди. Унинг бир
божиси бор эрди. Ани Ғарибга берди. Ғариб ани қа-
бул қилмади. Шу тариқа подшоҳнинг хизматида
юриб эрди. Кунлардин бирида саройда икки гадо пай
до бўлди. Ғариб гадоларга қараб бир сўз деди:

Ғашт этиб келган гадолар,
Шоҳсанамни кўрдингизму?

Жонлари чиқса фидолар,
Шоҳсанамни кўрдингизму?

Қаромат этур хўжалар,
Қарорим йўқтур кечалар,
Мақкадан келган ҳожилар,
Шоҳсанамни кўрдингизму?

Йиғилиб келган яхшилар,
Сифатин айтган яхшилар,
Мажлисин қурган яхшилар,
Шоҳсанамни кўрдингизму?

Ғариб айтур: ўта кўйдим,
Ёмон бўлди манинг дардим.
Чиққон тутун оҳим дедим,
Шоҳсанамни кўрдингизму?

Бағдод подшоси қизини Ғарибга никоҳ қилиб бериб эрди. Орадан бир ой ўтти ҳамки, Ғариб ани қабул қилмади. Подшоҳ бундан хабардор бўлиб, Ғарибни олдиға чақириб, андин сабабини сўради. Ғариб унга жавоб бериб бир сўз деди:

Эй, ёронлар, мусулмонлар,
Ман бир ёр учун йиғларман,
Юзин қайтарди гулёрим,
Севар ёр учун йиғларман.

Дардли жоннинг дармони дўст,
Ғамлик кўнгиш армони дўст,
Вале кўнглум хушиони дўст,
Вафодор учун йиғларман.

Ҳар кимни дўст тутиб бўлмас
Дўст тутиб унутиб бўлмас,
Қизил гулни сотиб бўлмас,
Харидор учун йиғларман.

Май ичарлар тўли—тўли,
Бизга тегди хазон қўли,
Дўстман деган кўптур вале,
Жонажон учун йиғларман.

Ғариб деяр: эзди дарди,
Тўтиёдур пойи гарди,
Маъшуқа қизларнинг марди,
Шоҳсанам учун йиғларман.

Бу сўздин сўнг подшоҳ Ғарибга рухсат берди. Ғариб яна йўлга равона бўлди. Борур эрди, ногоҳ бир маъраканинг устидин доҳил бўлди. Сози илқида ёр фироқи кўнглида алар Ғарибни ушлаб олдилар. Ғариб аларга арзини айтиб берди. Ул маъракада йиғитлар қирқ киши эрдилар. Алар: «Сенга кўнгил хушлагудек қиз олиб берайлик»,—дедилар.

Анда Ғариб аларга қараб бир ўз ёрини таъриф этиб, бир сўз деди:

Ёндирди жонимни, ёқди бағримни,
Сурмалидур қаро кўзлари анинг,
Сехрлади ишқи манинг дилимни,
Шакардин шириндур сўзлари анинг,

Ишқим зоҳир бўлди халқим, элима,
Шум рақиблар тушти манинг йўлима,
Кўзимдин оққандур қонлар белима,
Қародур қошлари, кўзлари анинг.

Нозли ёр қахр этиб сира боқмаса,
Узганнинг боқиши манго ёқмаса,
Замонли ёр ишқин биза тақмаса,
Тошдин ҳам қаттидур нозлари анинг.

Ғариб ошиқ муножатда худога,
Санинг раҳминг келмас оху нолага,
Бир назар айлангиз мискин гадога,
Қишга дўнар бўйла ёзлари анинг.

Ғарибдин бу сўзни эшитган йигитлар унга кетишга рухсат бердилар. Неча кун йўл юриб Ғариб Диёрбакрға бориб етти. Тўғри Шоҳсанамнинг чорбоғиға кериб борди. Ғариб бирла Шоҳсанам яна олти ой даврон сурдилар. Кунлардин бир кун Лазон деган кани зак Ғарибға ҳазил—мазах қилиб эрди. Ғариб кишан бирлаи ани урди. Каниз додлаб подшоҳнинг олдиға югурди. Дарғазаб бўлган Шоҳаббос Ғарибни олиб келиш учун икки ясовулни юборди. Ясовуллар бориб Ғарибни топмай келдилар. Шоҳаббоснинг олдиға кириб: «Топмадук»,—дедилар. Бурунғидин қолган подшоҳнинг бир кекса вазири бор эрди. У Ғарибнинг олдиға бориб: «Сен дарҳол Ҳалаб Ширвоиға кетгил»,—деди. Ғариб яна неча кунлар йўл юриб Ҳалабға етиб келди. Анда Ғариб Азбархўжаға учради. Азбархўжа ёрмини ёд қилиб бир сўз деди:

Намозгарда чиқдим Ҳалаб Шириондин
Ҳижронда ўртаниб қаддим дол эрди.
Ёр сўроғин олдим ул Санамжондин,
Манинг ёрим оти Гулниҳол эрди.

Чошгоҳ маҳал келдим Санам ёнина,
Рухим тоза бўлди сабз маконина,
Етти йил учрадим ҳажр конина,
Манинг ёрим оти Гулниҳол эрди.

Олтиндин тузатмиш кўшкини Санам,
Арзи ҳол этмоға йўқ отам—онам,
Ёримни йнтириб саргардон маҳам,
Манинг ёрим оти Гулниҳол эрди.

Шоҳаббос ёрима қизим демийдир,
Шоҳсанам кўшкина олиб келмишдир,
Ақча келин демак не ёмон ишдир,
Манинг ёрим оти Гулниҳол эрди.

Азбархўжа деюр: бозиргон эрдим,
Умрим хуш ўтказган бир султон эрдим

Бир Ёринг изинда саргардон эрдим,
Манинг ёрим оти Гулниҳол эрди.

Андин сўнг Ғариб Азбархўжани Диёрбакрға юборди. Азбархўжа бориб Шоҳсанамнинг хизматиға дохил бўлди:

Шоҳсанам: Сўйла эй бозиргон қайдин келурсан,
Чор тарафдин қандай хабар берурсан.
Ростин дегил, хўжа, йўқса ўлурсан,
Кўрсанг, билсанг Ғарибимдин хабар бер.

Азбархўжа: Қилмишим не эрур, недур гуноҳим,
Масканим узоқдур, Халабда жойим,
Яратган биру бор бўлсин паноҳим,
Хабар айлай, соғдур келур Ғарибинг.

Шоҳсанам: Кишини севдиги шўйла бўларму,
Аввал суюб охир кўздин соларму,
Ёрин шўйла йиғлатибон қўярму,
Кўрсанг, билсанг Ғарибимдин хабар бер.

Азбархўжа: Ғариб бирла бизлар қардон бўлалди,
Қиёматлик дўсту сирдош бўлалди,
Хизматиңда мудом ўйнаб, кулалди,
Хабар берсам, соғдур келур Ғарибинг.

Шоҳсанам: Ростин дегил, хўжам, бўлай қариндош,
Кўз ёшим оқадур қонлар аралаш,
Халаб Ширвон кетгил бўлайин йўлдош,
Кўрсанг, билсанг Ғарибимдин хабар бер.

Азбархўжа: Бизнинг билан кетсанг зотинг сўрарлар
Хукм айлаб беқлар тутиб оларлар,
Бизга шум рақиблар иснод қилурлар,
Хабар берсам, соғдур келур Ғарибинг.

Шоҳсанам: Анга хабар этмай, йўқдир қарорим,
Бошимдин кечдим, йўқ номусим, орим,
Яратган биру бор бўлсин паноҳим,
Кўрсанг, билсанг Ғарибимдин хабар бер.

Азбархўжа: Масканим Халафдур, отимиз Азбар,
Ул турур Муҳаммад жаҳонга сарвар,
Ғариб учун Ақча қизни бизга бер,
Сабр айла соғ эрур, келур Ғарибинг.

Шоҳсанам: Хўжа, раҳминг келсин Шоҳсанам қиза,
Тоқ қолам, Ақчани беролмам сиза,
Ошиқим Ғарибни кетургил биза,
Кўрсанг, билсанг Ғарибимдин хабар бер.

Андин сўнг Азбархўжа айди: «Ман ўзим бориб Ғарибни топмасам, на қилурман». Шоҳсанам: «Ўзинг айдинг, Ғариб манга омондур, безарардур,—деб. Мундин маълум бўлди, галингнинг бирон калимаси, ростлиги йўқ эркан». Алқисса Ғарибининг бир пичоғи ми нам рўмоли қолиб эрди. Уни Шоҳсанам Азбархўжага берди. Яна бир узукни на яна кўп зар берди. «Эй, хўжа, мундин Халаб Ширвонга борсанг, худойи тўй бер, ҳамма созандаларни йиғ»,—деди. Сўнгра Ғарибни танимоқийинг аломати шу бўлурки, томоша қилиб юурсиз. Ҳамма одамлар айш—ишрат билан машғул бўладурлар. Магар Ғарибни, ўйнамас, кулмас. Ушанда сиз айтинг: «Эй йиғит, на учун сиз гўшт тўғрамайсиз?», анда Ғариб айтур: «Эй хўжам, пичоғим йўқтур. Анда сиз шул пичоғ ва рўмолни беринг. Агар Ғариб бўлса; пичоғ ва рўмолни таниб олур. Рўмолни белига боғлаб, пичоқни қўлига олиб, гўшти тўғрар. Агар бошқа одам бўлса, пичоқни ва рўмолни уй эгаларининг олдиғ кўяр. Шундан сиз билурсиз,—деди.

Андин сўнг бир кеса шаробга бу узукни солинг, қўлингизга олиб чақиринг: «Шоҳсанамни севган одам шаробни ичсун»,—дег. Агар шунда Ғариб бўлса келур,—деди. Андин сўнг Шоҳсанам унга қараб бир сўз деди:

Бозиргон, хўжаси Макка ҳожиси,
Оғзимн галх этди фироқ ожиси,
Ийғламоқдин кўр бўлубтур божиси,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим

Бозиргон хожаси, юкин боғлади,
Санам рўмол олиб гирён йиғлади.
Олтмиш кунлик йўлни уч кун чоғлади,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим!

Ота—онам қувладилар кетмадим,
Оқ юзима пардаларни тутмадим,
Шоҳваладни ҳаргиз қабул этмадим,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим!

Қийган куйлагимни анга бердилар,
Гулларимни бирим—бирим тердилар,
Шоҳсанамни Шоҳваладга бердилар,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим!

Қиёматлик хўжам, оғам деяйин,
Айролиғ доғина токи куяйин,
Ёримни келтурсанг, ёринг берайин,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим!

Йўл юрса, билурман Ошиқнинг изин,
Кўр бўлсан, кўрмасун, рақибнинг кўзи,
Отим Шоҳсанамдур, Шоҳ Аббос қизи,
Борсанг салом дегил, келсин Ғарибим!

Андин сўнг Азбархўжа кетар бўлди. Шул ерда Ақча
анга қараб, бир сўз айтганининг баёни бу турур:

Жоним хўжам, қулоқ солғил додима,
Хўжам, яраларим тилим—тилимдур.
Тоқатим йўқ айролиқнинг дардина,
Хўжам, яраларим тилим—тилимдур.

Ман бу қилгон ишларингдин адоман,
Бу дардимга даво истаб гадоман,
Яна қиёматдурки, ёрдин жудоман,
Хўжам, яраларим тилим—тилимдур.

Бизинг бирла на ваъдалар қилурсиз,
Жафо тиги бирла бағрим тилурсиз,
Яна кўздин бизни солиб кетурсиз,
Хўжам, яраларим тилим—тилимдур.

Ҳар сабо йиғларман айтиб додина,
Оҳ айласам тушарманму ёдина,
Гулнихолнинг Ақча дерлар отина,
Хўжам, яраларим тилим—тилимдур.

Андин сўнг Азбархўжа жавоб айтиб бир сўз деди:

Қаро қоши сиё дилбар ўлгунча дўнманам сандин,
Жоду кўзли аё дилбар ўлгунча дўнманам сандин.

Айтмангиз фироқ ўтини, ишқнинг ўти ёмон эркан,
Тангрим берган омонатин олгунча дўнманам сандин,

Тепадин тўкилур тупроқ манго осон, санго ёмон,
Кўзима тўкилган тупроқ тўлгунча дўнманам сандин.

Азроил бошима келиб азиз жоним олур бўлса,
Азиз жоним ер остига солгунча дўнманам сандин.

Элтиб лаҳадга соланда, мункир—накир келанда,
Саннинг раббинг ким, деганда Азбарам дўнманам
сандин.

Андин сўнг Азбархўжа ўз вилоятига борди. Уч кеча —кундуз тўй берди. Созанда—гўяндаларни жам қилди. Ҳамма одамлар ўз завқи билан бўлдилар. Ғариб бу хабарни эшитиб, эрта билан Азбархўжанинг тўйига келди. Кўрар тўй—анжуман. Ҳар ким ўз хуш вақтлигида юрубтур. Ғарибни кўрсанг ҳеч завқи—шанқи йўқтур. Ўзини бир четга олиб ўлтурубдур. Азбархўжа Ғарибни кўрди: «Эй, йигит, сан нега гўшт тўғрамай ўлтурубсан»,—деди, Ғариб айди: «Эй, хўжам, пичоғим йўқ. Анда Азбархўжа ўша пичоқ билан рўмолни берди. Ғариб пичоқ—ла рўмолни таниди. Рўмолни белига боғлаб, пичоқни қўлига олиб гўшт тўғрай бошлади. Андин сўнг Азбархўжа бир коса шаробни қўлига олди, узукни шаробга солди. Айдиким: Шоҳсанамни севган одам бу шаробни ичсун. Бир, ик-

ки, уч марта чақирди. Ҳеч ким жавоб бермади. Ал-қисса, тўғралавчида Ғариб бориб шаробни ичди. Узук оғрига келди. Ғариб: «во даруго, Шоҳсанам ўлган эр қаидур»,— деди. У: «бу узук мишам рўмолини, пичоқни Азбархўжа мишам юборибдур, манго билдирмак-на»,— деди. Йиғлаб Ғариб зор-зор йиғлаб бир сўз деди:

Бевафо дунёи фойи, айролиғям билмадингму,
Юранима солиб доғинг, беш кун омон қилмадингму?

Қани биздин ўтан жонлар, Довуд ўғли Сулаймонлар,
Печа сажб ила ёрлар, жонин олиб қўймадингму?

Найлайғи эмди излари, эссиз тандаги жонлари,
Етурмай гунча гуллари, хазон урмай қўймадингми?

Ғариб ёридин айрилиб, ер тубинда пинҳон қолиб,
Дийдор қиёматда қолиб, бир мурувват қилмадингму?

Аидия сўнг, Азбархўжа: «Эй, Ғариб, йиғлама. Шоҳ-санам омондур»,— деди. Шунда Ғарибнинг кўнгли бузилди. Бир сўз деди:

Қўй мани зор-зор йиғлай, аҳли ҳаёлим олдурдим,
Подшоҳдин бўлди зулм, тоза ниҳолим олдурдим.

Ёрининг кўли баҳробозли, доимо суҳбатли, созли,
Тўти сажли, гул юзли, гунча даҳонам олдурдим.

Забун бўлди менинг ҳолим, чиқар Санам учун жоним,
Бу дарди йўқтур, дармоним, зулфи ҳилолим олдурдим.

Бўлмастур эмди омоним, саримдин кечди ҳаёлим,
Айрилди руҳи равоним, қоши камоним олдурдим.

Ғариб айтур: Санам ёрим, хазонлар урди гулзорим,
Кўнгида қолди армоним, номусу орим олдурдим.

Андия сўнг Азбархўжа яна Ғарибга деди: «Эй, Ғариб, йиғлама, Шохсанам омондур». Ғариб: «Бу хўжа рост сўзни айтмади, Бунга бир қаттиқ сўз айтайин», — деди:

Ғариб: Бошингга дўнайин гул юзли хўжам,
Манинг ул ёримни сен нерда кўрдинг?
Хам кунум бир йилдур, кундузим-кечам
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Шохсанам қиз йиғлар севар ёрим деб,
Бир рўмол гўндарди ёдгорим деб,
Шоваладдин гизлаб сени ёрим деб,
Мен сенинг ёримни шулайча кўрдим.

Ғариб: Шохсанам қиз, дерлар азиздур боши,
Йиғламоқдин - ўзга йўқтур дил хуши,
Қирилдими анинг қавми қардоши,
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Шохсанамнинг кўндур сансиз суроғи,
Жамолнинг орзуси кўнглинда доғи,
Қи ҳар ҳар вилоятдин қилур суроғи,
Мен сенинг ёримни шулайча кўрдим.

Ғариб: Парвоз этиб бизнинг ёрга бордингму?
Гунчалардин тоза гуани тердингму?
Ёрим билан кўриб даврон сурдингму?
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Гул юзига ниқоб олиб ўтирди,
Қитобини очиб, бөғиб ўтирди,
Мани ёринг қиёматлик оғам деди,
Мен сенинг ёримни шулайча кўрдим.

Ғариб: Доғи ҳасрат кўйдинг кўнглим ичинда,
Мушку анбар ёринг қаро сочинда,
Мани ёрим етти нарда ичинда,
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Қиёматлик синглинг бўлайин деди,
Худони ўртага солайин, деди,

Еримни келтургин, ёринг ол. деди,
Мен сенинг ёрингни шулайча кўрдим.

Ғариб: Санам оқ кийибму йўқса қоралар,
Ханжар билан жигар—бағрим поралар
Эмди бизга ҳаром ўлди жўралар,
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Шоҳсанамга тегди фаслинг ҳавоси,
Ёрдин айро тушиб тутибдур ёси,
Кийгани оладур. мискин либоси,
Мен сенинг ёрингни шулайча кўрдим.

Ғариб: Чиқар эдим айвоёнга—кўшқина,
Ботар эрдим анбарининг мушқина,
Сани, мани яратгоннинг ёшқина,
Сан мани Санамим қаерда кўрдинг?

Азбархўжа: Ҳеч ҳасрати йўқтур анинг гулиндин,
Шароби ноб ичар фироқ алидин.
Уч куни қолибдур етти йилнингдин,
Мен сенинг ёрингни шулайча кўрдим.

Ғариб: Санамнинг йўлдоши ул божим, онам,
Ғариб, Шоҳсанам деб ёнадур онам,
Хўжам, яхши сўзларингдин ман қонам,
Сан манинг ёримни қаерда кўрдинг?

Азбархўжа Азбархўжа айтур: бу на савдодур,
Шул замонлар Шоҳсанамга гавғодур,
Сага сабаб бу иллати сафродур,
Мен сенинг ёрингни шулайча кўрдим.

Алқисса, андин сўнг Азбар хожа Ғарибни олиб кетар бўлди. Ғариб айди: «Эй, хожа етти йилдин берри бул ерда юруб бу шаҳарда ёр—ошналар пайдо бўлгандур, ман боруб алар бирлан хўшлашиб келамин. Сиз боруб, Султон Табризни зиннат қилиб ўлтурунг. Ман ўшал ерга борурман».—деди, Ғариб ўзи бўладургон момонинг уйига келди. Момо бирлан хўшлашиб бир сўз айтғони:

Ман кедарам Дийрбакр элива,
Жон моможон, сиз бу ерда хўш қолинг.
Булбулам қўнарман ёрнинг гуллина,
Жон моможон, сиз бу ерда хўш қолинг.

Гўзалдур бу элнинг қишу ёзлари,
Кўлдин сув ичадур ўрдак—ғозлари,
Бу элларнинг қирқ кокилли қизлари,
Кетар бўлдим, жон элларим, хўш қолинг.

Биза мунда ҳамдамликни қилонлар,
Паринон ҳолима назар солонлар,
Қавм—қардон оға—ини бўленлар,
Кетар бўлдим қадрденлар хўш қолинг.

Ғариб айтур: рухсат беринг кетайин,
Парвоз қилиб ёр ёнида борайин,
Ёрим билан завқу сафо сурайин,
Кетар бўлдим, жон элларим, хўш қолинг.

Алқисса, андин сўнг Ғарибга рухсат бердилар. Шул вақтда нонроғининг қизи зор-зор йиғлаб Ғарибнинг ёнига келди. Ғариб шунда анга қараб, бир сўз айтгани:

Ман санга деяйин гул юзли ёрим,
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар.
Инесофимни берсин ул биру борим,
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар.

Ҳасрат ўти бирлан бағрим доғладим,
Ишқ риштаси бирлан белим боғладим,
Етти йилдур йўлга қараб йиғладим,
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар.

Бўйини буруб, бизни маълул қилмагин,
Кўздани ёшигин Жайхун қилмагин,
Узунг Лайли, бизи Мажнун қилмагин,
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар.

Синёх зугдунг сен паришон қилмағил,
Ишқ хажари бирла бағрим тилмағил,
Келгини ёрим чашми гирён бўлмағил.
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар

Ғариб дерлар чин ошиқнинг ўзидур,
Жоним олғон шул рақибнинг ўзидур,
Мани ёним Шоҳ Аббоснинг қизидур,
Санго кўнгул берсам анда ёр йиғлар.

Алқисса, Ғариб йўлга равона бўлди. Ҳалаф Шир-
конде бир бобо Ҳасанни ошиқ деган бор эрдн. Ул ет-
ти йилдин бери айтурдиким: «Ғарибни бир кўрсам».—
дер эрдн. Шул кун эшитти, Ғариб кетти. деб. Сози-
ни кўнгулга олиб Ғарибнинг йўлига келди. Ғариб ани
устига келди. Бобо Ҳасан ошиқнинг бир сўз айтгани:

Ният этиб, чиқдим ман шаҳри Макка,
Сўрарман жон болам қайда борурсан?
Бу йўлларга ўзунг борурсан якка,
Сўрарман жон болам қайда борурсан?

Ғариб айти:

Ният этдим Диёрбақр бормоқга,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.
Етти йилдур бир қарора келмоқга,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.

Ҳасан айти:

Ошиқ бўлмас киши тенги бўлмаса,
Тавимаслар ани тўни бўлмаса,
Қашанганинг сира баҳри очилмас.
Енида бир қабза банги бўлмаса.

Ғариб айти:

Доим оғзинда чилимнинг найи,
Гуноҳкордур андин қирқилса пайи,
Дўзахга тушимшидир тутилиб шайи,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.

Бобо айти:

Осон эрмас мунда бекор ўлтурмоқ,
Аҳан дил халқина хизматлар қилмоқ,

Ҷари, дема болам раводур ўлмоқ,
Сўрарман жон болам қайда борурсан?

Ғариб айди:

Тириклайини кую—кую ҳок бўлдум,
Чу дарди ишқдин сийна чок бўлдум.
Санамнинг йўлинда ман чолок бўлдум,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.

Бобо айди:

Жонинга тушубтур Санамнинг ишқи,
Юракинг жўш урар селобдур ашқи,
Кўзиға кўринур ёрингнинг кўшқи,
Сўрарман жон болам қайда борурсан?

Ғариб айди:

Бу дардан кўнгила дармонни солдинг,
Ошиқнинг жонига хижронни солдинг,
Мани ёримни кўшқин қайларда кўрдинг,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.

Ҳасан айди:

Ҳасан ошиқ дерлар билсангдур отим,
Худо берсун мани жумла муродим,
Мажнун дерлар эмди маннинг устодим,
Сўрарман жон болам қайда борурсан?

Ғариб айди:

Мани сўрсанг бул ерга келганима,
Етти йилдур бу жойда юрганима,
Агар, сўрсанг, Ғариб, дерлар олди,
Ҳасан бобо Санамжонга борурман.

Алқисса, андин сўнг Бобо айди: «Эй, Ғариб, келганингда агар танҳо келган бўлсанг, танҳо боргил. Агар ҳамроҳ бирлаи келган бўлсанг ҳамроҳ бирлаи боргил»,—деди. Бир неча насихат ҳам қилди. Ғариб бобоининг насихатини олди. Азбархўжанинг олдиға белди. Азбархўжа: «юргил кетали»,—деди. Ғариб кетмади. Азбархўжа якка кетди.

Андин сўнг Ғариб тўй аҳлиға қараб: «Мани йўлиға солиб юборинглар, ман вилоятимға кетурман»,—деб бир сўз айғош бул турур:

Ҳар ким билмас ватаним бор, элим бор
Ман Ғарибман, мани солинг йўлима,
Айриладг йўлида дўстлар ўлим бор,
Ман Ғарибман, мани солинг йўлима.

Ғариб бўлганларнинг кўнгли сиқикдур,
Бу жисмим ичинда жоним куюкдур,
Манинг ошиқлигим халққа таникдур,
Ман Ғарибман, мани солинг йўлима.

Бизнинг доғлар сизнинг доғдан ачиқдур,
Сизнинг сўзлар бизнинг сўздан сучикдур,
Бизга хабар келди ёрдан нечукдур,
Ман Ғарибман, мани солинг йўлима.

Бизга берган доғлар сизга ўтадур,
Қавм—қардош, оғам биза етадур,
Ожиз ерда ошиқ тутмиш хато дур,
Ман Ғарибман, мани солинг йўлима.

Айдин сўнг бу сўзни эшитган тўй аҳли Ғарибга рухсат бердилар. Ғариб йўлга равона бўлди. У юриб юриб бир овулга етиб келди. Овулнинг четида икки хотин нон ёниб, шикитаси навбат кутиб ўлтуриб эрди: Улар олдига Ғарибни чақирдилар. Ғариб уларнинг олдига келди. Улар сўрдилар: «Қайга борурсан?» Ғариб: «Диёрбакрга борурман»,—деб жавоб берди. Булар Ғарибга: Диёрбакрга кимнинг бор? Кет мағил, санга шу ердан бир яхши қиз олиб берурмиз, юргил дедилар. Ғариб бунга кўнмади ва ўз шаҳримга кетурман,—деди. Шунда хотинлар: «Нон нимисин, берайлик, шунгача бир нарса айтгил,—дедилар. Ғариб Шоҳсанамнинг васфини баён этиб бир сўз айди:

Дилбарим таърифин эшит,
Ой десам ойлара мангзаш.
Хўб келишибдур қомати,
Бўйлари чинора мангзаш.

Гўзалларнинг подшоёи,
Хўб келишибдур либоси.
Сўи тиллодин • жиғоси,
Юзи олма нора мангзаш.

Санинг суйлаган сўзларинг,
Жоним олибдур кўзларинг,
Юзима тўшса юзларинг,
Гўё ширия жона мангзаш.

Қайрилибдур қалам қоши,
Бир замон бўлсам йўлдоши,
Бўйла анга ёлбориним,
Мандай интизора мангзаш.

Мискин Гариб халққа баида.
Орзу маини кўндур санда,
Гул юзли ёрим келганда,
Сўзлари ул ёра мангзаш.

Аидин сўнг бу ердә бир қиз Гарибға таинин бағиш
ламоқчи бўйди. Анда Гариб Сапамнинг дардидин бир
нора сўз баён қилди:

Бир сўзим бор ўртанурман демакка,
Десам ўлдурурлар; демасам ўлам.
Интизорман мен ёримни кўрмакка,
Кўрсам ўлдирурлар нўрмасам ўлам.

Сан мани сўрасанг жон ила дилдин,
Ман сани севмакка кўрқаман аидин,
Хитойи бармоқли, хиноли қўлдин,
Тутсам ўлдирурлар, тутмасам ўлам.

Юр кетали ахтариб ёр изларин,
Табрифин деяин шайдо қизларин,
Қаймоқ дудоқларин, бол оғизларин,
Эмасам ўлдурурлар эммасам ўлам.

Гашт этали париларнинг кўзина,
Арзимни айтайин шайдо қизина,
Камон қошларига ойдек юзина,
Боқсам ўлдурурлар, боқмасам ўлам.

Келинг гашт этали, фалак ўйнича,
Шул ёрими қўлина салеам бўйнича,
Ғариб ошиқ Шоҳсанамнинг қўйнича,
Кирсам ўлдурурлар, кирмасам ўлам.

Андин сўнг хотинлар «Ёрингни таърифин қилғил»,
дедилар. Анда Ғариб ёрини таъриф этиб, бир порча
сўз баён қилди:

Эшикли, айвонли, боғчали боғли,
Хуш ажаб жойлари бордур Санамнинг.
Ошиқ ўлдурмакка гулгун жамоли,
Юзинда холлари бордур Санамнинг.

Узи хуш қилиқли, қўли созлидур,
Олғир лочин қушли, табли; бозлидур.
Боғли, сарҳовузли, қувли, қозлидур;
Қўлинда сўнаси бордур Санамнинг.

Гўзалдин кўн бўлур гўзалнинг фарқи,
Ҳар кима етирмак аларнинг нархи,
Қуёшдай жамоли фалакнинг чархи,
Наризод онаси бордур Санамнинг.

Келибдур ошиқлар жондин кечмакка,
Ошиқларнинг ботил йўлин очмакка,
Дилбарнинг лабидин шароб ичмакка,
Тиллодин жигоси бордур Санамнинг.

Шоҳсанам қиз, моҳлар ичра моҳидур,
Ою—йил чекканим шунинг оҳидур,
Ғариб Шоҳсанамнинг қиблагоҳидур.
Тилида саноси бордур Санамнинг.

Андин сўнг Ғариб яна йўлга равона бўлди. Бир
пора йўл юриб эрди, ногоҳ бир оқ отиқ изидин етти.

Ғарибдин сўрди: «Қайда борурсан?» Ғариб жавоб берди: «Диёрбек борурман». У Ғарибга айтиди: «Отта мингил». Ғариб отга минди. «Кўзингни юмгил»,—деди. Ғариб кўзини юмди. «Кўзингни очгил»,—деди. Ғариб кўзини очди ва Шохсанамнинг кўшикини кўрди. Ғариб отдин тушди. Ул отлиқ айтиди: «Эй, Ғариб, ман Ҳазрати Хизр бўлурман. Билгилки, йиглаб—йиглаб онанг бир-ла синглингнинг кўзи кўр бўлгандур. Бу дулдулнинг оёғи изидин бир сиқим тупроқ олғил. Ани онанг бир-ла синглингнинг кўзига суртгил»,—деди. Ғариб от оёғи изидин тупроқни олди. Қарасаки, ҳеч ким йўқ. Шохмардон ғойиб бўлдилар. Ғариб яна йўлга равон бўлди. Ёнидин бир қиз чиқди. Ул Шохсанамга монанд қиз эрди. Ғариб шул қиз учун бир сўз айтиди:

Дилбар мастона юрушинг,
Юрушинг ёрима мангзар.
Таманно айлар турушинг,
Турушинг ёрима мангзар.

Булбулим, кўнам боғлара,
Чидабилмам бу доғлара,
Ўтоғлардин бу ёғлара,
Чиқишинг ёрима мангзар.

Ишқ ўтнин солдинг жона,
Ғам бирдан қилдинг ҳямхона
Боқурсан сен ёна-ёна,
Боқишинг ёрима мангзар.

Ғамза бирла ўтга солдинг,
Танимдин жонимни олдинг,
Қаҳ—қаҳ отиб ўйнаб—қулдинг,
Қулишинг ёрима мангзар.

Ғарибни ўта ёқишинг,
Тиллодин ҳайқал тақишинг,
Ҳар ёна ярим боқишинг,
Боқишинг ёрима мангзар.

Алқисса, андин сўнг бу кўчадаги одамлар Ғарибни урдилар. Чопонларини йиртдилар. Ғариб намозином онасининг уйига келди. Кўрдиким, ўзининг дутори турубдур. Ғариб тилаб олди. Бир—икки нағма созлаб чалди. Буларнинг кўнгли бузулди. Йиғладилар. Ғарибнинг ҳам кўнгли бузулуб, бир нимарса дегани булур:

Мусофирлик қайгулара,
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин
Меҳнатлар кўрган бул зора,
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин

Юракдаги бу жўш бирлан,
Бу дилдаги хуриш бирлан,
Булбул айтур: саруш бирлан
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин

Қаро кўзлик ёшлик ўлур,
Булбул кўнгли хушлик ўлур,
Саҳарда нолишлик ўлур,
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин

Бари кел эмди ҳалолом,
Булбула ҳамдам бўлолим,
Булбулдай нолиш қилолим,
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин

Ман эмди йиғлаб юрубман,
Бағримни тиглабюрубман,
Ўғлулгдайин ман ғарибман,
Сан йиғла, ман ҳам йиғлайин

Андин сўнг Ғарибнинг кўнгли бузилиб, онаси ва синглисига ўзини танитмай, яна бир сўз деди:

Қиссалар узоқ бўлмаса,
Она, ман ғарибман, ғариб.
Қулоқ сол орзу ҳолима,
Она, ман ғарибман, ғариб.

Бута боғларам белима,
Дуторим бернинг қўлима,
Мавлон етказди элима,
Она, ман ғарибман, ғариб.

Дўсту душман қойил бўлмас,
Жафо тингн ёра билмас,
Ғариб деб ҳам мойилбўлмас,
Шогирди Ғарибман, ғариб.

Тоғларга тушган қор эдим,
Одган қозиқ нор эдим,
Ман Ғарибга шогирд эдим,
Шогирд Ғарибман, ғариб.

Ғариб отли қуюб пишиб,
Сийрасига чўғлар тушиб,
Гул юзингга юзим тушиб,
Болаи ман ғарибман, ғариб.

Андди сўнг Ғарибнинг оваси йиғлаб бир сўз догани

Етти йилдур, болам, сандин айрилдим,
Ситам этли дардинг қўзима манинг,
Айрлик дардина туро билмадим,
Қачон тушгай юзинг юзима манинг.

Мадорим кетибдур, ҳолим кетибдур,
Баҳорим кетибдур, ёзим кетибдур,
Шахримнинг эгаси жоним кетибдур,
Овозинг ўхшайдур, қўзима манинг.

Қатордаги манинг норим кетибдур,
Боғларим кетибдур, борим кетибдур,
Қўйнимдин айрилиб қўзим кетибдур,
Овозинг ўхшайди қўзима манинг.

Қўзимнинг нури—равшаним кетибдур,
Дилимнинг қуввати—жоним кетибдур.

Гули гулшаним, бўстони м кетибдур,
Овозинг ўхшайди қўзима манинг

Ғам—андухлар бирлан ёзим кетибдур,
Бу дунёдин учиб ғозим кетибдур,
Кўпларим кетибдур, озим кетибдур,
Овозинг ўхшайди қўзима манинг.

Андин сўнг Ғарибнинг боҳиси Гулжамол йиғлаб бир
сўз айди:

Шу кеча ётурдим, бир аҳвол кўрдим,
Эранлар келдилар шу ён ўтдилар.
Алар илгин тутиб, ёнинда юрдим,
Чилтанлар келдилар шу ён ўтдилар.

Ҳалабдин эранлар шу ён келдилар,
Қи бир даста гулдин манга бердилар,
Бошимга бир тилло жига қўйдилар,
Азизларни кўрдим, шу ён ўтдилар.

Ғарибнинг кўзими, Санам юзини,
Оғам дерман бу сўзнинг эгасини,
Қуйиб олдим қулогимга сўзини,
Азизларни кўрдим, шу ён ўтдилар.

Жошим бўлеун, оғамизнинг нисори,
Худога ёлвориб айларман зори,
Етти йилдур оғамнинг йўқ хабарни,
Азизларни кўрдим, шу ён ўтдилар.

Иккимиз ҳам бир эмчақдин талашиб,
Мурувват айлаини анга учрашиб,
Анга айтур эрдим: келгил келишиб,
Азизларни кўрдим, шу ён ўтдилар.

Гулжамол дер: манинг ақлу ҳушим йўқ
Йиғламоқдин ўзга бошқа ишим йўқ,
Баҳор етар моҳим, ёзу қишим йўқ,
Азизларни кўрдим, шу ён ўтдилар.

Андиш сўнг Ғариб зор—зор йиғлаб, яна ўзини қанит
май, бир сўз дегани бу турур:

Аҳволимни баён қилай, эшитгил,
Ғарибингдин хабар берай, эшитгил,
Мани кўрдинг Ғарибингни кўргандай,
Ғарибингдин нишон айтай, эшитгил.

Ғарибинг келадур эмди бу ёна,
Ғарибингдин санго айтай нишона,
Ғарибингдур саломат, ҳам омона,
Ғарибингдин хабар берай, эшитгил.

Саломатдур Ғарибинг хўб бажодур,
Иқидур ул бу машағла келодур,
Санининг устиди хўб мажородур,
Ғарибингдин хабар берай, эшитгил.

Ғарибим қайда, деб андиша қилма,
Ғами ҳижронни сан ҳеч келма қилма,
Ба эъвоз сабр—тоқат сан пеша қилма,
Саломатдур Ғарибинг, сан эшитгил.

Андиш сўнг саҳар вақти Ғариб Шоҳсанамнинг тўйи-
га кетар бўлди. У опасига: «Эй момо, бугун Шоҳса-
намнинг тўйининг охириги кунидур. Бу кеча нигоҳ
қиладурлар. Шоҳсанам айтибдурким: ҳар ким созанда
бўлса, келиб машағ тўйимда ашула айтиб берса,
минг танга берурман. Агар келмаса, зурриётини қи
рарман». «Шул дуторни берсангиз, бориб бир байт
қўшиқ айтсам. Ман минг танга бирлан бир тўн ол-
сам, тўнни кийсам, минг танга бирлан дуторни сизга
келтуруб берсам»,—деди. Опаси: «Бу дуторни кўрсам,
ўғлимни кўргандай бўлурман, агар уни санга берсам,
келтуруб бермассан»,—деди. Ғариб: «Албатта, келту-
рурман»,—деди. Ғарибининг сииглиси: «Мешинг акам
ҳам шундай ғариб бўлиб юргандир. Дуторни беринг»,
—деди. Алқисса, дуторни бердилар. Ғариб дуторни

олиб. Шоҳсанамнинг кўшкни остига борди. Кўрдан бир хужрада чироғ ёнадур. Ғариб бориб кўрди. Бир қаландар ўтирубдур. Ғариб салом берди. Иккиси кўрушди. Ғариб айтиди: «Сиз қайдин бўлурсиз?». Қаландар айтиди: «Ман Бағдод шаҳридин бўлурман»,—деди. Бағдод шаҳрида Тоймас деган бир подшоҳ бор эрди. Ман эшитдим, отам подшоҳнинг вазирин эрди. Қуллардин бир кун подшоҳ вафот қилди. Угли юртини олдурад. Дибрак вилоятга келди. Шоҳ Аббосга вазир бўлди. Неча кундин сўнг Ҳасан вазир ўлди. Угли Ғариб қолди. Айдим Ғарибни бориб кўрсам. Андин сўнг эшитдимки, Ғариб Шоҳ Аббоснинг қизига ошиқ бўлибдур. Ғариб Ҳалаб Ширван кетти. дедилар. Андин эшитдимки, Шоҳ Аббос Шоҳсанамни Шоҳваладга берадур, дедилар. Шоҳвалад Шоҳсанамга тўй берадур, дедилар. Етти ой тўйдин энди ўтибдур. Шул кеча—кундузларга иккоҳ қилиб берур экам. дедилар. Ман келиб шул уйда паноҳ қилдим. Кечаси шу ерда бўлурман. Кундузлари гадолик қилурман. Шоядки, Ғарибни шу ерда топиб мулоқот қилсам,—деди.

Ғариб айтиди: «Ман ўша Ғариб бўлурман»,—деди. Боз қайтиб икковлари қучоқлашиб воғурди қилдилар. Қаландар Ғарибга бир тўй берди. Икковлари таҳорат қилиб, намоз ўқидилар. Андин сўнг Шоҳсанамнинг тўйига бордилар, Андин сўнг Ғарибнинг шунда бир вурсоқи дегани бу турур:

**Қодир олло ёрим бирлан,
Юрдигим ерлара келдим,
Ҳасратинда қон йиглаб,
Турдугим ерлар келдим.**

**Етган йиғлатиб булбули,
Гул юзани сочи сунбули,
Севар ёрнинг ширин тили,
Севдугим ерлара келдим.**

Булбул кирибдур бу боға,
Овози кетар йироға,
Ёрим бирлан оқ ўтоға,
Кирдугум ерлара келдим.

Ёрим билар сафо деюб,
Мурод—мақсудина етиб,
Оқ қўлин бўйнига солиб,
Турдугим ерлара келдим.

Ғариб Ошиқ ҳайрон бўлуб,
Ишиқ ўтида бирён бўлуб,
Гр қўйиша урён бўлуб,
Глдугим ерлара келдим.

Алқисса, андин сўнг бу номани эшитуб, минг танга бирдан бир тўнни Ғарибга бериб, яна бир нома айтишни сўрадилар. Шунда Ғариб ёрнинг берган рў молига қараб бир сўз айти:

Ёрим берган оқ рўмолим,
Сени қайда қўёйин ман,
Богдан қизил гулни узиб,
Қармизиға бўёйин ман.

Ёрим жабр айлама биза,
Сен зулфни тўкма юза,
Сени бермам юз минг қиза,
Кел ёним севайин ман.

Эйнингизда бордур ола,
Бир гулдир бири мела,
Санамжон кетма хаёла,
Қўш норингни ўйнайин ман.

Юзингдин ниқобинг олиб,
Куйдирма мени уялиб,
Сенинг бирлан қўл ушлашиб,
Кел ёнима севайин мен.

Ошиқ Ғариб қайнаб жўшиб,
Ишқнинг ўйна тутошиб,
Қарбало мўлидин ошиб,
Кел ёнима севайин мен.

Бу сўзни эшитганди сўнг Шоҳсанам яна бир неча моли—дунё зари зебо ташлади. Энди Ғарибжон сал қаҳрланиб яна беш қазима сўз айтар бўлди:

Ошиқларнинг иши халққа аёндур,
Манго сиз ёр керак дунё керакмас.
Бу дунё деганинг бир бевафодур.
Манго сиз ёр керак дунё керакмас.

Ғариб эдим кал қўйдилар отимни.
Қимга айтай сийнамдаги доғимни.
Наризодим сен эшитгил додимни
Манго сиз ёр керак дунё керакмас.

Ҳақ олдиди кечар оҳ ила зорим.
Кеча—кундуз фикри ёди хаёлим,
Чин ошиқ на қилур дунёнинг молия,
Манго сиз ёр керак дунё керакмас.

Ғариб ошиқ айтур: бу сўзим ростдур,
Бу дунё деганда ҳузур абасдур.
Санамжон ёр, санго, манго ким дўстдур
Манго сиз ёр керак дунё керакмас.

Шоҳсанам кўшкында етти қат парда ичида ўлтуруб эрди. Ҳар созандаки келса, қулоқ солур эрди. Аммо Ғариб шул бўлғайму, деб мушибилди. Ғарибни сўрди. Шоҳсанам ўзини кўшкдин ташлар бўлди. Ақча келиб Шоҳсанамни қучоқлаб тутти. Айди: «Эй, Шоҳсанам, э Ғариб бўлғой, ё бўлмоғой, яна минг таңга бирлан бир тўн бергил».—деди. Ғарибга яна минг таңга минам тўн бердилар. Ғариб Шоҳсанамни келти-

ни тарихасини баён айлаб, сөзини қўлга олиб,
бир сўз айтғони бу турур:

Огагар, тун кеча Ҳалаб Ширвоннан,
Муҳаббат шаробин ичдим—да, келдим.
Айб этманғиз, дўстлар, мани келди деб
Бир ёр савдосина тушдим—да келдим.

Юзингни ўхшатдим байрам ойина,
Қошингни мангзатдим камон ёйна,
Дилбарим, боғибман гамнинг лойина,
Ҳалабдин бир тунда келдим—да келдим.

Жоми маъдин сўнгра бердилар биза,
Кўп пешинда келдим Султон Табриза,
Ҳолу аҳволитини айтайин сиза,
Улинча даврими сурмакка келдим.

Дард бирла тунлари йиғлаб ўлтурдим,
Бул бошни тошлара уриб ўлтурдим,
Муҳаббат шаробин солиб ўлтурдим,
Ҳалабдан тун—кеча чиқдим—да келдим

Ҳудо тақдирина мен бардош этдим,
Бу кўз хуморина мен бардош этдим,
Тақдирнинг зорина мен бардош этдим,
Ҳалабдан тун—кеча чиқдим—да келдим.

Ҳалабдин чиқмишам эртадин—эрта,
Қарбало чўлидин ўтдим гунорта,
Баланддан югуриб, ошоққа йўрта,
Кўп баланд тоғлардин ўтдим—да келдим.

Эранлар йўлимни қилди равона,
Дедилар: Эй, Ғариб, борғил бу ёна,
«Кўлима бердилар ёрдин нишона,
Хизр нажот берди, учдим—да келдим.

Тун оқшомда келдим кулбахонама,
Сирим билдирмадим божим онама.
Ишқнинг ярасини чекдим сийнама.
Дарё каби тўлиб—тошдим—да келдим.

Эгилсин, букилсин рақибнинг ўзи,
Ҳамиша кўр бўлсин, кўрмасин кўзи.
Қора бўлсин икки дунёда ўзи.
Ишқнинг балосиннан чошдим—да келдим.

Қурбон ўлам ёрнинг қадди бўйина,
Созимни олибам кирдим ўйина,
Ғариб ошиқ Шоҳсанамнинг тўйина,
Мавлон қанот берди, учдим—да келдим.

Андин сўнг юзига етти қават нарда тортifelik
кўшда ўтирган Шоҳсанам Ғарибга қараб бир
ғазал айди:

Ғарибжон, эшитгим маннинг зорими.
Санинг келганингни било билмадим.
Тарк айладим номус ила оримни,
Санинг келганингни било билмадим.

Отам—онам қувладилар кетмадим,
Гул юзима пардаларни тутмадим.
Шоҳваладнн ҳаргиз қабул этмадим,
Ғарибжон, келганинг било билмадим.

Ночорман кейнингдин бора билмадим,
Сан кетгали ҳаргиз ўйнаб кулмадим,
Ғарибжон, ман санга ҳамдам бўлмадим,
Ёрим келганингни било билмадим.

Айролиғ дардидин йиғлаб юрдингми,
Ё бир ёт ўлкада сойил ўлдингми.
Ўшала борганингдан энди келдингми.
Ғарибжон, келганинг било билмадим.

**Шоҳсанам дер: Шоҳаббоснинг қизина
Қон йиғлатиб ёш тўлдирдинг кўзима.
Қарорим йўқ урар эрдим юзима,
Ғариб келганинг било билмадим.**

Алқисса андин сўнг Шоҳсанам: «Эй Ғариб, мани тутғил»,—деб ор —номусидан кечиб кўшқдин ўзининг Ғарибнинг устига ташлади. Ғариб қучоғини очиб, дар ҳол қопчиб олди.

Никови қучоқлашиб эсидин кетиб йиқилдилар. Эли халқ буларнинг зулфи сунбулини ва ишқибозлигини кўриб ҳайрон қолдилар. Шул вақтда Шоҳсанам ҳушига келиб, Ғарибқошига қараб бир сўз айдди:

**Етти йилга кетган ёрим,
Хуш келдингиз сабо билан.
Кўзим йўлда, қуним кечди.
Ишим жабру жафо билан.**

**Ойға туташди доғлар,
Булбулнинг ўрнига зоғлар,
Ёридин айрилган йиғлар.
Етишакўр ибо билан.**

**Кўп бўлар ёрнинг армони.
Санамининг қийнади жони.
Ўртада доғи ҳижрони,
Душманлара топо билан.**

**Қурбон бўлай ёр бўйиға,
Қўлимни солай бўйниға.
Ғариб Санамнинг қўйниға,
Кирса керак ибо билан.**

Алқисса андин сўнг, бир неча киши Ғарибнинг уйига бориб, онасиға: : «Муборак бўлсин сизларға, Ғариб келди», деб хабар бердилар. Дулдулнинг изидан олинган тупроқни аларнинг кўзларини суртдилар.

Аларнинг кўзлари очилди. Кўпдан—кўп хурсандлик пайдо бўлди. Шул вақтда подшо бундан хабардор бўлди. Ул дарқаҳр бўлиб, ханжарини олиб, Шоҳвалладнинг қўлига берди. Буларни бошини кес!—деди. Шоҳвалад ханжарни қўлига олиб бошини кесай,—деб ёнига борди. Буларнинг ҳолини кўриб: «Эй, тақсир, булар учун менинг бошимни кесинг!»—деб подшоҳнинг оёғига бошини қўйди. Алқисса-аларнинг ҳолини кўриб, подшоҳ раҳм қилди. Отининг бошини буриб тўйхонадин чиқиб кетди. Ул вақтда Шоҳсанам бирла Ғарибни оқ кигизга солиб, бардор—бардор қилиб, эъвоз яқром бирла кўшкка чиқариб қўйдилар. Анча вақтдин сўнг улар ўзига келдилар. Шунда Шоҳвалад: «Эй, Ғариб, ман етти ой тўй бердим, сан ошиқи ҳақи қат эркансан»,—деди. Алқисса, Ғариб бирла Шоҳсанамни Шоҳаббоснинг олдига олиб бордилар. Шунда Шоҳаббос: «Эй, Ғариб, сан манинг тўйимни мотам қилдинг, Манинг қаҳримдин кўрқмадинг. Санга дорға оссам кучим етмасму?»—деди. Одамлар: Шоҳвалад Шоҳсанамни Ғарибга бахшида қилди,— дедилар. Ғариб анда бир сўз деди:

**Шум рақиблар ёра ёмон билдурди.
Улдирсалар ғайри ёр манго найлар.
Кечибман жонимдин, кулли боримдин.
Эмди номус ила ор манго найлар.**

**Намак каби, ҳар қозонда қайнарам,
Тушиб ишқнинг дарёсина бўйларам.
Аждарҳодек ганж устинда ўйнарам,
Ўзим ўлмагунча ёр манго найлар.**

**Қурбон бўлай Мустафонинг одина,
Ҳар кимни етурсин ўз муродина,
Ғариб ошиқ Шоҳсанамнинг ўзина,
Парвойи дўзах йўқ нор манго найлар.**

Андин сўнг подшо маноди қилдириб, етти кеча—ку дуз тўй—томоша қилди. Қозини муфтиларни чақариб

шикоҳи мусулмончилик бирла Шоҳсанамни Ғарибга бердилар. Андин сўнг Ғариб бирла Шоҳсанам кўшикка чиқиб, кўнгиллари ҳам бўлиб, ўзини—қулгига машғул бўлдилар. Анда Ғариб ноз этиб ўтирган Шоҳсанамна қараб бир сўз айти:

Ғамза бирла жоним олиб,
Ноз устина ноз айларсан.
Қабоқ қоқиб, қўзинг сўзиб,
Ноз устина ноз айларсан.

Ман келибман Мажнун бўлиб,
Қўз ёшларим Жайхун бўлиб,
Жигарларим нурхун бўлиб,
Ноз устини ноз айларсан.

Ғарибнинг ҳолини сўрмай,
Қўлингни бўйнига солмай,
Бу жонингни фидо қилмай,
Ноз устина ноз айларсан.

Алқисса андин сўнг Шоҳсанам: «Нечук ноз этдим»,
—деб Ғарибнинг бу сўзидан хафа бўлиб бир сўз айтгани:

Дарёлар ёқасин сайрон этардим,
Сайронлар этмадим, сан ёр кетгали,
Гўзал ошиқларни ҳайрон этардим,
Ҳайронлар этмадим, сан ёр кетгали.

Сан кетгали ақлим ҳайрон бўлибдур,
Молу мулкям манинг вайрон бўлибдур,
Йиғлай—йиғлай бағрим бирён бўлибдур,
Йиғладим, қулмадим сан ёр кетгали.

Сарингга дўнайин, эй ёри Мустафо,
Шоҳсанам сурмади завқ бирлан сафо,
Ўнг ичали келгил гўзал мусаффо,
Қулиб ўйнамадим, сан ёр кетгали.

Андан сўнг Шоҳсанам бирла Ғариб гиналарини унут қилиб, яна ўйин кулгига машғул бўлдилар. Шунда кўшкка Азбархўжа кириб келди ва: «Эй, Шоҳсанам, сан муродингга етдинг. Мен эса қолдим»,— деб бир гавад — айтгани бу турур:

**Шоҳсанам, сан эшит арзи ҳолимни,
Ҳар кима ўзининг ёри керакдур.
Манго бергил бугун Ақча ёримни,
Ҳар кима ўзининг ёри керакдур.**

**Сан мани қиёмат оғам деярдим,
Ёрим келтир, ёринг берай деярдинг.
Худонинг ҳақини ўртага солдинг,
Ҳар кима ўзининг ёри керакдур.**

**Шоҳсанамжон хизматингни битурдим,
Ёрими деб хунобалар ичирдинг,
Анда Ғарибжонни бориб кетурдим,
Ҳар кима ўзининг ёри керакдур.**

Андан сўнг Шоҳсанам бу сўзни эшитиб, уч кеча—кундуз тўй-томоша қилиб, Ақчани Азбархўжага никоҳ қилиб берди. Ошиқлар муродиға етдилар. Тамматул китоб баавни маликул ваҳҳоб, омин!

ОШИҚ АЛБАНД

Аммо ровийлар андог ривоят қилурларким, Ганжи Қорабоғда бир подшо бор эрди. Отиға Шамсиқамар подшо дер эрдилар. Анинг бир ўғли бор эрди отиға Албанджон дер эрдилар. Албанджон бир куни отасининг бивига келиб узр қилди: Эй, ота манго жавоб беринг ман ишкор қилурман. Анда подшо ўглиға югуринг от бериб, олтир қуш бериб, овға юборди. Анга отаси қирқ йиғитни ўшиға қўшиб, фотиҳа бериб юборди.

Булар ишкорға юриш қилдилар. Бир чўли майдонда боғлар эрди, бир товшон туриб қочди. Албанджон қуш сояди қуш товшонга назар солмай кунчиқар тарафга равона бўйди. Албанджон қушнинг изидан от чошиб кетди. Қирқ йиғит ҳам кетдилар. Ул қуш қирқ кун учди. Бориб бир боға қўнди. Албанджон бориб, отдин тушиб, сиған еридин кирди. Кўрса боғ, гуллар очлиб, булбуллар сайраб, қумрилар дам чекиб, чумчуқлар нақши маъзо ўқиб турган. Эрса бу боғ Би-битарлихон парининг боғи эрди. Албанджон қушни олиб сайри ҳовуз бўйига борди. Ондин ўтиб кўшк олдиға борди. Қопини очди, аммо тахт четиди бир паризод, каниз ўршидин турди. Албанджон буларни кўриб беҳуш бўлди. Яна ўзиға келиб, кел буларни бир сўз бирлаи таъриф этайин деб, алини созиам олиб бир сўз айти:

Ганжи қорабоғдин келдим қошинга.
Санго жоним фидо қилмасам бўлмас.
Қўшармисан бошинг мани бошима.
Йўлингда бошимни бермасам бўлмас.

Парим ўхшар ўн тўрт оқшомли оя.
Оқ юзинда сиё зулфлари соя.
Базм айлаб ўлтириб тилло сароя
Жавоб берсанг очиб кирмасам бўлмас

Эгнига кийибсан савсон даройи,
Юз минг одам олар тилло саройи.
Қошимда туғибдур мугони ойи.
Тиласа бир бўса бермасам бўлмас.

Сайр этиб юртинга келдим қамозшом.
Мани кўриб нечун чиқмадмис дешом.
Агар сан чиқмасанг ҳолим паримом.
Саройдин соллониб чиқмасан бўлмас.

Ошиқманам бир худоға ёлвориб.
Ҳасратингда келдим сани ахтариб.
Ишқ ўтинда заъфарондай саргайиб.
Манинг бу ҳолимни сўрмасан бўлмас.

Ошиқ Албанд айтур тинкам етурким,
Оқ сийнамни аёзларда қотирдим.
Навқарларим боғ дешинда ётирдим.
Бир замон қучоқлаб ётмасам бўлмас.

Алқисса, Албанджоннинг бу сўзлари паризоднинг қулоғига кириб, уйғонди. Ул паризодга Бибитарлихон дер эрдилар. Канизни уйғотиб айди: дешонда бир одам келганга ўхшайдур, бор. Канизни ташқари чиқиб кўрарким, бир ўғлон. Қўлинда соз, эгнида қуш. Каниз сўради: эй ўғлон, не ердан келурсан ва қайга борурсан? Албанджон айди: Танжиқорабоғдин келурман, отима Шамсиқамар подшо дерлар. Ов овлаб юрур эрдим. Қушимни қочирдим. Қушим шу бога келди деб бир—бир байн этди. Анда каниз қайтиб, бориб айди: Эй бибижон, эшигинга бир йигит келиб турур. Қўлинда сози ва қуши бор, деди. Бир барио йигит деб жавоб берди. Паризод айди: чақир. Каниз чақир.

Ғанидин сўнг, салом берди. Паризод айди: эй ихний йигит, бу жоя қуш келса қаноти куяр, қулои келса туёғи куяр. Сан иечун қўрқмай бу жоя келдинг? Ал-банджон алива созиши олиб бир сўз айди:

Ганжақорабогдин келдим кўрмака,
Юрсаиғ, ёр, айланай оёқларингдин.
Сиё зулфинг тараб, қараб ўзинга.
Лабингдин бол томар, дудоқларингдин.

Билманам ниччадур ёр санинг ёшинг,
Қаламдин қийилган қорадур қошинг.
Сан айт манго, борми ўзи йўлдошинг,
Юрсаиғ ер инжилмас туёқларингдин.

Бу дунё беш кундур ёлғончи фоний,
Оч юзинг кўрайин мен бир меҳмон.
Хулладиин ўрабсан бошинга шайи,
Юрсаиғ ер инжилмас оёқларингдин.

Пайғамбар деб ўтар умринда ошиқ.
Кирикинг кўзинга ошиқу маъшуқ,
Бибим сўзимда йўқ ҳеч ёлғон—яшиқ.
Қирмиздан ёқимли тирноқларингдин.

Ошиқ Албанд бугун келди бу ёна,
Йўлингда жонимин берсам қурбона,
Гул юзларинг мангзар хуру гилмона,
Олмаларинг олсам ман қўлларингдин.

Алқисса андин сўнг Бибитарлихон канизларидин жавоб олиб айди: ўғлон, кетгил бу манзилда турма, отам кўрсди сани ҳам ўлтирур, мани ҳам ўлтирур, деди. Анда Албанджон алива саз олиб бир сўз айди:

Заржиға бордур бошингда.
Бер жавобингни, эй пари.
Ўзингсан ўн беш ёшингда.
Бер жавобингни, эй пари.

Оёгингда гулли жўрон
Ултирибсан хулла ўраб,
Узоқ йўлдан келдим сўраб.
Сен дебон келдим, эй пари.

Соғу сўлингга боқмагил,
Қиймириб қошинг қоқмагил,
Жилвалар бирла ёқмагил.
Мен тирифторинг, эй пари.

Келябман санга алданиб,
Ёнамга келсанг солланиб.
Кузга юз минг хиёлланиб.
Мен тирифторинг, эй пари.

Бошқа ёринг йўқ бу кунлар.
Сийнамда доғ—доғ тугунлар.
Сухбатнинг вақти шугунлар.
Ўтирма вақтинг, эй пари.

Албанд айтур, бер муроқим
Ошиқ Ойдин пир устодим.
Кўнглим сенда паризодим,
Мақсудим бергил, эй пари.

Алқисса, Бибитарлиҳон Албанджонга қараб бир
сўз айди:

Булбулни хуркизди боғнинг боғбон.
Хазон урса гуна хандон топилмас.
Бу йигитнинг кўнглиндаадур армон.
Дунё ўтар беш кун даврон топилмас.

Бу на деган гўзал ваъдада гўрмас
Бу на деган гулрух ҳет раҳмат келмас
Кўнгил бир шишадур синса тузалмас.
Қолса кўнгил, чиқиб бу жон топилмас.

Васфингни айтмоққа дилим чекилди,
Фироқинга дўзмин белим букилади.
Кўзларимдин қонли ёшлар тўкилди,
Булбул фиғон этар бўстон топилмас.

Кежалар нолама олам уёнур,
Кўздин оққан ёта жисмим бўялур.
Ошиқ деган машуқинга суянур,
Бу ишқнинг ўтина дармон топилмас.

Тарлихон дер: ёрим йўймағил манди,
Олло омонатин олмағил мандин.
Агар айро тушсам Албанджон санди,
Балли кезмакима макон топилмас.

Алқисса. Бибитарлихон нари Албанджонга ёнига олиб, бўйишга қўл солиб, сани манго олло етирди, деб бирга ўтирдилар. Анда Албанджоннинг завқи зиёда келиб паризодга қараб хушвақт бўлиб бир сўз айди:

Арзим эшит ақлим олган паризод,
Раҳм этакўр, саннан ёринг айлансин.
Сансиз ишим манинг дод ила фарёд,
Раҳм айлагўр, саннан ёринг айлансин.

Вафо айла, саннан қелсин яхши от.
Ғаниматдур бир—бирова одамзод,
Ицрат айла, турма келтил паризод.
Раҳм айлагўр, саннан ёринг айлансин.

Узоқдан келганим сан ёр учундур.
Жафолар чекганим дилдор учундур.
Ёр юртинда турғум сан зор учундур.
Раҳм этакўр, саннан ёринг айлансин.

Мақсуд пайдо бўлмас жафолар чекмай.
Кўнгила хуш бўлмайди ўйнамай—кулмай.
Дийдора тўймоқ йўқ ўлмай—қаримай.
Босган қадамингдан ёринг айлансин.

Малоҳатлар айлаб ақлимни олдинг.
Туганмас дардлара бошимни солдинг,
Бир закон кўрмасам қонима қолдинг.
Қоши қаноғингдан ёринг айлавагин.

Алқисса, Албанджон бу хушомадларни эйтиб Биби-
тарайхон нарининг ақлини ҳайрон қилди. Бетоқат
бўлиб аянинг қарори қолмади. Албанджоннинг бўйни
га қўлави солиб, боғ ичига борурмиз деб, қопуга
келдилар. Паризод бенхтиёр бўлиб, манглайини юқо-
ри бўсағага урди. Қон равона бўлди. Албанджон
ёрининг аҳволини кўриб, бир сўз айти:

Паризодим юргил белинг букилмай,
Севар ёрим, асло инжилмасин,
Хабардёр бўл, яна калланг тегмасин,
Оёқинг қараб бос, ер инжилмасин.

Борарсан—келарсан кўрарсан ёрни,
Ман мудом чекарман оҳ ила зорни.
Осмолда сақласин ҳақ биру борни,
Оёқинг қараб бос, ер инжилмасин.

Борарсан—келарсан боғни очарсан,
Истарсан: ёр бирла қучеқлашарсан,
Бу кеча ёр бирла оқшомлашарсан,
Гардан оғримасин, бел инжилмасин.

Кўп ситам айладинг бу ширин жона,
Росни десам бу сўзинг ёрим ёлғона.
Манинг юрагимни тўлдурдинг қона,
Тирноғинг қайрилиб, кўл инжилмасин.

Гул юзлнга тушимин шаме ила қамар
Шул дилбар ошинқинг лабидан ичар,
Эгинна турли хил мурасса кияр,
Остон ўрнингнан тур бел инжилмасин.

Насиб этса ёрим ўйнаб—куларсан.
Дудоқ дарпанмасин, бел инжилмасин.
Албанд айтур: севар ёринг деарсан
Ёр йўлинда ширин жонни қийнарсан.

Алқисса, андин сўнг Албанд айди: эй, позлим не учун беқарорсан, ўзингни бунча жафога солурсан? Анда Бибитарлихон нари айди: Мани сан номуста қўйдинг кет, сандин манго ёр ўлмас деб. Албанджонини қўлни силтаб ташлаб юраберди. Албанджон ёри-на қараб беш калима сўз айди:

Келиб оромижон дилбар,
Нега ваъдангда турмисан?
Ақлин бўл гули сарвар,
Манинг ҳолимни сўрмисан?

Ничиксан бераҳим жаллод,
Қилиб юз ишвалар бунёд,
Алингдан ман этарман дод,
Нега ваъдангда турмисан?

Ақлсиз беадаб ночор,
Мани жоним санго тайёр.
Мани сандин умидим бор.
Нега ваъдангда турмисан?

Ўзинг кўрмакка зор эрдим,
Ман ўзим беқарор эрдим.
Йўлингда интизор эрдим.
Нега ваъдангда турмисан?

Солдинг юрагима ёра.
Қайрилиб буёна бир қара,
Гунг ўлдинг ҳолим сўрора.
Нега ваъдангда турмисан?

Юрагим бўлди садвора.
Бўлиб халқ ичра оввора.
Ёнди Албандинг бечора.
Нега ваъдангда турмисан?

Алқисса, Албаанджон бу сўзни айтгандин сўнг, шояд кўнгли бўшаса деб туриб, яна бу сўзни ҳам айди:

Бир кўриб жамолингни,
Багрим бўлди минг пора,
Маъшуқамсан, ошиқман,
Сендек жилвали ёра.

Сувратнигда бўлдим ман,
Девона ҳам бечора.
Кел бари боқиб пари.
Кўзим тушди гулзора.

Билмайки соташибман,
Бу дарда улошибман,
Парига учрашибман,
Қилди мани оввора.

Ишқ ўтина туташдим,
Қайғу—ғама улашдим,
Ғофилликда ёндашдим,
Сандай жўғи айёра.

Ёндим ман, адо бўлдим,
Муштоқу фидо бўлдим,
Ишқимдин жудо бўлдим,
Ўзим санго дилхора.

Албаанддир манинг отим,
Ошиқ Ойден устодим,
Бибитарлихон ёрим,
Кўйма мани озора.

Алқисса андин сўнг Албаанджон Бибитарлихон паризодга айди: баракалло санинг Золмиллигига, манинг ахволимни сўрасанг ёки жавоб берсанг, деди. Анда паризод айди: Санинг на ҳолинг бор? Анда Албаанд айди: ҳолим кўч таиғдур. Шунда Бибитарлихон чакма-

сидаги гулни олиб Гулчеҳра деган канизга берди. муни элтиб Ошиқ Албандга бергил деди. Яна айдини бориб айт, отам шикордан қайтгач, сўраб Албандга танимни бахш этарман, деди. Анда Гулчеҳра каниз гулни элтиб берди. Албанд гулни искоб айди: бу не меҳрибонлик? Каниз айди: отасидан кўришчи бор. отаси келгачинин сўнг танини санго бахш этур деди. Анда Албанд айди: отаси келгунча бизни тормултириб кўярмиқан? Эмди кўлимга созимни олиб, беш калима сўз айтай, шояд отам даркор эмас, дегай деб бир сўз айди:

Ўзим билган севар ёрим,
Аҳволимни билурмисан?
Қизил гулдин чаман бошлаб,
Биза сонга берармисан?

Жоним қурбон бу юзинга,
Кўлим солсам гул бўйинга,
Қучоғим очсам кўйинингга,
Паризодим олурмисан?

Қизил гуллар ҳарён сари,
Ёниб адо бўлдим ори,
Кел Бибитарлихон пари,
Сийнангда жой берармисан?

Эгинингда бир гярди куйлак,
Бандларин ипакдан ипак,
Худо кўшса биза керак,
Сўзим қабул қилармисан?

Гул сийнангни чети оқди,
Шухрати оламни ёқди,
Кўксингиз ажаб юмшоқди,
Қучоғингни очармисан?

Ҳасратингда қон йиғлазам,
Дийдам устида сақлазам,
Пинҳон кўриб қучоқласам,
Кўп савдоға солурмисан?

Бошингда бор қатор гажак.
Вақтидир берсанг ўпижак.
Айт отанг қачон келажак.
Шунго дейни юрармисан?

Жамолнинг мисли қуёшди,
Кўрганган ниқим дўлашди.
Ақлим кетиб бошим чошди,
Биза бошинг қўшармисан?

Сийнам чокдир, багрим пора.
Бу сўз бўлсинму ошкора,
Худо қўшса надур чора.
Иқрорини олурмисан?

Ол қўлингга ханжар—пичоқ,
Сочвоғингни учи сочоқ.
Яхшидур очсангиз қучоқ.
Сан сийнанга олурмисан?

Нагма билан қадам боса.
Ман тиладим бир жуфт бўса.
Канзак қўлинда коса.
Ишратинга олурмисан?

Ошиқ бўлдим ман бўйинга,
Қўлимни солсам бўйинга.
Қучоғинг очиб қўйинга.
Албанджонни олурмисан?

Алқисса, андин сўнг паризод айди: отам бўлса бў-
лаверсин, бу ой тағамни санго бахш этарман деди.
Каниз бориб чақириб келди. Паризод юзидин парда-
ни таштаб, юз турли нозу карашма минг турли му-
лоқатлар қилди. Албанд паризоднинг жамолнинг кўриб,
беҳуш бўлиб, ёр норина қўлини узатди. Анда Биби-
тарлихоннинг қаҳри келиб, торт қўлиниги деб силтаб
ташлади. Анда Табризда беникоҳ ишрат қилмоққа

бўлмас, деди. Шунда Албанд яна чидамсизлик қилиб,
чан порига қўлини узатди. Анда паризод яна қўли-
ни силтаб ташлаб, айди: эй беадаб ҳароми, эмди сан
ҳаромийликқа юз қўйдингми? Ёки иззат биртан бош
қўшмоққа келдингми, деди. Анда ошиқ Албанд қўлини
тортиб айди: йигит кўнгли йирик бўлур, эмди сандин
кечдим, деди. Ҳар вақтки манинг ихлосим сапго кўп
эрди, бевафолик эттинг. Агар иноммасанг ихлосимни
баён этайин деб, шул ерда бир тазалчи ўқеди:

Қора кўзли, қамар юзли,
Ҳуснингни кўрмоққа келдим,
Паризод тарифли сўзли,
Ҳоливини сўрмоққа келдим,

Жамолинг этайин тавоб,
Ҳасратингда бағрим кабоб,
Бир бўса берсангиз савоб,
Зулфингниа ўлмака келдим.

Ойга мангзайди қабоғинг,
Қогоздан юпқа дудоғинг,
Болдан шириндур сақоғинг,
Хизматда турмоқа келдим.

Чинора чиқдим тирмашиб,
Келибман дарда улашиб,
Санингла ётсам дўлашиб,
Қучоға кирмака келдим.

Жавҳардай қора кўзларинг,
Жонимни олар сўзларинг,
Анорга мангзар юзларинг,
Гулингни термака келдим.

Кийибсан зари зебони,
Салтанат тутар айвони,
Таърифин ёзар девони,
Жамолинг кўрмака келдим.

Албанд дер манинг одимни,
Ойдин дер: пир устодимни,
Қуринг чеш, кўрай ворингни,
Норингни олмоқа келдим.

Алқисса, андин сўнг Бибитарлихон икки марта қўлини силтаб, танилаганина пушаймон қилди: ақлсизлик этган эканман, деб энди ҳарчанд бўлса ўзим тавалло қилайин деб, қўлига ишқ боваротидин ўлган қамбара созини олиб, дузиб, иккиси бир сўз айтдилар. Сўзлари бу турур:

Албанд: Сандек пари бўлса, ман диндин кечдим
Керакмассан, пари, кетдим ман энди.
Ошиқ ойдин пирининг шаробин ичдим,
Керакмассан, бикам, кетдим ман энди.

Тарли: Тасаддуқинг бўлсин бу ширин жоним,
Сан ёр бўлдинг эмди дарда дармоним,
Бир олсам қўйинида йўқдур армоним,
Муносибман қий никоҳни, ол мани.

Албанд: Оқ сийнанг устинда, ётқизсанг гизлаб,
Изимда юрсанг—да бўтадай бўзлаб,
Ман кетарман энди бахтимни излаб,
Керакмассан, бикам, кетдим ман энди.

Тарли: Қишни куним зимистонни ёз этгум,
Қизил кийиб қизлар билан соз этгум,
Қошим қоқиб, жилва бирла ноз этгум,
Лозим кўриб никоҳ кийиб, ол мани.

Албанд: Узоқ ердан бир паризод кўринди,
Уни кўриб юрак бағрим эриди,
Истаганим шулар парини ўзиди,
Сандин кечдим, керакмассан, қўй мани.

Тарли: Тасаддуқинг бўлсин танда ширин жон,
Ғазал ўқиб—ўқиб бўлди бағрим қон,
Отимни сўрасанг Бибитарлихон,
Ошиқ Албанд никоҳинга ол мани.

Албанд: Албанд ошиқинга кўрсат ўзингни,
Гамза бирла сўзлаб қоқгил кўзингни.
Зое этма бикам қолгон сўзингни.
Олтин бирла борсанг олмасман сани.

Аmmo бу сўзни қилгондин кейин Бибитарлихоннинг қаҳри келиб, шунчалик зорландим, нечук мани олмайди, деб қисинди. Кейин, Албанднинг жуфт ёқасиннан тутиб, ерга урсам, пора—пора бўлмасми, ё бўлмаса қўлимга ханжар олиб тўрт пора қилсам, шерларга ташласам бўлмасми, деб ўз кўнглича ўйлади. Яна ўйланиб айди: мунн ўлдириб на ишим бор эрди. Ернинг отига Йўлимбой, яна бирининг отига Эломон, яна бирининг одига Шоҳсувор дер эрдилар Паризод оларни чақириб айди: ўғлоннинг қўлларини чизим билан теракдин боғланглар нашипада турсин, деди. Андин сўнг уч қул келиб, ўғлоннинг қўлларини товлаб орқасина банд этдилар. Анда ошиқ Албанд тўрт ёқина термулиб айди: эй Бибитарлихон жаҳонда уч юз олтинш авлиё ўтибдур, ҳеч қайсисига роҳат кўргузмай азоб берган эрканлар, эмди ҳарна қилсанг, розиман, роҳатсиз азобни худо кўтармас, деб беш калима сўайди:

Бикам, сизни излаб келиб,
Шул бўлдими мақсад манго,
Сизни дейиб, ҳасрат чекиб,
Шул бўлдими мақсад манго.

Ўлтирибсан андишанг йўқ,
Гулоб эзмакка шишанг йўқ,
Азобдан ўзга пешанг йўқ,
Шул бўлдими мақсад манго.

Ер деюбон қайнаб—жўшиб,
Пирларнинг шаробин ичиб,
Парим сандан айро тушиб,
Шул бўлдими мақсад манго.

Рангим залил сариқ чўпдур,
Ошиқлик аввалдин хўпдур,
Бизлар дейин бўлгон кўпдур.
Шул бўлдим мақсад манго.

Ман чекдим қайғу—изони,
Сандин топмадим мазани,
Синдирма биқам сазони,
Шул бўлдим мақсад манго.

Бибижон бу на маърака,
Кўйма қўлларни ҳалака,
Мани боғламанг терака,
Шул бўлдим мақсад манго.

Албанджон сийнасин доғлар,
Пашшага таланиб йиғлар,
Уч қул келиб қўлин боғлар,
Шул бўлдим мақсад манго.

Алқисса, андин сўнг Бибитарлиҳон ман шуни банд қилиб на чорум етар деб қуллариға айтди: бориб халос қилинг, ҳаргиз Табризда манди баланд ёр топилмас. Ҳар вақт ёр қадрини билганда ўзи ҳам аёғима йиқилиб келур деди. Гуломлар ўғлонни ёздирдилар. Албанд халос бўлиб кетди. Эмди бу сўзлар бу ерда турсин, сўзни Гулиасрордин эшитинг. Гулиасрорнинг таърифи опасидан сад чандон баланд эрди. Анинг бир маҳрам канизи бор эрди, отини Сакина сардор дер эрдилар. Ул айди: арзим бор, деди. Бир кешик қонимдин ўтсанг айтурман, деди. Бикаси Гулиасрор нари: ўтдим, деди. Анда Сакина сардор айди: юртингга бир ўғлон келибдур. Андоғ ўғлон шаҳарда меҳмон бўлгон эрмас. Онанг бирлан кўп дохиллар килишиб эрди. Бир важ устидин кўнгли қолиб, койишибдур, яна бир шарт қилиб турур сани олмишман, деб. Зоҳир хабари бор турур, Ботин хабарин олмо таоло билур. Ва яна канизи айди: Боғ сайрина

чиқсангиз, шул ўғлон гулларнинг орасинда чаман
боғлаб ўлтирибдур, деди. Анда Гулиасроп парининг
вақти хуш бўлиб қайди: баракалло, каниз озод хатинг
ни берайин сенинг, хазина—дафинанинг калитини бе-
райин, библик керак бўлса муҳримни берайин, деб
ўзига оро бериб, ҳар зулфига тўрт гавҳар тақиб,
сочвоғига саккиз гавҳар осиб, бир канизи тилло
силобча, яна бир канизи кумуш қумғон, яна бир ка-
низи зумрад чойнак кўтариб, бадастури подшоҳ бир-
ла ва яна ёнига қирқ каниз олиб, саллона—салло-
на, мастона—мастона минг ишваю, нози—карашма
бирла боға юриш қилдилар. Боға бориб бир чаманда
ўлтириб, қўлинда ишқ китобидин бўлғон қамбара со-
зини олиб, минг жилва бирла бу сўзни айтиди:

Опамиз бирла урушиб, бўлмоғил сан ёр хафа.
Қайда бўлсанг истаюб ман олайин сани топа.
Кетгуси канизларим боғни эшикнинг ёна.
Отингни бошин тутуб келсанг бу маскана чона.
Бари кел, кўришали суҳбат қурали иккимиз,

Тасаддуғи кетайин мен қопқоқ устида қошни
Йиғлабон ҳар дам тўкайин ман кўзимдин ёшни.
Ёрсиз ман найлайин, урсам юракка тошни.
Мақсудим берса худо бошга қўшайин бошни.
Бари кел кўришали даврон сурали иккимиз,

Қўлим булғаб мен санго ёнғанимдин сўз айтаман,
Тези даст қилсанг агар жонингни жона қотаман,
Сўзни синдирмай келсанг ёнимда олиб ётаман.
Гоҳи душман келсалар ўзим сани уйғотаман.
Косадин майлар ичиб суҳбат қурали иккимиз.

Боғ ичида оҳ уриб, ман йиғлаюб ёнди юрак;
Опами юзи қора, лозиммудир санго терак.
Дури зумуррад кийиб, қирмизидир бул оқ билак,
Олло таоло рози қилса, сан йигит бизга керак.
Айшу ишрат, завқ—сафо келгил, сурали иккимиз

Бу боғи атрофини сабза қилмиш фасли баҳор.
Енганимдин ман бўлибман, эмди санго нитизор,
Халқ орасинда қўшарму иккимизни биру бор;
Хуснимиз ойла баробар, отимиз Гулиасрор.
Қўйсақ элни сийналарда доғи ҳижрон иккимиз.

Алқисса, андин сўнг Ошиқ Албанд айди: эй паризод
санинг айтган ган—сўзларинг қулоғимга симобдай ўр-
нашди. Аммо ғазалнинг сўнггида «қўйсақ элни сийна-
ларда доғи ҳижрон иккимиз» дединг; бу сўзингни
тушунмадим. Анди Гулиасрор айди: сан бефаҳм экан-
сан, анинг сабабли опам сени қувлаб юборган экан,
деди. Ва тушунтириб айдик, кўп одам Табриздадур;
шулардин айрилиб, Ганжиқорабоғда бош қўшиб ёт-
сак элнинг сийнасида доғ қўйганимиз эмасму, деди.
Анда Ошиқ Албанд ўз—ўзгина инсоф бериб, даҳлсиз
манинг кўнглимни олганига қара, деб бир сўз айди:

Эй манинг кўнглимни олган, офатижон қизгина,
Жонима ўтларни солган Хури гилмон қизгина.

Қолмади ишқингда ором ҳам қарору тоқатим,
Ҳолима раҳм этмаган номусулмон қизгина.

Гул юзингни кўрдиму ишқингда бўлдим мубтало
Эй мани сийнамда қўйган доғи ҳижрон қизгина.

Айласак бирга ишрат пир этиб бизга илтифот,
Яшнаган кўнглимни айвонида жавлон қизгина.

Юз жафо бирла висолингдин мани маҳрум этиб,
Эй малоҳат авжи узра моҳитобон қизгина.

Партави солсанг на бўлди бу бузуқ кошонама,
Хусни гардун узра эй меҳри дарахшон қизгина.

Ҳажри меҳнат боши бирлан санга борон айлабон,
Қилмадингму каъба кўнглимни вайрон қизгина.

Кўрсатиб ўзини пари янглиғ бўлиб кўздин пинҳон,
Утни Албандиға солган ҳури ризвон қизғина.

Алқисса, андинг сўнг Гулиасрор айди: сан мани Би-
битарлихон бирла баробар кўрма, вафоли ёримсан,
сани алдаб қочмасман на еримда ҳазинг бўлса топиб
олғил, муродингчалли иш қилғил, деди. Анда ошиқ
Албанд айди: эй паризод, ростингму ё Ёлғонингму?
Анди Гулиасрор айди: агар маннинг ўйиним бўлса,
отамиз ҳазрати Одам рози бўлмасин, деди. Бу сўздин
Ошиқ Албанднинг зиёда вақти хуш бўлиб, Гулиасрор-
ни таъриф этиб бир сўз айди: Ҳазали Албанджон бу
турур.

Кел ҳо кўнглим улласидин қайтали.
Сўрсам энди киччисини тилиннан.
Киччисини таъриф этиб айтали.
Сўрсам энди киччисининг тилиннан.

Яғирнина солур қирқ ўрим сочин.
Бириси паридур, бириси лочин,
Киччисининг бўйи эрур уч аршин.
Сўрсам энди киччисининг тилиннан.

Бир кўнглим айтади қуш бўлиб учсам,
Бориб киччисининг белидан кучсам,
Лабидин ошиқлик шаробин ичсам,
Болин сўрсам киччисининг тилиннан,

Покизадир якто дунёда ўзи.
Кўнглимда жойлашди ҳар айтган сўзи.
Жаллода мангзайди кўрганда кўзи.
Болин сўрсам киччисининг тилиннан.

Ошиқ ойдин маҳтал этмамиш андин,
Қуйлаги елвирар шамол урандир,
Ултирур киччиси боғнинг тўринда.
Олиб сўрсам киччисининг тилиннан.

Гул ичинда турар ойнинг пораси,
Ултиргани турур гуллар ораси.
Олло қўша топилади чораси.
Олиб сўрсам киччисининг тилиннан.

Ганжи Қорабоғда қўй—қўчқор сўйиб,
Базм этибон бирга дийдора тўйиб,
Оқ сийнани яна сийнага қўйиб,
Қучиб сўрсам киччисининг тилиннан.

Уллиси қўлиннан келибман дода.
Мунинг каби пари йўқдир жаҳонда,
Узидай ишқибоз йўқдур дунёда.
Яна сўрсам киччисининг тилиннан.

Ман парини таъриф этарман бунда.
Жўгидир уллиси киччиси сода.
Киччисидай пари йўқдур дунёда.
Бориб сўрсам киччисининг тилиннан.

Парим санинг танинг сугдек оқ экан.
Ман сани кўрганда кўнглим чоқ экан,
Сенинг бирлан ўлсам армон йўқ экан.
Яланг сўрсам киччисининг тилиннан.

Суратингни кўриб бўлдим девона,
Киччиси ақлимни олди ғойибона.
Хасратда ғуломинг бўлса парвона,
Сўрсам энди киччисининг тилиннан.

Гулаерор сочларини қирқ ўрим ўриб.
Юзларим сарғайди қайғуга тўлиб,
Очиб сийнасини иккига бўлиб.
Болиң сўрсам киччисининг тилиннан.

Ман жаҳонни таъриф этмишам бунда,
Ман каби жаҳонда йўқдур бир банда,
Манинг ақли ҳушим сандадур, санда,
Оқшом сўрсам киччисининг тилиннан.

Ошиқ Албанд келдим пари боғина,
Таъриф этсам етолмиман сонина,
Қайтиб ҳеч бормасман опанг ёнина,
Сўрсам энди киччи пари тилиннан.

Алқисса, андин сўнг Гулиасроп пари айди: ман санинг сўзингга муштоқ эрурман, суҳбат мақсудинг бўлса даврон сургил, деди. Ошиқ Албанд айди: биз сиздин ҳам муштоқ турурмиз, деди. Анда Гулиасроп пари диздин тўшак, белбоғдин ёстиқ солиб, икки ошиқ бир—бирини қўшилиб, Лайли—Мажнундек бўлиб, сийнани сийнага қўйиб, жаҳондин асло хабарлари бўлмай, дароқлашиб ётабердилар. Булар бу ерда айшу ишрат суриб, завқи сафо, аҳду вафо бирлан маст бўлиб, ишқ шаробига тўйиб ётаберсинлар, энди ги сўзни Бибитарлихондин эшитинг. Албанджонни юборгандин сўнг, нера кетганини билмади. Боғнинг чор атрофини қидириб, гуллар орасини, тамоми ерларни қараб, топмай ичи—бағри куйиб, оҳ уриб, кўшкига келиб, қараб ҳайрон бўлиб ўлтирур эрди. Қибла тарафдин бир шамол эсар эрди. Тарлихон шу шамолга қараб зор—зор йиғлаб бир сўз айди:

Эй сабо, арз айларман дилдорима мандин салом,
Қошлари ёй, киприки гулборима мандин салом,
Ёр учун қоним тўкарман, дўстима мендин салом,
Бориб айтинг турмайин дўстима мандин салом,
Лаблари ширин—шакар жонима мандин салом,
Йиғлабон шому саҳар армонима мандин салом.

Қуш қушлаб келиб бунда турибдур манинг шаънима,
Қадрини ман билмадим ўт солди ширин жонима,
Элу халқим тушса гар ўлдирмакнинг қонина.

Маскани Ганжи Қорабоғ, қурбонман сужи жонина,
Арзи додимни етир гул ёрима мандин салом.

Бориб айтинг дўстима кўнглини мандин олмасин.
Бу мани қилган ишима кўнгли яна қолмасин.
Кўнглима етди шўриш дилдорима мандин салом.

Кўрсангиз айтинг яна аҳволима арз айларам,
Қошим ёйдин қоғиб кулиб—кулибам сўйларам,
Кўнгли қолғон ёримни нечуж энди хуш айларам,
Гул юзи, шахло кўзи ул меҳрибонима салом,

Тарлихон ман найларам қайдин топарман ёр сани,
Гулзор узра изларам шому саҳарлар зор сани,
Бармоғимнинг устина тилло узук лойиқ манч
Ҳақнинг ўзи салмоғай орамиза шармандани.
Гулюзи шахло кўзи ул жонажонима салом,

Алқисса, Тарлихон пари бу сўзларни айтиб, ҳайрон бўлиб ўлтириб эрди, оҳ уриб, йиғлаб, юз пушаймонлар қилур эрди. Оқшомни йиғлаб ўтказди. Тонг отфондин сўнг, ўз кўнглина шубҳа қилди. Шул боғнинг ичинда бўлмасин, деб равона бўлди. Гулиасрор пари онам охири келур, деб кўшкка чиқиб ўлтирди. Тарлихон паризод Гулиасрорнинг боғиға бориб, гуллар орасини бир—бир қараб топмади. Кўшкина равона бўлди. Бориб саройнинг қописини очди. Қараса Албаиджон ноз уйқусинда ётибдур. Тарли пари қаради, қолган кўнгли хуш бўлиб, ёрнин уйғотмоқ ишқида бир сўз айти:

Чиқдим хоса хонадин,
Кўзим тушди шул оя,
Кўриб ёрнинг жамолин,
Шукр айладим худоя.

Қора кўзли, қора соч,
Ёринг келди кўзинг оч.

Хазар қил агёрдин қоч,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Икки юзинг лоладур,
Боқиниң жон оладур,
Ишқинг ўта соладур,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Келдим қошимни қоқа,
Жилвада элни ёқа,
Оч кўзинг манго боқа,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Кўзларинг кўрсам анор,
Шаҳлоси ўтдай ёнар,
Упгани меҳри қонар,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Мисли ойдек юзларинг,
Боғингда булбулларинг,
Маржон каби лабларинг,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Оламда бир ўзлари,
Балли айтган сўзлари,
Шахло турур кўзлари,
Оч кўзингни тур уйғон.

Бош учингда соз этдим,
Зимистонни ёз этдим,
Қошим қоқиб ёз этдим,
Ёринг келмиш тур уйғон.

Маъзур санго Албанджон,
Ёлборурман бағрим қон,
Келди нари Тарлихон,
Тур ерингдин, тур уйғон.

Алқисса, андин сўнг Албанджон мунда уйғонмади.
Гулиасрор пари учакда туриб туйникдин томоша
қилур эрди. Бибитарлихон Албанджонни уйғотмоқ
учунина Албанджонға қараб бу ғазални айди:

Ошиқ бўлдим рафторинга, созинга,
Қоматинга жоним қурбон, нигорим.
Тасаддуқман ишва бирла нозинга,
Ҳасратингда қийналди жон, нигорим

Бошинга санчибон олтин ўтоға,
Хўблар ичра кириб сайр этар боға.
Бир тери мўйинга олам садоға,
Юз нозанин қиза жувон, нигорим.

Оразинг зебодур шамси қамардин,
Лабларинг шириндур шахду шакардин
Ғамзанг ўқи тешиб ўтэр жигардин,
Усмали қошингдур камон, нигорим.

Гулчехралар кўксин тутар дошинга,
Ўргиларман парвонадек бошинга,
Бош эгарман паризодлар қошингга,
Дўни гулгун моҳитобон, нигорим.

Кеча кундуз васлинг айлаб сўроғин,
Кўнглим узра ёқдинг ишқинг чироғин,
Жон ичра асрадим ҳасратинг доғин,
Бибитарлихон дер қурбон нигорим.

Алқисса, Гулиасрор уйнинг устинда туриб айди: эй
отангга лаънат, на деб тотраб турибсан, санго ёр Уч
юлдузда. Тарлихон айди: укам, ёш киччи ёш уллини
ёнинда одобли бўлса керак. Гулиасрор айди: Хурлиқо
билан Хуризаъфарон Ҳамроға ошиқ бўлди, Хурлиқо
яқбора Ҳамрони тавлади, деб Гулиасрор опасига и
раб бир сўз айди:

Сийпалатмадинг мамангни.
Ёр маники. ёр маники.
Мундин узгил сан таъмангни,
Ёр маники. ёр маники.

Арзим эшит, мани опа.
Анинг учун бўлма хафа.
Тур кетавер чопа—чопа,
Ёр маники. йўл саники.

Опажон, санго на бўлди,
Утди баҳор, гул совулди.
Бир ҳисобдан куёв бўлди.
Ёр маники. йўл саники.

Омонлиқ опа, омонлиқ,
Қўлингдин келмас ёмонлиқ,
Санго тегсин бир замонлиқ.
Тур кетавер, йўл саники,

Инон сан манинг сўзима.
Термулиб қора кўзима.
Бир сўзда олдим ўзима.
Ёр маники. йўл саники.

Боға чиқдим қиёс билан.
Хўжа Хизр Илёс билан.
Тоғиб олдим ҳавас билан,
Ёр маники. йўл саники.

Албанджона бошим банда.
Сан бўлиб қолдинг шарманда.
Лабим шарбатин олганда.
Ёр маники. ёр маники.

Ғаъжи Қорабоғ элиннан,
Маза топдим ёр дилиннан,
Қучоқлаб нозик белиннан.
Ёр маники. ёр маники.

Еш бўлсамда ақлим доно.
Сан қолурсан ёна—ёна.
Эмди лабим қона—қона.
Ёр маники. ёр маники.

Бу сўзлардин йўқдур пайдо.
Ошиқ Албанд санго қайда,
Лозим эрмас ишқи шайдо.
Ёр маники. ёр маники.

Наврўз бўлди фасли баҳор.
Гуллар очилур лозазор,
Бу сўзни айтди Гулаерор,
Ёр маники. йўл саники.

Алқисса. Бибитарлихон айди: номаъқул сўзларни айтма. деб Албанджон ёнига бориб, ёшим тўкилур. қоним ҳам тўкилса жонимни ҳам санинг йўлингга қурбон қилурман. деб Албанджоннинг ёқасинпан тутиб, юр бизнинг саройга деб, чакаливарди. Гулиасрорнинг қаҳри келиб, рўмолинн опасининг бўйинига солиб, бўғди, ўлар ҳолинда юбарди. Кўп вақтдин сўнг, ўзина келиб айди: сани отанга айтиб терингга сомон тиктираман деб, туриб юраверди. Бориб отасига арз қилди. Эй ота, арзим бор. деди. Отаси: на арзинг бор. Тарлихон, деди. Тарлихон айди: Синглимнинг ёмонроқ сўзи қулоқима тегди, ростму, ёлғонму деб бориб кўрсам. Албанд деган бир ўғлон бирла д: сөн суриб ётарлар, деди. Эрса подшо тўрт жаллодлар юборди. Бор, Албандни дорға осинглар. деб. Жаллодлар йўлга равона бўлдилар. Канизлардан бири кўриб боғга кириб, Гулиасрорнинг кўшки саройинга бориб хабар берди: эй биби, манглайинг қора бўлди. устинга жаллодлар келдилар. Гулиасрор жаллодларнинг олдига чиқиб, зор—зор йиғлаб бир сўз айди:

Баён айланг, тўгрисини сўзланглар,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Дилбаримнан мани айро солманглар,
Сўзланглар, жаллодлар, кима келдингиз?

Бугун кечдим номус билан оримдин,
Айирманглар мани севар ёримдин,
Айро тушар бўлдим бул нигоримдин,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Зор қилманглар гулгунчадек болани,
Гирифтор айламанг ман мубталони,
Ўз бошима ўзим солдим балони,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Ман кетарман энди қопу—уйина,
Кўп гирифтор бўлдим ранги рўйина,
Ўзим ҳавас бўлдим ёрнинг бўйина,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Опам кофир ёмон ниятлар ёзар,
Ёнимдаги ёрнинг ранглари озар,
Ошиқни бузганда худойим бузар,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Гулиасрор айтадур: бўлдим мусофир,
Мани опам бугун бўлибди кофир,
Устимиза келди икки шум кофир,
Рост сўзланг, жаллодлар кима келдингиз?

Алқисса жаллодлар айдилар: эй Гулиасрор, тилло берсанг сани қўйиб, ёрингни олиб кетурмиз, дедилар. Яна ҳам либосларингни бергил, бир гўваржинни ўлдириб, қониға бўяб Гулиасрорни ўлдирдик, деб борамиз. Тез бўл, подшонинг амри зоҳил бўлмасин. Гулиасрор айди; эй жаллодлар, бир замон туринг, ман Албанджон бирла розилашиб, андин сўнг чиқарман деб. Албанджоннинг ёниға бориб, бўйниға қўл солиб айди: эй Албанджон, сани подшо ўлимға буюрибдурур. Қопуда икки жаллод келиб турур, на

жавоб берурсан? Албанджон ҳеч чора йўқ деб, зор—зор йиғлаб ёрига қараб бир сўз айди:

Қурбон бўлай, жоним санинг жонинга.
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.
Ким интизор бўлса мани қонима.
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.

Ғанжи Қорабоғдин келдим пиёда.
Хуснингни қарасам ойдан зиёда,
Дор остинда қўйма мани уяга.
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.

Ун беш йиллик йўлдир доғи—дараси,
Сандин ўтмас покизанинг сараси,
Юрагим қуввати, жоним ўраси,
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.

Жон қуши банд бўлиб кезар чўлларда.
Сочинга қарасам тиллодан майда,
Маннан айро тушиб ўлтирма уйда,
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.

Ошиқ Албанд дерлар отимиз бизим.
Йиғлаб қона тўлди, ёр, икки кўзим,
Пирларни ёд этиб турғил сан ўзинг.
Узинг ўлдир, берма мани жаллода.

Алқисса, Албанджон шул сўзларни айтиб йиғлаб эрди, жаллодлар қонуни очиб, Албанджоннинг қўлларини боғлаб, олиб чиқдилар. Боғ дешивда юзига ниқоб парда тортиб, турган Бибитарлихон бу аҳволни кўриб, парданинг орасидан қараб кулди. Албанджон уни таниб, бундан қаҳри келиб, бир сўз айди:

Узинг ошиқ бўлдинг биза.
Ёр эканинг ёлғон экан,
Еш келтирдинг қора кўза.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Ошиқ эканингни билиб,
Изимдан мисқириб кулиб,
Ман кетган сўнг қолдинг ўлиб
Ёр эканинг ёлғон экан.

Юлдуздай ёқарлар тонга,
Ўзинг ошиқ бўлдинг манго.
Фаҳм айлагил пандим санго
Ёр эканинг ёлғон экан.

Шаҳрингда танҳо, яккамиз.
Кўз ёшимизли тўкамиз,
Маъзур санго жон бикамиз.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Яратдинг айну ишратинг.
Кўн чекдим ранжу меҳнатинг
Кўрмадим андоғ роҳатинг.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Ёрим, мувофиқинг манам.
Ёниб турган ошиқ манам.
Улгунча сайёдинг манам,
Ёр эканинг ёлғон экан.

Раҳминг келсин ёру жоним,
Эшингил сҳу фиғоним.
Жаллодлар ичар қоним,
Ёр эканинг ёлғон экан.

Дилимдадур зикри сано.
Манго мадад бергай паю,
На ёзиқ этдим на гуноҳ.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Чизим боғладинг қўлима.
Қаратмин соғу сўлима,
Боқиб қоларсан йўлима,
Ёр эканинг ёлғон экан.

Бугун ёниб бўлдим адо.
Тушар бўлдим ёрдин жудо.
Жоним санго бўлсин фидо.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Ошиқ Албанд дер: худойим,
Ошиқ Ойдин пир устодим.
Дор остинда ажал жойим.
Ёр эканинг ёлғон экан.

Алқисса, жаллодлар Албанджоннинг оёғини боғлаб дарров ерга теккизмай олиб юрабердилар. Изидан Гулнасор ҳам юраберди. Албанджонни дор остига олиб бориб боғладилар Кўчанинг одамлари, ҳаммагари жим бўлдилар. Нодшо қаҳрланиб, ўлдиравер, деб буюрди. Гулнасорнинг қарори қолмади. Ул ҳам бориб йиғлаб турди. Албанджон ёрига қараб бир сўз айтиди:

Сани деюб шоҳ олдина тутилдим.
Қурбонинг бўлайин, сен ҳам келдингми?
Иброҳим Халилдай нора стилдим,
Қурбонинг бўлайин, сен ҳам келдингми?

Санинг билан даврон сурдим боғингда.
Юрагим сўлибдур ишқнинг доғинда.
Кўзингдин ёш тўкиб йўқлар чоғингда.
Ҳоли паришоним сен ҳам келдингми?

Йиғламагил ёрим, уйинга боргил.
Рақиблар дуймасин, пинҳон йиғлагил.
Онам—онам бўлиб паноҳ сақлагил.
Ҳоли паришоним сен ҳам келдингми?

Жаллодлар банд этди мани бу дора,
Бул дор оёғинда бўлдим бечора.
Манинг учун йиғла қодир жаббора.
Қурбонинг бўлайин, сен ҳам келдингми?

Ошиқ Ойдин пирим бирга бўлмади.
Бу кесфирлар мани кўза илмади.
Икки ошиқ боғда ўйнаб—кулмади,
Дийдаси гирёним сен ҳам келдингми?

Ошиқ Албанд айтур: кўн қолди армон.
Ёр йўлинда бўлдим дийдаси гирё.
Бугун топилмади дардима дармон.
Ҳоли паришоним сен ҳам келдингми?

Алқисса, Албанджон бу сўзларни айтди. зор-зор
йиғлаб эрди, Гулнасорр айти: дунёда сандин қолиб
юргунча, бурунроқ кетганим яхши деб, отасининг ёни
ни тўғри бориб, юзиндан пиқобини олиб, отасина қа-
раб ари қилиб бир сўз айти:

Арзим эшит, жоним ота.
Ман ёра қурбона келдим.
Бу сўзимда йўқдур хато.
Албанда қурбона келдим.

Қорабоғли дурур ўзи,
Бир шохнинг эрка ёлғизи.
Дора термулибдур кўзи.
Ман ёра қурбона келдим.

Нардани чекдим юзимдин.
Ёш оқизиб икки кўзимдин.
Аҳволни сўрсанг ўзимдин,
Ман ёра қурбона келдим.

Сийналар чок бағрим пора,
Бу сўз бўлмасин ошкора,
Жоним отам чекма дора,
Уғлона қурбона келдим.

Хўжа Хизир ё машойих.
Эшитинглар, эй халойиқ.

Албанд ұғлон биза лойиқ,
Ман ёра қурбона келдим.

Ўзи Ганжи Қорабоғли,
Ёр ишқида юрак доғли,
Ростин айтсам ул адоғли.
Бир ёра қурбона келдим.

Қўшган бўлса ҳақ биру бор,
Пирларим бўлгай мададкор,
Арка қизинг Гулнасорор.
Шул ёра қурбона келдим.

Алқисса, отаси Гулнасорорнинг бу сўзларини эшитиб, вазириша қаради. Вазири айди эй подшойим, мунга андиша даркор эмас. Мунингдин ошиқ—маъшуқ аввал—охирдин бор, худо тақдиридур. Никоҳ қилиб бермак керак, деди. Андин сўнг подшоға бу сўз маъқул бўлиб, умаролари бирлаи маслаҳат қилиб, 40 кун тўй бошлади. Албанджонни дордин чешиб келтирдилар. Устива сарпойи шоҳона кийдириб, ўжоқ қаздириб, 40 кун тўй қилиб бердилар. Албанджоннинг вақти хуш бўлиб, ёриша қараб бир сўз айди:

Ул кун келиб опанг бирла танишдим,
Ёзғит бўлғонидин опанг бўш қолди.
Ошиқ Ойдин пирнинг шаробин ичдим,
Ёр алинда қанду шакар нўш бўлди.

Аввал чекдим азоб бирла меҳнати,
Жафонинг сўнгида кўрдим роҳати,
Очди қучоғини кўрдим жаннати,
Икки кўзим қона тўлиб ёш бўлди.

Шукур олло кўрдим ёрнинг жамоли,
Худойим раҳм этен ошиқнинг ҳолин.
Ёрим эмди бергил лабингни болин,
Ҳақ таоло берди вақтим хуш бўлди.

Чаман боглаб олдим ёрим гулларин.
Завқин топдим сайраган булбулларин.
Ширин—шакар қанду новот дилларин,
Сўриб юракларим қайнаб жўш бўлди.

Жоним садқа бўлди санингдек ёрдин,
Умидворман сийнангдаги жуфт нордин.
Отангинг олдида тиладинг дордин,
Оллоҳ никоҳ солди тилак душ бўлди.

Ошиқларни ҳақ етирди мурода.
Айшу ишратини қилди зиёда.
Табризда соташдим санди зурёда.
Ошиқлик муносиб ажиб иш бўлди.

Мажнун каби мажнун бўлдим ўйингдин
Оқ билагим чекиб олдим бўйнингдин.
Икки жаллод тортиб олди қўйнингдин.
Дапама ургани икки мушт бўлди.

Отанг дор тиғида томоша қуриб,
Мая мунда термулдим саргайиб—сўлиб
Насиб этиб кетиб, қучоқни очиб.
Ошиқ Албанд қайта вақтим хуш бўлди.

Албанджон бирла Гулнасор бир печа кун даврон
суриб ётаберди. Бир куни Албанджон туш кўриб, ўз
элини соғиниб кетарман бўлди. Гулнасорни: тур,
тез кетамиз деб қистайверди. Подшонинг ёнига бо-
риб, яғноб тилади. Подшо рози бўлди, минг гулом,
минг сарбон, минг тилло, минг тева, оржоси бирла
совгайи инъоми бирла фотиҳа бериб юборди. Биби-
тарлихон буни эшитиб, синглим бирла розилашиб қо-
лайин деб, ёнига икки қанизини олиб, синглиси
ёнига келиб бир сўз айтиди:

Кеча—кундуз қайғу қулфатда қолдим,
Биза бу қисматлар худодин бўлди.

Юрагима доғи армонлар солдим.
Биза бу қисматлар худодин бўлди.

Сани ёмонладим каъбам отанго.
Жавобин бер энди сан бугун манга.
Худо ёзган экан бош қўшди санга.
Биза бу қисматлар худодин бўлди.

Танда роҳат, юракда қуриди жон.
Сабил бўлди сўнгаким, тўкилди қон,
Кетсанг олло ёринг хўш эй Гулижон.
Биза бу қисматлар оллодин бўлди.

Тарихон нарининг бағрини ёқди.
Қўзимда ёш қолмин сел бўлиб оқди.
Бизни қўйиб Албанд сиза йўлиқди.
Манго бу қисматлар худодин бўлди.

Алқисса. Тарихон нари хўйлашиб йўғлаб қолди.
Булар Гангки Қорабога равона бўлди, бир шола кун
йўл юриб, Шаҳарнинг қораси кўринди. Албанджон
эрива қараб, вақти хўш бўлиб, бир сўз айтиди:

Эй севгилим, саллониб юз минг жилва била кел.
Ғамзанг била қош қоқиб, қўлаётг бўйиниما сола кел,
Тўти каби суханвар сўзла ширин тила кел,
Қирмизи тўн кўйганим саҳар вақти гула кел,
Илғим товлаб қучайин шунқоримсан қўла кел.
Агёра бош қўшибсан рақибдин қасд ола кел.

Беҳуда ошиқ ўладим сандек паризода ман,
Юз минг машаққат бирла олсанг жоним ризоман.
Кундуз кўриб сувратинг кежалар бемазаман.
Агёрлар қилмишиндан доим аламзадаман.
Ол алинга ханжарин бағрим тила—тила кел.

Гўзалларнинг ичинда қиё—қиё боқарсан.
Дурий ёқиб, зумрадин Гарданинга тақарсан,
Рақиб бирла бош қўшиб жонима ўта ёқарсан,

Сан бир тўти қуш каби биёбона чиқарсан.
Гули Асрор ёрининг исм—жисми лома келди.

Ҳабибим ман ўқидим айши калома келди.
Гўзал ёрим боғина келди, салома келди.
Албанджоннинг сўзлари охир тамома келди,
Ман яхши ошиқингман сан нигорим бўла кел,
Илким булғаб қичқирсам шунқор бўлиб қўла кел.

Алқисса. Албанджон юртыга бориб, хамма бирла кўришиб, сўрашиб 40 кун тўй берди. Созанда, гўянда барчанинг вақти хуш бўлиб, Албанджон кўшкина чиқиб, айшу ишратда даврон суриб ётдилар. Орадан бир неча кун ўтди. Энди сўзни бошқа ердан эшитти. Тақдирин олмоға талбир йўқ. Аммо Албанджон думо оқшоми, саҳарнинг шайтони кечиб, раҳмони келур чоғида бир туш кўрди. Тушида Шохимардон, тўрт чаҳориёр ва яна қирқ чилтан жам бўлиб, Табриз шаҳринда Шох Маҳмуднинг қизи Сўнажонни келтириб, иккисини бир ерда ўтқазиб, никоҳ қилиб фотиҳа бериб қайтиб кетдилар. Албанджон сесканиб турди. туш эркан. Намозици ўқиб, беқарор бўлиб бари Ошиқ Ойдиннинг ёнига бориб, кўрган тушини баён қилиб бир сўз айти:

Жуманинг кечаси саҳар чоғида,
Кўлима бир моҳитобон кўринди.
Жамоли барқ урар олама султон,
Сўна отли ажаб мастон кўринди.

Дуода бор эрди улуғ чилтанлар,
Соғу сўлим олди хирқа кийганлар,
Бу дунёдин ўтган тўрт минг пайғамбар.
Ҳақ саносин айтган пирлар кўринди.

Келди соғ ёнимдин бир қора киши,
Жаҳонни фатҳ этар қилгон койиши,
Хутбада турурлар ўн икки киши.
Ўтган имом, тўрт чориёр кўринди.

Сийнамға тушибди ишқдин яра,
Ошиқлар ишқина бормикан чора,
Унг ёнимда турди ул Вайсул қора,
Қулоҳ кийган ул Поримжон кўринди.

Бағрим узра бордур манинг бир нишон
Дуо қилсин деди ул Шоҳимардон.
Абу Бакир, Сиддиқ ул Умар, Усмон,
Баҳовуддин сармаст бузруг кўринди.

Соғ ёнинда турди халифани дин,
Ўғулларинда бордур силласи шугун.
Душанба кечаси тушимда бугун.
Мақсадимни берган пирлар кўринди.

Албанд айтар: жавоб берсанг кетарман.
Худо берса мақсадима етарман,
Бу тушимни сиза баён етарман.
Ақлим олган Сўнажоним кўринди.

Алқисса. Албанджон бу сўзларни баён қилди. Пири айти: эй болам, Олло таоло санго бу давлатни бериб турур, бор санго жавоб бердим деб фотиҳа берди. Андин сўнг отасининг ёнига бориб, жавоб тилаб турди. Отаси айти: яна на гўрлара кетарсан, деди. Албанджон айти: тушима Сўна паризод кирди, жавоб берсангиз, шунга борурман. Подшо айти: бу шаҳарда ҳар кимнинг қизини хоҳласанг олиб берайин, ё бўлмаса Халифани Жаҳонгирнинг қизини олиб берайин, отили Сўна қўйиб, севар эр қилсанг бўлмими, деди. Анда Албанджон отасига қараб бир сўз айти:

Арзим эшит, одил шоҳим,
Кетурман мунда нам қолди.
Ёр йўлинда ёнди жоним,
Борурман мунда нам қолди.

Сўна дейиб бағрим бирён,
Одил бўлиб сўзла султон.

Кетмасам қолади армон.
Борурман мунда нам қолди.

Ошиқ ишқинда қолурман.
Сўнажон дейиб йиғларман,
Ёр учун кўксим доғларман.
Кетурман мунда нам қолди.

Ҳар гамзаси жоним ёқар.
Қарашмали қошин қоқар,
Зулфларина гавҳар тақар.
Кетурман мунда нам қолди.

Ҳар қиздин Сўна бўлурму,
Қилини жоним олурму.
Қиздин бошқа ни бўлурму.
Кетурман мунда нам қолди.

Бордур анда лаъли маржон.
Ёрим дейиб чексам армон,
Ёдимдан чиқмас Сўнажон.
Изларман мунда нам қолди.

Ошиқ Албанд ҳақга йиғлар.
Ёр дейиб бағрини доғлар,
Ғашт этибон чўлу тоғлар.
Кетурман мунда нам қолди.

Алқисса, Албанджон бу сўзларни айтиб зарра қарори қолмади. Анда Ошиқ Ойдин пири подшонинг юбормаганини эшитиб подшонинг ёнига келди. Бир неча сўзларни айтиб подшодин жавоб олди.

Ошиқ Ойдин пири Албанджонга қараб бир сўз айтиди:

Жавоб санго инди гул юзли Албанд.
Бор Албандим, Сўна қизи изликўр.
Илойим чўлларда бермагай меҳнат.
Бор Албандим, Сўна қизи изликўр.

Ошиқ бўлсанг бир олмони унутма.
Зинҳор номаҳрамнинг алиинан тутма,
Кетавер, жоп болам йўлингдин қолма,
Бор Албандим, Сўна қизи изликўр.

Жиловингда ҳозир никоҳ қилганлар.
Мадад бергай санго вакил бўлганлар.
Йўлдошингдур болам раф—раф минганлар,
Бор Албандим, Сўна қизи изликўр.

Ошиқларнинг тоза гули сўлмағай.
Бу ширии жонинга заҳмат бўлмағай.
Табризнинг йўллари узоқ бўлмағай.
Боргад кўзим, Сўна қизни издикўр.

Бу чўлларда ҳозир ғойиб эранлар.
Кўлингдин тутгайлар рухсат берганлар.
Никоҳ қийеин болам санго чилтанлар.
Бор Албандим, Сўнажонни изликўр.

Ойдин иринг йўла айлади равон.
Кўнглингда армонинг кўпдир Албанджон.
Кетмасанг Сўна деб бўларсан ҳайрон.
Бор Албандим, Сўна қизи изликўр.

Айқисса, андин сўнг пири фотиҳа берди. Албанджон зотли тарлошга миниб, рухсат олиб йўлга раво на бўлди. Халифайн Жаҳонгирининг қизи Албанджоннинг олдига чиқиб, ман сандин ҳозиргача умидвордурман, на учун ташлаб кетиб борурсан деб бир сўз айти:

Олгил Албанд Савсон пари саломни,
Мани кўйдинг ёрим ҳижрон ўтина.
Тилингда тутурсан ҳақнинг каломин,
Мани кўйдинг ёрим ҳижрон ўтина.

Табриза келганча бўлибсан равон.
Сиза ошиқ эдим ман бағри бирён,

Ёрим, йўлларингда кўзларим гирёч
Мани қўйднинг ёрим ҳижрон ўтина.

Сне зулфим дол гардана солайин.
Рўзи қилса оқ сиңама олайин.
Боғбон бўлсанг боғим инъом қилайин,
Мани қўйднинг ёрим ҳижрон ўтина.

Кўрмасам йўқ манда заррача қарор,
Жамолинга этдинг мани интизор,
Санга беражан тўққиз кеча инъом бор.
Мани қўйднинг ёрим ҳижрон ўтина.

Сан бўлмасанг бу ерларда иншларман.
Йиниғжона бу заҳматни бошларман.
Ёр олмасанг бу кўшкимни ташларман.
Мани қўйднинг ёрим ҳижрон ўтина.

Гулсавсон дер: бизни айладинг ҳайрон,
Бузилгон кўнглимни сан этдинг вайрон,
Биздин яхшими ёринг Сўнажон,
Мани қўйднинг ёрим ҳижрон ўтина.

Алқисса. Албанджон Савсон қизга қараб, бир
сўз айди:

Юрагимда кўпдир азалдин армон.
Инжитма, нозанин, кўздин сол мани.
Сийнагини устинда ганжи хиромон,
Инжитма, нозанин, кўздин сол мани.

Ошиқ бўлгон бевафога қарарми,
Ошиқлара бад иш лойиқ бўлурми.
Ёридин ўзгага назар солурми.
Инжитма, нозанин, кўздин сол мани.

Табризнинг элинда манинг нигорим.
Бизга хабар юборибдур дилдорим,
Шул ярашур манинг ҳусну жамолим,
Инжитма, нозанин, кўздин сол мани.

Етти йил кезарман Мугон чўлинда,
Бош қўйибман Сўна қизнинг йўлинда,
Бир армоним бўлса ёрим боғинда.
Инжитма. нозанин, кўздин сол мани.

Сўнанинг ишқиға бўлдим беқарор.
Керакмас Сўнадин ўзгача дилдор.
Тайлиға Мажнундек бўлдим интизор,
Инжитма. нозанин, кўздин сол мани.

Манинг ёрим шоҳ Маҳмуднинг қизидур
Бизни кўрса яланг жилва юзлидур,
Тилларинда мудом ширин сўзлидур.
Инжитма. нозанин, кўздин сол мани.

Қўй дастимни манинг йўлга кетарман.
Ҳақ ишқинда манинг йўлга кетарман.
Шул дилдорнинг жуфт норидин тутарман,
Инжитма. нозанин, кўздин сол мани.

Албанд айтар: кўзда ёшим равондур,
Шул ёрнинг алинда бағрим бирёндур.
Ошиқнинг хўстори қодир мавлондур.
Инжитма. нозанин, кўздин сол мани.

Алқисса. Албанджон бу сўзларни айди, анда Савсон қиз айди: эй Албанджон санго бир васият сўз айтайин, ҳоҳ қўлоғингда тут ҳоҳ тутма, деб бир сўз айди:

Йигит, санго бир насиҳат сўзим бор.
Аданнан топилса тўра ўтмангиз.
Сўнанинг йўллари қийиндур душвор.
Зинҳор мани ташлаб туриб кетмангиз.

Жилва бирла ишва—нозлар манда бор,
Карашмали тамоннолар манда бор.
Олсанг ё олмасанг санда ихтиёр,
Зинҳор мани ташлаб туриб кетмангиз.

Эр йигитсан дўстим хайрод қилиб кет.
Қўнғия бир каъбадур қадрин билиб кет
Ҳар ёнимдин бир жуфт бўса олиб кет,
Зинҳор мани ташлаб туриб кетмангиз.

Дилбар, хайрон этдинг мани ҳуснинга.
Булбулдайин сайраб қўнсам гулинга,
Қўйиб кетсанг зор бўлибон изинга,
Зинҳор мани ташлаб туриб кетмангиз.

Дўстим, мани десанг алифдай товлан.
Қаломда бисмилло аввал ёзилган,
Расули худодир, умматим деган.
Мани кўзда ёшим гирён этмангиз.

Однимга демнилар ҳам Гули Савсон,
Ёр изингда чекар бўлдим кўп армон.
Садаганг бўлайин сани Албанджон,
Юрок—бағрим эзиб гирён этмангиз.

Алқисса, ул қиз бул сўзин айтиди. Анда Албанджон қизга қараб-қарамай йўлга равона бўлди. Шаҳардин чиқиб, чўлга тушиб, ичча тоғдин опиб юрибарди. Бир неча кунлар йўл юриб, бир ўбанинг устидин етиб борди. Бу ерда Хўжа Гойиб деган киши йўлнинг кунботаринда бир қўйи солдириб эрди. Кун чиқари бон эрди. Ул боғда уч юз олтмиш қиз бор эрди. Бир неча си гул териб, бир пораси завқ этиб томоша қилур эрдилар. Албанджон қизларни кўриб, ёриши сўраб бир сўз айтиди:

Сунгли ҳамдамлар, соҳиб таъмизлар,
Излаган Сўнадин нишон топмадим.
Боғда сайрон этиб термадим гуллар,
Излаган Сўнадин нишон топмадим.

Сўна дейиб қолдим ажаб доғларда.
Сайраган булбуллар гул будоғларда.
Тушимда кўринди саҳар чоларда.
Излаган Сўнадин нишон топмадим.

Арз айладим сиза очилган гуллар,
Еткурғил ёрима мани эй пирлар.
Сўнанинг боғинда сайрар булбуллар,
Излаган ёримдин нишон топмадим.

Ошиқ чўлда бўлиб зори сарғардон,
Тиларман ёримни қодирн Раҳмон.
Сўнанинг боғидур ганжи хиромон.
Излаган ёримдин нишон топмадим.

Эмди ничик айролиқа дўзарман.
Сўнасииз бу чўлда ничик кезарман.
Ажал етиб ёрдин умид узарман,
Истаган дилбардин нишон топмадим.

Қизлар Ошиқ Албанд айлар изҳори,
Пари қизлар кўрдингизми дилдори.
Билмам қайда Сўна қизнинг гулзори.
Эзилдим. Сўнадин нишон топмадим.

Алқисса қизлар Албанджоннинг бу сўзларини эши
тиб, бир-биридан сўрадилар, тавмадилар. Сўна
отли қизлар йўқ дедилар. Аммо уларнинг орасида
Меҳригул деган паризод бор ди. Албанджон қараб
бир сўз айти

Она—сингил икковимиз таманю.
Юринг дилбар, завқи сафо сурали.
Муродина ўзи еткургай олло.
Юринг боғда завқи сафо сурали.

Тушимизга кириб эдинг баногоҳ.
Ошиқлар сенинур ёрига ҳаргоҳ,
Оға—сингил икковимиза бўл ҳамроҳ,
Юр дилбарим боғи сафо сурали.

Бог ичинда булбул бўлиб сайрикўр.
Ошиқ бўлсэгг биза гулдан теракўр.

Иккимиза хайрод қилиб кетадур.
Юргин боға завқи сафо сурали.

Жонимни тикарман хуснинг боғинда
Кўйма мани айроликни доғинда,
Неча кунлар излаб ёр сўроғинда,
Юргин боға завқи сафо сурали.

Меҳригул дер: бошлар ошиқ ишқини.
Очгай ҳар бандани манглай бахтина.
Кел возанин тер боғчавинг гулини,
Юр. Албандим завқи сафо сурали.

Алқисса, андин сўнг Албанджон кўнглина шайтон
васваса солиб, Сўна деб мўдом ўртаниб юргунча бу-
ларнинг боғинда бир неча кун даврон суриб ўтсам
яхин бўлмасминган, деб отдин тушиб турган замони
Ошиқ Ойдин ирди ҳозир бўлиб, ҳай—ҳай болам, қабо
ҳат бўлди, деб Албанджонга қараб бир сўз айти:

Мундин кетар бўлсанг, болам Албандим
Жон кўзим, ўзингдин хабардор бўлғил.
Шоир бўлсанг олғил насихат пандим,
Жон болам, чўлларда хабардор бўлғил.

Тарозида ўлчаб мезон қилурлар.
Ёзиқли бандани ўтга солурлар,
Маҳшаргоҳда қаттиқ савол сўрарлар.
Жон болам, ўзингдин хабардор бўлғил.

Бизни беш кун учун яратмиш жаббор,
Билиб—кўриб бўлақўрма гуноҳкор.
Синоат устида кўзим мезон бор,
Жон болам, чўлларда хабардор бўлғил.

Бир буроқни ҳулла бирда безарлар.
Олтин—кумуш, қизил—яшил дўзалар.
Тўрт фаришта олиб келмиш Дегорлар.
Жон болам, ўзингдин хабардор бўлғил.

Болам сани бу ишларинг кўп хато,
Жаҳаннам устида сирот, гузаргоҳ,
Шул ерда солурлар бошинга жиға.
Жон болам, алардин хабардор бўлғил.

Қулоғингда сақла Ойдиннинг сўзин.
Болам, беникоҳни кўрмасин кўзинг,
Бор болам, излайкўр Шоҳ Маҳмуд қизин,
Жон қўзим, ўзингдин хабардор бўлғил.

Алқисса, Ошиқ Ойдин ири айдилар: эй болам, менинг фарзандим бўлсанг асло бадномлиг қилма деб отга мивдириб, фотиҳа бериб юбордилар. Албанд Сўнажон йўлига равона бўлди. Чўли биёбонларда саргардон бўлиб юрди. Аммо узоқдин бир ёғоч кўрди. Эрсаннинг тўғриёна борди. Кўрса бир чинор эркан. Соясига бир момо ўлатириб турур. Албанджон бориб салом берди. Анда момо айди: саломнинг хаққи—хурмати учун тегмайман. йўқса икки ямлаб бир ютар эрдим, беш кундан бери карвон ўтгани йўқ эрди, одам гўштига орзу эрдим. Албанджон айди: эй момо, ман жаҳонгашта турурман, деди. Шул вақт чинорнинг орқасидин икки паризод келиб, Албанджоннинг якиловидин олиб кетарман бўлдилар. Албанджон отига қамчи солди. от юрмади. Анда Албанджон худога сиғиниб бир сўз айди:

Ерни—кўкни бор айлаган зулжалол,
Қутқар мани бевафонинг алиннан.
Арз айларман сиза яратган жаббор,
Қутқар мани бевафолар алиннан.

Бевафолар бермадилар йўлимни.
Сўлдирдилар менинг тоза гулимни.
Ёда солиб ман йиғларман бибимни,
Қутқар мани бевафонинг алиннан.

Бу чўлларда бир гадоман бенаво,
Бевафо дунёсан, аслинг бевафо,

Чўл ерларда солма бошима жафо,
Қутқар мани бевафонинг алиинан.

Қачон борсам бевафолар йўлимда.
Ғашт этмадим Сўна қизнинг боғанда.
Хақ ўзинг сақдағил Мугон чўлинда.
Қутқар мани бевафолар алиинан.

Ошиқ Албанд айтар қўлим боғланди.
Бевафодин юрагимиз доғланди,
Фалак мундин ничик кажрав айланди.
Қутқар мани бевафонинг алиинан.

Алқисса, андин сўнг ул момо қизларига айди: Эй ҳаромчилар, валади зинолар, ошно эрдингизми мушнинг бирлаи? Шул ҳам ни бўлдим, сўрашмай—кетишмай ёпишаверасизлар, дин бор, ислом бор, шарият бор, никоҳ бор, деди. Анда қизлар айдилар: бизлар мулла ёшматни тошиб келтируرمىз, сан мундин хабардор бўл қочмасин, деб мулла ахтариб кетдилар. Албанджон кетарман бўлди. Момо юбормади, отиниғ жиловидин тутди. Албанджон қамчи солди. От момонинг ярмидан юқорисини юлиб олиб учиб равона бўлди. Анда икки қиз муллани келтирса, момоси ўлиб ётур. Ораси иккиси асви жаҳонгирни миниб, Албандиниғ изидин қувдилар, бир соатда изидин етиб, отиниғ усдин Албанджонни кўтариб сааниғ этинини итларга берурмиз, деб олиб қайтавердилар. Албанджон зор—зор йиғлаб, бирларини ёд этиб, бир муножот айди:

Оламини яратган қудратли Раҳмон.
Қутқар мани паризоднинг алиинан,
То қочсам топарлар Шому Ироқдин.
Қутқар мани паризоднинг алиинан,

Қаёна борганда мани эзарлар.
Ўлдирмакка доғ ичинда кезарлар.
Мадад беринг мангё ғойиб эранлар.
Дод этарман паризоднинг алиинан.

Ёхти жаҳон манго бўлондур думон,
Ё раббано мани сақлайкўр омон,
Дарда даво этган ҳазрати Луқмон,
Дод этарман паризоднинг алиннан.

Ё раббано, бер дардима давоси.
Ажал мандин жон олмоқли давоси.
Ман санго арз этдим ё Санжар Мози,
Дод этарман паризоднинг алиннан.

Истадим топмадим ул сарвинозни,
Пирим Ойдин биздин бўлсин рози,
Мадад бериб пирим этса икхоси
Дод этарман паризоднинг алиннан.

Ошиқ Албанд қолдем бу душман қўлда
Ёрсиз адо бўлдим биёбон—чўлда.
Саид ота тутди қўлимни берда.
Ёд этарман бевафонинг алиннан.

Алқисса, андин сўнг Ошиқ Ойдин бир ҳозир бўлди,
Албанджонни қизлардин қутқарди. Эй бахтиқаро, бу
маннинг ўғлим, тегманглар, деб бир шаппот урдилар.
Аси Жаҳонгирни мериб ул икки нари ҳам кўкка уч-
дилар, ўз юртларига равона бўлдилар. Албанджон
ҳам ўз ёўлига равона бўлди. Йўлда юриб борур эр-
ди. Узоқдин бир чанг пайдо бўлди. Кўрса савдогар
лар турурлар. Албанджон буларга қараб бир сўз
айди:

Арзимни эшит карвонлар
Манинг ёрим Табриздадир.
Тўқсон беш раф—раф минганлар,
Манинг ёрим Табриздадир.

Раф—раф миниб аршда кезгон.
Умматини тилаб олгон,
Бир худоға банда бўлгон.
Он ҳазрати йўллошимдур.

Борму ошиқларда гуноҳ,
Ўқилурму тилда сано,
Ҳурматли етти қат само,
Исо манинг йўлдошимдур,

Аввал азон айтган Билол,
Ҳақнинг ўзинда ихтиёр,
Баҳовиддин меҳри қуллол,
Шери дарга йўлдошимдур.

Қарвон такаббурлик қилма
Яккасан деб кўп дам урма,
Юрагимга ханжар солма,
Саҳобалар йўлдошимдур.

Албанд айтар: бўлдим сабил,
Саттор ўзи бўлмай қафил,
Тиг кўтарган шайхи Кабир,
Алар менинг йўлдошимдур.

Алқисса савдогарлар айдилар: сан бу сўзни
айтурсан, неча пирларнинг отини билурсан, санда
бир ишона бор эриш, ишмолло муродинга етурсан,
деб, рухсат бериб юбордилар. Албанджон Табризна
равона бўлди. Бир неча кунлар йўл юриб, бир булоқ
га етишди. Кўрса қизил сув оқар, қона мапгзар. Ун
ерда бир замон турди. Кўрса бир бўлак кийик ҳозир
бўлди. Сув ичмак бирлан бўлдилар. Албанджон бу
ларга қараб, Сўна ёрши сўраб бир сўз айти:

Чўл ерларда жам юрарлар жайронлар,
Биза хабар беринг ёрни кўрдингми?
Бизни синаб кийик бўлиб келганлар,
Хабар беринг, бизни ёрни кўрдингми?

Ордан тушиб борсам пойи пиёда,
Ҳақ стиргай барча қулни мурода,
Ёр деб кездим танҳо чўлни зиёда,
Сўзла, бизни севар ёрни кўрдингми?

Арш тубинда бордур пок ила юкас,
Хақ буйруги келмиш чақидур овоз.
Истагим Табризда Сўна Сарвиноз.
Хабар беринг севар ёрни кўрдингми?

Менингдай бўлмағай жафода қолгон.
Ранжи машаққатсиз бағримни тилгон.
Ишқнинг ўти менинг мурода етгон.
Сўзла жайрон нозли ёрни кўрдингми?

Сабоқнинг бошидур сура таборак.
Сўнанинг гул юзи бўлғай муборак.
Бормишан бизлара Сўнани кўрмак,
Хабар беринг, шул дилдорни кўрдингми?

Албанд боқмас эдим кийика—боза,
Немамни еткуринг шул сарвиноза,
Айлавиб кезарсан Шома Табриза,
Жониворлар Сўна қизни кўрдингми?

Алқисса, алар нари халқи эрдилар. Узларини тани-
тиб айтдилар: эй, Албанджон сўзинга тушибиб билма-
дик деб. Йўлга равона бўлдилар. Албанджон ҳам
йўлга равона бўлди. Борур эрли, олдида бир тоғ
ўхшаш нарса учради. Осмон бирла баробар. Албанд
жон зор—зор йиғлаб пирларини ёд айлаб бир
сўз айтди:

Сиёсатли баланд тоғлар,
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.
Еда тушди гўзал боғлар,
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Ажал келиб ёқанг тутар
Санинг жиемингни ҳок этар.
Сендек неча тоғлар ўтар,
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Подшо эрдим бўлдим гадо,
Ҳақ йўлинда айтдим дуо.
Пирим Алидур Муртазо.
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Юсуфни сотдилар қул деб.
Мэн ишқни исгадим гул деб,
Сўнажон ёрим бўлар деб.
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Қанотим йўқ учай десам,
Учиб Табриз кетай десам.
Ёр дастидин тутай десам,
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Албанд айтур: бўлдим кафил
Ёр ишқида бўлдим сабил
Арз айларам Шайх Жалил,
Йўл беринг тоғлар, йўл беринг.

Алқисса, андин сўнг Албанджон ҳайрон бўлиб турди. Осмондин иеки девола келиб Албанджонни кўгариб, тоғдан ошириб, қўйиб айдилар: эй Албанджон кўринган Табриз вилоятини деб кўздин ғойиб бўлдилар. Албанджон яна йўлга равона бўлди 40 нун чўл да йўл юриб, узоқдин бир Эғочлик кўринди. Албанджон ёрнинг маконига келдим деб, хушвақт бўлиб, бир сўз айти:

Эй ёронлар, мусулмонлар.
Етишдим ёр маконина.
Мадад бергандир чилтанлар
Етишдим ёр маконина.

Синё зулфи алвон—элвон.
Айлади бағримни бирён,
Ақлим олғон нозли жонон.
Етишдим ёр маконина.

Ошиқлар ўтга ёнарми,
Кўрса кўзим қувонарми,
Бир ошиқ йўли оларми,
Етишдим ёр маконина.

Булбул кезар гулим дейиб,
Судхўр кезар нулим дейиб,
Ман кезарман Сўнам дейиб,
Етишдим ёр маконина.

Кеча кунлар чўлда юрдим,
Кўрмаган жойларни кўрдим,
Улли ирларга сиғиндим,
Етишдим ёр маконина.

Албанд айтар: мен бечора
Сиғиндим қодир Жаббора,
Узоқдан кўринди қора,
Етишдим ёр маконина.

Алқисса: авдин сўнг Албанджон яна тўққиз кул йўл юриб. Табриз вилоятига етди. Аммо қалъанинг ташқарисида бир қалаандархонанинг устидин борди. Бир оқсоқол улли киши номоз ўқиб ўтирур эрди. Албанджон бир замон қараб турди. Ул киши номоздин фориғ бўлгондин сўнг, Албанджон бобога салом берди, кўршиди. Бобо сўрдилар, эй болам, бизни танирмусан? Албанджон айди: кўн замон бўлди; кўзим та-нишдек кўринурсиз, деди. Сиз кимсиз? Бобо айди, эй болам, ман ирригман деб Албанджонга қараб бир сўз айди:

Ошиқга буйруқдир кўн бориб келмак,
Кўн йиғлама, севар ёрни кўрарсан,
Болам Албанд муродинга етарсан,
Кўн қистанма нозли ёрни кўгарсан.

Булбул каби қизил гула кўнарсан,
Ёр боғинда қизил гуллар терарсан.

Сабр қилсанг мақсадинга етарсан,
Кўп қистанма нозли ёрни кўрарсан.

Муяссар айлағай ёрингни кўрмак,
Магар ошиқларнинг ўрнини билмак.
Санго насиб этсин ўйнамак—кулмак,
Кўп йиғлама нозли ёрни кўрарсан.

Санинг ёринг гўзалларнинг шоҳидур,
Сийнанга чекилган ишқнинг ёйндур,
Сенингдек ошиқлар ёри худойдур.
Кўп қистанма нозли ёрни кўрарсан.

Ақлинг олар болам, юз минг гамзали.
Кўзлари ишвали қадди зеболи.
Боғида омондур қоши ҳилоли.
Кўп қистанма нозли ёрни кўрарсан.

Танисангиз нафас этган пирингман,
Ошиқларнинг мақсадини билурман.
Санго дуо этган Ойдин пирингман,
Кўп йиғлама севар ёрни кўрарсан.

Алқисса. Албадждон ҳам зор-зор йиғлаб бир сўз
айди:

Сўна қиз деб сафардона дўнибман,
Сўзланг бобо севар ёрни кўрдингми?
Бобо ҳамроҳ бўлинг ёрнинг боғида.
Кўп ўртама, севар ёрни кўрдингми?

Булбулдек қўнали гул будоғина,
Ошиқ термулмасин сўлу соғина.
Насиб қилсин кирмак ёр қучоғина,
Сўзланг бобо севар ёрни кўрдингми?

Борсам Шоҳи Маҳмуд ғазаб қилмасин.
Бул ширин жонима заҳмат етмасин,
Душманлар бошимга ғаьго солмасин.
Сўзла пирим, шул дилдорни кўрдингми

Худо ҳаққи излагали дилдори.
Ун йил бўлди дуо этдим пирлари.
Биз боргунча сўлармикан гуллари,
Сўзланг бобо, севар ёрни кўрдингми?

Едимдан чиқмайди гўзал Сарвиноз,
Сўнави кўрмакка айладим парвоз,
Каломни ҳаққинда айларман пешвоз,
Сўзла пирим, севар ёрни кўрдингми?

Бош кўйибман Сўна қизнинг бўйина,
Юринг бобо энди Табриз юртина,
Ошиқ эрдим ёрнинг қадди бўйина,
Сўзланг бобо, севар ёрни кўрдингми?

Албанд ошиқ бечорадур, бенаво,
Пирлар ошиқлара бўлурлар хамроҳ,
Биза хамроҳ бўлинг эй Ойдин бобо,
Сўзланг бобо, севар ёрни кўрдингми?

Алқисса, андин сўнг, Ойдин пири: эй болам, кўрқоқ бўлма, марднинг ишини қилгил, деб, ғойиб бўлди. Албанджон шаҳарга қараб равона бўлди. Дарвозадин кириб, кўча бўйлаб равона бўлди. Бир баққол дўканига бориб отдин тушди. Баққол айти: ва қорасан? Подшо лашкаридан десам қушинг йўқ, деганда ул баққолга қараб бир сўз айти: :

Арзимни эшит: эй баққол,
Севар ёримдин хабар бер,
Манго гйролиқни солғон,
Зулфи торимдин хабар бер,
Узоқ йўллардин келурман,
Топмасам ёрни найларман,
Ҳақ насиб этса кўрарман,
Олма норимдин хабар бер.

Табриздадур ёр макони,
Тарк айлай моли дунёни.

Истаб келдим Сўнажонни.
Эрка жонимдин хабар бер.

Баҳор ўлиб, гул очилса,
Булбулга гул жафо қилса,
Кошки ёрдин хабар берса,
Қоши камондин хабар бер.

Шул ёра бўлали меҳмон.
Дилимда сирлари пинҳон.
Хижрондан кўп қийналди жон.
Кўнгил ҳушимдин хабар бер.

Йигитнинг ёри оллодур,
Албанда Ойдин паноҳдур,
Сўнанинг ваъдаси бордур.
Ўшал ёримдин хабар бер.

Алқисса, андин сўнг айди: эй, баққол сан қиёматлик отам бўл, манинг ёрим шу маконда бўлмай, Сўнанинг васли бизга насиб бўлмай деди, Албанджон шул ерларда юраберсин, энди сўзни шоҳ Маҳмуддин эшитинг. Шоҳ Маҳмуднинг Арслон деган тазирининг ўғли бор эрди. Сўнажон шул вазирнинг ўғлига назр этилган эрди. Сўнажонни бермакчи бўлиб ўн беш кундин бери тўй бошлаб юриб эрдилар. Вазирнинг ўғлининг бир қули бор эрди. Созанда қидириб юриб эрди. Баққолнинг дўконининг олдида ўтиб борур эрди. Албанджоннинг овозини эшитиб баққолнинг ёнига борди. Айди: эй баққол мен бахши қидириб юрурман, Сани ўзинг бахши айтдириб ўтирибдурмисан. Буни подшога айтиб, теринга самон тикдираман, деб сўбат қилди. Албанджонни олиб кетар бўлди. Шунда Албанджон ман икки оғиз ғазал айтиб кетайин, агар санга ёқса сан бирлан борурман деб, бир сўз айди.

Арзимни эшитгин Сўнанинг қули.
Биз борганда Сўнажоним омонми?
Бориб узажакман боғнинг гулдини.
Ман борганда Сўна бибинг омонми?

Чин ошиқлар айролиқа дўзарми.
Ошиқлар оҳ уриб бағрин эзарми.
Банда бўлган ўз пиридан ўзарми.
Хабар беринг. Сўна бибинг омонми?

Жоним бу нечундур айролиқ ишқи,
Айролиқ ишқининг савдоси яхши.
Богдан сўнг хизматкор бўлар бу бахши.
Хабар беринг. Сўна бибинг омонми?

Хавас этдим бугун юрти Табризи,
Едима тушмишдур Сўнанинг сўзи,
Агар борсак ул ҳам истарми бизи,
Хабар беринг. Сўна бибинг омонми?

Ошиқ Албанд сўроқ солди Табриза,
Ман ошиқ бўлмишам ул зебо қиза.
Не учун сан жавоб бермайсан биза.
Сўзла биза Сўнажоним омонми?

Алқисса. Албанджондин бу сўзларни эшитиб, вақти хуш бўлиб, санингдек бахши яхши учради. санингдек бахши оламга келган эрмас. Сани бир тўйга олиб борурман. Аммо санго инъом бўлса иккимиз шерикмиз. деб. тўйга олиб борди. Албандни меҳмон йигит деб тўрға чиқардилар ва ўтқаздилар. Андин сўнг бахши-ни эшитмақчи бўлдилар. Алар айдилар: меҳмон йигит айтсин. дедилар. Албанджон ажаб бўлур деб, қўлига созини олиб, ўлтирғон бекларга қараб бир сўз айдди:

Арзимни эшитгил Табризнинг шоҳи.
Табризнинг беклари, Сўна келдимми?
Бу сўзни айтурман сизга фидойи.
Табризнинг беклари, Сўна келдимми?

Бечора шоирлар сўзлар ҳар сўзи,
Бу дунёда кўпдир жонон гул изи,
Ахтариб топмадим Шоҳ Маҳмуд қизи,
Табризнинг беклари, Сўна келдимми?

Ростин айтсам сиза эй паризоди.
Алифла ёзилмиш каломнинг хати.
Бузилурми бир худонинг ёзгити.
Табризнинг беклари, Сўна келдимиз?

Ул Сўнанинг эрур қомати зебо.
Бошима бузурғлар солдилар савдо,
Биза хабар берган Нормижон ота.
Табризнинг беклари, Сўна келдимиз?

Ростин айтсам Сўна қизнинг ёриман,
Аввалдин охири харидориман,
Кўп ранж чекиб жондин бўлдим, безорман.
Табризнинг беклари, Сўна келдимиз?

Албанд айтур: берган сўзи ёднимда.
Сўна қизни ёд айларман дуомда.
Ёр учун келурман кўнгнил шодимда.
Табризнинг беклари, Сўна келдимиз?

Алқисса, андин сўнг Албанджон бу сўзни тамом этди. Сўзни эшитиб, вазирнинг ўғли Назирбекнинг қаҳри келиб, Албанджонни бир тепди. Анда одамлар айдилар: бир мусофир йиғит бўлса, на учун урурсан, дедилар. Анда Назирбек айдди: на учун Сўна деб манинг ёримни отини айтур, деди. Одамлар айдилар, санинг ёригиндин ўзга Сўна йўқму? Узи бечора бўлса, муни урмоқ раво эрмас, дедилар. Анда Назирбек айдди, яна бир сўз айтсин, яна ёримнинг отини айтса ўлтирурман, деди. Албанджон ажаб бўлур деб, турганда саройнинг панжарасига кўзи тушди. Ул ерда қизлар қарашиб турур эрдилар. Албанджон буларга қараб бир сўз айдди:

Дарча узра турган қизлар,
Нозли ёра салом етир.
Албанд отим, чекдим армон,
Сўна қиза салом етир.

Бир хабар олсин ёр биздин,
Айланурмиз қошу кўздин.
Дод этурман ман Табриздин.
Эрка жона салом етир.

Эшитдингми ёр канизи,
Чин ошиқ демишлар бизи,
Узи Шоҳ Маҳмуднинг қизи.
Шул Сўнаға салом етир.

Ёримнинг қўли хиноли,
Юришлари бор гамзали,
Сўзлаган сўзи мазали,
Шул дилдора салом етир.

Ёр бегина қўйсам қадам.
Отамиз ҳазрати Одам.
Синё зулфи дарам—дарам.
Бика қиза салом етир.

Албанд мудом ёр деб сўзлар.
Бу золимдин сўзин гизлар.
Дарча узра боққан қизлар.
Сўнажона салом етир.

Алқисса. Албанджон бу сўзни тамом этди. Назир-бек айди: кўрдингизми Шоҳ Маҳмуднинг қизи деб ўтди, буни боға элтинлар, азоб берурмиз, деди. Қуллар ажаб бўлғай деб. Албанджонни Сўнанинг боғи ва элтиб, гулларнинг ичинда бир дарахдин боғлаб, дибосларини олиб кетди. Аммо номозшомғача турди. Пайшаналар зўр қилди, ҳамма аъзоси пайшанинг қони биржан бўялди. Албанджон охири худоға ёлвориб бир сўз айдди:

Еру кўнни ҳақ айлаган ё Раҳмон,
Бу пайшанидин мани озод айликўр.
Мунди қутилмоқа йўқ манда гумон,
Махлуқингдин мани озод айликўр.

Қудрат бирлан дин каломин ёздилар,
Етти ердин қисим тупроқ олдилар.
Сафиулло дунё узра эндилар.
Сафиулло мани озод айликўр.

Қочай десам қўл—оёғим боғланган,
Ҳасратингда юрак—бағрим доғланган.
Сўна қиза мани бошим боғланган,
Бу пашшадин мани озод айликўр,

Ман сиза арз этдим ё бобо пирим
Ман бечорадурман жафолар кўрдим,
Юсуф каби мунда зиндонда қолдим,
Мани бу пашшадин озод айликўр.

Албанд айтур ман ўқирман ҳақ калом,
Мани бу меҳнатдин қутқарғил мавлон.
Сўна деб дунёдин ўтарман мудом,
Олао бу пашшадин озод айликўр.

Алқисса, Албанджон зор-зор йиғлаб, қолди. Ошиқ
Ойдин пирин ҳозир бўлдилар. Албанджонини бошини
кўтардилар айдилар: эй болам, Албанджон, эмди
мақсадинг яқин бўлур, болам, деб қўли—оёғини ха-
лос қилдилар. Либосларини келтириб, устларига кий-
дирдилар. Яна оқ фотиҳа бердилар. Сан бу ердин
бошқа жойга кетма, ман Сўна ёрингни келтирурман,
деб, кўздин ғойиб бўлди. Вақти саҳар Сўнажоннинг
ғинга бориб, душида айди: Ул беш йналик йўлдин
сани излаб келиб дурур. Гулларнинг орасида ётиб
пашшага таланди, деди. Сан не учун хабар олмас-
сан, деди. Сўнажон дарҳол сичраб туриб, канизлари
га қараб бир сўз айди:

Баҳор бўлса, қизил гуллар очилур,
Юр канизлар, боға сайр қилали.
Ел ўйнаса мушқу анбар сочилур,
Юр канизлар, боға сайр қилали.

Ёронлар кўксима солганлар ханжар,
Ёр хабарин берди бизга эранлар,
Уйқудин уйғонинг энди ёронлар,
Юр канизлар боға сайр қилали.

Тонг сабода булбул кўнар гуллара,
Сўзлашмоқ муяссар бўлди тиллара,
Канизлар бош қўйиб эмди йўллара,
Юр канизлар боға сайр қилали.

Сие зулфни тараб—тараб ўрали,
Ҳақ ошиқдир ёрни бориб кўрали,
Албанд билан бирга даврон сурали,
Юр канизлар боға сайр қилали.

Саҳарда пирлардин бўлғандир хабар,
Манинг боғим ичра бўлмиш беқарор,
Боғда омон бўлғай ой юзли дилдор,
Юр канизлар боға сайр қилали.

Ошиқ Сўна қирмиз бўлиб даранди,
Нечук ёрим айролиқа дўланди,
Албанд ёрим мани излаб галади,
Юр канизлар боға сайр қилали.

Алқисса, Сўнажон канизлари берла боғ сайрини
равона бўлдилар. Сарҳовуз бўйига бориб, ўлтириб,
канизларини юборди қаранг. Албанджон нерда бўл-
са тонинглар. Оқшом тушимда пирлар хабар берди-
лар. деди. Сўнажоннинг Гўлзор дегаи бир канизи бор
эрди. Агар бизлар топсак сиза бермасмиз, деди. Ка-
низлар боғни қилириб тонмадилар. Сўнажон зор-зор
ийглаб бир сўз айдн:

Манинг ёрим гўзалларнинг шоҳидур,
Гул юзим Албанднинг ҳоки пойидур,
Маскандари боғнинг яхши жойидур,
На сабабдин севар ёрдин айридим.

Гуноҳим не эрди қодир худойим,
Ёрим учун бисёр манзил—мақоним,
Ёрима буюрсин, бу ишрат жойим,
На сабабдин севар ёрдин айрилдим.

Қапитларим, дилбаримни соғиндим,
Ёринг келганини ман тайин билдим.
Заъфарондек бўлиб сарғайиб—сўлдим,
На сабабдин севар ёрдин айрилдим.

Ошиқ Сўна айтур йўқдур қарорим,
На сабабдин севар ёрдин айрилдим.
Ун беш йилдир манинг шул интизорим,
На сабабдин севар ёрдин айрилдим.

Алқисса, Сўнажон йиглаб қайтармақ бўлди, Албанд
жон ёрим қайтмоқни бўлди деб, хўвил қилиб, ёрига
қараб бир сўз деди.

Бикам, манинг учун ёлвор худога,
Кўп йиғлама, бикам, ёринг омондир.
Мени деб ўзингни солма ўтларга,
Кўп йиғлама, бикам, ёринг омондир.

Истасанг бари кел эй Сўна бикам,
Бул кеча ўтгунча парлаяди жиғам.
Гуллар орасинда тизландим шинҳон,
Йиғламагил ёринг боғда омонди.

Гул ичинда қуриб боғда қолайин,
Туриб келгил қоматингни кўрайин.
Эмди изламайин сени найлайин,
Йиғламагил ёринг боғда омонди.

Санинг учун сайрон этдим чўлларни,
Бизга инъом берсанг бир жуфт гавҳарни,
Бизга насиб бўлгай ёринг тумори,
Йиғламагил ёринг боғда омонди.

Гулининг соясинда сақлаб ўзимни.
Қулоқ сол Бибижон англа сўзимни.
Танҳо келиб олиб мани ўзимни.
Хафа айлама мунда ёринг омонди.

Ошиқ Албанд йўқса ўзим кўрсатинг.
Келинг бикам биза бога сайр этинг.
Инъом бўлса кўксинг узра энайин,
Қўп ўртанма боғда ёринг омонди.

Алиқисса, андин сўнг ёринг келганига ишонди ва тахтининг устига келди. Сўнажон ериндин туриб адаб бирлаш салом берди. Албанджон Сўнанинг ноз бирла берган саломига алик қайтариб бир сўз айтиди:

Учдик сўнг пуч бўлар тангри саломи,
Сўнгак бежо эрур бел инжилмасин.
Мунча жилва бирла этарсан икром,
Дудоддин ўнганда тил инжилмасин.

Рафторинг ўртанур, термулуб кўзинг.
Гул юзингдин бўса олайин ўзим.
Ахтариб қўлларда изладим ўзим.
Юзингдин ўнганда тил инжилмасин.

Қистанурман кўйнингиза тушмака.
Бир армоним кўксингиза кезмака.
Қўл узатсам ёр норини узмака,
Куйлаганг ичанда тан инжилмасин.

Сие дулфинг белларингни қуртиди,
Ҳар бир жилванг ҳур-гилмона ўхшийти
Биби биза инъом берсанг яхшиди,
Инъоманг олганда қалб инжилмасин.

Ошиқ Албанд мудом иштайди ёрни.
Ахтариб топибдур Сўна дилдорин,
Чеш қурингни шамол ўпсан аворинг.
Шамол бежой тегиб нор инжилмасин.

Алқисса, андин сўнг Сўнажон минг карашма бир-
лан Албанджонга қараб бир сўз айдиг:

Севикли, ҳамдам нигорим.
Аввал қошим инъом санго.
Бўса олсанг, ол ёногим,
Ул ҳам бўлсин инъом санго.

Сиё зулфинг қатор—қатор,
Сўзлар сўзинг ҳайрон этар,
Бу дунёдан охир ўтар,
Ширин жоним инъом санго.

Ширин тилим ҳам дудогим,
Бўса олмоққа сақогим.
Бошимда зарли қалпогим,
Алар бўлсин инъом санго.

Сўна санго ихтиёрдур,
Жуфт норим санго қурбондур
Қўлинг бўйнима дўлондир,
Ол сақогим инъом санго.

Энди жонимни бахш этдим,
Истаб оллоға йиғладим,
Юрак—бағримни тигладим,
Бу морқа тан инъом санго.

Бошимда бор қатор садаф.
Ошиқ учун этдим адаб.
Албанд келдинг даврон истаб
Кел. Сўна қиз инъом санго.

Алқисса, андин сўнг Сўна айдиг: :Албанджон энди
кўшкда бориб даврон сурали деб юриш қилдилар.
кўшкка бориб ишратда бўлдилар. Сўнажон айдиг: ма-
нинг қошимда бир печа мударат ўлтирил, анда Ал-
банджон айдиг: эй позанин, сўз вақти эрмас, тур, анда

Сўна айди: эй канизлар, муни уриб богдия чиқариб юборишлар, деганда Албанджон бир сўз айди:

Қўрқаман, бикам, қаҳрингдин
Қаҳр этма, бикам, қаҳр этма.
Айлавай ман дийдорингдин,
Қаҳр этма, бикам, қаҳр этма.

Нега мени ўртаюрсан.
Ҳақни ёзғитин билурсан.
Немун манго зўр қилурсан.
Ноз этма, бикам, ноз этма.

Поз айлабон инъом беринг.
Адаб бирла салом беринг.
Гулоб тўлдириб жом беринг,
Қаҳр этма, бикам, қаҳр этма.

Қўйсанг мани эл айб этар,
Бевафо қўлимни тутар,
Ошиқлик муроди кетар.
Зўр этма, бикам, зўр этма.

Олтин—кумушдин пуллари,
Тунмадим кўшкдин илгари.
Эй эрка қиз келинг бари,
Поз этма, бикам, ноз этма.

Сен Албандни койиш этма.
Турли балога дуч этма.
Дўст—душмана билдирма.
Қаҳр этма, бикам, қаҳр этма.

Алқисса, андин сўнг булар даврон суриб ётдилар. Сўнажоннинг Гулзор исмли канизи бор эди. Ул каниз Албанджонни кўриб, ошиқи беқарор бўлиб, охири чндамай, бир кунни кўшк эшигини қоқаберди. Сўнажон айди: кимсан уялмайдурсанми? Анда каниз ёри-

ни бир неча кунга ушр—закотга бер деб бир сўз айди:

Қурбонинг бўлайин гул юзли биби,
Севар ёринг тилаб келдим бир оқшом.
Ман бир ошиқ эрдим шу тоза гула,
Дийдорингни тилаб келдим бир оқшом.

Уч ёшимдин бери хизматкор юрдим,
Албанд деб термулиб қошингга келдим
Мен ҳам тўққиз кеча нинрат тиладим.
Ё бўлмаса жавоб беринг шул оқшом.

Ўрдакин учирган кўла мангзарман,
Лочинин учирган чўла мангзарман.
Ғазаб этган хизматкора мангзарман.
Севар ёринг тилаб келдим шул оқшом.

Гулзор дер ёр учун қасн борайин.
Бермасанг бошинга ғавго солайин,
Хизматкорман хизматингда юрайин.
Севар ёринг тилаб келдим шул кеча.

Алқисса, Гулзор кавиз бу сўзин тамом этди. Эй отанга лаънат, ман мунн санго бериб, бу машиинг ўй-нашимму, бу бирлан чилтанлар бизни қўшдилар. Санго бир оқшом бериб ушр-закот бўлмайди, деди. Кавизларига буюриб либосларини чиқариб, тўрт тарафдин таёқ урдилар. Тамоми таъзон бадани қон бўлиди. Ўлиш, деб айдилар. Сўна айди. Боринг, боғдин чиқариб ташлаанг, деди. Боғдин чиқариб ташладилар. Гулзор бечора бир кеча—куьдуздин сўнг хушинга келиб, худога шукри сано қилиб, жоним қолмади, деб туриб қалъага равона бўлди. Подшонинг даргоҳига бориб арзи жойинида туриб, подшога қараб бир сўз айди:

Арзимни эшитинг, одил подшоҳим,
Манго Сўна бибим жафо айлади.
Сиз эурсиз бу дунёда хўсторям.
Манго Сўна бибим жафо айлади.

Уч ёшамда мани зар бериб олдинг,
Ёвуз кунлар манинг бошима солдинг.
Бир неча ёнимда додимни бердинг.
Додини бер, бибим жафо айлади.

Албанд аввал меҳмон бога келибдур,
Сўна бибим ихтиёрин олибдур,
Юрагимга доғи дугун солибдур,
Додини бер, бибим жафо айлади.

Қўлимдин ёримни Сўнажон олди,
Шул Сўнага хизматкорлик айлади,
Ёрим деб борганда юзима урди,
Манго Сўна бибим жафо айлади.

Ул Албанджон бикамиза меҳмондур,
Айшу ишрат неча—кундуз даврондур,
Бикам база кўп хўрликлар бергандур,
Сўна бибим база жафо айлади.

Гулзор деяр: танда жоним қолмади,
Ёр қўлимдин кетди бағрим эзилди.
Эмди Сўнажондин умид узилди,
Манго Сўна бибим жафо айлади.

Алҳесса андин сўнг подшо Гулзорнинг бу сўзини эшитиб, айди: Саң кетавер, ман ўзим бориб, сўзлашурман, деди. Андин сўнг Арслон вазирини айди: саң бога бориб кўргил, на гап—сўзлар. Вазир бога равона бўлди, ростму, ёлғонму деб. Вазир давог қалам олиб бориб иккисидин сўраб, ёзиб хат этиб подшога этай деб борса. Албанджон Сўнанинг тиззасинна бош қўйиб ётур. Вазир айди: бу на иш бу? Бежоник қилурсан, деди. Сўнажон зор—зор чуш абри навабор йиғлаб, вазир бобога қараб бир саз айди:

Арзимчи айтайин эй Арслон вазир,
Бу ишлара мани худо бошлади.
Бағдоднинг юртина мани элтдилар,
Ҳақнинг дўсти Расулилло бошлади.

Раф—раф миниб кўкка чиққан Муҳаммад
Умматига азиз оламга сарвар.
Аларга аёндур барча каромат.
Енинда тўрт чорёни бошлади.

Келди Албанджоннинг Ойдин бобоси,
Отини ўйнатиб келди ниччаси.
Бирисинда бордур Расул жандаси,
Ҳақнинг дўсти Расулилло бошлади.

Бир бобо келдилар, бошинда кулоҳ.
Шул маҳал кечаси бўлдилар пайдо.
Икки қаландар бор ўзлари шайдо.
Шоҳи Машраб бу ишларни бошлади.

Сўнгра келди икки шайдо ўтганлар,
Тасбеҳ осиб ҳақ амрини тутганлар.
Ёдимдадур сўзни ҳазрот айтганлар,
Ҳасан—Ҳўсин шайди аъло бошлади.

Сўна айтур: сўзни шулдур баёни.
Ошиқ иши бир худонинг аёни,
Бу сўзлардур эранлар бошлагони.
Бу ишлара мани худо бошлади,

Алқисса: вазир айди: ҳар неки воқеалар бўлса подшо-
шонинг ёшига келиб хатин берурман, деб келтуриб
подшонинг қўлига берди. Аммо подшо ўқиб кўриб
айди: эй вазир, азалдан тақдирни худо бергани шул
экан. бул ишларни ним қила биладур, деб. буларни
бир—бирига никоҳ қилиб бердилар ва аларга—бахт—
саодат тилаб, етти кеча—кундуз тўй бердилар. Ал-
банджон бирлан Сўнажон даврон суриб ётдилар. Бу
ошиқлар даврон суриб ёта берсинлар, энди сўзни
Саижаар бахшидан эшитинг:

Еронлар дунёнинг чархи фалакин.
Мавж уриб, айланиб туришин кўринг.
Назарбек бошлаган тўйи Сўнанинг,
Албанджоннинг келиб олишин кўринг.

Худонинг тақдирин ҳеч ким бузолмас.
Ошиқлар мурода етишмай қолмас,
Вафосиз ошиқлар ҳаргиз эл бўлмас.
Олло деган банда балога қолмас.

Бу дунёда ҳаргиз манманлик қилма,
Гарибни оғритма дуо бад олма.
Ўзингни золимлик йўлига солма,
Золимларга жафо келишин кўринг.

Манманликдан шайтон динидин озди,
Лайли Мажнунни деб тоғларда кезди,
Ширин учун Фарҳод тоғларни қазди,
Уларнинг дунёдин кетишин кўринг.

Бир кеча ошиқлар кетдилар тўзиб,
Севар ёринг висолдан қўл узиб.
Албанджон чўлларда кичка кун кезиб
Сўнанинг боғинда ётишин кўринг.

Худо ҳар кимсага бўлса меҳрибон,
Тайин билинг хор ўлмасдур бегумон.
Ҳақ таоло берса биза бир ўғлон.
Юрт йиқиб, томоша беришин кўринг,

Бечора котиблар ёзган хатлари,
Мулла Бўжон дерлар исми отлари.
Кўн таъриф айладим паризодлари,
Аларни кўп такрор қилишин кўринг.

Алқисса, адин сўнг Албанджон Табриз шаҳринда
Шоҳ Маҳмуднинг қизи Сўна паризод бирла бир неча
кун даврон суриб, ўн ой турдилар.

Кушлардан бир кун Албанджон юртига кетарман
бўлади. Подшонинг даргоҳига бориб, подшога арз қи-
либ бир сўз айди;

Шоҳим, жавоб берсанг эмди кетарман.
Қаъбанинг дийдори тушар ёдима.

Отам—онам бориб жавоб оларман,
Боғи бўстонларим тушар ёдима.

Етти йилдур айро тушдим ёримдин,
Сайраб билмас ул булбули зоримдин,
Қунда бир дуосин олиб пиримдин,
Ошиқ Ойдин лирим ёдима тушди.

От яроғ ҳамойил қилиб белинда,
Қўл қовшириб юриб соғу сўлинда,
Қирқ коса май шароб ичар қўлинда,
Дўсти ёронларим тушар ёдима.

Уйнаб—ўсган манинг бўстонларим бор,
Тенги тушим қардон дўгонларим бор,
Ошиқ Ойдин лирим устозларим бор,
Мурғзорли чўллар тушар ёдима.

Отамиз подшодир тахти алвона,
Боғи боғча, қуш учириб ҳар ёна,
Мен келибман ёр йўлинда девона,
Сайрон этган боғлар тушар ёдима.

Уч юз олтмиш авлиёларнинг манзили,
Султон Ваис бирла Нормижон Вали,
Қадамжодир чилтан ота сарвари,
Зиёратгоҳ жойлар тушар ёдима.

Эй подшоҳим, жавоб беринг кетарман,
Отам—онам хизматида етарман,
Ўтган валиларни тавоф этарман,
Боғи бўстонларим тушар ёдима.

Ошиқ Албанд бўлмас ҳаргиз қарори,
Худо насиб этди олдим дилдори,
Кўзимдин ёш тўкиб йиғладим зори,
Сайрон этган боғлар тушар ёдима.

Хизматкор ёнинда—қирқ бир қанизлар,
Жавоб берсанг олиб кетармиз бизлар,
Ҳамроҳ бўлиб кетса бу гўзал қизлар,
Севикли дилдорим тушар ёдима.

Ҳар ким ўз элинда тенги тушинда,
Ҳар кимнинг бор бир гариблик бошинда.
Ошиқ Албанд Сўна қизнинг қошинда.
Гариблик жафоси тушар ёдима.

Алқисса Албанджон бу сўзни айтиб тамом қилди.
Сўна паризод зор—зор йиғлаб, опаси ҳам зор—зор
йиғлаб, хўшлашиб ўлтирдилар. Шуя ерда ўлтирган
қизларга, дўсти ёрига, боғи бўстонига қараб хўшла-
шиб Сўна паризод бир сўз айтиди:

Аввало дунёга келдим,
Қаъбам онам хуш қол энди.
Ўйнаб—ўсган ўвболарим,
Хонадоним, хуш қол энди.

Неча кунлар сайрон этиб,
Ман кездим боғи гулларим.
Хуш ҳавоси аргувона.
Нола чекиб булбулларим.

Ҳам қадрдон элларим,
Сарҳовузли чаманларим.
Мен кетарман ёри дўстлар,
Меҳрибонлар хуш қол энди.

Бир худонинг ёзғити,
Тақдирин оллодир азал,
Мунда бўлмай етти йиллик,
Йўлда бўлмишдур гўзал.

Кешки бўлса отадин,
Икки ўғил бир азал.
Эгасиз қолди бу боғ деб,
Булбулим ўқир ғазал.

Энди бу жойларда бўлсам,
Сўнажон сандин асар,
Ман кетарман ёри дўстлар,
Жона жонлар хуш қол эди.

Алқисса, подшо Албанджон бирла Сўна паризоддан бу сўзларни эшитиб, Албанджонга кетиш учун жавоб берди. Ёнига қирқ йигит қўшиб, ўн туя тилло берди. Оби озиқи бирла, ёшинда қирқ канизи бирла йўлга равона бўлдилар. Албанджон шунда кетар олдиндан бог ичиди Сўнажонга қараб бир сўз айтиди:

Қалам қошли, Сўна отли дилдорим,
Ўз юртимга ёрим кетмали бўлдим.
Мунда турмоқ учун йўқдур қарорим.
Ўз юртимга, ёрим, кетмали бўлдим.

Неча кунлар кездим чўли майдонни.
Ким кўрди вафосин кўна дунёни.
Ўз элимда бориб сурсам давронни,
Ўз юртимга, ёрим, кетмали бўлдим.

Отангиз бердилар бизлара жавоб,
Сен ёрни деб бўлди жигарим кавоб,
Йиғлар қаъбам онам йўлларим қараб,
Ўз юртимга, ёрим, кетмали бўлдим.

Не учун йиғларсан кўзинг гирёндур,
Неча ошиқ маъшуқ учун қурбондур,
Биза бу қисматлар тақдир оллодур,
Ёрим, ўз юртимга кетмали бўлдим.

Бу қоронғи кеча бўлмишдур ёруғ,
Ман кетарман ёр дўстларим ахтариб,
Ҳақдин келиб етмиш Албанда буйруқ,
Ёрим, ўз юртимга кетмали бўлдим.

Алқисса, авдин сўнг Албанджон Сўна қизин ўз юр-
тига олиб келибдур. Қирқ кеча—кундуз тўй бериб, ёр
—дўстлар бирла мулоқотда бўлиб, тиздин тўшак, бел-
дин ёстиқ тўшаб, даврон суриб ётдилар. Муроду мақ-
садларига етдилар. Илоҳо ҳамма ҳам мурод мақсади
на отени. Омин. Оллоҳу ақбар!

МИСКИН ВА ГУЛҚАНД

Ровийлар андоғ ривоят қилурларқим, Хоразм вилоятинда бир подшо ўтди. Анинг отиға Абдулло деб от берур эрдилар. Подшонинг Мискин номли бир ўғли бўлиб, бир кунн ул супанинг устида ухлабдир, тушин да бир нарига ошиқ бўлиб, ҳушидин учиб, ётиб қолди, Дарҳол подшога хабар бердилар. Подшо воқеани эшитиб, мунажжимлар ва қуррадўзларни йиғнаб, қурра солнинг деб буюрди. Эresa қуррадўзлар айдилар: эй подшон олам, эй султони бокарам, ўғлингизға ишқининг асари тегибдур, дедилар. Анда подшо буюрди-вим. Мискин Шарифни олиб келинглар, эresa дарҳол олиб келдилар. Анда подшо ўғлим сенга не бўлди, деди. Анда Мискин Шариф отасига қараб бир сўз айтиди::

Бир кеча ётурдим, бир аҳвол кўрдим.

Тур ўғлим, пиринга суян дедилар.

Қўлида асоли бир турфа киши,

Тўғри йўлда илдам юргил дедилар.

Бир жойларда ўзим ничик турайин.

Пирим берган насиҳатин қилайин,

Рўзи қилса шу парини олайин,

Шабистон юртина борғил дедилар.

Ҳасрат бирла ўтди қиш билан ёзим.

Саргардон бўлибман эмди ман ўзим,

Мискин Шариф айтур кўп маннинг сўзим.

Гулқанднинг боғина киргил дедилар.

Алқисса. отаси ўғлидин бу сўзни эшитиб, поилож бўлиб, худон таборак таолоға топшириб, авлиёларға сизғиниб, бир сўз айди:

Бир отингдир қодир Оллоҳ,
Елғизим санго топширдим.
Чўлда кезган Хизир ота,
Елғизим санго топширдим.

Эгамнинг отидур Раҳмон,
Сарғартирма мани аллон,
Е пирим ҳазрати Полвон,
Елғизим санго топширдим.

Бу сўзнинг аслиға етиб,
Бош олибон бундин кетиб,
Пирим эрур Шайхул Латиф,
Елғизим санго топширдим.

Бу дардим санго айтайин
Ман ўзим йўлга кетайин.
Е пирим сиз Баҳовиддин,
Елғизим санго топширдим.

Яхшиларға ёғар раҳмат,
Худонинг дўсти Муҳаммад,
Туркистонда Хўжа Аҳмад,
Елғизим санго топширдим.

Абдуллахон менинг отям,
Раҳм айлаю эшит додим,
Қодир олло биру борим,
Елғизим санго топширдим.

Алқисса. бу сўзни айтиб Мискин Шарифнинг отаси зор—зор, чун абри навбахор йиғлаб, боласиға қараб бир сўз айди:»

Санинг учун кечдим дунё молимдин,
Болам сани бир Оллоға топширдим,
Санинг учун куядур танда жоним.
Қўзим, сани бир Оллоға топширдим.

Қўлларимга қўнған қушим сан эрдинг.
Беҳишт фирдавсим эмди сан эрдинг,
Қўрар қўзим манинг жоним сан эрдинг.
Қўзим, сани бир Оллоға топширдим.

Яратган оллоға кўп эрур зорим,
Ман ташладим номусим бирла орим,
Бир замон кўрмасам йўқдур қарорим,
Болам сани бир Оллоға топширдим.

Ман ўзим бўлмишам юз минг овора,
Ман ўзим урмишам соғу сўллара,
То келгунча икки кўзим йўлларда.
Қўзим, сани бир Оллоға топширдим.

Тоғларнинг бошида бўлибдур думон,
Қўзим ёши тўлиб мисоли уммон.
Бу сўзни дайтаин ночор меҳрибон,
Болам сани бир Оллоға топширдим.

Алқисса отаси бу жавобни айтганди сўнг. Мискин Шарифнинг бир ночор синглиси бор эрди. отасининг кетганига бетоқат бўлиб, бир сўз айди:

Орадин бир сўз кечмайин.
Оғамжон, қайға борурсан?
Қафан тўнимни бичмайин.
Оғамжон, қайға борурсан?

Сан кетарсан бошинг олиб,
Қайғу кулфатда ман қолиб.
Ман ночорни қон йиғлатиб.
Оғамжон, қайға борурсан?

Азалда қаттиғдур бошим.
Оғу бўлди ичган ошим,
Тинмай оқур кўзда ёшим.
Оғамжон, қайға борурсан?

Қизил гулим дўнди хора,
Мани қўйма интизора,
Тошширибман биру бора.
Оғамжон, қайға борурсан?

Сан борурсан кундек бўлиб,
Ман қолурман гулдек сўлиб.
Хиромонни қон йиғлатиб.
Оғамжон, қайға борурсан?

Алқисса. Мискин Шариф сиғилсидиң бу жавобни эшитиб айди: эй ота, эй она сизларга ул маҳбуб қутлуғ бўлсин. деди. Анда отаси айди: эй ўғлим, бу дунёда маҳбуб бўлса ўзим олиб берайин. деди. Эрас отасиниң сўзини қабул қилмай, отасига қараб бир сўз айди:

Нозанин савдоси тушди бошима.
Тавалло айламанг, жонлар кетарман.
Йўлинда йиғларман доим интизор.
Тавалло айламанг, жонлар кетарман.

Ишқнинг савдолари тушди бошима.
Эранлар йиғилди, тегра—тошима,
Ёр билан ўйнадим кеча тушимда,
Тавалло айламанг, жонлар кетарман.

Бир парининг қолдим ўзим доғинда.
Ақлимни олибдур шоштоқ вақтинда.
Маниң севар ёрим эрам боғинда,
Тавалло айламанг, жонлар кетарман.

Ман учрадим, офат билан даврона.
Таъриф этсам оғзи писта даҳона,
Мискин Шариф сиғинурман Мавдона,
Рўзи қилса Гулқанджона кетарман.

Алқисса, бу жавобни Мискин Шарифнинг ота-онаси,
Оразхон деган ёри эшитиб, Мискин Шарифнинг
назиди, келиб, зор—зор йиглаб бир сўз айди:

Бир оллоға кўндир зорим,
Нозли ёр кетмали бўлди.
Икки юзи қизил норим.
Севар ёр кетмали бўлди.

Бир қушнинг отидур суябул,
Ўсрақларим ёнди буткул.
Бутун ишим бўлди мушкул,
Ёр босиб ўтмали бўлди.

Юрагим лахта қон бўлди,
Ичим ишқ ўтина тўлди.
Манинг ишим забун бўлди.
Бир ватан тутмали бўлди.

Заҳар бўлди ичган ошим,
Манинг гамда қолди бошим.
Тинглай оқар бўлди ёшим.
Бизни унутмали бўлди.

Ёд этинг меҳру вафони.
Суралик завқи сафони.
Ораз чекди кўп жафони,
Нозли ёр кетмали бўлди.

Алқисса, Оразхон бу жавобни айтганди сўнг,
Мискин Шариф ёрининг кўнглини хуш қилмоқ учун
ёрига қараб бир сўз айди:

Нозли гўзал санди руҳсат олурман,
Йиғлама севгилим, кетсам келарман,
Ҳижрон азобини боша солурман,
Йиғлама севгилим, кетсам келарман,

Эгам раҳм айласа Раҳиму Раҳмон,
Анинг қудрати зўр қодири осмон,
Бу дунёга келмас нозанин ўғлон,
Йивлама севгилим кетсам келарман.

Эгнингга кийибсан тамоми зарбоф,
Бўйингни кўрганда рашк этар офтоб,
Оқ юза урибсан яна бир гулоб,
Йивлама севгилим кетсам келарман.

Саҳарларда бир худога зорим бор,
Боға кирсам олма бирла норим бор,
Мискин Шариф ҳар ғазалда отим бор,
Йивлама севгилим кетсам келарман.

Алқисса. Мискин Шариф бу ғазали бирла ёринини кўнглина тасалли берди. Анда Оразхон йиғламоқни қўймали. Анда Мискин Шариф муни яна бир сўз бирлаи алдагани деб. бир неча ерлардин мисол келтириб. Бу жавобни айди:

Ун бармоқда олтин узук,
Айланай нозли ёр саннан.
Ёрим, қоши—кўзинг сузук,
Нозли ёр. айланай саннан.

Тушимда кўрдим бир пари.
Бошима солди маҳшари,
Ўзи гўзаллар сарвари.
Айланай нозли ёр саннан.

Кўпдир ошиқлар аъмоли.
Керакмас дунёнинг моли.
Уйингдир олтин миноли,
Нозли ёр. айланай саннан.

Боғинг ичра бўлсам боғбон,
Бир боқининг жона дармон,
Санинг бирлаи сурсам даврон.
Айланай нозли ёр саннан.

Сарҳовузинг шосупали.
Боғларинг олма, анорли.
Оқ юзингда қўша холли.
Айланай нозли ёр саннан.

Мискин Шариф бўлса қисмат
Пирим сиздан бўлсин ҳиммат
Манга бул ёр билан қисмат.
Айланай нозли ёр саннан.

Алқисса, бу жавобни айтгандин сўнг йигитларнинг орасида бир Ваисжон деган жўраси бор эрди. Мискин ани шўда яхши кўрар эрди, ул ҳам тавалло қилиб, Мискинжон жўрасига қараб бир сўз айди:

Азалда қаттиқдир бу маннинг бошим.
Ери жоним соғлиқ билан керакдур.
Бир мактабда ўйнаб ўсган сирдошим.
Жўражоним соғлиқ билан керакдур.

Бу оламда кўпдир олиму зоҳид.
Ишқ йўлинда яна жонингни койит,
Улуғ китоблардан бири ҳақойиқ.
Жўражоним соғлиқ билан керакдур.

Ёшликда қўшилиб бўлиб қариндош.
Бир мактабда ўқиб бўлдик сабоқдош,
Санингдек топилмас биза бир сирдош,
Жўражоним соғлиқ билан керакдур.

Ман бир сайр айтайин қилма эътироз,
Сўзимни айлагил мани имтиёз.
Бу сўзларни деган санго Ваисёз.
Тенги тушим соғлиқ билан керакдур.

Алқисса, жўраси бу сўзни айтиб кетар бўлди ва авдин кейин вазир, вакил оталиқ, иноқ, подшо жами, устоларни йиғнаб бир кема ясадиб, кемага озиқ юк

лаб. беш кемага бир—бир юздин беш юз одам миниб,
дарё тўридин равона бўлдилар. Бир неча кунлар
дарёда юрдилар. Андин сўнг баногоҳ бир кун гирдоб
би хунхорга гирифтор бўлдилар. Ана шу гирдоб ичи-
да айланиб юрдилар. Бир кун вақтини, қўл кўтариб
худойи табораки таолоға муножот қилдилар. Худойи
табораки таоло дуоларни мустажоб қилиб, бир шамол
эсди. кемаларни гирдобдин чиқардилар. Шул вақтда
Маскин буларга қараб, бир сўз айтиди:

Ёри дўстлар, ман кетарман,
Сирдошларим, хуш қол энди.
Кунма кундин ҳам батарман.
Қадрдоним хўш қол энди.

Айтган сўзим бўлди аён.
Елғончи дунё бепоён,
Эзиб кўнглим қилма вайрон,
Нуқтадонлар, хуш қол энди.

Кундуз ўн иккидур соат,
Қолмади жонимда тоқат.
Иншоолло сўнгдир роҳат.
Улаи—киччи, хуш қол энди.

Бир оти эгамнинг Гаффор,
Яна бир отидир Қаҳҳор.
Барчага ўзингдир ғамхор,
Аҳли эшон хуш қол энди.

Сиригнин айтма номарда,
Ишқнинг ўти ҳардам ўртар.
Ман қолибман ёвуз дарда,
Бекзодалар, хуш қол энди.

Маскин Шариф боши қотди,
Ишқнинг тиғи жоно ботди.
Манинг севгилим Гулқантиди,
Тенг тушларим, хуш қол энди.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айтгандин сўнг дарён уммонга айди: Манго устингдин йўл бер, ўтайин, деб дарёга қараб бир сўз айди:

**Мавж уриб қайнаб тошарсан,
Уммон дарё ман ўтайин.
Магар бир ёра ошиқсан.
Жайхун дарё ман ўтайин.**

**Бўлибман ўзим оввора,
Юраклар бўлди садпора.
Кел, ўтсин Мискин бечора.
Уммон дарё ман ўтайин.**

Алқисса, Мискин бечора бу жавобни айтгандан кейин Султон Вансга енгиниб машриқ бирла мағрибдаги ётган эрапларга ёлбориб, ўзининг бечора бўлганига, тахти тожидин, ёри жўрасидин, қавму қариндоши дин мусофир йўлдошидин айрилганига зор—зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, бир сўз айди:

**Муҳаммад Мустафо олама сарвар,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.
Келгин ошиқ бўлган сарви санобар.
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.**

**Бир оллога йиғлаб манинг бир ўзим.
Худонинг чин дўсти Аҳмаду Мухтор,
Султон Ванс бўлсин биза мададкор,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.**

**Яхшиларга ёғар доимо раҳмат,
Туркистонда ётган пирим Хўжа Аҳмад
Садағанг бўлайин Паҳлавон Маҳмуд,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.**

**Ман учрадим бир боқчали бўстона.
Қадам босиб уйдан чиқдим мастона,
Шайхул Мухтор Вали улуғ остона.
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.**

Олимлар йиғилиб топмади далил,
Ман санго сизгиндим ё пирим Жалил,
Садағанг бўлайин ё Шайхул Жамил,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.

Бир турлик ўзима айлади ҳавой,
Ҳазрати Полвондир Мискинга гувоҳ,
Бир мадад айлангиз пирим Навой,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.

Бир—биринда бўлур ошиқнинг жони.
Кечалар ёд этар насиҳат шони.
Навойнинг пири мавлоно Жомий,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.

Ёлғончида севди айшу ишратни,
Ошиқларнинг кўлдир ранжи меҳнати.
Бу дунёда ўтган Шоҳи Хисрави,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.

Саҳарларда туриб қилгум муножот.
Ҳар кимнинг фарзанди бўлса—саодат,
Мискин Шариф сен ҳақ зикрини ёд эт,
Раҳм этакўр ҳоли зорима мани.

Алқисса. Мискин бу сўзни айтгандин сўнг, булар бирлап видолашиб, чиқиб йўлга равона бўлдилар. Кеча—кундуз йўл юриб борур эркан, йўл уч бўлинди, бир йўл кун чиқар тарафа кетди, яна бири орқа сари кетди, бири қибла сари кетди, эрса бу уч йўлнинг бошида туриб қайси йўлга кетайин деб, ҳайрон бўлиб худойи таолога зор—зор, чун абри навбахор йиғлаб бул байтни ўқиди:

Бир отингдир қодир Оллоҳ,
Ўзинг етир ёра мани,
Чўли кезган Хизр ота,
Ўзинг етир ёра мани.

Ёр кетиб бўш қолди сарой,
Ҳеч кимнинг бўлмади жарой,
Ёрим Саид Муҳаммад моҳруйи
Ўзинг етир ёра мани.

Мавж уриб оқади денгиз,
Хабардор бўлғай эгамиз,
Хирқа кийган Султон Ванс,
Ўзинг етир ёра мани.

Кийган чакмонларим мовут,
Ёримсиз Ҳазрати Довуд,
Закота чалган Исмомуд,
Ўзинг етир ёра мани.

Жон чиққанда бўш қолур жон,
Ососини тоға урған,
Жам бўлибам юрған чилтан,
Шугун етир ёра мани.

Жамшид қуръасида бу жон,
Тилак тиларман субҳи шом,
Бир мадад айланг Норимжон,
Ўзинг етир ёра мани.

Қилибман ишимни хато,
Мадад беринг Ҳаким ота,
Пирим қўлданг Саид ота,
Ўзинг етир ёра мани.

Бир сўзди тилимдин нозил,
На ишлар айладинг ҳосил,
Мискин Шариф ҳаққа восил,
Ўзинг етир ёра мани.

Алқисса. Мискин Шариф бу жавобни айтгандин сўнг, худога таваккал қилиб йўлга равона бўлди. Этагани чармаб бир печа кун йўл юрди. Ногоҳ кўр-

дегим узик бир бўлак қиз—жувон, гунча даҳон, мўрча
майи, зулфлари чин—чин халқа—ҳалқа бир жамса
қизлар келур. Гумон қилдиким магар буларнинг ора
синда манинг ёрим Гулқанджон ҳам бўлса деб бу
ларга хушомад қилиб бир сўз айди:

Булбул сайрар қизил гулнинг устинда,
Сўзла, гўзал жоним, қайдин келурсан?
Ўзимни қўймишам санинг дастингда,
Кўзлари мастоним, қайдин келурсан?

Ошиқни инжитма ўзинг тилингдин,
Бир коса май ичсам санинг алингдин.
Бир чаман боғласам қизил гулнингдин,
Гунча занахдоним қайдин келурсан?

Ёқамни чок этиб энди йиғласам,
Йўлингда белимни маҳкам боғласам,
Ишиқ ўтиға сабзларим доғласам,
Кўнглимнинг мадори қайдин келурсан?

Бори еринг санинг ноз билан ҳанда,
Дурри гавҳар тавалло ниста даҳанда,
Ернинг юзи бариси санго банда,
Гунча занахдондим, қайдин келурсан?

Азалдин қаттигдур бу манинг бошим,
Гўзимда оқади тинмайин ёшим,
Пирим эрур ёнингдаги йўлдошинг,
Қадди туби жоним, қайдин келурсан?

Бу дунёдин ничча ошиқ ўтганди,
Ҳеч бириси сани кўрмай ўртганди,
Таърифингни Мискин Шариф айтганди,
Паризод, яхши ёр, қайдин бўлурсан?

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айди. Эrsa
қизлар бир بازار ҳам қарамай, ўз йўлига кетдилар.

Алардин ўтиб Мискин бечора бир замонлар йўл юрди.
Бир вилоятга доҳил бўлди. Эрса одамлар гайри вилоят
кўриб теграсинда айландилар. Мискин Шариф сў-
ради: на турли одамдурсизлар? Айдилар: бул тўйнинг
одамлари турур. Эрса Мискин Шариф қўлига сози-
ни олиб, тўйни таъриф этиб бир сўз айти:

**Ровийлар қилурмиш бундай ривоят,
Баракалло санинг берган тўйинго.
Шоҳим сизга айтай тоза ҳикоят,
Баракалло санинг берган тўйинго.**

**Муборақлар бўлсин берган сарпойнинг,
Умурларни севинг. Йўқдур гуноҳим,
Ерлиқасин сани қодир оллойинг,
Баракалло санинг берган тўйинго.**

**Хизир ота, биза солғандир назар,
Ҳеч кимсадин санго етмасин зарар,
Савдогарлар машриқ, мағрибни кезар,
Баракалло санинг берган тўйинго.**

**Бир вақтда ўтгандур Ҳобилу Қобил,
Ҳарна берган хайринг бўлсинлар қабул
Ҳақнинг фармонинда ҳам яна бўлгил,
Баракалло санинг берган тўйинго.**

**Халойиққа айтай ман ўзим достон,
Бу шаҳар ичинда очилди бўстон.
Ясандилар барча одам гулистон,
Баракалло санинг берган тўйинго.**

**Бу жойларни кўплар билан кезгаман,
Дўсти душман бир—бирини сезганман.
Мискин Шариф ўзим ҳақдин келганман
Баракалло санинг берган тўйинго.**

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айти, эрса бу
шаҳарни икки қизи бор эрди. Бирининг оти Нишот

эрди, ва яна бирининг оти Нигор эрди. Бу қизлар Мискиннинг овозасини эшитиб, ғойибона гирифтор бўлдилар. Эrsa киши юбордилар, бориб келтирдилар. Эrsa алар буюрдиким, Мискинжон, бир газал айтган. дедилар. Мискинжон ажаб бўлур деб, қўлига созини олиб ул қизларга қараб, бир сўз айди:

Нозли дилдорнинг қўлидин,
Тутсам айлоно—айлоно,
Қучубон ипча белиннан,
Упсам айлоно—айлоно.

Булбуллар сайрар гул учун,
Сочи сиёҳ сунбул учун,
Жафо чекдим шул қиз учун,
Юрсам айлоно—айлоно.

Какликлар сайрар қафасда,
Ҳасратингдин бўлдим хаста,
Етса Сулаймон сурдаста,
Юрсам айлоно—айлоно.

Бир худони қилурман ёд,
Одингизни сўрдим Нишот,
Мискин кўнглини айлагил шод,
Қучсам айлоно—айлоно.

Алқисса, Мискин бу жавобни айди, эrsa Нишотжон бирла Нигоржон саллоно—саллоно келабардилар. Шу вақтда Мискинжоннинг кўнгли бузилиб, бир сўз айди:

Баҳорда очилур қизил гул,
Кел эмди, жоним, кел эмди,
Сайрар боғлар ичра булбул,
Кел эмди, жоним, кел эмди,

Ошиқ иши мудом оҳдир,
Сани кўриб ақлим лолдир,
Тўйиб ичсам оғзинг болдир,
Кел эмди, жоним, кел эмди.

Яхши отларни чопарлар,
Бол бўлса ўлчаб сотарлар,
Гул юза гулоб суртарлар,
Гул юздин бўса, бер эмди,

Териб тоғда гулу лола.
Кетмагил юз минг хаёла.
Лабингдаги оққан бола.
Ошиқингни қондир эмди.

Алқисса, Мискин бу жавобни айди; эрса Нигоржон бир рўмол берди. Рўмолини ёзар бўлса, олам турли—туманга, ё яшил, ё алвои рангга дўнар эрди. Мискинжон кўлига олиб, равона бўлди. Бир неча кун йўл юриб, Қанъон шаҳрига бориб, ҳазрати Юсуфнинг равзан шарифларига бориб, зиёрат қилиб, орадан бир неча мuddатлар ўтди. Анда ётиб, истироҳат қилдилар. Ётгон вақтинда уйқусинда кўрарким, ҳазрати Ёқуб алайҳиссалом айдилар: эй ўғлим, на иш қилиб юрибсан, дедилар. Эрса Мискинжон айди: Худон таоло йўл берса ёримни излаб юрибман, деди. Ёқуб алайҳиссалом айди: авдоғ бўлса, йўлинг бўлсин, деб фотиҳа бердилар. Мискинжон сичраб турди. Қараса, ётгон ери бир ажойиб муаттар бўлиб турур. Мискининг димоғи чоғ бўлиб, йўлга равона бўлди. Анча кун маузил ва мароқиб тай қилиб, юрибарди, дарёнинг лабига бориб, худон табораки таолого муножот қилиб, авлиёга сиғиниб, малад тилаб, бир сўз айди:

Барчанинг паноси қодир худойим.
Мушкулим осон эт, қўйма бу зора.
Ёрлақағил барча қулинг қатори.
Мушкулим осон эт, қўйма озора.

Хоразм шаҳринда ўтгандир Ҳотам,
Имомларга тутди барчалар мотам,
Барчанинг отаси ҳазрати Одам,
Мушкулим осон эт, қўйма озора.

Яхшиллара ёгар доимо раҳмат,
Туркистонда ётган ул Хўжа Аҳмад,
Олмонинг дўстидур Расул Муҳаммад.
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Ёз бўлса кўкарур ҳар турли гиёҳ,
Азиз умрим бўлди йўлингда фидо.
Бошиларига арра кийган Закариё,
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Кўнглимизда эрур доимо Раббий.
Ошиқлара бўлгай худе мураббий
Фидойинг бўлайик ё Шиши наби,
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Достонингни айтдим ман санг расо,
Туб тоғина чиққан ҳазрати Мусо,
Тўртдавки осмонда ҳазрати Исо.
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Ўйлаганим ҳажодир, ўзим рўйснёҳ.
Баҳорда кўкарур ҳар турли гиёҳ,
Ошиқлар сарвари Юсуф Зулайҳо,
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Кўнглима ўт тушар ҳарна сўз десам,
Дилима келди кўп сўз ёри карам,
Диннинг ширғидур ё Имом Абзам.
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Зиёратга кўн одамлар келурлар.
Маҳшаргоҳнинг куни кўп сифинурлар.
Мағрибда Машриқда ётган эранлар.
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Бошима келгандур мани бир Думон.
Барчаларга бергил ҳам нури имон,
Садаганг бўлайинг ўн икки имом,
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Оллони айтурман тилдин ҳар замон,
Чўлларда юрибман зори сарғардон,
Бир мадад айлагил ё Шохимардон,
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Сўз айтурман тилдин неча минг алвон.
Бу дунё деганинг барчадин қолвон.
Хоразмда ётган ҳазрати Полвон.
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Султонлар олдинда олим этар баҳс,
Қилган ишим манинг барчаси абас,
Садағанг бўлайин ё пири сармаст,
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Бир пора одамлар эрурлар баҳил,
Савоба бўлдилар соғиниб доҳил,
Садағанг бўлайин ҳазрати Халил,
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Яхшилар хизматиң ўзим этайин.
Белим боғлаб рост йўлга кетайин.
Мадад беринг пирим Саид Оловиддин.
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Пайгамбарлар қилур бир худоға роз,
Қулоғима келди бир яхши овоз,
Бир мадад айланглар пирим тўрт шав^{воз},
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Хайр этиб, сахийлар қолди савоба.
Мадад беринг ўттиз уч минг саҳоба,
Мадад беринг пирим Қора алам бува.
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Қилган ишим манинг доимо хато.
Пасибамни манинг ҳар ерга торлар.
Садағанг бўлайин ё Саид ота,
Мушкулум осон эт, қўйма озора.

Бу ерларда ўзим бўлдим оввора,
Истаюб дардима топмадим чора,
Бу сўзларни айтди Мискин бечора,
Мушкуллим осон эт, қўйма озора.

Алқисса, Мискинжон бу муножотни айтгондин сўнг дарёга айдн: эй дарё баҳурмати ҳазрати Юсуф, манго йўл беринг, деди Эрса худон таолонинг фармони бирла дарё иккига айрилди. Мискин дарёдин ўтиб, йўла равона бўлди. Банагоҳ борур эрди, бир тоғ йўлиқди, ул тоғга чиқди. Эрса, кўрсаким бир бўлак одамлар турурлар, аларнинг ёнига бориб эрса Мискинга бир коса шароб бердилар. Ани ичиб масти лоақал бўлиб, йўлга равона бўлди. Ногоҳ тоғ устидин борур эрди. Қўрарким, йўл еттига айрилди. Қайси бирисидин кетарини билмай, ҳайрон—саросима бўлиб, бир сўз айдн:

Эранлар йиғилди дегра дошима,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али,
Ҳайрон бўлиб етти йўлнинг бошина,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али,

Пирим берган насихатни олмадим,
Қайси йўлга кетаримни билмадим,
Эл ичинда ҳаргиз ўйнаб қулмадим,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Худонинг саноси бордур дилинда,
Ўрдак бирла гоzi бордур кўлинда,
Ман адешдим Қарбалобинг чўлинда,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Баҳорда очилар лолазор гулим,
Маст бўлиб сайрашур бунда булбулим,
Қунма қуннаң зиёд бўлди мушкуллим,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Пайгамбаримиздур Муҳаммад Мустафо
Бу дунё кимлара қилмади вафо,
Ёримнинг йўлинда чекибман жафо,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Ёд айлагил ул Расули сарварни,
Ёниди айирмамиш бобо Қамбарни,
Ҳийла билан олган шахри Ҳайбарни,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Бир оллога йиғлаб манинг ўзим зэр,
Расулилло бўлгай шояд мадакор,
Умримни борича чолғон Зулфнқор
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Ҳар сафарда минг қул айладинг озод,
Етмиш йил айладинг кофира газод,
Эгам мушқулимни айлагил, кушод,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Саҳарлар айладим ҳақга муножот,
Сан билурсан ҳолимни қози ул Ҳажоғ,
Барчанинг тилагин айла мустажоб,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Бир ошиқнинг оти Мажнун Дайли,
Қадимдағи ўтган барчаси Вали,
Мискин Шариф пири ҳазрати Али,
Етишакўр Шоҳимардон ё Али.

Алқисса. Мискин Шариф бу жавобни айди, эрса қибла тарафдин. бир гард пайдо бўлди. Гард орасидин бир қора отли, қора тўнли пайдо бўлди. Мискин Шарифга қараб туриб эрди, келиб айди: эй, ўғлим. қўлингни манго бергил, деб қўлидин тутиб, орқасига олиб, кўзингни юмгил деди. Эрса кўззини юмди, Мискин Шарифни олиб гойиб бўлди. Бир соатдин сўнг кўззингни очгил деди. кўззини очди. Кўрар

ким, бир биёбон. Анда тушди, Шул вақтда ҳазрати Али айди: Эй ўғлим, худо ёринг бўлсин, деб ғойиб бўлди. Андин сўнг Мискин Шариф ҳайрон бўлиб қайси тарафга борарини билмай, бир тарафга кетаберди.

Ногоҳ кўрарким, бир бўлак нозанин қизлар товус-пари хиромон айлаб, ҳар турлики ишва билан оламни ёқиб, зулфлирига гавҳарлар тақиб, Мискин бечорани саросимага қўйиб, юз минг жилва бирлаи ўтавердилар. Эрсан Мискинжоннинг кўнгли жўш уриб, аларга қараб бир сўз айди:

Бир қиё айлаб боқарсан,
Кезарлар ҳар ёна қизлар.
Ширин жонимни ёқарсан,
Ўтарлар ҳар ёна қизлар.

Тишинг дурдонадур, садаф,
Бошдан оёғингдур адаб.
Кунма куннан ўзни безаб,
Келарлар саллона қизлар.

Оқар сувларнинг солмаси,
Икки юзининг олмаси,
Жонимни олди ғамзаси,
Юрарлар мастона қизлар.

Қолибман йўл йироқинда,
Куйиб ҳардам фироқинда,
Шукр болли дудоғинда,
Сочарлар ҳар ёна қизлар.

Узоқдир санинг элларинг,
Алифдек инча белларинг,
Шакардин ширин тилларинг,
Ўтлар солар жона қизлар.

Ўзим бўлибман оввора,
Юрагим бўлди садпора,
На билсин Мискин бечсра,
Зулфларида шона қизлар.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айди. Эrsa қизлар бунга қарамай кетабердилар. Мискин бечора нинг умиди бўлмай ёр ёдиға тушиб, йиғлаб борур эрди. Узоқдан бир кўшк кўринди. Ғиштина олтин, қумушлар битикдур. Заъфарон бирла безаб турурлар, баладлиги фалакнинг бошига чиққан. Мискин бечора хаёл қилдиким, ёримнинг макони шул бўлғай деб юриберди. Эrsa яқин борди, кўрарким, боғи жаннат-сифат бир жой. Мискин Шариф бундай ораста боғға ҳаргиз киргани йўқ эрди. Ҳайрон бўлиб туриб атрофиға назар солди. Эrsa боғнинг орқа тарафинда йўл кетган. Шул йўл бирлан бораберди. Олдиға бир сув йўлиқди. Кўрарким: сув мавж уриб борур. Мискин бечора бу сув на эркан деб, сувни ёқалаб борур эрди. Эrsa сув боғға бир дўшиқдин ўтиб дурур. Мискин бечора ҳайрон бўлиб қараса, ажаб мунаққашли бир дарча очиқ кўринди. Мискин бечора боғға кирди, ажаб ораста боғ турур. Мевалари алвон—алвон пишбдур. Мискинжон бир неча кундин бери оч эрди. Мевалардин тановул қилиб сероб бўлди. Ногоҳ Гулқанджон кўшк дарчасидин боғға назар солса, бир оламизод юрурким, икки канизаққа буюрди, боргил бу не одам эркан, хабар олғил деди. Бир канизақ отиға Меҳригул дер эрдилар ва яна бирининг отиға Меҳришамс дер эрдилар. Алқисса булар келиб, Мискинжонни тутдилар. Айдилар: на одамсан? Бу ерга на иш бирла келдинг? Агар қуш келса қаноти куяр қулон келса туёғи куяр, деб кўп навозишлар қилиб, канизақлар Мискинжонни бибиси Гулқанджоннинг хизматиға олиб бордилар. Кўшкнинг остинда туриб айдилар: Мана келтурдик. Гулқанджон сўради: нечук одам турур? Канизлар айдилар: ўн тўрт кечалик ойдек. Жаҳонга етишгулик деб юқориға чиқардилар. Мискин бечора кўшкнинг биносини кўриб ҳайрон бўлди. Тамоми лаъли марваридлар бирлан муайян турур. Гулқанджон ул кўшкнинг устинда ўлтириб савол қилди: эмди эй йигит қайси боғнинг гулисан, қайси ча-

маннинг булбулисан ва қайси ошнёндин парвоз қилиб,
қайси гулзорга қўнарсан, деди ва яна айди: яхши-
ёмондич хабар бер, деди: анда Мискин, Шариф айди:
Ман саҳройи турурман, деди. Канизлар айдилар:
Бу ҳалат айтадур. Саҳройи бўлсанг бибимизни таъ-
риф қилсанг қутуларсан ва олло ўлдирурмиз, деди-
лар. Анда Мискин бечоранинг шавқи голиб бўлиб,
Гулқанджоннинг кўшигига қараб, қўлига созини олиб
бир сўз айди:

Ман оғлиқман меҳри вафо,
Дардиما дармона келдим.
Шул ёр учун чекдим жафо,
Жон билан жонона келдим.

Уйингдич кулиб чиқарсан,
Оғзингдич дурлар сочарсан,
Очилган гул тўрғунчасан.
Кўзлари мастона келдим.

Бир бўса бер дудогингдин,
Сийнаш ёртанди доғингдин.
Қизил тулдек яноғингдин,
Ғунчан хандона келдим.

Ургилай санинг бошингдин,
Ун тўрта кирган ёшингдин,
Айланай қалам қошингдин,
Дурри зарафшона келдим.

Қошингдур Исфaxon ёйи,
Кийиб эгингда ридойи,
Ўзинг разиларнинг шоҳи,
Қадди туби жона келдим.

Мен кечдим энди бошимдин,
Коса май ичдим илгингдин,
Қучсам мен нозик белингдин,
Сарв бўйли жона келдим,

**Мискин Шариф бўлгил огоҳ,
Жамолингни кўрсам ногоҳ,
Меҳригулжон бўлгил огоҳ.
Ўзим Гулқанджона келдим.**

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айтгандин сўнг Гулқанджон ҳайрон бўлди. Бул вақтда Мискиннинг кўзи туморға тушиб айди: Тушимда кўрган ёрим шул эркандур деб, ёриға қараб бир сўз айди;

**Келинг жоним кўришали,
Хуш келибсиз нигоримиз.
Гуллар узиб теришчали,
Хуш келибсиз нигоримиз.**

**Келинг жоним жаҳд этали.
Бог ичинда аҳд этали,
Мурод—мақсада этали.
Хуш келибсиз нигоримиз.**

**Қурбонман чашми мастинга,
Қадам кўй сийнам устина,
Дастингни кўй даст устина.
Хуш келибсиз нигоримиз.**

**Ошиқ иши мудом олдир,
Сани кўриб ақлим лолдир.
Манинг ёрим Гулқанджондир
Хуш келибсиз нигоримиз.**

Алқисса, бу сўзни эшитгандин сўнг Гулқанджоннинг бир канизи бор эрди. Ул айди: эй бибижон, бу одамға кўнгиб берманг, бунни синамоқ керак, ошиқ ми ё ғайрми? Бул вақтда Гулқанджон сиёсат этиб, айди: эй одамзод, ман духтори подиво бўлсам, санинг ҳаддингми манинг боғима кирмак ва манго келиб даҳл қилмоқ деб, дарғазаб бирлан буюрди: муни зиндона солинг, токи жазосини тортсин. Сазойи киши

мундор густоҳлик қилмағай эрди, деди. Қанизлар Мискинжонни оёқига кишаи, қўлига занжир солиб, элтиб зиндонга солдилар. Бир неча кун зиндонда ётди. Мискин бечора бир куни саҳар вақти худон таоло таборанка муножат қилиб бир сўз айтиди:

Бир қиё айлаб ўзинг боқарсан.
Айб этманг жонларим ман мунда келдим.
Бир ноз ила ширия жоним ёқарсан.
Айб этманг жонларим ман мунда келдим.

Қодир олло манинг бўлса паноҳим,
Бир оҳ урсам чиқар оғзимдан оҳим.
Арзимни эшитинг фарзанди шоҳим,
Айб этманг жонларим ман мунда келдим.

Ошиқнинг дардига ўзинг етарсан.
Богбон бўлиб терсам нози гулингдан,
Алифдек қоматинг инча белингдан,
Айб этманг жонларим ман мунда келдим.

Сухбатда ёримнинг мудом сози бор,
Сарҳовузда ўрдак бирда рози бор,
Ман олмаққа кирдим мяег хил нози бор.
Айб этманг жонларим ман мунда келдим.

Мискин Шариф бир худоға зорим бор.
Ёрим сансан, санда кўша норим бор,
Паризод сифатли манинг ёрим бор,
Насиб бўлса даврон сурмақа келдим.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айтгандин сўнг, Гулқанджон паризод кўшкдин чиқиб, зиндоннинг дарчасидин қараб туриб эрди, Мискин бечоранинг фарёдини эшитиб, ул ҳам ўзининг аҳволидин Мискинжонни огоҳ этиб бир сўз айтиди:

Сан ёра бўлдим интизор.
Ёнар бўлдим ёр дастингдан.

Очилди гулли мурғзор,
Енар бўлдим ёр дастингдан.

Оҳу зоринг этди мани бедаво
Сочларинг сиёҳдир сунбули торо,
Икки юзинг қизил гула мангзаро.
Қайға борай ёр дастингдан.

Бир худоға кўпдир зорим,
Сарф этайин йўқим—борим,
Манам сандай йўқ қарорим.
Улар бўлдим ёр дастингдан.

Булбул мудом чекар меҳнат,
Яхши кўрар доим иззат,
Кел эмди тутали суҳбат,
Қонлар ютарман дастингдан.

Ажал манинг қўлим тутди,
Ишқ тиғи сийнама ботди,
Отимни сўрсанг Гулқандди,
Улар бўлдим ёр дастингдан.

Алқисса. Гулқанджон бу сўзни айтгандан сўнг Мискин бечорани зиндондан чиқариб, шоҳона либослар бериб, боғга кўриниш хонаси қадоғон қилиб, каниз ларига жавоб бериб, зарбоф, кимхоблардан тўшаклар солиб, айшу ишратга машғул бўлдилар. Бир кундин сўнг Мискинжон уйқудин туриб эрди. Эresa ёри унга қараб бир сўз айди:

Қонларинг ёзилмиш сани чун камон.
Хуш келибсиз ёрим жоним устина.
Ҳақ сани яратмиш ўзин нурадин.
Хуш келибсиз ёрим жоним устина.

Қўнглим нҳра манинг юз минг армондур
Йўлилга термулиб кўзим гирёндур,
Ҳасратингдин қизил юзим саргондур,
Хуш келибсиз ёрим жоним устина.

Қўл тутишиб яна боға кирали,
Оқу қизил олмалардан терали.
Яна санинг билан даврон сурали.
Хуш келибсиз ёрим жоним устина.

Ҳақ зикрини доим ўзим қилдим ёд,
Ғамгин кўнгилларни айла бугун шод,
Бу сўзларни айтган Гулқанд паризод,
Хуш келибсиз ёрим жоним устина.

Алқисса. Гулқанджон паризод бу сўзини айтгандин сўнг, канизи Меҳригулга буюрди: боғнинг меваларидин териб келтиргилъ деб. Эраса Меҳригул қанизлар билан ничча турпан исъматларни лаъл бирлаи келтириб олдинда қўйди. Гулқанджон ёри бирлаи смоққа машғул бўлди. Анда Мискиннинг ёри ёдиға тушиб, бир сўз айдн:

Узоқ йўлдан келдим санго гойибона.
Шугун ман бир турфа зота учрадам.
Ҳасратингдин бўлиб дали—девона.
Шугун ман бир турфа зота учрадим.

Таърифингни айтсам хўблар хўбсан,
Тилларинг мазали болдан сужисан,
Тангрингнинг яратган беҳишт, ҳурисан.
Шугун ман бир қизил гула учрадим.

Овозаг тушибдур йироқ ерлара,
Дўланиб чирмашиб нозик беллара.
Жоним қурбон бўлсин ширин тиллара,
Шугун ман бир турфа зота учрадим.

Кеча—кундуз бир оллонинг ёдинда,
Боғи оғом солди—саннинг одингда,
Қирқ канизи бордир мудом ёнинда.
Бугун ман бир паризода учрадим.

Бу дунёдин ницца ошиқ ўтанди,
Хеч бириси сани кўрмай кетанди,
Таърифингни Мискин Шариф айтанди,
Ман шугун бир Гулқанджона учрадим.

Алқисса, бу сўзни Гулқанджон эшитиб, Мискин бечоранинг кўнглини овлаб, бир сўз айди:

Булбул сайрар қизил гулнинг устида
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.
Дастим қўйсам яна санинг дастинга,
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.

Ман сўзимни қилай санго ирода,
Дардлар ўлди дард устина зиёда.
Санинг бирла ётсам мақсад—мурода.
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.

Солмаларнинг суви оқар дўланиб,
Бўйинингдин ўргилай сани солланиб,
Санинг бирлан ётсам бирга товланиб,
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.

Санинг хуснинг тар сурата чакилди.
Кўзда ёшим сел бўлибон тўкилди.
Ҳасратингдин яна қаддим букилди,
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.

Кўп китоблар ўқиб яна қилдим ёд.
Дўсти ёрим ҳолин қилибман барбод,
Бу жавобни айтган Гулқанд паризод,
Хуш келибсан ёрим, сабо келибсан.

Алқисса, Гулқанджон паризод бу жавобни айтгандин сўнг, Меҳригул канизи бирлан кўшкдин тушиб, хиёбон гулларини оралаб борур эрдилар, Мискин Шарифнинг кўзи Гулқанджон ёрига тушиб, кўнгли хуш бўлиб, қўлига созини олиб бир сўз айди:

Гамгин кўнглимни айлаб шод
Солланиб Гулқанджон келди.
Мисоли қомати шамшод.
Солланиб Гулқанджон келди.

Тархиноли тирноқларинг,
Ярашиқли бармоқларинг,
Ниста янглиғ дудеқларинг,
Солланиб Гулқанджон келди.

Ҳар гўзалнинг бор бир ўйи.
Сарвга ўхшайди бўйи,
Хушмулойим хулқи—хуйи.
Солланиб Гулқанджон келди.

Надин тарсиз ёрнинг хавфи,
Таърифнинг хўбларнинг хўби.
Қаддингиз мисоли туби,
Солланиб Гулқанджон келди.

Ман қолибман қайғу оҳа,
Юзим қўйдим қиблагоҳа
Мискин йиғлар бир худога.
Солланиб Гулқанджон келди.

Алқисса. Мискинжон бу жавобни айтиди. Эса Гулқанджон ёрининг кўнглига бир нави тушди. Мискин кўрарким, Гулқанджон ёрининг кўнгли паришон бўлиб, шул вақтда Мискинжон ёрининг кўнглиши хушлаб, бир сўз айтиди:

Маҳшар куни тўртта ошиқ жам ўлур,
Юр севдигим, боғни сайрон этали,
Қизил гулдек рангинг сарғайиб сўлур.
Юр севдигим, боғни сайрон этали,
Умидим бор олмасидан, норидан.
Ман кечибман номус бирла оримдан,
Айрилмасман Хизир қўшган ёримдан.
Юр севдигим, боғни сайрон этали.

Бир бирла эшонлар қилурлар хилват,
Ёрим бизга айлар доим мурувват.
Лабни лабга қўйиб айласанг суҳбат,
Юр севдигим, боғни сайрон этали.

Гулқанд нари дерлар манинг отимга,
Гар интизор этсам аҳли зотима.
Яратган оллоҳим етгил додима.
Юр севдигим, боғни сайрон этали.

Алқисса, Гулқанджон бу жавобни айди. Эrsa икка-
лари қўл тутишиб, кўшкнинг олинда турдилар. Шу
вақтда Мискинжон қўлига созини олиб бир сўз айди:

Кўздан ёшим оқиб манинг сел бўлди,
Кўшк устинда шугун даврон сурали.
Сав ёримдин кўп жафога дуч бўлдим,
Кўшк устинда шугун даврон сурали.

Оллоҳнинг зикрини этсам саҳар ёд.
Искандарга келган ул обу ҳаёт,
Ҳамрожоннинг ёридур пари Саёд,
Кўшк устинда шугун даврон сурали.

Отингни қўяйин мен сапи Раёно.
Хурлиқо жоннинг ёридур Ҳамро,
Ақлу ҳушим олди мани бир барно.
Кўшк устинда шугун даврон сурали.

Тилларингда бордур ҳақнинг саноси,
Саройингнинг бордур олтин миноси,
Кўлларингнинг бордур яшил сўнаси.
Кўшк устинда шугун даврон сурали.

Мискин Шариф манинг отим қолибдур.
Ҳасратингдин озиб юзим сўлибдур,
Бир худодин бизга қисмат бўлибдур,
Шугун кўшк устинда даврон сурали.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айтиб бўлган дин сўнг, иккалаларни кўшк устинда завқ—шавқ этиб ётдилар. Ногоҳ Мискинжон уйғониб қараса Гулқанджон ноз уйқуда ётибди. Ёрғини уйғотмоқ учун қўлина созини олиб, бир сўз айтиди:

Айланай қора кўзингдин,
Нозли дилдор, уйғон энди.
Бўса олсаам оқ юзиндин,
Нозли дилдор, уйғон энди.

Ман сиғиндим ўтган пира,
Бугун вақтим бўлди тийра,
Булбул ошиқ қизил гула,
Нозли дилдор, уйғон энди.

Тоғ устинда битар арча,
Томошага галинг барча,
Кийганингдир қизил парчи,
Нозли дилдор, уйғон энди.

Ман қелибман дарда оҳа,
Юзим кўйдим қиблагоҳа,
Мискин йиғлар бир худога,
Нозли дилдор, уйғон энди.

Алқисса, Мискин бу жавобни айтиди, эрса Гулқанджон парчининг иккита қанизи бор эрди. Бирини Жопшод яна бирини Меҳригул деб эрдилар. Шул вақтда Гулқанджон ёрига қараб, бир сўз айтиди:

Кўнглимизни айлагил шод,
Хуш гелибсиз, вафоли ёр.
Мисоли қоматинг шамшод,
Хуш келибсиз, вафоли ёр.

Сан ёр учун чекдим оҳи,
Юрагимма қўйма доғи,
Юзингдир беҳиштнинг бери,
Хуш келибсиз, вафоли ёр.

Сайр этали мол—минорим.
Бир замон йўқдир қарорим.
Икки юзи олма норим,
Хуш келибсиз, вафоли ёр.

Қилурлар кофирга ғазаб.
Минг гулом айладим озод.
Одимиз Гулқанд паризод.
Хуш келибсиз вафоли ёр.

Алқисса, Мискинжон бу жавобни айтгандин сўнг, иккалалари бир неча кун айшу ишратга машғул бўлдилар. Бир неча кунлардин сўнг бу воқеани Гулқанджоннинг отаси эшитиб, ғазабнок бўлди. Гулқанджон дарров шаҳарга бориб, шихон бўлиб ҳараминга кириб ўатириб эрди, подшо киши юбариб боғдин Мискинжонни тутиб, боғлаб, боши—оёғини яланг подшонинг олдига келтирдилар. Подшо дарғазаб бўлиб, ўлимга буюрди. Эrsa подшонинг бир доно канизи бор эрди, айди: эй подшоҳи олам, Ванс Султони боқарам мунинг додига етмак керакдур, ўлдирмакингиз кўп эрмас. Подшозода бўлиши ҳам мумкин, ишқ йўлида мундоғ ишларни айламак айб эрмас, деди. Эrsa подшо айди: ошиқ ишқига бир ғазал айтсин, деди. Эrsa Мискинжон ўлимдин халос бўлганина қувонаб, қўлига созини олиб, ишқ тўғрисида бир ғазал айди:

Ошиқларни бор айлагчи бир худо.
Барчадин от қолди, мандин қолмади.
Ошиқлар сарвари Юсуф Зулайҳо,
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Фалак манинг ҳолим этди дигар хун,
Ҳасратида бағрим бўлди жингархун.
Лайли бирлан ошиқ бўлганди Мажнун.
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Ҳақ зикрини саҳарларда қилинг ёд,
Икши овқатимни айладим барбод.

Ширин учун жафо чеккандур Фарҳод,
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Жафо чекиб кўззим йўлда қаторди.
Ҳасратингда қизил юзим сарғайди,
Ўн тўрт ошиқларнинг пири ғарибди,
Алардин от қолди, мандин қолмади.

Қурбон бўлай Мустафонинг отина,
Ҳаркимни етирсин ўз муродина,
Мискин Шариф ёнмиш ишқнинг ўтина,
Ҳаммадин от қолди, мандин қолмади.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айди, эрса
подшо айди: мани лашкарим ва навкарларимни бир
таъриф қилғил, деди. Эрса Мискин Шариф подшога
қараб бир сўз айди:

Кийибсиз эмди ноҳона,
Ажаб маҳрамларинг бордир,
Овсзанг тушди жаҳонч,
Юз лак навкарларинг бордир.

Ўқиб илмин тамом этган,
Ғанимларни қувлаб етган,
Кулли кофирни забт этган,
Чопарман шерларинг бордир.

Мани куйдирма мунчоқли,
Ингитларинг бор рўчоқли,
Беллари олтин сочоқли,
Яхши сардорларинг бордир.

Ев кунин ўзи юракли,
Санго бариси керакли,
Найзаси заррин напакли,
Отармон шерларинг бордир.

Ислон қиличин чопарсан,
Қиличдин қонлар сочарсан,
Қаъбанинг йўлин очарсан,
Азалда иқболинг бордир.

Ман қолибман охи доға,
Юзим қўйдим қиёлагоҳа,
Мискин йиғлар бир худоға,
Миср деган шаҳринг бордир.

Алқисса, Мискин бу жавобни айди, Эрса подшо айтди, гуноҳининг ўтди, Аммо эмди, панди насихат айтди, деди, Эрса Мискинжон ёри жўралари ёдига тушиб, бир сўз айди;

Саҳарларда туриб қилдим муножат,
Мушкулим осон эт, қўйма бу зора,
Барчани яратган қози ул Ҳожоғ,
Мушкулим осон эт, қўйма, бу зора.

Нега туғиб турур рўзининг ойи,
Ҳар одамнинг бордир бир турфа ройи,
Ҳазрати Полвондир айтади рубоий,
Мушкулим осон эт, қўйма, бу зора.

Яхшиларнинг насихатини билгил,
Гофил бўлсанг китоб қўйиб англагил,
Авлиёларда қўйгил чироғу қандил,
Мушкулим осон эт, қўйма, бу зора.

Соз этарман неча минг алвон,
Бу дунё деганинг мисоли карвон,
Хоразмда ётган ҳазрати Полвон,
Мушкулим осон эт, қўйма бу зора.

Ёт ўлкада яна бўлдим оввора,
Истаюб тонмадим дардима чора,
Ёвуз гунда юриб Мискин бечора,
Мушкулим осон эт, қўйма, бу зора.

Алқисса, Мискин бу жавобни айди. эрса подшоһнинг вақти хуш бўлиб, кўи сийлаб, пнъом берди. Эрса Мискин Шарифнинг овозаси жаҳонга ёзилди. Подшо жар жарлатиб, бек, бекзодалар, қози ул қуззот, хўжа зодаларни, жаъми халойиқларни йиғнаб айди: эй халойиқлар, маннинг қизим шул йиғитга лойиқми ё йўқ, деди: эрса барча халойиқдин овоз келдиким, эй подшо олам, Ванс Султови бокарам, айтгонни қилмоқ керак. Сизнинг қизингизга лойиқдур, дедилар. Эрса подшо қабул қилиб, қирқ кеча—кундуз тўй-томоша этиб, Гулқанджонни Мискин Шарифга бердилар. Эрса ошиқ—маъшук муродиға этиб, фароғатда бўлдилар. Кунлардин бир кун Мискин бечора бир оҳ тортиди Гулқанджон айди, эй ёри жоним, на оҳ тортасан, мандин бошқа нозанин борми, агар бор бўлса айтғил деди. Анда Мискинжон айди: Эй ёри жоним, ман ҳам ўз вилоятимда бўлсам эрди, деди. Анда Гулқанджон айди: Андоғ бўлса отамизнинг ёнига бориб рухсат олмақ керак, деди. Андин сўнг Мискинжон, подшоһнинг хизматиға бориб, рухсат тилади. Эрса подшо айди: юз теза мол бирлан, юз гулом бачча, тамоми зарфўн ва яна қирқ каниз, икки от ясанг. Ул отларнинг кели бирлан берайин, деди. Ул отларнинг жилови ёқудди, эрди ва яна олмосдин бўлгон икки қилиқни белларига боглаб, бир отни Мискин Шариф миниб, ёмғир лақабли отни Гулқанджон миниб вилоятининг қизу—жувон ҳамма яхшилари бирлан видолашиб, йўлга тушиб равона бўлдилар. Шул вақтда Гулқанджон айди: эй ёри жон, чин ошиқ бўлсанг мени шу ерда таъриф қилғил, деди. Эрса Мискинжоннинг кўнгли хуш бўлиб, ёрини таъриф этиб, қўлиға созини олиб бир сўз айди:

**Қошларинг ёзилмиш мурдин,
Хиноли бармоқинг саяинг,
Ҳақ сани яратмиш нурдин,
Хўб инча белларинг саринг.**

Кунда юз минг алвон—алвон,
Беш қалъа бириси Гурлан,
Табассум айлабон ҳарён,
Ярошур кулганинг санинг.

Ноз ила зулфингни тараб,
Барча одам санго қараб,
Зар қалпоқли рўмол ўраб,
Очилур гулларинг санинг.

Булбул сайрар гул устинда,
Ўрдак учар кўл устинда,
Дастимни қўйсам дастингда,
Сайрар булбулларинг санинг.

Ёд этай меҳру вафони,
Сурали завқу сафони,
Мискин ҳақди кўл жафони,
Гулқанджон оллариинг санинг.

Алқисса. Мискинжон бу жавобни айтгандян сўнг барча халойиқлар томошаға чиқдилар. Эrsa, Мискин жон бирла Гулқанджон йўлга равона бўлдилар. Мисрдин чиқиб етти кўча—кўндуз йўл юриб, бир ерга етишдилар, тошг отди. Эrsa Мискин Шариф ховондор бирла ўрнидин турди. Кўrsa ёри ётибдур, Эй нигори жоним, тургил, деб кўлингга сазини олиб блр сўз айти:

Ман санго қилай бир достон,
Нозли ёрим уйғон энди,
Юрган еринг бўлсин бўстон,
Нозли ёрим уйғон энди.

Эрта туриб зулфинг тара,
Гул юзинга рўмол ўра,
Душман юзи бўлсин қора,
Нозли ёрим уйғон энди.

Сўзла кўнгилни ёз этиб,
Минг ишва бирла ноз этиб,

Тўтиқувидай овоз этиб.
Нозли ёрим уйғон энди.

Кўрсам санинг нозик белинг,
Очилибдур қизил гулинг,
Санингсиз ўтмас бир куним,
Нозли дилдор, уйғон энди.

Мискин шариф бўлдил огоҳ.
Жамолигини кўрсам ногоҳ.
Гамзанг охи тегар гоҳ—гоҳ.
Нозли дилдор, уйғон энди.

Алқисса, бу жавобни айтганди сўнг Мискин Шариф айди: қаравулу—қароқчи дуймасдин бурун йўлга тунади, деб Гулқанджонга қараб бир сўз айди:

Кўнгилининг мадори жона дармоним,
Тур ерингдан, Гулқанджоним, кетади.
Бир замон кўрмасам йўқдир қарорим.
Тур ерингдан, Гулқанджоним, кетади.

Эрта билан оро бергил ўзинга.
Сурма чеккил қоши билан кўзинга.
Қурбон бўлай оқу қизил юзинга.
Тур ерингдан, Гулқанджоним, кетади.

Босган оёгингни ўнсам тупроғин.
Баҳорда саз бўлар дарахт япроғи,
Навойда бордур билсангиз соқий,
Тур ерингдан, Гулқанджоним, кетади.

Ҳасрат билан ўтар қиш ила ёзим,
Саргардон бўлибман эми ман ўзим,
Мискин Шариф десам кўп маънинг сўзим.
Тур ерингдан, Гулқанджоним, кетади.

Алқисса, бу сўзин айтганди сўнг, Гулқанджон уйғониб, еридин турди. Мискинжон гуломбаччаларга тевааларни еттириб, йўлга равона бўлдилар. Бир неча кун йўл юриб Шом вилоятига стишдилар. Эрта булар

бир бўлак савдогарлар тушиб ётган ерга йўлиқдилар.
Анда Мискинжон савдогарлар ёнига борди.
Алар сўрадики не ердин келурсиз? Анда
Мискин ҳам сўради: алар айдилар: бу йўлда моли-
миздин, понимиздин айрилиб келурмиз, дедилар. Ан-
да Мискин Шарифнинг буларга раҳми келиб, оби-
озик берди. Кўп инъом—аҳсонлар қилди, дуо хайрла-
рини олдилар. Булар Мискиннинг ҳақиға кўп дуо
хайрлар қилдилар. Мискинжон тевалярини олиб, йўлга
расона бўлдилар. Бир неча замонлар йўл юриб, бир
тоғу чўл—биёбонларни сшиб, узоқ бир юртнинг қирғо-
ғида доҳил бўлдилар. Эрсга Мискинга Гулқанджон
паризод айди: Мискинжон мандин ортқ ёрнинг борму,
деди. Анда Мискинжон айди, бир ёрим бор — туруп.
Оравжон деган, деди. Эрсга Гулқанд паризод ноз би-
лан айди: анда бўлса мен қайтиб кетақўйини, деди.
Дарҳол ўршидин туриб, юрибарди. Шул вақтда Мискин
Шариф Гулқанджонга ёлбориб қўлига созини олиб,
бир сўз айди :

**Сахар турғиб бир худога йиғларман,
Дурғи Зарафшона барманам сани,
Шик ўтина сийналарим доғларман,
Бааху Бадахшона барманам сани.**

**Хон ёрлан султонлар бордур беквачча
Нозли ёрим йўқдур улар санинча,
Ширин жоним фидо бўласин ўлгунча,
Судаймон тахтига барманам сани.**

**Кўзингни ўхшатдим олғир лочина,
Ҳар бир холинг деяр Чини Мочина.
Кўйинг исси маътзар жаннат исина,
Оби ҳаётига барманам сани.**

**Гулқанд пари дерлар сани отинга,
Кулоқ солғид энди манинг додима.
Мискин Шариф айтар санин отинга,
Бу жаҳон аҳлига барманам сани.**

Алқисса, Мискин бу жавобни айтганидин сўнг пари-
зод айди: Ман сизни сийнаб эрдим. Иккиси бир-
бирига қўшилиб йўлга равона бўлдилар. Аммо Мис-
кининг отасининг бир осиёси бор эрди. Аммо Гул
қанджон бирлан гуломбаччаларни шул осиёнинг қо-
шинда қўйиб, ўзи Оразжоннинг ёнига борди. Савдо-
гарлар шаҳарга кетдилар. Аммо Мискин Шариф Ораз
жоннинг ёнига бориб, дарчасиди кирди. Эраса Мис-
кин Шарифнинг ичи неча кудин бери оч эрди. Бо-
нинг мевалариди еб, қорини тўйдириб, шул вақтда
Оразжонни кўриб бир сўз айди:

Юз ноз ила қадам босиб,
Айлаңай нозли ёр саннан,
Чор тарафа қиё боқиб,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Сўзни сўзлар ибo билан,
Бир неча марҳабo билан,
Гул очилур сабо билан,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Бошим дейди мани тоша,
Бири гулдир, бири тўша,
Сийнангдаги норинг қўша,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Қошларингдур санинг қора,
Кўзларингдур жоним ола,
Ҳар боқининг жоним олар,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Хат ёзилар девонларда,
Кездик неча майдонларда,
Уйнаб олтин айвонларда,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Мискин Шариф бўлгил огоҳ,
Жамолингни кўрсам ногоҳ,
Ҳамзанг ўртайди гоҳ—гоҳ,
Айлаңай нозли ёр саннан.

Алқисса. Мискин бу жавобни айди, эрса Оразжон айди; бу овоз манинг ёримнинг овозина ўхшар деб, эрса канизлар тополмадилар. Оразжон хафа бўлиб ир сўз айди:

Юрагима қўйма доғи,
Бугун менинг жоним келди.
Юринг гашт этали боғи.
Анда азиз жоним келди.

Кўн одам изингда ёнмиш,
Сандин манинг кўнглим қолмиш,
Бир худоға қилдим нолиш,
Бугун манинг жоним келди.

Сани кўрган қолур ҳайрон,
Гариб кўнглим қилма найрон,
Бу жоним йўлинда қурбон,
Манинг севар ёрим келди.

Кечаларда фароғат йўқ,
Кундузлар манго тоқат йўқ,
Мундин ортиқ машаққат йўқ,
Бугун манинг ёрим келди.

Жамшиднинг кубъасидир жон
Тилдак тиларман субҳи шом.
Бу сўзин деган Оразжон,
Манинг севар ёрим келди.

Алқисса, Оразжон бу жавобни айтгандин сўнг Мискин Шариф ёрнинг кўшкига бориб, Оразжоннинг жамолига қараб бир сўз айди:

Жоним фидо бўлсин ниста даҳона,
Санинг бирлан даврон сурсак нигорим,
Сиеҳ зулфа эмди урибсан шона.
Мудом хизматингда юрсам нигорим.

Румнинг подшосидур халифа замон,
Елгончи дунёда бўлғайсиз омон.

Тоқатим йўқ туруп манинг бир замон.
Тазрифингни айтсам саннинг нигорим.

Бу яхши сўзларинг манго ҳам етар.
Сан чиққанда офтоб яна рашк етар.
Мастона—мастона боғда гашт етар,
Дастингни дастима қўйсанг нигорим.

Савдогарлар нега кетар қалъага.
Бу қошу кўзларинг жонимни олар,
Ошиқлик деганинг жонинга бало,
Муборак жамолинг кўрсам нигорим.

Ишқинг савдосина ўзим кирибман,
Ҳақиқатнинг шаробидин ичибман,
Ёлгончи дунёдин энди кечибман,
Лабимни лабинга қўйсам нигорим.

Кизил гул очилиб бўлибди барно.
Бу шаҳаринг оти бир олам маъно,
Миссин Шариф айтди бу сўзни санго.
Бизга берсанг бугун бир жон нигорим.

Алқисса, бу жавобни эшитгандан сўнг Оразжон ёри
ни кўриб худойи табораки таолога шукр айтиб,
ёригини кўрар қувим бор экан, деб, бир сўз айдик:

Сан кетали ҳаргиз ўйнаб кулмадим.
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз.
Боғ ичинда сайрон этиб юрмадим.
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз.

Ошиқларнинг иши қилу қил эрур,
Кизил гулдек юзим саргариб сўлур,
Сани кўриб яна ақлим дол ўлур,
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз.

Бу ишларни чиқар энди ўйингдин,
Тасаддуқ бўлайин сарви бўйингдин.
Яна ман айланай сани ўзингдин,
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз.

Азалда қаттиқдур одамнинг боши.
Билмадим нечадур ёримнинг ёши.
Қаламдай чизилган қорадур қоши.
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз,

Оразжон дейдилар мани отима,
Қулоқ солтил манинг қилган додима,
Ҳар кимни етирсин ўз муродина.
Хуш келибсиз ёрим сабо келибсиз,

Алқисса, бу сўзларни айтгандин сўнг, бир—бирларча билан кўришиб, қучоқлашиб беҳуш бўлиб йиқилдилар. Эмди сўзни савдогарлардин эшитинг. Ул савдогарлар шаҳарга бориб Мискин Шарифнинг отаси Абдуллахонга суюнчиладилар. Ўглингиз келди деб, Ораса подшо ўглининг келганини эшитиб, беку беквач чалар бирлаш, тамоми улли—кичик закону мардон, ҳаммаси Мискинжоннинг дўсти Вайсёзжон, ҳаммалари олдига пешвоз чиқдилар. Ота—ўғил кўришиб, хушвақт бўлишиб бир сўз айди:

Ёр йўлинда чекдим жафо,
Келинг жонлар, кўришали.
Омонмақан бизнинг эллар.
Келинг жонлар, кўришали.

Ўтиб ницца ою йиллар,
Келинг жонлар, кўришали.
Ҳижронда қийналди диллар,
Келинг жонлар, кўришали.

Неча йил юрдим биёбон,
Сийналарим бўлди вайрон,
Ёр йўлинда дийдам гирён,
Келинг жонлар, кўришали.

Авлиёда бор қаромат.
Ҳақ сани қилсин саломат.
Яхшиларга ёғар раҳмат,
Ванс жўрам, кўришали.

Ўзим кўп бўлдим оввора,
Юрагим бўлди садпора,
На қилсин Мискин бечора,
Данг—душларим, кўришали.

Алқисса, Мискин бу жавобни айтгандин сўнг, ота—онаси, дўсти Эри ҳамма бирлаи кўришиб, Оразжон ёрининг ёнига келиб айди: эй Оразжон, Гулқанджон ни бориб келтиргил деди. Эраса Оразжон камоли ис тигно қилиб турди. Мискин Шарифнинг ўзи бориб, Гулқанджонга айди: эй Гулқанджон бориб Оразжонни келтиринг деди. Бул ҳам ибо қилди. Охири Мискин Оразжонни Гулқанджоннинг олдиға келтириб бир сўз айди:

Кийиб эгининга даройи,
Солланиб Оразжон юри,
Узингиз парилар шойи,
Солланиб Оразжон юри.

Ниччасидур пари нозли,
Ниччасидур табли бозли,
Донмо суҳбатли сазли,
Солланиб Оразжон юри.

Ишимни эт мани балли,
Бошингда рўмолинг зарли,
Солланиб юришинг балли,
Солланиб Оразжон юри.

Нега кўрдим сан гўзални,
Чаман боғланг қизил гулни,
Хос бандалар қучар хурни,
Манинг Оразжоним юри.

Мисоли қаддингиз долдир,
Сани кўриб ақлим лолдир,
Қанду шакар оғзинг болдур,
Солланиб Оразжон юри.

Эйнингизга кийиб парча,
Томоша қилинглар барча,
Юзинг гулдур, огзинг гунча,
Поз ила Гулқанджон юри.

Саройи олтин миноли,
Ўзлари яна иболи,
Ўн бармоги тар хиноли,
Солланиб Оразжон юри.

Ўтима олам туташур,
Хуснинг кун билан дўлашур,
Оқ юза зулфинг ярашур,
Поз ила Гулқанджон юри.

Солланиб қошинг оolini.
Ман нетай дуйё молнии.
Ҳар сўрсам лабинг боolini,
Солланиб, Гулқанджон юри.

Мискин Шариф бўлдил огоҳ,
Жамолнингни кўрсам ногоҳ,
Гамзанг ўти тегар гоҳ—гоҳ,
Солланиб Оразжон юри.

Алқисса, бу сўзини айтгандин сўнг Оразжоннинг қўлидин тутиб, Гулқанджоннинг ёнига келтирди. Иккиси бир бирлари билан кўришиб, вақтлари хуш бўлди. Алқисса, Абдуллахон чор атрофга от миндириб, ўзелининг келганига тўй берди. Таърифига роҳ келмагидек яна бир боғ бино қилдириб, ичинда Оразжон бирла Гулқанджонга бир кўшк бино қилдилар. Кўн инъомлар олдилар. Ҳеч кўз кўриб қулоқ эшитмаган улали шиччилар ва яна шичча шоирлар таъриф қилдилар, кўн инъомлар олдилар ва яна шичча назм гарлар, маҳбублар наъма қилиб, андоғ машқлар қилдилар. Жаҳон ҳайрон бўлди, Алқисса, усталар ул кўшкни тайёр қилурда бир тарафида Оразжоннинг, яна бир тарафида Гулқанджоннинг сувратини нақш қилиб эрдилар. Мискинжон бу икки нозанин билан

кўшиқиниғ ичинда ўлтириб, айну пиратга машғул бўл
дилар. Оразжоннинг кўзи шуд сувратга тушиб сўради:
бу на суврат эркан? Мискинб ебора айди: эй жон бу
саниғ сувратингдур, деди. Эresa Оразжон. муносиб
бир газал айтса. деди: Мискин Шариф ажаб бўл-
гай, деб бир газал айди:

Билдим дунёнинг бандни,
Солланиб Оразжон юри.
Сўрсам лабингнинг қандини,
Солланиб Оразжон юри.

Гул юзинга бўлай банда,
Бу жоним борича танда.
Синёҳ зулфингни ёйганда,
Товланиб Оразжон юри.

Дийдамиз балибдур гирён.
Юз минг хили алвон—алвон.
Турфогини қилай сарбон,
Солланиб Оразжон юри.

Олам бирла бўлдиқ ёги.
Ғам юракқа солди дёғи.
Турғил гашт этали боғи.
Солланиб Оразжон юри.

Асл коса бўлур Чинда,
Ман қолибман ҳасратингда.
Жонингдур жаннат ичинда,
Солланиб Оразжон юри.

Лаъли маржонлар тузарсан,
Соллониб боғда кезарсан.
Кунма кун ўзинг безарсан,
Товланиб Оразжон юри.

Алқисса, Мискин Шариф бу жавобни айди, эresa
Оразжоннинг анида қоз жувоқлари ўлтуриб эрдилар.
Барчаси Мискиннинг бу таърифини шавқу завқ билан
эшитиб шод бўлдилар. Андин сўнг Мискинжон Гул

қанджонни олиб келганига жаъми одамлар сфарин қилди. Андин сўнг Оразжон кўшкнинг остида ницца мусофирлар бирла завқ этдилар. Анда Мискинжон ёрғини таъриф қилиб бир сўз айти:

Ҳар нозингни юз гўзала берманам,
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.
Бу жаҳонда ҳаргиз сансиз юрманам,
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.

Қиёмат кун тўлса яна маҳшари,
Ишқ бошима солди мани ханжари.
Ҳавзи кавсар атрофинда тўрт вали,
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.

Умид бирлан бога турли гул эқдим,
Кўз ёшимни ҳар эшикда кўп тўқдим,
Сани деб чўлларда кўп жафо чқедим,
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.

Ишқингда бўлибман мисоли ёйи,
Фироқингда чққдим сҳ бирла вайи,
Эйлига кийганинг қизил даройи.
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.

Гамзанг ўқи бирдан мани ўлдирур,
Синҳ зулфинг учдан уча илдирур.
Ун кечалик йўлдан кўшкнинг кўринур,
Юр кетали боғ сайлига Оразжон.

Мискин шариф манинг рангим сўлғанди,
Ҳасратингда кўзда ёшим тўлғанди,
Бир худодин биза руҳеат балғонди.
Юр, кетали боғ сайлига Оразжон.

Алқисса, бу сўздин сўнг созандалар соз этиб, назм гарлар намз этиб, бир неча вақт хушвақтлик қилдилар. Мискинжон Пулқанджоннинг кўнган қолмасини деб, бўнгил бериб бир сўз айти:

Жилва берар боғда гули,
Биргина боқ чакки—чакки,
Хурмикандир ёки пари,
Биргина боқ чакки—чакки.

Булул келиб бўлул думон,
Манго бўлди охир замон,
Нозли дилдор омон—омон,
Биргина боқ чакки—чакки.

Хизмати ўзим этайин,
Ҳар бирин таъриф этайин,
Моли жоним сарф этайин,
Биргина боқ чакки—чакки.

Йўлингда йиғладим чандон,
Қимматбаҳо турур маржон,
Оғзинг писта лабинг хандон,
Биргина боқ чакки—чакки.

Ман қолибман бу адога,
Юзим қўйдим қиблагоҳа,
Мискин йиғлар бир худога,
Биргина боқ чакки—чакки.

Алқисса, Мискин бу жавобин айтгандин сўнг, Гул-қанджоннинг кўгли хуш бўлди. Шул ҳолда шоирлар мунинг тўйини таъриф этиб бир сўз айдилар:

Шаҳринг бордур тўрт ёнинда дарвоза,
Баракалло санинг берган тўйинго,
Олама тушибдур турли овоза,
Баракалло санинг берган тўйинго.

Етти иқлим ховлар сизлара боқар,
Парихон шумлиги барчани ёқар,
Қизлар дол калавот маржонлар тақар,
Баракалло санинг берган тўйинго.

**Отя яхши отчопарда айрилур,
Бир нечаси анинг йўлда билинур,
Барча одам тўйда ўйнаб ўлтирур.
Баракалло саянг берган тўйинго.**

Алқисса, шоирлар бу таърифни тамом қилдилар. Тўй ҳам тамом бўлиб икки ошиқ-маъшук муродига етиб, айшу ширатга машғул бўлдилар. Илоҳо ҳамма уммати Муҳаммадини муроди мақсадига ўзинг етиргай сав. Омин! ё раббиа оламини!

АСИЛ ВА КАРАМ

Аmmo ровийлар андог ривоят қилурларким, Ганжиқо рабоғда Зиёдхон деган бир подшо бор эрди. Дунёда фарзанди йўқ эрди. Бир куни вазири айди: Эй шоҳи олам. Ҳазрати Али худонинг яхши бандаси эркан. анинг қабрини дунасанг шояд Олло таоло бир фарзанд бергай, деди. Подшо ҳам бир неча теваларга ошу нон юклаб, назр—ниёзи бирлан ҳазрати Алининг қабрига бориб, шери даргоҳининг қадамларида ўлтириб, бир оят ўқиди. Андин сўнг мақсудини Оллодин тилаб, бир сўз айди:

Даргоҳингга юзим қўйдим, ё Али,
Зорим айтиб биру бора йиғларман.
Бефарзандман жоннан тўйдим, ё Али,
Фарзанд деюб ман оввора йиғларман.

Бизлар беклар бирла бўлсак ошино,
Беклар олтин—қумуш санчар бошина.
Халойиқ йиғналар дегра дошина.
Фарзанд деюб ман оввора йиғларман.

Мунжиқларим дўланади қўлима,
Полвоилари қалқон олар қўлина.
Савашамиз бориб Румнинг элина,
Фарзанд деюб ман оввора йиғларман.

Зиёдхон айтади: ё Али имом,
Банданинг кўнглидан кетмасин гумон,
Аввалда имондур, охирда имон,
Шояд биза фарзанд бер деб йиғларман.

Алқисса, подшо ҳазрат Алининг қабрини дунаган дин сўнг, ойдин ой, кундин кун ўтиб, бир куни подшонинг ўғли бўлди. Етти кеча кундуз тўй бериб.

отини Муҳаммаджон қўйдилар. Етти ёшига кирди. Бир куни саҳрога қуш қушламаққа чиқди. Бир майдонда қуш солди, қуш қунботарга қараб кетди. Кўрса қуш бир боғда ўлтирибдур. Қушнинг изидин қараб бадар кетди. Боғга бориб қараса қуш ўлтирибдур. Боғнинг ичинда қирқ нозанин қиз юрур эрдилар. Аммо бу боғ Ганжиқорабоғнинг бир ёнинда бино бўлган эрди. Бу боғнинг атрофинда қирқ минг уйлик армани бор эрди. Боғда қизлар оросинда бир нозанин юрур эрди, қараган инсоннинг ақлини олур эрди. Қизнинг оти Наргисжон эрди. Муҳаммаджон қиздин қушини тилади, мунда юбор, деб, қиз айди, ўзинг келиб ол, деб. Муҳаммаджон қизга қараб бир сўз айди, қиз ҳам жавоб берди:

Йигит: Қаршим олиб турган ёқа дугмали,
Юбар келсин тарлонимни Асил ёр.
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.
Юбар келсин тарлонимни Асил ёр.

Қиз: Узоқ йўлдин келган ола кўз Карам,
Карамжоним тарлонингни келиб ол,
Агар сан келмасанг қонинг тўкарман,
Карам ўғлон, тарлонингни келиб ол.

Ман келмишам насиб этса кўрмака.
Номаҳрамсан, сўзинг бовар этмака.
Ман овчиман олган овим барманам,
Карам ўғлон, тарлонингни келиб ол.

Йигит: Карам деюр сандан овим оларман,
Зўри қилиб байнингга қўл соларман.
Ганжиқорабога олиб борарман,
Юбар келсин, тарлонимни Асил ёр.

Қиз: Асил дер: шартинга ета олмасман,
Омон ўз элинга ета олмассан,
Кўнгил матлубинга ета олмассан,
Карам ўғлон, тарлонингни ўзинг ол.

Алғараз шу ерда Мухаммаджоннинг оти Қарамжон қолди. Наргис қизнинг оти Асилжон бўлди. Иккиси бир—бирига ошиқ бўлди. Қиз мунга сирини билдирмади. Қўнғилини оғритиб бузмади. Шу вақтда Қарамжон зор-зор йиғлаб, ёлвориб Асилжон паризодга қараб бир сўз айтиди:

Кўзинга дўнайин йўла кел. йўла.
Мулойим қўлларинг бўйнима дўла,
Тўпиннан айрилган яшил бош сўна.
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.

Соллониб—соллониб мундин ўтарсан,
Ошиқинг ўлдириб қонин тўқарсан.
Аввалги ёримсан. нера. кетарсан.
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.

Бошинга ўрабсан шоли турмани,
Кўзинга чакибсан қора сурмани,
Иқрорда турмаган кофир армани.
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.

Сан манго ёр бўлсанг бирга кетали.
Қозидин, муфтидин никоҳ олали,
Ҳар дин қабул бўлса шунго кирали,
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.

Қарам деюр: ҳолим кўргил на зордур,
Бу дунё кўзима қоронғу дордур.
Шайғамбардин қолғон сўзларим бордур.
Ё сан мусулмон бўл, ё ман армани.

Аидин сўнг қушини қўлига берди. Қарамжон айтиди: Энди биладим. Асилжоннинг бизга майли бор экандур. Мунда бориб кўрарман деб, яна олдига қолиб, бир сўз айтишғонлари бу турур:

Қарам; Қува—қува жайронимни йитирдим.
Йитириб жайронни топдинг муроди.

Гўзаллар боқибон хандон этарлар,
Олдилар жайроним бергил муроди.

Асил: Кува—кува сан жайронни йитирсанг,
Йитириб жайронни топдинг муроди.
Ёлғиз ёр йўлдошинг ман бўла қолсам,
Йитириб жайронни топдинг муроди,

Карам: Саринга дўнайин ола гўз пари.
Йўлингда қўймишам жон била сари,
Устоди босабо очилди гули,
Сотамди гўззима бергил муроди.

Асил: Магар ўғлон бўлдинг дали девона,
Арзингни айлагил султона—хона,
Ҳар кимса учраса барча богбона.
Бориб авлиёдин топдинг муроди.

Карам: Сан дод этдинг ман келибман бу дода.
Ханжар чекдинг бағрим пора бу дода
Ё бир хонзодасан ё духторзода,
Чўлошибдур топа олмай муроди,

Асил: Магар ўғлон борми санда эътибор.
Гўзалларнинг дилида кўп—лофи бор,
Кўзлаганинг тарлонингни ола қол.
Чўлошибдур гул шохина тарлонинг.

Карам: Булбул эдим айро тушдим гулимдин.
Мунисимдин, ҳамдамимдин, элимдин,
Зиёдхон ўғлиман. Карам дилимдин.
Қолсин орамизда бир қарор энди.

Асил: Ийитлари бордур суҳбатли созли,
Гўзаллари бордур ғамзали нозли,
Отам Қорамалик асли Шерозли.
Отимиз Асилхон хабар ол, юри.

Андан сўнг иккиси аҳди-паймон қилдиб, сўзни бир
ерда қўйиб, Қарамжон айди: ман бориб совчи юбо-
рурман, деди. Уйга бориб Асилхон дардидин бир
уйга бориб ётди. Ҳеч киши бирла сўзлашмади. Отаси
зиштиб, келиб сўради. Анинг бирла сўзлашмади. Охир
отаси вазирини юборди, бориб андан сўради. Вазир
Қарамжонни ўз ихтиёрига қўймади. Анда Қарамжон
айдики, эй вазир бобо, ман Қорамалик армани қи-
зига ошиқ бўлдим, шунинг отам олиб берса берсин,
бўлмаса манда ихтиёр, қарор қолмади, деб вазирга
қараб, ёлвориб бир сўз айди:

Вазир бобо тарлонимни қочирдим,
Тоқатим йўқ то алима олгунча.
Асилхоннинг қурбониман, қулиман,
Қул кетарман то алима олгунча,

Қурбон бўлай зулфларининг торина,
Армони йўқ Қарам етса ёрғина,
Бир гул бердим Асилхоннинг алима,
Тоқатим йўқ гулни уннан олгунча.

Қурбон улам зулфларининг торина,
Тўқиб юрар ҳам соғина сўлина,
Дўстим, қўйнинг мангзар жаннат боғина
Ултирсанг то анда боғбон қувгунча.

Ўзинг хон бўл, қардошларинг бек бўлсин,
Бизлар қилган насиҳатлар кўп бўлсин,
Қўйганингдин ўлдирганинг нек бўлсин,
Қаҳр этибон бизни йўлга солгунча.

Ғам қўлидин ғам юғини боғларман,
Ханжар олиб жигарларим доғларман,
Қарам деяр: Асилхонни изларман,
Излаб кетам ани токи ўлгунча.

Алқисса, андин сўнг вазир Қорамаликнинг ўзига борди. Қорамалик иззат ҳурмат қилди. Вазир айдикиман санинг қизингга совчи бўлиб келдим. Қорамалик айти: сизлар мусулмон, бизлар кофир, иккимизнинг суякмиз қўшилмайду. деди. Вазир айти: Ҳарна бўлса бергил, кўп зорланди. Арманӣ элатини йиғнаб бу сўзни машварат қилди. Ҳаммаси бир—бировиша майл боғладилар. Вазир муродига етолмай қайтди. Орадан бир неча кунлар ўтди. Аммо Каримжоннинг бир ҳамроҳи бор эрди, анга айти, сан бориб эл оёғи тирақлини сўнг Асияхоннинг боғина боргил, деди. Аммо Асияхон иаризоднинг ёнига борди. Ул ҳамроҳининг оти Лола эрди. Лолани кўриб, сан нега келдинг. Карамжон нечун келмади, деди. Иккинчи шул жавобин айтишдилар. Бир—бирига қараб сўзлаганлари бу туруп:

Асил: Ман саниан айланин қора кўз Лола,
Сўзла Лола, Карам нечун келмади?
Бнар ўтни солди манинг сийнама.
Мани кўйди, нечун Карам келмади?

Лола: Сан кўп мағрур бўлма, армани қизи,
Қарам сандиң тила қилди, келмади.
Сандиң хабар ол деб юборди бизи,
Боши ғамда қолди ўзи келмади.

Асил: Узоқ тушди манзилимнинг ораси,
Бағрим, боним тамом ҳижрон яраси.
Қани тўйда қўйған қалбнинг хиниси.
Тўғри сўзла, Карам нечун келмади?

Лола: Думонда қолдим ман чақириб келиб,
Тут қўлимден санго турай суяниб,
Ҳар юзингдин бир бўса бер уялиб,
Ман олурман, Карам сани олмиди.

Асил: Тўғри сўзла қурбон бўлай бўйнингга.
Омон юбормасман сани уйинга.
Али Зулфиқори тегсин белинга,
Хабар бергил, Карам нечун келмади?

Лола: Гўзал билсанг саннан номус—ор айлар,
Қизил гулни билмай ани хор айлар.
Кел, ўзингни Лолажонга ёр айла.
Кел, ман олай сани Карам олмиди,

Асил: Асил деяр ман бу жондин кечмишам.
Дўстим бирда душманимдан кечмишам.
Диннинг ҳақи бир қарорга келмишам.
Тўғри сўзла, Карам нечун келмади?

Алқисса, андин сўнг Асилхоннинг қаҳри келиб, ура—ура Лолани чиқариб қувди. Лола юзи—кўзи қонга булғаниб Карамжоннинг ёнига борди, Карамжон сўради: на бўлди? Анда Лола айтиди: ёмон гаплар учун бир пора гаплар айтганим учун мани мундоғ қилди, Карамжон билдик мусулмон бўлмайдур, деди. Карамжон ҳам кўп гамгин бўлиб, ҳар куни намозшом Лола бирла бориб кўрур эрди. Қиздин кунда хабар олур эрди. Бир куни Карамжон боғда ухласам деса. Асилхон айтиди: Отам келса нө деб жавоб берурман, ўлтурур, деди. Шунда отаси боғдин кириб кела берди. Карамжонни турғизди. Карамжон еридин туриб, ошоқга тушиб келур эрди. Арманни юқориға чиқди. Зинанинг ўрта ериндэ бир—бирига дучор бўлдилар. Арманнинг қаҳри келиб, изина қайта берди. Бориб, элатинна жар чекдирди. энди бу юрт манго ҳаром бўлди. деб ҳаммаси буни маъқуллаб, кетарман бўлдилар.

Қирқ минг уйли арманининг ихтиёри шунда бўлиб, бутун кемаларни тайёрладилар. Саҳарнинг вақтида теваларга юк юклаб ўғлон—ушоқларни аларга миндирдилар. Асилхоннинг кўшкни бирлан теванинг усти

га миндирдилар, Асилхон кажавада ўлтириб, сахар
нинг вақтинда Карамжондин айрилдим энди, деб бир
бир сўз айтиди:

Қорамалик элларимиз кўчибдур,
Кўчар—кўнар бу тоғларнинг устина,
Ёрим Қарам айро тушди ёнимда,
Кўё билмай дўдоқ дўдоқ устина.

Бобомнинг давлати торма тор ўлди,
Ғам лашқари босди душман зор ўлди,
Кўзим ёшли юракларим тор ўлди,
Нега шабнам тушди гулнинг устина.

Кўрсам ёрим кўнглин олай ноз билан,
Ишим йўқдур баҳор билан ёз билан,
Кўлларинда ўйнар ўрдак роз билан,
Уйлаб—уйлаб қадам босдим устина.

Қаъбага борганлар этарлар тилак,
Қаҳбо фалак қўймас шод этиб кулмак,
Осмон фалак, армонлисан дод фалак,
Юз доғим бор, минг доғ қўйдинг устина

Асилхон дер: қўлим тутдим домона,
Бу дунё қолмади шоҳ мусулмона,
Олакўз Карамни олсам қўлима,
Кўйсалар зулфини зулфим устина,

Алқисса, андин сўнг Асилхон зор— зор йиғлаб
ёрди, анда отаси сиёсат қилиб бир сўз айтиди:

Йиғлама, жон қизим, фиғон айлама,
Зиёд ўғли Ганжасини устива,
Кўз ёшингни тўкиб равон айлама,
Ёшинг тушар икки дизинг устива.

Дўсту—душманларинг биза боқдирма,
Жигар бағринг ишқ ўтина ёқдирма.

Кўз ёшингни гул юзингга оқтирма,
Қизим ёшинг тушар гулнинг устина.

Дўсти душманларинг асло қулдирма.
Аччиқ йиғлаб ғуна гулни сўлдирма.
Сан Асилжон паймовангни тўлдирма,
Қилди ўйнаб тушар бошинг устина.

Мажнун каби бой бермагил қушингни,
Оқизма кўзингдин қонли ёшингни.
Қорамалик бобонг олар бошингни,
Қарга қушлар қўнар лошинг устина.

Пирим деяр сўзим санга сўзлармай,
Хабар олиб бағрим бошинг тиларман.
Бу сўзни бобонга баён этарман,
Ничча бир доғ кўяр сийнанг устина.

Алҳисса, андин сўнг Қарамжон бир кеча—қувдузлик
сўнг арманнинг хизматига кириб рухсат тилади.
Аmmo отаси жавоб бермади. Отасидин рухсат тилаб
савол—жавоб қилгани бу турур:

Отаси: Кетма болам ман дўнарман сарингга.
Севар бўлсанг, севма кўзим. Асилни.
Бори юртни йиғнаюрман алдингга,
Севар бўлсанг, севма кўзим. Асилни.

Карам Сие зулфи оқ юзина ҳеч ўлур.
Биза рухсат беринг, ман кетар бўлдим,
Анго чеккан меҳнатларим ҳеч ўлур.
Биза рухсат беринг, ман кетар бўлдим.

Отаси: Лаънат бўлсин ул тарсонинг қизина,
Севар бўлсанг, севма кўзим. Асилни.
Кечкил ундин қарамагил юзина.
Севар бўлсанг, севма кўзим. Асилни.

Карам: Овчи бўлган олар овнинг дангини,
Танимаслар султонини бегини.
Юз йил кезсам топмам ундай парини,
Биза рухсат беринг, ман кетар бўлдим.

Отаси: Сан бўлибсан арманнинг ошиқи.
Алвал ошиқ этар, сўнгра маъшуқи,
Кўзимнинг ошиғи кўзим очиги,
Севар бўлсанг, севма кўзим Асилни.

Карам Қарамжон дер: ман кечмишам жонимдин,
Мониншав мулкимман хону монимдин,
Маяки айримманам Асилжонимдин,
Биза рухсат беринг, ман кетар бўлдим,

Отаси: Зипёдхон дер: хон тахтина хон чиқар,
Ман йиғларам кўзларимдин қон чиқар.
Араб отлар дуурлашиб данг чиқар,
Ўғлим севар бўлсанг, севма Асилни.

Аяқисса, андин сўнг Карам бевраб еридин туриб,
отасининг сўнгра қулоқ солмади қаҳраяниб туриб
бадар кети берди. Бир теча қушлар йўл юриб борур
эрди. Отаси изидини вазир бирлаш қирқ минг лашкар
юборди сан бориб қайтариб кел, деб. Вазир бир жой
да Карамжоннинг изидини етиб қайтти. Карамжон
деб тавола қилди. Карамжон асло қайтмасман деб
бир сўз айти:

**Вазир бобо, бу гўзалдин,
Ман дўнарман кўнглим дўнмас.
Севинг ҳам рўзи азалдан,
Ман дўнарман кўнглим, дўнмас.**

**Гадуқлар боғлапар қордан,
Тевалар юклапар зардан,
Асилхондек севар ёрдан.
Ман дўнарман кўнглим, дўнмас.**

Эшитинг Карамнинг додин,
Асилхон паризод ёдин,
Кўлдин бермай ўз сайёдин,
Ман дўнарман кўнглим, дўнмас.

Қора кўз қоши хилолим,
Раҳм этиб сўраб боралим,
Кечалар тушса хаёлим,
Ман дўнарман кўнглим, дўнмас.

Нозли ёрим келар ёндин,
Қиличлар бўялсин қондин,
Карам айтур: Асилхондин,
Ман дўнарман кўнглим, дўнмас.

Алқисса, андин сўнг арманилар бир печа кунлар йўл юриб, бир майдонга чиқдилар. Кўрсалар бир чўпон қўй боқиб юрур. Булар шу ерда манзил сикдирдилар. Чўпон Зисда забардаст эрди. Асилхонни кўриб ошиқ бўлди. Арманилар бир-бирлари билан ўлтириб, андин сўнг кета бердилар. Асилхоннинг бир кийини бор эрди, қўйларнинг орасига юборди. Кетиб эрди. Аммо Карамжон бирла Лола булар ҳам чўпоннинг ёнига бордилар. Қўйларнинг орасидин Асвахоннинг кийинини таниб бир кофир бирлан ишим тўвибдур. иложим етмас деб. Лола бобоға боқиб кўнгли бўшаб зор-зор йиғлаб бир сўз айди:

Эй оғалар, гилона боқ гилона.
Асилхоннинг жайронидур бу жайрон.
Сарим қурбон бўлсин ёрнинг юзина,
Асилхоннинг жайронидур бу жайрон.

Жайрон бўлиб чўлдин чўла кезарсан,
Урдак бўлиб кўлдан кўла сузарсан,
Сўзла жайрон сан бу ерда, найларсан,
Асилхоннинг жайронидур бу жайрон.

Азалда оқ бўлар жайроннинг юзи.
Тепасида бўлар қора қундузи.
Худо бермуш санго бу сурма кўзи.
Асилхоннинг жайронидир бу жайрон.

Қоп—қора бўйинларни олдирган,
Ханжар олиб бағрим бошдин тилдирган.
Араб отин чекиб, този урдирган.
Асилхоннинг жайронидир бу жайрон.

Думон келур тоғ тошинда айланур,
Шамол эсиб икки ёна товланур,
Лола, Қарам қопусинда тиланур.
Қарам Асли жайронидур бу жайрон.

Алқисса андин сўнг чўпон бу сўзни эшитиб, буларни ўлдирмоқчи бўлиб, бир сўз айди, буларга юрний қилди. Қарамжон айди: машуқамнинг изидин келурман. Опи кўрмай ўлсам юрагимда армон қолур эрди, деди. Чўпон келиб сўради: ҳей йигитлар не ердин келдингизлар? Анда Қарамжон айди: ман Ганжиқора-боғдин Зиёдохоннинг ўғли турурман, арманлар изидин келурман, Ҷримни олиб қочиб кетдилар. Шунинг ахтарурман, деди. Дарҳол чўпон еридин туриб кўришди. Айди, ман бобоиғ хизматкори эрдим. Арманлар мандин бир ҳийла бирлан қутилиб кетдилар. Энди санинғ бирла бориб, ёрингни олиб берайни, йўқса дунёга не деб келдим ман, деди. Чўпон Қарамжонга Асилхон паризоднинг хабарини айтиб бир сўз айди:

Мундин келиб кечди ничча армани,
Қарам Аслинғ кўчди Саёд элина.
Бир қиз гўрдим қизил гулнинг пармони
Қарам Аслинғ кўчди Саёд элина.

Сие зулфи даста—даста юзинда,
Йиғлаганда қонлар оқар кўзинда,
Ёрингни ман кўрдим кўзи изинда,
Қарам Аслинғ кўчди Саёд элина.

Андай гўзал келмас бўйла жаҳона,
Душманларинг ўтрасинлар ёмона,
Киприклари ўқдир, қоши камона,
Карам Аслинги кўчди Саёд элина.

Кажава ичинда кўрдим ўзини,
Оқ юзинда олма каби юзини,
Ҳар ёнинда тўққиз ўрни сочини,
Карам Аслинги кўчди Саёд элина.

Чўпон эрур Қорамалик чўпони,
Асилхони манго ваъда қилонди,
Сани ўлдирмакни ваъда этанди,
Карам Аслинги кўчди Саёд элина.

Андин сўнг Карамжон чўпон бирлап бир манзи
юрди. Карамжон айти: мунда бориб арманларнинг
теваракнинг олсоқ андин сўнг Асилхонин манго бер-
май ўел олса, яна юрагимда армон қолур деб, чўпон-
ин тавалло қилиб, изина қайтариб юборди. Мола
бирлап ўзи юрип қилди. Қорамалик армани чўлда
бир пена кун бўлиб, тонг отгач ул ердин кўчиб, ба-
дар кетдилар. Карам Мола бирлап ул ерга тушди-
лар. Шу вақтда бир чол соқол бобо бир қизни от-
винг устига миндириб келди ва аларнинг олдидап ўта
берди. Анда Карам бобога қараб бир сўз айти:

Саҳарларда учрадим бобом алдина,
Бобо қайдин олдинг бу таргунчани?
Мушқу анбар сочилмушқидир сочини,
Бобо қайдин олдинг бу таргунчани?

Юзи ўхшаминдур боғнинг гулина,
Муроднинг қушини олминг қўлина,
Ота— оналари қолминг қонина,
Бобо қайдин олдинг бу таргунчани?

Булбул каби қараб сўзима боқди,
Жамоли шуъласи оламни ёқди,

Сўнгра Нўширавон тахтина чиқди,
Бобо қайдин олдинг бу тартунчани?

Олтин ароқчинни қўйди бошина,
Қора қаламларни чеқди қошина,
Магарам кирминдир ўн тўрт ёшина,
Бобо қайдин олдинг бу тартунчани?

Бобо Қарам айтур кўзларинг қора,
Бу дарда учраган билмасдур чора.
Санго берган Олло бизгам берса зора,
Бобо қайдин олдинг бу тартунчани?

Авди сўнг бобо мушинг сўзица кулоқ соймай кета
берди. Қарамжон Асилжоннинг дардидин беқарор бў-
либ, зор зор чуи абри навбахор йиллаб бир сўз айди:

Огалар, таърифин айласам ёрнинг,
Яна тарлон бўлур эрмиш тарлонинг,
Кеча—кундуз ман ёнмишам алиинан.
Юрагимда қолди доғи шул ёрнинг.

Ҳавога чиққанда қанотин очар,
Парвоз айлаганда нурини сочар.
Уялса маралдек диркилдаб қочар,
Юрагимда қолди оти шул ёрнинг.

Бой деганда бойдин аввал айтилув,
Уйин кўргач қанчалари қайтилув,
Сонин сўрсак қимматбаҳо сотилув,
Жаври ҳам жафоси бордур шул ёрнинг.

Бориб чўлаининдур олтин қумуша,
Сувинг қироғинда юрмиш ҳамиша,
Ёрнинг қўйни мангзар мисли беҳиша,
Олмаси, меваси, нори шул ёрнинг.

Бирн юк юкламиш Ҳалаб Ширвондин,
Ҳар кунимиз ўтар бир йил бир ойдин,
Қарамжон тилагинг тила худойдин,
Ҳануз ўтмади ҳеч вақти шул ёрнинг.

Андин сўнг бир неча кун йўл юриб, тоғга бордилар.
Кўрсалар бир бўлак қизлар завқ томоша бирлаи ўй-
наб юрган эркаклар. Бир—бирига ҳазилу мазақ қили
шиб, бир сўз айтишиб юрур эрдилар. Шул ерда
Карамжон қизлардин ёрим Асилхонни кўрдингизми,
деб бир сўз айти:

Гулистондин чиққан мастона қизлар.
Қизлар, ёрим бул диёра келдимми?
Борингизнинг қаддингиздин айланай,
Жонлар, Асил бу диёра келдимми?

Юлдузлар ой билан кўкда кезарлар,
Ёдингга тушганда багрин эзарлар,
Сандин хабар олай нозанин қизлар,
Қизлар, ёрим бул диёра келдимми?

Очилибдур қизил гулнинг хирмони,
Юклавибдур бу дардимнинг дармони.*
Ониси мусулмон қизи армани.
Арманилар бул диёра келдимми?

Ониси Марямдур, Қорамалик отаси.
Қиёматда маннинг оҳим тутаси.
Қизил ёғочдадур наргис бутаси.
Қизлар, ёрим бул диёра келдимми?

Карам айтур: ёрим излаб кезарман,
Ўйлаб андин умидимни узарман,
Паризод овларман Асил кўзларман,
Қизлар, Асил бул ерлара келдимми?

Андин сўнг қизлар қарамай кетдилар. Карамжон
ёрим сиёҳлик қилибдур деб аларга қараб бир сўз
айтди:

Кўр—кўр ошиқ кўзинг чиқсин
Сани шайдо қилон келди,
Тангрии олло додим берсин,
Ширин жонинг олон келди.

Санинг ёринг бир гулигабин,
Дол гардана тўқар сочин,
Боши тумоғли бир лочин,
Қуша тарлон солон келди.

Келди ул хўбларнинг хони,
Солланиб келди остони,
Юзи гул офати жони,
Изимиза тушаң келди.

Юзда анбардин қаболи,
Кийинибдур олма болли,
Карамжон сан турмоқ йўлли,
Бир маҳбуби шинҳон келди.

Аммо шуя тоғнинг бир ёнида бир авлиё бор эрди. Қизларнинг бириси донороқ эрди, ул айди: эй йиғит сан мунда ўлтур, ман бориб ёрингни келтириб берайин деб кетаберди. Карамжон бир қисм зар берди. Ул зарни олиб туриб кетди. Асилхоннинг ёнига бориб айди: ай барно сан бу ерда на беҳабар ўлтириб сан, ўзинга бир парво қилмасан. Тоғларда гуллар очилиб ётар. Қўйлар қўзилаб, тевалар бўғалаб, акаб бир ҳушҳаво бўлиб турур, бу на ўлтириш, деди. Асилхон паризодни бирга олиб юриш қилдилар. Бирга йўл юриб яқин етдилар. Карамжон тоғнинг бир ёнида турур эрди. Қизларни ёнида кўриб қомоша қилди. Қизларнинг келишига Карамжон дуза билмай бар сўз айди:

Наврўз бўлиб бўйла чиқди гўзаллар,
Гўзаллар, сайлингиз муборак бўлсин.
Товус каби сайрон этиб кезарлар,
Жовонлар, ийдингиз муборак бўлсин!

Бирининг қўлинда кумушдин гуллар,
Қорагажак қўйиб солланиб келар,
Қафт уриб сўзлашар неча гўзаллар,
Гўзаллар, сайлингиз муборак бўлсин!

Бирининг кийгани атлас даройи,
Бирисининг қадди ўхшар сулса,
Бирисининг юзи ўн тўрт кун оя.
Севдигим, сайлингиз муборак бўлсин!

Бирн қиё боқмиш шамшод қўлиңа,
Бирн эса шодни қуршаб белина.
Бириси ўрдақдур, бириси сўна.
Гўзаллар, сайлингиз муборак бўлсин!

Авдин сўнг Карамжонни қизлар атрофини қуршаб
олдилар. Карамжон ердий туриб қизларга қараш
юриб кела берди, қизларга қараб бир сўз айти:

Соллона—соллона юриган қизлар,
Келган бозоргондуо ё бир хўжадур.
Бизлар бориб усталардин дарс олсак,
Манинг дарсим алиф бедур нечадур.

Алифни ўқидим бордим нукута.
Ошиқ машуқини ўртаг унуга,
Бўйла кирдим ой киргандек булуга,
Кунн боғмиш қоронгудир—кечалар.

Асил чақир бу майдоннинг мардини,
Ошиқ билур машуқининг дардини.
Ничча куадир ман чақмишам дардим.
Сўрмаслар ёр аҳволинг нечадур.

Ўйларни ҳам бейик—бейик солдилар,
Ханжар олиб бағрим бошин тилдилар,
Қизлар кўз остиннан боқиб кулдилар,
Бу ерни ёронлар айтинг на ердир.

Бу тоғнинг отига нима ер дерлар,
Дардларнинг дармони Асилхон дерлар,
Карамжонни кўрса тутиб ўлдиран,
Дўст этиб ёрига насфин айтадур.

Андин сўнг Асилхон айди: сизлар бу йигитни бил-
масизлар. манийг маъшуқим деб, қизларга ошиқли
гини билдириб бир сўз айди:

Қизлар, чиқинг томошаға,
Қарам келди, Қарам келди.
Ошиқ бўлмишам бир шоҳа,
Қарам келди, Қарам келди.

Бу келган шамси Қамардур,
Қадди бўйи мунаввардур,
Кокиси мушқу ачбардур,
Қарам келди, Қарам келди.

Келандур алинда сози,
Қўл бўйида ўрдак, гози.
Манийг жоним қиё нозли,
Қарам келди, Қарам келди.

Қорамаликнинг қизиман,
Мажлиснинг сўзлар сўзиман,
Барча қизларнинг кўзиман,
Қарам келди, Қарам келди.

Бизни яратгани тангри,
Мен чекарман бунда зори,
Асилхоннинг севар ёри,
Қарам келди, Қарам келди.

Андин сўнг Қарамжон Асилхоннинг ёнига келиб,
қўлини бўйишга солиб, бир—бирларини етишиб, ҳар
замондин сўнг хушларига келиб Асилхон Қарамжон
га қараб бир сўз айди:

Бу тоғларнинг қори каби эрдим ман,
Омон Қарам мани бадном айлама,
Бунда кўчли думон каби эрдим ман,
Эмди Қарам мани бадном айлама.

Кетма—кетма мунда келиб изимдин,
Сан обдол бўл кувёлигинг билайин.
Кел айвонда ўлтир нори қилайин,
Эй Карамжон мани бадном айлама.

Иигитлигинг қўй сан саз кўтардинг,
Ман ғарибнинг ҳижронида ўлтирдинг.
На сан ўлдинг, на ман ўлдим элингда.
Омон Карам мани бадном айлама.

Насибамни отам тогдин ўтирди,
Отам мани бу жойлара етирди.
Ман ночора жабру жафо етирди,
Эмди Карам мани бадном айлама.

Қошларинг қорадур олар жонимни,
Киригинг наштадур тўкар қонимни,
Оллодни розиман берса ёримни,
Карамжоним мани бадном айлама.

Андри сўнг Карамжон айди: Олдимизда Арзирум
тоғи борэрур. Андин туша билмай ўлсак қиёматга
қолурмиз деб, зор—зор йиғлаб бир сўз айди:

Шукур, юз минг манго бўлди тасалли.
Қолди қиёмата дийдоринг Асил,
Ўзим билдим мани санго қўшмаслар,
Қолди қиёмата дийдоринг Асил.

Эмабилмасм дабларингнинг болиннан,
Упа билмасм юзларингнинг холиннан,
Соғ аличидан гутсанг яна сўлимнан.
Қолди қиёмата дийдоринг Асил.

Мувику анбарини солмиш юзиға,
Кўринг, сурмааларни чекмиш кўзина,
Куннинг оқшоминда кирсам қўйнина,
Қолди қиёмата дийдоринг Асил.

Жонимсан доласан, ёнибсан алвон,
Қабул қил бизларни бўлали меҳмон,
Армани мусулмон эмасдур ёмон,
Қолди қиёмата дийдоринг Асил.

Қарамжон бу сўзни сизга сўзларман.
Ўзин айрилмишам, кимдин иўзларман.
Асилхон ман сани ничик изларман,
Кел, ўтир бошингдан айланай Асил.

Андин сўнг Қарамжон бирлан хўшлашиб, тоғнинг
устига бориб, бир —бирларидан айрилиб кета
бердилар. Қарамжон ёрининг орқасига қараб бир
сўз айди:

Санинг дабинг шакар экан, қанд экан,
Сарви бўйинг салотиним қиз, юри.
Вафоли ёримсан дўнай бўйинга.
Эгри юрма Асил ёрим, дуз юри.

Қошинг камон, киприкларинг узарсан,
Нечук ўзинг доғи дошни кезарсан.
Ҳар нечук ёг бирлан қарши келарсан.
Эгри юрма Асил ёрим, дуз юри.

Қошинг камон, киприкларинг ўқ эди.
Санинг васфинг бу жаҳонда йўқ эди.
Ғариб юрда топдим, қайғум йўқ эди,
Эгри юрма Асил йўлни, дуз юри.

Қарам бирлан ваъда қилдинг икрори,
Эмди қайтиб кўрарманми сан ёри,
Беҳиштининг меваси кўксингнинг нори.
Олло ёри бўлсин энди дуз юри.

Қарам айтур: билганимни ёзарман.
Ҳақ йўлинда бу жонимдан озарман,
Ман семмишам, бу чўлларда кезарман.
Сан ёқамға олтин дугма дуз юри.

Андин сўнг Асилхон бир пора йиглаб, ёри бирла хўш
лашиб ўзининг уясига қараб кетди. Борди, шу куши
қирқ минг уйли арманн ҳам Рум шаҳрига қараб кўчди
бар. Шуи кеча ётдилар, эртаси Лола бирлан Карамжон
туриб кетар вақтида изимиздан чиқиб бу тоғдин ўта
билмаслар деб эдилар, Анда Карамжон айдикн. Зи
ёдхоннинг ўғлини бўлсам, манго ор—номус йўқми, ет
ти йилдан бериб юрибман. энди қайтарманми, деб
ўзини шох тутиб тоға юрши қилдилар. Бориб тоға
қодам, қўйдилар. Йўл зиёда буюк эрди. Лола йиқилиб
кетди, Ул Карамнинг бир вазири бор эрди, ул юриб
қонига келди. Карамжон зор—зор йиглаб йўлдошим
ни айриладим деб бир сўз айди.

Мусофирликда йўлдошим,
Лолажоним қолди мунда.
Кўздан оқар қонли ёшим,
Руҳи гадо қолди мунда.

Йиғласам етмас фарёдим,
Ёзарман нақши бунёдим,
Изинда йўқдир Зурёди,
Армон билан қолди мунда.

Манн деб ўйнаб кулмади,
Айтган сўзларим билмади.
Юртина бориб ўлмади,
Лоши чўлда қолди мунда.

Отаси йиғлар элинда,
Булбули урқди гулинда,
Асилдек Румнинг элинда,
Лоши чўлда қолди мунда.

Карам айтур ёндим ўта,
Хасратим кўпдир зиёда,
Лолаим йўқлаб дунёда,
Дўнди бағрим қона мунда.

Андин сўнг Қарам тизма қайтди. Бир одамнинг изи
дри бориб, уни тутиб айди: мани бу тоғдин ўтириб
қўйсанг, уч юз туман берурман деб, юриш қилдилар.
Бориб Лоланинг ёнига еттидилар. шул ерда Қарам
жон тоғлардин тила қилиб бир сўз айди:

Бугун йиғлаё—йиғлаё,
Энди келдим санго тоғлар,
Жигар доғлаё—доғлаё,
Арза келдим санго, тоғлар,

Ўрдак учмасин кўлингдин,
Қорли доғ сани дингдин,
Кийик қочмасин чўлингдин,
Бир арз бордир хона, тоғлар.

Саринга думон етмасин,
Гулу гилёнинг йитмасин,
Устигдин карвон ўтмасин,
Бўлғайсан вайрона, тоғлар.

Очиған гулни сўлдирдинг,
Дўсту душманни кулдирдинг,
Бугун Лолани ўлдирдинг,
Қолдинг ноҳақ қона, тоғлар.

Мурод мақсуда етмақа,
Асилхон дейиб ётмақа,
Келибман мундин ўтмақа,
Хон Қарам дод этар, тоғлар.

Андин сўнг Арзирумнинг кўкига қараб қадим боши
лар. Тоғнинг боши думона бўлиб, қор ёғир бошлан-
ди, шул ерда Қарамжон тоғга қараб бир сўз айди:

Арзирумнинг кўки узра борганда,
Кўрдим шунда дона—дона қор келур,
Лода деди, кел қайтали бу йўлдин,
Кўрдим шунда дона—дона қор келур.

Арзирумнинг юртларини борганда,
Асил дейиб ёрни излаб юрганда.
Совуқ олди оёғимни юрганда.
Энди манинг тириклигим гумондир.

Улар бўлсам ман бу ерда ўлмайин,
Дўст—душманни таънасини қилмайин,
Асилхона ваъда бериб бормайин,
Карам айтур куним охир замондир.

Кўз берибди кўрмак учун кўзлари.
Дард берибди дармон учун ўзлари.
Шум рақибнинг таъна эрур сўзлари,
Анда биза номус била, ор келур.

Ер ёнинга бошим қўйдим бошина,
Дўст ёнинда на ғам бордир бошима,
Эй оғалар бир ҳилоли сиёҳим.
Кечирмишам тарлон учунёр келур.

Сайёд эдим ман бир ёрнинг изинда.
Улар бўлдим қонлар оқиб кўзимда.
Қабз бўлиб ман бу ерни юзанда,
Банд ўлмишам бир гирдоба қолмишам.

Яна келди фасли баҳори ёзли,
Юрагимда қолди Асилнинг доғи,
Булбул қизил гула бўлибдур боғли.
Карам айтур: боша неча иш келур.

Андан сўнг бироз йўл юргандин сўнг яна бир зўр
қилди булутлар бошинда буланиб турдилар. Карам
жоннинг ҳоли машаққат бўлди. Яна Қарамжон тоғла
ра қараб бир сўз айди:

Эй оғалар. Асилхонни дардиндин,
Бори тоғлар йиқилибдур бўйнима,
Ё Али, Карамга мадад айла сан.
Ватан сари гуллар солди гулима.

Хароб бўлсин бўйла чархи замона,
Бори тоғлар фарқ бўлибдур думона,
Қалбим тўла алам бирла гумона,
Ғамлар тоғи йиқилибдур бўйнима.

Ҳар ўлкага бордим андин кўчдилар,
Кўчиб ҳам кўп қорли тоғдин ошдилар,
Бегуноҳ ёримни олиб қочдилар,
Ишқ савдоси тушмиш манинг бўйнима.

Қўрқинчим бор хато чиқар дилимдин,
Ал кўтардим мунисимдим, элимдин,
Сан кўрган бекликлар кетди алимдин,
Анинг учун шол киймишам бўйнима.

Қарам дерман узоқ йўлдин келурман,
Кўкрагимда яратганни билурман,
Бу ерларда ман бесавоб эрурман,
Қиёматда сандин олгум хунимни.

Андин сўнг қор—ёмғир ёғиб юрурга йўл топилмади,
Ўзи танҳо шу ерда қолди. Қарамжон шу ерда туриб
бир сўз айти:

Арзирумга чиқдим йўл икки бўлди,
Ман бу йўлни қайсисина борайин,
Оқди гўзим ёши сел каби бўлди,
Селдин ўтиб ман қайсисина борайин.

Думон гала—гала бизни қасд этди,
Шул яратган иқболимни паст этди,
Юзи баламд йўлдин бошимдин ўтди,
Танҳо ўзим қайсисина борайин.

Мадорим йўқ бора билмам йўллара,
Думон келди кечди соғу сўллара,
Кўздин ёшим оқди манинг еллара,
Ман бу йўлни қайсисина борайин.

Бир гул эдим Зиёдхоннинг боғинда,
Очилурман ҳам сўлинда—соғинда.
Лола қолди Арзирумнинг тоғинда,
Йўлдошим йўқ ман қайна боройин.

Қарри фалак хон Лоланинг касидида,
Бош олибон қайси ёнга борайин.
Санинг бобонг мани кўздин солибдур,
Ман бу йўлни қайсисина борайин.

Совуқ олди оёғимни, алимни,
Қоронғуда ман йитирдим йўлимни.
Қарамжон дер; тайин биладим ўлимни,
Ман бу йўлни қайсисина борайин.

Андин сўнг Қарамжон зор—зор йиғлаб ерда ётиб
қолди. Устига қор ёғиб қолди. Эртанг бирлаи қарвон
етиб келди. Ёзонда бир дутор осилиб турур эрди.
Возиргон дуторни кўриб, қарвонбошининг ёнига кел
ди, айти: Ман дарахтдин бир дуторни топдим, деди.
Қарвонбоғин айти: эгасиз эрмас турур бориб қара.
Бориб қарадилар, Қарамжонни аутариб тондилар, оғ
зига сув қуйдилар ҳушига келди. Кўрдилар, сўзлар
айтдилар. Анда Қарамжон Қарвонбошига қараб бир
сўз айти:

Эй оғалар Асилхонни дардидин,
Кеча—кундуз охи фиғон айларман,
Оқшом тинмай токи тонглар оғтунча,
Мажнун каби тоғни сайрое айларман.

Қоши манглар марал каби сиёга,
Ола кўзи мани солмиш балога,
Ушал жоним келиб бизнинг сароя,
Кўз устида ани меҳмон айларман.

Шум рақибнинг борин қўймай қирсалар,
Бир—бирини бир диёра сурсалар,
Ҳар кишини севганча берсалар,
Сийшам узра ани меҳмон айларман.

Карам даяр: отдинг мазинг дошимми,
Кўзимдин оқиздинг қонли ёшимми,
Карвонбони бу мол бирла бошимми,
Асилжон йўлида қурбон айларман.

Карам айтур: бўлдим юртимдин жудо.
Тилагимни қабул айласин худо,
Қон йиғлар юртимда ота ҳам она,
Аларни ишсоалло тезроқ кўрарман.

Андин сўнг карвонбонин ҳам тавалло қилди. Қулоқ солмади. Охир жавобини айтиб юборди. Карамжон юра юра бир жойга борди. Бир дарактининг соясинда ўлатарди. Кўшанга келди: на учун ўз юртимга кетмадим деб, зор зор йиғлаб бир сўз айти:

Мани урса бу ерларда ҳароми.
Кело кўнглим кел ватанга борали.
Бағрим бошин очиб кўргил яроми,
Кело кўнглим кел ватанга борали.

Кўнда кўрдим икки турфа қизлари,
Иккиюзининг сийнамизда ерлари.
Нисиб бўлса бирга юрта борали.
Кело кўнглим кел ватанга борали.

Лочин уриб кўл қаротим қайирмиш,
Кўнда кўрдим икки турпа узилмиш,
Оғзин тишлаб бўлагидин айрилмиш.
Кело кўнглим кел ватанга борали.

Саҳар бўлиб тилла сөзлар жойларди.
Шул шунқорлар бири ердин солонди,
Бахтимиза карвонбони келанди,
Кело кўнглим кел ватанга борали.

Манинг ёрим шул тоғлардин ошонди.
Севдигимнинг ота бил Асилхонди,
Карам айтур: кўнгида кўл армонди,
Кело кўнглим кел ватанга борали.

Андин сўнг Карамжон айтиди: Энди Рум шаҳрина бор сам деб бир йўл топди. Тоғ устига чиқиб, бир жойни кўрди. Карамжон бориб гулларни кўриб, ўшал ерда бир дам ўлтириб ором олди. Ул вақтда худойи таолонинг қудрати билан бир наришта келиб, бир гул узиб ерга туширди. Бир булбул келиб, олиб учди. Бир жойга қўниб дарҳол жон берди. Карам номус этиб, безиди арқон олиб, бўйнига солди, ўзини осди, ўлар ҳолда ҳазрати Хизр ҳозир бўлди. Ул арқонни кесди. Карамжон бир замондин сўнг ўзига келди. Булбулга қараб бир сўз айтиди:

Бир булбулнинг ҳасратинда,
Сан йиғлама, ман йиғларам.
Ғариб жонда қолган булбул,
Сан йиғлама, ман йиғларам.

Булбул бўлган дордан ўтар,
Нолини оллоға етар.
Ман ҳам булбуллардан батар
Сан йиғлама, ман йиғларам.

Булбулим кийибдур яшил,
Сийнанг сийнамга чўлошур.
Йиғламоқ манга ярошур,
Сан йиғлама, ман йиғларам.

Булбулим кийибдур қора,
Юрагимда қўйди ёра,
Сан гулга йиғла, ман ёра.
Сан йиғлама, ман йиғларам.

Булбулим кийибдур оқи,
Юрагимда қўйди доғи,
Қарамнинг чашми чароғи.
Сан йиғлама, ман йиғларам.

Андин сўнг Карамжон тоғдин тушиб, Рум шаҳрига юриш қилди. Энди арманлардан сўз эшитинглар.

Асылхон паризод бир ўтинчиға бориб, изимизда бир йигит фалон ерда ётибдур ва тез бора кўр деб айди. Емон ердин бир балага учрамасин, деди, ўтинчи бобо сўрди: уя кимдур? Асылхон айди: отиға Карамжон ерлар. Йўл юриб, шул ерга бориб қараса киши йўқдур. Карамжон йўлга тушиб, ўз—ўзидин бир сўз айди:

**Эй оғалар, беклар бизга сўзламанг.
Манинг бир севгили ёрим кетибдур,
Алар айтур девонадур, далидур,
Шул ёр билан номус—орим кетибдур.**

**Ҳар сабо, ҳар сабо йўл қиргогинда.
Зулфи тўкнлибдур бел дарогинда.
Ёримни йитирдим йўл қирогинда,
Зулфи сийҳ севар ёрим кетибдур.**

**Чашмалар қайнашур жўйлара қарши,
Сайрашур булбуллар гуллара қарши,
Ёримни йитирдим эллара қарши.
Суянганим, ҳар тарлоним кетибдур.**

**Манинг дардим дард устина қолондур.
Билмам ёрим на дард билан бўлондур,
Хабир келди анинг иши волондур.
Кирдим айтур: кулли молим кетибдур.**

Андин сўнг бир оз йўл юриб, Бонистонга борди. Кўр са бир бўлак йигитлар қўш қўшиб юрурлар. Карамжон аларни кўриб, бу жойларға ёрим келдимү деб, алардин сўраб бир сўз айди:

**Асә араб отли бек ўғлонлари,
Табриза бир бўлак сўна келдими?
Кўзлари шамчироқ ҳамда мастона,
Шул ера бир бўлак сўна келдими?**

**Табризнинг тўртта ёғи яйлоғдир.
Устимизда турган қарри фалакдур,**

Онаси ҳур турур қизи малакдур,
Табриза бир бўлак сўна келдими?

Очилди гунчалар гул бўлди боғда,
Тўрт ёна термулиб қолибман доғда,
Ақлимни йитирди йўлиққан чоғда,
Табриза бир бўлак сўна келдими?

Булбулим келибдур мундин ўтмака,
Қарорим йўқ ани мен ҳам тутмоқа,
Нозли ёрим кетмиш сайрон этмака,
Бул ерлара бизнинг сўна келдими?

Мунда Қарам деюр: манинг дилимдин,
Уч юз олтмиш оғам бордир элимда,
Дедилар топарсан Асил дилбанди,
Шул ерлара бизнинг сўна келдими?

Авдин сўнг бу йигитлар туриб, бадар кетдилар. Қарамжон бориб бир қавмга тушди. Улар анинг ҳолини кўриб, кўн паришон бўлдилар. Шунда Қарамжон эсиб турган шамолга қараб бир сўз айтиди:

Илоҳидан кўн иш тушди сарима,
Дейса манго дейсин ёра деймасин.
Асил бир ўқ отди дейди сийнама,
У—да манго дейсин ёра деймасин.

Гўзаллар ичинда гўзаллар хоини,
Бир замон кўрмасам чекиб фиғони.
Кишнинг аёзю, ёз саратони,
Дейса манго дейсин ёра деймасин.

Очилибдур ёр боғинда молалар,
Ани кўриб булбул қилар молалар.
Кўндам ерга энган минг бир балолар,
Дейса манго дейсин ёра деймасин.

Очилгандир дўстнинг боғи азали,
Қўлни қўлга бериб бирга газали.
Эл устинда шум рақибнинг назари.
Дейса манго дейсин ёра деймасин.

Бошина тақибдур қарқара талли,
Ёримнинг юриши узоқдан балли,
Бунда Қарам деяр ажалнинг ели.
У—да манго дейсин ёра деймасин.

Андин сўнг бир неча кунлар юриб. Рум шаҳрига борди. Ҳеч киши танимас эрди. Бир момо ўтин кўтариб ўта берди. Ани изига тушиб уйига борди, момо сўради: эй болам, манда на ишинг бор? Мунда нишаб юрибсан. деди. Аммо Қарамжон; шул оқшом меҳмондорлик қилинг деб. момонинг уйида қолмоқчи бўлди. Эртанг момо эшикка чиқиб кетди. Момонинг чархини уриб синдирди, ёқиб исинди. Момо ташқаридаи келиб гавро қилди. Қарамжон момони алдаб бир қисим зар берди. Момо сўрди: манго бу зарни нечун бердинг? Анда Қарамжон айди: эмди сиз қиёматлик онам бўлинг. аммо қирқ минг уйли арманни изларман. Қизини Асилхон дерлар: Ман анга ошиқман. Мандин қочириб. Рум шаҳрига келтирдилар. Онинг хабарини билурмисан, ёримни тоғиб берсанг, яна кўп зар берурман. деди. Анда момо айди Рум шаҳри улуг, турур-ҳар қайда бўлса сўраб истаб тоғарман, деб бир неча вақтлар йўл излаб юриб топди. Қопусини балли қилиб. Қарамжонни келтириш учун уйга борди. Асилхон пари зодинг онаси Марям эшигина чиқиб эрди. кўзи Қарамжонга тушди. Аларнинг эшигина Қарамжон келиб турур эрди. Момо бирла Қарамжон ночор ливоссили тоғиб бордилар. Тиш олувчи киши борми, деб баҳона бирла қопуга бориб турдилар. Бир уйдин сўради нима ишинг бор, деб. Анда момо айди. Боламнинг тиши оғрийди. Ани олдирсам, деб хабар берди, ичкари қирдилар. Асилхон келиб Қарамнинг бошини тутди. Бир соғ тиши туриб. чап ёнидин бир тишини олдирди.

Алғараз, Карамжон тиш оғриғим қолмади деб. айтганы бу турур:

Яна сабо бўлди дунё дирилди,
Дондонкаш истадим ҳолим ёмондур.
Мани оғам Али бугун дирилди,
Гар шафқат этмаса ҳолим ёмондур.

Ёнонимдин чиқдим учрадим дарда,
Сарим қурбон бўлсин сан каби марда
Юкланмиш карвонлар келур бу ерда.
Ҳам юки Асилман дарда дармондур.

Бу фалак айирмиш мани ул гулдин,
Ман сани севмишам жон била диядин.
То ўлгунча айрилманам Асилдин,
Жон ҳушим соғ ўлсин токи омондур.

Бизни ҳамдам билиб кўнглин хушламиш
Гуноҳимни мани ҳақ бағишламиш.
Қарри онасининг кўлин ушламиш,
Кўй қиз келсин аниг кўли дармондур.

Бир ёнимда боғча, бир ёним боғдур.
Бир ёним дарёдур, бир ёним доғдур.
Қарам деяр: ёрнинг кўнгли кун чоғдур.
Ёр билан сурганим ажаб дасрөндур.

Андин сўнг Карамжон соғ тишларидин бир ёнидин ўзини олдирди. Қизил қон ерлара долазор бўлиб оқди. Асилхон танимади. Шул вақтда Карамжон ўзини танитиб, баҳона қилиб бир сўз айди.:

Севдигим бошдин оёқа.
Бўйинг қирмизи кийибдур.
Саримдур санго садаға,
Ёрим қирмизи кийибдур.

Снѐ зулфинг бўғим—бўғим,
Юрагимда кўйдинг тугун,
Сайрашур булбуллар бугун.
Гуллар қирмизи кийибдур.

Дўлонали бошдин боша,
Қурбон ўлам қалам қоша,
Оқ юзинда кўша—кўша.
Холлар қирмизи кийибдур.

Боқдим ман ёрнинг юзина,
Сурма чекибдур кўзина,
Шакардин ширин сўзана.
Тиллар қирмизи кийибдур.

Боқинг оллоҳнинг ишина.
Ишқ ўти тушди бошима,
Чакдинг Карамнинг ширинна,
Оғзим қирмизи кийибдур.

Андин сўнг булар туриб, момо додимаи фарёд этиб,
арманига арз қилди айди: ман ўғлимни бир тиши
ни ол десам ҳамма тишини олиб қўйибсан деб, ора
та жангу жадал эта берди. Армани бир тишига бир
тумон берди. Момо давлатмаид бўлди. Асилхон бир
печа кунди, сўнг пелиб хизматкори бор рди. Анинг
бирлаи таом юборди. Карамнинг вақти хуш бўлиб
бир сўз айди:

Нозли ёр нома кўрсатди,
Бир у ёндин бир бу ёндин.
Зулфина шона дузатди.
Бир у ёндин бир бу ёндин.

Нозли ёрнинг номалари,
Қордин оқдур жомалари,
Бер оғзима мамалари,
Бир у ёндин бир бу ёндин.

На бұла ёрим на бұла,
Мән шодон ұларман бұйла,
Құлларинг бүйнима дұла.
Бир у ёндин бир бу ёндин.

Бу тоғларинг боши қордур,
Умидим сандин кўн бордур,
Оқ юзнда қўша холдир.
Бир у ёндин бир бу ёндин.

Уча доғларни бошини,
Оқдирдим кўзим ёшини,
Чакдирдинг Қарам тишини.
Бир у ёндин бир бу ёндин.

Андан сўнг анди сўзни биқа ердан айтурмиз. Эмди сўзни Рум шаҳридин эшитинг. Рум подшоһининг бир қизи бор эрди. Бир кечада ўттиз қирқ қиз келтириб базм этар эрди. Бир кун Асилхонга навбат етди. Ха бар берди, буида келсин деб. Қирқ қиз бирла момо Қарамжонга ҳам қиз либосини кийгизиб юбордилар. Мастликдин Қарамжон отгина келганини айтур эрди. Подшоһинг қизи айдди: бу га бало бут. Асилхон айдди: бир одамнинг қарригинда бўлган қизи турур, худо карам этиб берди, деб оннинг отини Қарам бўйиб дур, деб айтди. Қизлар ароқ—шароб ичиб маст бўлиб турдилар. Асилхон Қарамжон бирлан сўз сўзлаштур эрди. Подшоһинг қизи еридин туриб айдди: ажаб Караминдин берган экан. Олло таоло, бу номуносиб иш дур, деди. Анда Асилхон айдди: бул манинг ўн йилдин бери изимда эрди, отам мани мушга бермай, мани қочириб мушда келтирди, деб сўз айдди. Ҳамма қизлар уйғонгандия сўнг Асилхон айдди: манинг сприм онкора бўлди деб бир сўз айдди.

Соқий тўлдир пиёлани.
Мажлисга хўблар келибдур.
Тўлдириб бергил шишани,
Нозли маҳбублар келибдур.

Уйда келган аввал балли,
Қарқарали шири тилли,
Сонжоқи олтин—қумушли,
Сонсиз булбуллар келибдур.

Кийикдай қора қошлари,
Инжудай оқдур тишлари,
Товуе мисол юриилари,
Нозли маҳбублар келибдур.

Юринг ўингда келган бирлан,
Қора қошли жоник бирлан,
Бу Карамнинг жоник олган,
Солдошиб қизлар келибдур.

Шул вақтда Асиҳоннинг қапизаклари ўйнашиб
сўзлар эрдилар. Зибда уйқуга мойил эрдилар. Ка-
рамакон Асиҳонга дийдор ганиматдур, жоник деб
бир сўз айди:

Оқи оқ қораси қора,
Асиҳон санинг кўзларинг.
Мани ёнар ўтга солиб,
Асиҳон санинг кўзларинг.

Санинг кўзларинг оладур,
Манинг жонима балодур,
Мани ўтлара соладур,
Севар ёр санинг кўзларинг.

Санинг кўзларинг ол айлар,
Манинг кўзим хаёл айлар,
Охир бизни обдол айлар,
Аркахон, сани кўзларинг.

Сочинг гули Чина мангзар,
Эйшинг ўн арчина мангзар,
Бир олтир лочина мангзар,
Севар ёр санинг кўзларинг.

**Гул чехранг кумуша мангзар,
Бўйнинг дол қамиша мангзар
Кўкдин учган қуша мангзар,
Асилхон санинг кўзларинг.**

Андин сўнг тонгга яқин сўз айтур эрдилар. Подшо-нинг сеислари овозин эшитиб келдилар. Ўлтириб эрдилар, саз эшитдилар. Ўғрилар келиб тамоми отларни ўғирлаб кетдилар. Сеислар кўрсалар бир от ҳам йўқ. Бориб подшоға арз қилдилар. Ҳамма сеисни чақриб, сўрадики, бу на воқеа турур? Булар айдилар: бизлар ўлтириб эрдик. Қирқ қиз кўшқда саз атур эрдилар. Бориб бизлар ҳам эшитдик, қайтиб келсак отлар йўқ эрур, ўзга хабарни билмасмиз, дедилар. Қизларнинг орасида бир йигит сардор эркан, дедилар. Подшо қизини чақриб, ул йигит кимдур, деб сўради. Қиз айти: арманида бир қиз бор эркан, чақриб эрдим, онинг машуқи бор эркан, ночор либосини кийдирибдур. Тонг вақтида билдик, деди. Анда чақиртиринг, деди. Каримжонни олиб келдилар. Карамжон айти: ман бир ҳаромзодадин қочиб, мунда келдим. Энди мунда ҳам қўймайдур. Энди бадном бўлдим, ҳеч иложини билмасман, деди. Подшо буюрди: бориб ўлтиринглар деб. Миршаблар бориб момонинг уйини ўтлаб, Карамжонни бир майдонга олиб бориб, ўлтирур бўлдилар. Олло таолонинг амри бирлан Шохмардон, тўрт чориёр турна суратинда бўлиб, ҳозир бўлдилар. Шул вақтда Карамжон жаллодладран муҳлат тилаб бир сўз айти:

**Турнам кетар дузум—дузум.
Турнам, кўп—кўп дуо салом,
Турнам манинг икки кўзим,
Қон йиғларман кўп—кўп салом.**

**Турнам кетадур яйлона.
Кўкда булона—булона.
Ҳам гўроға, ҳам соллона,
Турнам, биздан дуо салом.**

Турнам келадур курдлара,
Қўнарлар қўҳна юртлара,
Данги—душим йигитлара,
Биздан турнам дуо салом.

Турнам кетарлар кошона,
Йўлда дўшана—дўшана,
Бир рўмол берам нишона,
Бизнинг юрта кўп—кўп салом

Андиц сўнг турналар ёнига тушди. Бир қўша рўмоли ни бериб юборди. Турналар учиб бадар кетдилар. Жаллодлар бориб подшога арз этдилар. Ул гуноҳқор банда осмондаги турналарни ерга туширди. Аларга туоли салом бериб юборди. Подшо айди: мунда кел гиришлар, деди. Жаллодлар олиб келдилар. Подшо айди: эша шу турналарни туширсаиц. Хар муродицг бўлса берурман. Пўқса ўлдирурман, деди. Қарамжон осмонга қараб, худоё—худо, мени шармисор қилма деб бир сўз айди:

Шафоат айлади хунхор подшойим,
Кела турнам. кел изинга қайт энди.
Грац берди биза қодир оллойим,
Кела турнам. кел ватана қайт энди.

Кўкди кўрдим бўлак учар турналар,
Иккимизни ситнамизни тирналар,
Барча турна бизнинг юрта боралар,
Кела турнам. кел изинга қайт энди.

Сахар бўлса сабо бирлан бурлона,
Шул шунқорлар билан учуб соллона,
Бошчи турна бўлак, булар бегона,
Кела турнам. кел изинга қайт энди.

Турна бориб ўшал кўкдинь ошгандур,
Севдигимнинг оти бил, Асилхондур,
Қарам айтур: қайтиб келгил омондур,
Кела турнам. кел изинга қайт энди.

Андин сўнг турналар келиб рўмолни бериб бадар кетдилар. Анда подшо айди: машиг юртимни таъриф қилиб бир наъзи оғиз сўз айтми, деди. Карамжон подшонинг юртини таъриф қилиб бир сўз айди:

Биздин салом бўлсин ул олимлара,
Ул кичик манзилдир оёғи етти.
Учмингда уч нздир маҳзаб ичинда,
Ёнар шуъла урар широғи етти.

Уч юз дарвозаси уч юз минг бозор.
Уч юз минг подаси яйловда кезар,
Уч юз мачит бордур бари долазор,
Олийшон минбаринг оёғи етти.

Ул на гулдур тўймоқ бўлмас у гулдин,
Ул на қушдир, келса айтар дилидин,
Оқиб турса тўймоқ бўлмас сувидин,
Бошимдин бир қуяр оёғи етти.

Уч юзминг боғининг бър боғбою бор.
Етти дарёси бор, етти тоғи бор.
Мунда Карам дейди: эдилда доғи бор.
Сақенз юз айвонда саройи етти.

Андин сўнг арманга киши юбордилар мунда келсин деб. Бориб олиб келдилар. Подшо айди: Карам бизнинг ўғлимиз бўлди, эмди сан қизингни берурсан, деди. Арман айди: эмди бўлмади, берсам берурман. Санниг манго марҳаматинг кўн бўлди, эмди тўй тадорйкин тугарман деб қайтди. Уйига бориб қирқ кунгача тилсини тузди, Карамжон муродига етмасин, ҳар бирини қўл урса ёниб қуя бўлсин деб. Қирқ кундин сўнг хабар келди қизининг олсини деб. Киши юборди. Ниқоҳ қилиб олдилар. Дастурни бирла кувдан уч кунгача хабар олмас эрдилар. Аларни бир жойга солиб қўюр эди. Карам айди: кел Асплхон, муродимизга етдик. Меҳнат яхши турур. Асплхон айди: мани қирқ кув-

лик тилсим этдилар. Ҳар еримдин қўл урсанг ёнар-
син қирқ кунгача манго тегма, деди. Шул вақтда Ка-
рамжон Асилхонга қараб бир сўз айди:

Муродимга етиб мунда,
Севдимни сўнгра ўлсайдим,
Ота—омамнинг дийдорни,
Кўрибам сўнгра ўлсайдим.

Ерим, кўрмадим вафони.
Сурмадим завқу сафони.
Ул Муҳаммад Мустафони,
Кўрибам сўнгра ўлсайдим.

Сарида кўрдим қумрини.
Ҳақ бўлган сўзлар тўгрини.
Аллонинг ўн бир ўғлини,
Кўрсайдим шунда ўлсайдим.

Чиқдим Албанднинг йўлини,
Юаньни суртдим довнига,
Ҳасан Ҳусайин қомнига,
Етишиб шунда ўлсайдим.

Сенелар чекди азони.
Рақиблар торгени жазони,
Маҳшарда имом Ризони.
Кўрибам сўнгра ўлсайдим.

Карамжон дерлар отима,
Етишмадим муродима.
Мақсудима, матлубима,
Етсайдим шунда ўлсайдим.

Карамжон Асилхоннинг сўзини қабул қилмади. баг-
дини очар бўлди. Бир ёнидин очса, бир ёнидин ёна-
берди. Карамжон ҳайрон бўлиб, ҳеч иложини билма-
дим, санинг ўзинг очғил, деб зор—зор йиғлаб би-
сўз айди:

Оллодин тиладим душдинг алима,
Асилхон, ўзинг чеш дугманг бандини,
Ҳеч вафо қилмадинг манинг сўзима.
Аркахон, ўзинг чеш дугманг бандини.

Думон бўлиб тоғ бошини босарсан.
Сайёд бўлиб юрагимни азарсан,
Карам деяр дугмаларни чешарсан,
Асилхон, ўзинг чеш дугманг бандини,

Думон бўлиб тоғи тошда юрарсань
Емғир ёғиб ола қорни азарсан.
Дугма қўйган куйлакингни чешарсан,
Жоним, ўзинг чешгил дугмаларингни.

Мушкни исн келур ёрим ичидин,
Қиё боқмоқ ўрганибдур лочиндин.
Дейсанг ўт чиқади ичи дешиндин,
Жоним, ўзинг ечгил, дугманг бандини.

Эгингда камзуринг, эгри тизингдин.
Чиқиб кетсанг қараб қолин изингдин,
Бир бўса бер занахонли юзингдинь
Ёр, чешагўр ўзинг дугманг бандини.

Карам айтур: мунда бағрим порадур.
Йиғламоқдин жигар бағрим ёродур,
Асилхон парининг ёқаси дордур,
Ёрим, ўзинг ечгил, дугманг бандини.

Андин сўнг Карамжоннинг оёғи билмаслигини тегиб
эрди. Эна бошлади. Ўт пайдо бўлиб, шул вақтда кўрди
лар. ишпада бир нимарса бор турур, дарҳол олиб
қўйдилар. Карамжон шул вақтда зор—зор йиғлаб бир
сўз айдди:

Ўт ёпишди бармоғимдин,
Ёнарман, Аслим ёнарман.
Бошимдин ҳам оёғимдин,
Ёнарман, Аслим ёнарман.

Ўзим айладим ўзима,
Ҳеч ким инонмас сўзима,
Ўт қочиб чиқди тизима,
Ёнарман, Аслим ёнарман.

Ўрдакман учам кўлима,
Кийикман қочам чўлима,
Ўт чиқиб тегди белима,
Ёнарман, Аслим ёнарман.

Ўт сиқраб чиқди душима,
На ишлар келди бошим,
Қувват бермас бардонима,
Ёнарман, Аслим ёнарман.

Карам дода жўша келди,
Жўшиб ҳаддан оша келди,
Паймонаси чоша келди,
Ёнарман, Аслим ёнарман.

Аслим сўнг Карамжон ёниб кул бўлди. Асилхон бир уйда соч ёниб йиғлай берди. Уч кеча—кундуздин сўнг ачина отаси келди. Кўрса қизи йиғлаб турур. Асилхон отасини кўриб, охири маини ёримдани айирдинг, дес бор бор йиғлаб ҳақ таолонинг даргоҳинда муножот ўйлаб бир сўз айдис :

Она сен келсанг кел, отам келмасин,
Гўри қиёматда жойи бўлмасин,
Ҳариз ўгил истагидин қолмасин,
Ота, Карам ёнди, манам ёнаман.

Карам бўлган ишин баён айларман,
Туман дарда ничик бардон айларман,
Мани Карамсиз энди ничик чидарман,
Ота, Карам ёнди, манам ёнаман.

Асил чақир бу майдоннинг мардини,
Ошиқ билур маъшуқининг қадрини,

Шайдо булбул билур гулнинг қадрини,
Она. Карам ёнди манам ёнаман.

Асилхон дер: ма_н кечмишам жонимдин,
Молимдин, мулкимдин. хону монимдин.
Бугун айро тушдим Карамжонимдин.
Она. Карам ёнди манам ёнаман.

Андин сўнг отаси қайтиб кетди, Асилхон Рум подшошининг хизматина борди. Ҳамма воқеаларни бир-бир баён қилди. анда бир сўз айдди:

Дод этарман эй подшойим,
Карам ёнди, Карам ёнди.
Дод ила фарёд этарман,
Карам ёнди, Карам ёнди.

Қора бўлди манинг бахтим.
Очилмади тожи тахтим,
Карамжонни ўта ёқдим.
Карам ёнди, Карам ёнди.

Ерим қолди банда боғли,
Ҳижронда юрагим доғли.
Мадад тиларман ё Али.
Карам ёнди, Карам ёнди.

Кўнгил бердим бошда марда.
Йиғлаб қолдим қийин дарда,
Руҳи гадо қолди мунда,
Карам ёнди, Карам ёнди.

Етдинг ажалнинг додина.
Икки нодоннинг ўтина,
Хўб етиринг муродима.
Карам ёнди, Карам ёнди.

Андин сўнг қирқ минг арманини чақириб тутиб ўлдирдилар. Подшо айддики, Асилхон агар мунда қолсанг

ҳарна муродинг бор бўлса битқарурман, деди. Асилхон айди: манинг муродим тўрт йўлнинг бандида бир гумбаз солдириб берсанг, то умрим боринча анда бўлурман, деди. Подшо жар чақдириб тўрт йўлнинг бандида бир гумбаз солдириб берди, беш ман шиддан кўрилар эрди. Асилхон анда бориб жой бўлди. Хужраларда қори қуръонлар қўйиб, ўзи тоат ибодатларга мангул бўлди.

Баъзилар 40 йил, баъзилар 60 йил дерлар анда бўлди, кўзи ожиз бўлди, бели букилди, тиши тўкилди, сочлари оқарди. Бир кун уятириб, нажот қилур эрди, ҳазрати Али бува бобо Қамбар бирлаи ҳозир бўлдилар. Асилхон аларни гадоёмикан деб айди: ман бир бечора турурман, манда на сярға бор, на ичарға бор, шаҳарға боришлар, деди. Ҳазрати Али айдилар: ман ичиригман, дегач. Асилхон бир сўз айди:

**Мусофирман бу шаҳарни найлайин,
Ирим, сиздин Карамжонни тиларман,
Илоким йўқ дардим кима сўзлайин,
Ирим, сиздин Карамжонни тиларман,**

**Отим мани мундин олиб қочирди,
Мани мунда ширин жондин кечирди,
Фалак бирча умидлирим сочирди,
Ирим, сиздин Карамжонни тиларман,**

**Отим кофир, ман мусулмон бўлмишам,
Эраплардин мадад истаб келмишам,
Додим мудом ибодатда дурмишам,
Ирим, сиздин Карамжонни тиларман,**

**Фалакнинг ишина йўқдур эътибор,
Ман гарибман, бу ўлкада кимим бор,
Сининдим ман сиза яратган жаббор,
Ирим, сиздин Карамжонни тиларман,**

**Бенишондур, руҳи гадо бўлмасин,
Мунда ёлғиз ўзи ҳайрон турмасин,**

Раҳм этагўр ёт элларда қолмасин,
Пирим, сиздин Карамжонни тиларман

Асилахон дер: маннинг инон отима,
Отам егишмади мани додима.
Мунда келиб ёнди маннинг ўтима,
Пирим, сиздин Карамжонни тиларман.

Асилахон бу сўзларни йиғлаб айта берди. Шу ерда
ҳазрати Али икки ракат намоз ўқиди, қиблага қараб
ўлтириб. Жамми ўтган авлиқларни тилига келтириб
бир сўз айди;

Барча ўғил Зиёдхондин нишона,
Расулилло мадад берар кунингдур.
Гариб умматларинг ҳолини сўргил,
Расулилло мадад берар кунингдур.

Гариб давлат магар меҳнат бахти бор.
Ўзи подшо Ганж элинда тахти бор.
Бу ўлимнинг кимга қарар вақти бор,
Расулилло мадад берар кунингдур.

Ман тиларман сайнаи барча гуноҳим,
Ўзингдурсан ҳамма жойда паноҳим,
Қабул этгил муножотни худоайим,
Расулилло мадад берар кунингдур.

Қизил гулдир саргарибон сўлмасин.
Етиб паймонаси мунда қолмасин.
Мақсудим шул эрур оди ўчмасин.
Расулилло мадад берар кунингдур.

Елғиз ўғил мунда қолмасин лоши,
Ўзи шаҳзодадур азизлар боши,
Ноҳақдан оқибдур кўзинда ёши.
Расулилло мадад берар кунингдур.

Али айтур: бағишлағил жонини,
Вайрон этма эгам хону монини,
Юборма гвҳари нур имонини,
Расулилло мадад берар кунингдур.

Авди сўнг Алининг тилаги олло Таолонинг даргоҳида қабул бўлди. Асилхон баҳаққи таслим қилди. Шул вақтда каптарлар хабар бериб бордилар. Бир каптар гумбазининг устива чиқиб қўнди, ҳазрати Али айдилар: ул каптар сенингёринг турур дедилар. Асилхоннинг гуруҳи ҳам каптар бўлиб учиб, иккиси қанот қоқиб кетдилар, аларни ҳамниша дуо бирла ёд қилгайлар ва оллоҳу аълам биссаваб, тамматул китоб *бе мону маллуку ваҳҳоб 1241 йил ҳижрий*.

Х И Р О М О И Ш А Р И

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, шаҳри Ганжақорабоғда бир подшо бор эрди. Отиға шоҳ Рустаминоҳ дер эрдилар. Ашинг бир инися бор эрди. Ҳзи ўрнига вазири аъзам қилиб эрди. Бу дунёнинг айши ишратларини бирга қўрар эрдилар. Аммо булар бепарзанд эрдилар. Олло таоло буларға, қирқ ёш ларинда фарзанд каромат қилди. Эрса подшоҳнинг бир ўғли бўлди. Вазирнинг ҳам бир ўғли бўлди. Бир неча кун тўй—томоша қилиб, хайр—аҳсонлар бера бошладилар. Аммо подшоҳ бўлгон тўраларға от қўёр бўлгонда тамоми уламон дарвишларға қараб қўй, инъом, сарнойлар бериб подшоҳ арзиҳоҳлик қилиб айди: эй уламон азизлар шул фарзандларнинг отини ўзим қўйсам, деди. Анда ҳаммалари подшоҳға ижозат бердилар. Подшоҳ айди: бепарзанд одамнинг кунн қоронгу бўлур эркан. Олло таоло мани ёхтиликча чиқарди. Фарзандимнинг оти Мунавварсултон бўлсин, иним вазирийат ўғлонининг оти Зеваржон бўлсин, деди. Уламонлар қўл кўтариб, дуо қилдилар. халойиқлар омин дедилар. Орадин тўрт йил ўтди. Ўғлонлар беш ёшиға кирди. Суннат қилиб, илм устодига берар бўлгонда вазир айди: Эй подшоҳим, бу ўғлонлар муроди бирлан илм ҳосил қиллобилмаслар, бир улуг мадраса бунёд этармиз. Икки шахзода: бири Мунавваржон, бири Зеваржон, устозлари бирла мадрасада қарор топдилар. Орадин ўн йил ўтди. Шахзодалар ўн беш ёшиға кирдилар. Муборак юзларидин нур ёғилур эрди. Подшоҳ устозларига шўомлар бериб, шахзодаларин оталарингизнинг хизматиға олиб борурмиз деб, йўлга равона бўдилар. Ул орала икки шахзода бирдан

подшоҳнинг олдидан салом бериб турдилар. Подшоҳ
аяллик олди. Подшоҳ кўрарким олдида икки шаҳзода
юзлари заъфарондек сарғайиб турур. Подшоҳ айди:
эй жигар гўшаларим аъзоларингиз ожиз бўлиб ту-
рур. Ҳар бирингизнинг хизматингизга 40 барно йиғит
олиб йилқи, қушлар олиб, бедов отларга миниб, де-
ли. Амр қилди, шаҳзодалар отланиб шикорга кетар
бўлгонларинда Рустамшоҳ ўғилларини худога тоғли-
риб бир сўз айди :

**Мундин кетар бўлсанг азми шикора,
Тилингда тасбеҳинг астаҳбор ўлсин,
Гайри машрў иша қилма наззора.
Исломнинг пирлари мададкор бўлсин,**

**Бандаларнинг ҳақга етар фарёди,
Фарзанд эрур отанинг гул муроиди.
Арвоҳи шод этиб ири муроиди.
Шоҳимардон санго мададкор ўлсин.**

**Дарёларнинг ири ё Гавсул Гиёс,
Чўлларда ҳозирдир ё Хизр Илёс.
Дуоги қўл кўтар ё ато Ҳаннос,
Фарандлар, шикоринг муборак ўлсин.**

**Шоҳ Рустам дер: мани отир мурода,
Гисибаст бундай ҳам бўлсин зиёда.
Мунавваржон, кўнглиннг бўлсин озода,
Илоҳим хуш иқбол муборак ўлсин.**

Алҳисса, андин сўнг подшоҳ икки шаҳзодага фотиҳа
бериб, шикорга равона бўлдилар. Ҳар бирлари қирқ-
дин саксон бўлиб, шикорга юрдилар. Етти кеча—
кундуз ўтди. Зеваржон вазири аъзамларининг ўгли
қирқ йиғит билан бир ёнра кетар бўлдилар. Мунав-
варжон бир хушжамола, юзи оламини равшан қилиб,
йиғитлари билан қўшилиб борур эрдилар. Ул ҳолда
тамоми маҳрамлар оз овламоқга машғул эрдилар.

Лекин Мунавварсултон кун чиқар тарафга بازار қилса, бир оқ нарса кўришди. Яъни жаҳоннинг хурши динек бир соҳибжамол кўришди. Мунавваржоннинг кўзи шул паризодга тушди. Отнинг устидин тушди. Шул вақтда паризод ул йигитга қараб, қайдин келиб, қайга борурсан деб бир сўз айтиб турғони:

**Курбонинг бўлайин хўб нишон ўғлон.
Тур кетали, бизнинг юрта Шамшода.
Бу хусну жамолинг ақлимни олғон,
Тур кетали, бизнинг юрта Шамшода.**

**Ногаҳондин гул юзингни кўруб ман,
Хусну латофатга ҳайрон қолибман.
Умид айлаб хизматингда бўлурман.
Тур кетали, бизнинг юрта Шамшода.**

**Бизнинг юртнинг сафолидур эллари.
Чаманларда минг алвондур гуллари.
Ҳар муқома дўнар ширин тиллари,
Тур кетали, сир айтмака Шамшода.**

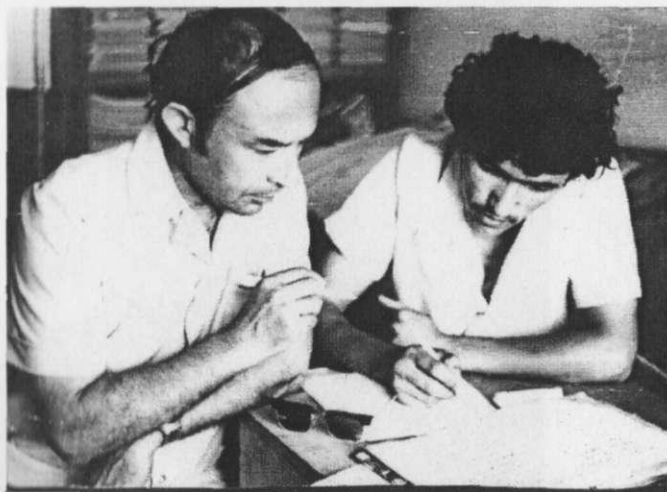
**Заргар фарзандиман отим Хиромон,
Ҳасратингда куяр жисмимдага жон,
Ғафлатда кўп ётма нозанин ўғлон.
Тур кетали, бизнинг юрта Шамшода.**

Алқисса андин сўнг Мунавварсултон мастликдин жудо бўла билмади. Ул Хиромонжоннинг мурис отли бир рўмоли борэрди. Ани бошидин олиб етти дона қандим кўмур, сақола тарақни ҳам ул рўмолга солиб банд қилиб бошига боғлади ва ўзи кўздин гоийб бўлди.

Эмди сўзини вазирнинг ўғлони Зеваржондин эшитинг. Йигитларига бош бўлиб келса, Мунавваржон маст бўлиб ётур. Зеваржон Мунавварсултонни олиб, шоҳ Рустамнинг хизматиға борди. Подшоҳ Мунавваржонни кўриб бегоҳат бўлди. Бир неча уламоларни бир не-

**БОЛА БАХШИ АБДУЛЛАЕВ ДОСТОН
КУЙЛАЯПТИ**

МАТН УСТИДА ИШЛАШ

ОЖИЗА ХАЛФА

СЎНА ХАЛФА

ШУКУР ХАЛФА

РОЗИЯ ХАЛФА

ча қуръандозларни жам қилдилар. Подшоҳ амр қилди. Ҳар ким Мунавварсултоннинг дардиға дармон қилса кўп молу дунё берурман, деб ваъда қилди. Ҳеч ким жавоб бермади. Аммо шаҳарда бир момо бор эрди, отиға Зайнаб момо дер эрдилар. Ул момо подшоҳнинг хизматига бориб, қўлларини алиф—лом қилиб айди: эй подшоҳи олам ва эй султони бокарам, бу рўймол бир ишорат турур. Қандим кўмир заргарга даркор бўлур, қизнинг отаси заргар эркан. Бу сақол тароқи шамшод ёғачидин бўлур, юрти Шамшодда эркан, деди. Ул вақтда подшоҳ айди: эй момо донишманд эркансан, Мунавваржоннинг дардиға даво топсанг санго қаддинг баробари зар берурман, деб ваъда қилди, Зайнаб момо бир неча ерлардин тимсол келтириб, Мунавваржонға қараб бир сўз айди: :

Тур ўрнингдин, Мунавваржон, ётмағил,
Сан ошиқи беқарора мангзарсан.
Кўнғил қушин ҳар тарафа отмағил,
Сан ошиқи беқарора мангзарсан.

Инжитмағил бовар айла сўзимни,
Қибла сари айлантирғил юзингни.
Соғ эрурсан, тугал этма ўзингни,
Сан ошиқи беқарора мангзарсан.

Қирқ кунлик йўл эрур ёрнинг макони,
Билшам на ерларда манзил макони.
Ёрнинг қўйни эрур жаннат макони,
Заргар қизи Хиромони изларсан.

Марҳабо рўймоли нишона берган,
Шаҳри Шамшод дейиб башорат этган.
Ул нишона эрур сийнада битган,
Оқ сийнада жуфт анора мангзарсан.

Момо Зайнаб эрур дардлига дармон,
Ҳеч қолмас кўнғилдинда бир зарра армон.
Ёрингнинг отидур сарви Хиромон.
Оқ юзинда қўша хола мангзарсан.

Алқисса, бу сўздин сўнг Мунавваржон мастликдин айрилди. Мунавваржон подшоға қараб айди: эй па дар, шул момонинг айтган сўзи рост турур, деди. Ул замон назир, донолар айди: эй подшоҳи олам ва эй султони бокарам Мунавваржон ва Зеваржон бир—бир далолатға борсалар, хусусан шаҳри Шамшода минг тева мол бирлан қирқ барно йигит маҳрами сав догар қилиб юбормак керак, деди. Эrsa бу сўз подшоҳға маъқул бўлди. Бир неча йигитларға кўп молу дунёб ериб, шаҳри Шамшод кетар бўлдилар.

Анда подшоҳ айди: борнинг йўлингиз оқ, ҳамроҳингиз ҳақ бўлсин деб, фотиҳа бериб юбордилар. Икки шахзода оталаридин руҳсат олиб, бир неча бекваччаларға бош бўлиб, шаҳри Ганжиқорабоғдин чиқиб, ёрнинг юрти шаҳри Шамшода равона бўлдилар. Орадан етти куң ўтди, шаҳарда савдогарларға бош бўлиб, бир жойға тушдилар. Шул кеча шул жойда ором олдилар. Бир неча завқи сафо бирла таомни нўш қилиб, тамом қилмай, Мунавваржон бир оҳ уриб беҳуш бўлди. Ярим оқшом вақти эрди, ҳушиға келди. Зеваржон қирқ барно йигит бирлан сўрадилар: Эй Мунавваржон нечун таом нўш қилмай оҳ тортарсиз, шул ҳолда Мунавваржон зор—зор йиғлаб, ёрнинг ҳасратидин, кўнгли дард қилиб бир сўз айди:

Қулоқ сол, сўзима Зевар султоним,
Сарвихиромоним тушар ёдима,
Ул сўзингдур манинг дарда дармоним,
Муборак сўзлари тушар ёдима.

Ногоҳон кезардим гулли гулшанда,
Сарвихиромоним кўрдим чаманда,
Боди сабо бўлиб шамол эсанда,
Зарафшон зулфлари тушар ёдима.

Саллона—саллона қоздек юриши.
Алифдек қомати, камондур қоши.
Ун—ўн тўртда саломат эрур ёши.
Ул Юсуф нишоним тушар ёдима.

Мунаввар дер ёрни кўрибман анда,
Мискин бўлиб, лабда болин олонда,
Ҳақ буюрса дол қучога киранда,
Завқу томошалар тушар ёдима.

Алқисса, бу сўздин сўнг ўтганларнинг ҳақиқа хатми қуръон ўқиб, бахш қилдилар, андин сўнг йўлга равона бўлдилар. Лекин орадин ўн тўрт кун ўтди. Эмди шаҳри Шамшодда Хирмонжон паридин сўз эшитинг. Боғ ичинда ётиб эрди, туш кўрди. Сесканиб уй фонди, яна бир неча канизларига бош бўлиб, боғи сафо деган боғ ичинда сарҳовузнинг бўйинда жой орас та қилиб ётиб эрди, тушинда бир неча азизлар келиб Хирмонжон билан Мунавваржонга никоҳ қилдилар. Уйғониб, воқеани канизларига бир-бир баён қилиб бир сўз айти:

Расуллло кириб мани тушима,
Бир неча насихат баён этдилар.
Кушойиш бердилар мани ишима.
Фарзандим, гафлатдан уён дедилар.

Бахтинг шулдир ёринг бўлса вафоли.
Эътиқодда бўлмагай ҳеч жафоли.
Тўрт ёр кўрдим бир-биринан сафоли,
Абубакр, Умар, Усмои дедилар,

Гафлатда ётурдим дедилар кабо,
Жам бўлиб келдилар неча саҳобо,
Сиздин руҳсат тилаб олдим жавобо.
Динингнинг қуръони равшан дедилар.

Бириси дедилар гафлатдин уён.
Бириси дедилар пирингга суян,
Баъзиё қон безаб қизил тўн киян.
Кўрганинг ўн икки имом дедилар.

Хирмонжон айтур: жонима савоб,
Жонима танима тушди изтирсоб,
Зарафшон кочилли келди сўроғлаб,
Ёринг бўлгай Мунавваржон дедилар.

Алқисса, булар бу боғда айшу ишратға машғул бўл
синлар. Энди сўзни Мунавварсултондин эшитинг. Бир
неча кун йўл юриб шаҳри Шамшодға яқин борур эр-
дилар. Узоқдан Хиромон парининг боғи сафоси кў-
риди. Зеваржон айти: Эй Мунавваржон албатта шу
боғ сафоси жой, ораста, кўшки олий нишон, олло тао-
ло ёрим бўлса. шу паризоднинг макони бўлур, деди.
Эмди от устидин тушгил, теваинг устида тахт бор-
дур, онинг устиға мингил, бир замон роҳат қилгил,
шояд ёрингнинг жамолини кўрганда кўзларинг ожиз
бўлмагай деб насиҳат қилди.

Мунавваржон ажаб бўлғай, деб от устидин тушиб,
тахтға минди, кўзига уйқу келди. Шу ҳолда карвон
ул боғи Сафонингёнидин ўтиб борур эрдилар. Хирмон
жоннинг канизлари қараса, карвонлар ичинда ёри Му-
навваржон уйқуда ётур. Хиромонжон паризод кўшк ус-
тинда ўтириб, ёрина қараб айтган сўзи бу турур:

Қирқ кун бўлди йўлларингга боқарман,
Мунавваржон кўрмай қайда борурсан?
Дол гардана тилло камар тақарман,
Ғофил ўғлон кўрмай қайда борурсан?

Санинг муродингни бергай худойим,
Қирқ кун бўлди ман ҳам сани гадойинг
Оқ сийнам устинда тургандир жойинг.
Қўша нордин тутмай қайда борурсан?

Сан келмбсан Ганжабоғнинг элиннан,
Бир чаман гул узгил ёрнинг гулиннан,
Шамшодни шаҳринда заргар қизиннан.
Бир хабар олмайин қайда борурсан?

Маконим шул боғдир жаҳон баҳоси,
Ёра етмас ошиқларнинг савдоси,
Отим Хиромондур заргар боласи.
Мани кўрмай ёрим қайда борурсан?

Алқисса, Хиромон қиз бу жавобни айтгандин сўнг
Зеваржон Мунавваржонни бир неча одоблар бирлан
уйғотди. Мунавварсултон кўрарким, кўшк устинда би;
паризод кўринур. Мунавваржон яхши қараб ёри Хи
ромонжон эрканини кўриб, жамолини кўрганнга худон
табораки таолоға шукр қилиб бир сўз айди:

Шукр оллоҳ кўшк устинда,
Бир қоши камон кўринди.
Гулгун косалар дастинда.
Бир моҳи жонон кўринди,

Гул юзлари ола мангзар,
Хуш сифатли бола мангзар.
Бир боқиши хумоя мангзар.
Сарви Хиромон кўринди.

Боғ ичинда чаман гуллар.
Сайрашур шайдо булбуллар,
Зевар оғам бари беклар,
Боғи мусаффо кўринди.

Ман келдим шаҳри Шамшода.
Насиба бордур орада.
Олло етурди мурода,
Кўзума жонон кўринди,

Кезарсан қизлар ичинда.
Мушк иси бордур сочинда.
Маконинг жаннат ичинда,
Кўзума алвон кўрунди,

Мунаввар дер: парвардигор.
Муяссар айлади дийдор,
Оқ юзинда қатор—қатор,
Доно—доно хол кўрунди.

Алқисса, бу сўздин сўнг Мунавварсултон уч минг

карвона бош бўлиб бироз йўл юриб. Шамшод саройи
га юк ташладилар. Орадин етти кундуз ўтди. Ул ша
ҳарнинг одамларининг ҳолини билмак учун миён са
ройга бордилар ва ўшал ерга бориб, четга чиқиб ўл
тирдилар. Анда Шамшоднинг йигитлари айдилар: яна
бир ғазал айтсин, деб тавалло қилдилар. Мунаввар
султон қўлига заррин сазини олиб, қирқ йигита қа
раб бир сўз айти:

Қулоқ сол сўзима беклар,
Хиромон учун келмишам,
Гаяжабогда бизнинг эллар,
Харидор учун келмишам.

Ғайрат этиб тоғлар ошиб,
Дарё каби тўлиб—тошиб,
Межнун каби ақлим чошиб,
Зори гирёна келмишам.

Қирқ кун бўлди жудо бўлиб,
Машуқни дилрабо бўлиб,
Боғ ичинда юзинг кўриб,
Мен бир ҳайрона келмишам.

Қошу кўзи эрур сузик,
Дутордин беллари нозик,
Ўн бармоқда саккиз юзук,
Зари зебога келмишам.

Боғи сафо эрур боғи,
Сийнасинда ҳижрон доғи,
Ғашт этиб яқин йироғи,
Ушбу мақона келмишам.

Мунаввар дер: Зевареултон,
Бу ўлкада бўлмас омон,
Еримнинг оти Хиромон.
Интизор учун келмишам.

Алқисса, бу сўздин сўнг ул қирқ йигитнинг қаҳри аввалгидан ҳам зиёда бўлди аммо Зеваржон йигитларина қараб айди: Эй йигитлар, энди Мунавваржон қор этмасин деб тавалло қилди. Бу сўздин сўнг етти кеча қундуз ўтди. Бир кеча Мунавваржоннинг ётоғига бордилар, йигитлар созу суҳбат, айшу ишратга машғул бўлдилар. Аммо Зеваржон устониң ҳолини билмак учун сийнасида олтин қуббалар бор эди. Бир неча қуббаларни қўнориб олиб, бекларни олдида қўйдилар. Булар сўрадилар: Эй Зеваржон бу на воқеа турур? Зеваржон айди: Манинг асбобларим шундоғ бўлиб турур. Анда ул қирқ йигитнинг улуғи айди: Эй Зеварсултон ғамгин бўлмагил деди. Йигитларига айди: Усто заргарни келиб келтир. Беклариниң ишини тузатиб берсин деди. Анда ясовул бориб дарҳол чақиртирдилар. Қирқ йигит Мунавваржон билан суҳбатга машғул бўлдилар. Зеваржон усто заргар билан олтин қуббаларни аввалгидан ҳам зиёда қилдилар. Шул орада таом тайёр қилдилар. Таомдин фориғ бўлгондин сўнг икки шаҳзода қирқ йигитга сарино бердилар. Устога ҳам сарино бердилар. Аммо бир кеча тилло ҳам бердилар. Алар жойларига борешлар. Зеваржон, Мунавваржон усто заргар уйларига бордилар. Хиромон нари бирла опасига барган ишомларни берди. Усто ухлади. Андин сўнг Хиромонжон опасига қараб бир сўз айди.

**Арзим эшит, қиблагоҳим,
Тўралардин хабар келди.
Ғар айларам узрҳоҳим,
Мунаввардин салом келди.**

**Эл ичинда от айлаган,
Ғамгин кўнглим шод айлаган,
Отаминга ол айлаган,
Шаҳаншоҳдин хабар келди.**

Сад жафо эрур бошинда,
Ничча хизматкор қошинда,
Узлари ўн тўрт ёшинда,
Еш ўғлондин хабар келди.

Шод ўлғондир барча эллар,
Боғингда очилган гуллар,
Сайрабон шайдо булбуллар,
Хуш овоздин инъом келди.

Юртимизда ўзи меҳмон,
Ҳар бир сўзи жона дармон,
Ёнди фарзандинг Хиромон,
Беқарордин инъом келди.

Алқисса, бу сўздин сўнг Хиромон қиз айди. Эй она меҳрибоним, на бўлур икки шаҳзодани бир кеча меҳмон қилсанг, деди. Шаҳарга меҳмон бўлган эркан деди. Бу сўз устога маъқул бўлди. Ажаб бўлғай деб, эртанг саройга бориб, шаҳзодаларга салом берди. Усто айди: Эй Зеваржон бу оқшом бизнинг уйга Мунавваржон бирла меҳмон бўлсангиз нечук бўлур деб арз қилдилар. Зеваржон хуш ўлғай дедилар. Усто уйга келди. Зеваржон айди: Эй Мунавваржон тўра бўлиб, хузур ҳаловат кўрмай кетарсанми, бир замон ашинг ёнида ўтириб роҳат кўрмайсанми? Мунавварсултон айди: гуломбагча бўлиб борурман, деди. Зеваржон расмиъазам ўқуб бир қисим тупроқга дам солди, устига сафди. Бир гулом ҳабани бўлди, андин сўнг устойи заргарнинг жойига бордилар, анда усто тўраларнинг олдига пешвоз чиқди. Кўрди Мунавваржон йўқ турур. Усто сўрди. Эй Зеваржон Мунавваржон қайда турур? Зеваржон айди: тўралари бирлаи бир жойга кетди, деди. Андаа усто айди: ошхонада хумла сув бор, олиб келсун деди. Хуш бўлғай деб ичкарига равона бўлди. Ошхонадин ўтиб ичкари кирди. Кўрса бир неча қизлар ўлтирурлар. Сарвиқад соҳиб-жамол адарга қараб бир сўз айди:

Ҳар тараф тушса кўзум, олдимда жонон кўринур,
Шаккар тан мулки аро бир турли имкон кўринур.

Кўнглима тушди анинг йўлинда қул бўлмоқлик.
Хуршиди жаҳонким манго оламда яксон куринур.

Боқиб аҳводини дерларки мунажжим аҳли.
Од тортиб манго бахтимни уйғон кўринур,

Бу жаҳон қасрининг ободига мағрур ўлма,
Бир иморатки бино охири вайрон кўринур.

Ишқ атвориданким. ошиқи содиқ ўлса,
Ҳарна мушқул иш анинг олдинда осон кўринур.

Йиғламанг ҳолига Мунаввар жам ўлибон дўстлар,
Ишқ атворида анинг ҳоли паришон кўринур.

Алқисса, бу сўздин сўнг Хиромон паризод қирқ кавизи бирлаи ғоздек қапот қоқиб, ҳурдек сузилаб, юзлари ун тўрт кунлик ойдек шуъла бериб, қараса бир гулом ҳабани кириб турур. Хирмонжоннинг тилига бир сўз келди. Хизр истаюбон хирса дучор ўлди Фузуний. Балиқга қурғон домига қурбақа илинди. Хирмонжон айти: ман худодин Мунавваржонни тиларман. мунинг келганига томоша қилинг. Ул вақти да Мунавваржоннинг тилига бир сўз келди. Андин сўнг Мунавварсултон айти: эй қизлар ман бир қора қулман сизлар хушжамол эркансизлар. Худон таолонинг тақдирига ризо андиким қаро бирлаи оқдек фарқ бўлса оқ пенюнада қора холлар не керак. Оқ юзда дона—дона холлар бор, булар не керак. Ул гарданда снё қаро зулфлар бор, булар не керак. Кн тобларда қаро хатлар бор, булар не керак. деб бир неча ерлардин тимсол екатуруб Хиромон паризодга қараб бир сўз айти;

Ёрим мани қаро дерсан, қошларинг қаро эласму?
Оқ юзингда дона—дона, холларинг қаро эмасму?

Очилди даргоҳ эшиги, оламга тушди хўб ишқи.
Ҳасан Ҳусайиннинг бешиги, ўртуки қаро эмасму?

Соч бағингга юзинг бурма мани тўғри йўлдан урма,
Қалам қоша сиё сурма, чекилган қаро эмасму?

Мунавваржоннинг каломи бергани ҳақнинг саломи,
Қогоз устида қалами, нуқотлари қора эмасму?

Андин сўнг Хиромонжон пари билдиким, бу келган
гулом эрмас, ёри Мунавваржон эркан. Кўришганлари
га нушаймон бўлиб, эй қизлар бул келган менинг
азиз меҳмоним эркан, деб муборак қўлларига зарри
созини олиб, бир сўз айди:

Қурбонинг бўлурман Мунавваржоним,
Мани сўраб келишинга бандзман,
Худо берган менинг азиз меҳмоним,
Меҳмон ўғлон келишинга бандиман.

Исми аъзам ўқиб келдинг бу жоя,
Марҳамат айлагил мандек гадоя,
Манинг арзим етиб қодир худоя.
Бул макона келишинга бандаман.

Қирқ кун бўлди йўла равон бўлибсан,
Манинг ақли хаёлимни олибсан,
Насиб чекиб бул макона келибсан,
Гулом бўлиб келишинга бандаман.

Ўт гуноҳим Ширин Фарҳод ҳурмати,
Етти ошяқ жаннат макон ҳурмати.
Манинг пирим Шохимардон ҳурмати,
Ошиқ бўлиб келишинга бандаман.

Хиромон дер: қурбон бу ширин жоним,
Кўнглимда шул эрди орзу армоним.
Худо берган менинг азиз меҳмоним,
Юсуф нишон келишинга бандаман.

Алқисса андин сўнг Хиромон парисод салом берди,
шаҳзодаи Мунаввар алии олди, Аммо қирқ қиз ҳам
салом бердилар. Қизларнинг ичинда бир қиз бор эр-
ди. Монанди Хиромон эрди. Яна бир жувон бор эрди,
кўп соҳибжамол эрди. Ул айди: эй Мунавваржон,
бул ҳуснинг доғида бизлар ноумид қетармизми, ши-
рин тилларнинг мазасидан нўш қилмай кетамизми, бир
ғазал бирлаи бизларни шод қилинг, шояд олло таоло
сизни ҳам шод қилгай деб сўрадилар. Анда шаҳзо-
да Мунаввар хуш бўлгай деб ул жувона қараб, бир
сўз айди:

Оҳким айлади ишқинг мани бепора жувон,
Кезарам куйинг ароким бўлиб оввора жувон.

Ничча Мажнун каби Фарҳод ғиғонлар қилдим,
Қани раҳм айлаганинг манго бечора жувон.

Агар ишқ ичра гуноҳкори жаҳон бўлсам ман,
Узинг ўлдир, қўйма чакибон дора жувон.

Бу Мунаввар деди ҳолия саиго нун зор ўлди,
Ақли ҳушимни олон ўзлари тачноз жувон.

Алқисса андин сўнг Хиромонжон айди: Эй Мунав-
варжон бул кеча отамиз бирлаи Зеваржоннинг хиз-
матларида бўлгайсиз, эрта оқшом эл ором бўлгон-
дин сўнг келгайсиз, деб ваъда қилди. Андиан сўнг
Мунавваржон қул бўлиб сувни олиб чиқди. Анда ус-
то заргарнинг қаҳри келди, анда шаҳзода Мунаввар
ўзларини ғулом қилиб бир сўз айди:

Бир нари кўрдим ажойиб моҳитобондир тўрам,
Жаннат ичра сайри қилган ҳури ғилмондир тўрам,
Жоду кўзи бирла боқиб, кўзи маскондир тўрам.
Ҳам ортиғдур ою кундин, қўйни бўстондир, тўрам.
Асли заргарнинг боласи дарда дармондир тўрам.

Неча кун озор чекиб, банда бемор ўлмишам,
Мақтаб бориб кўра олмай кўзим хумор ўлмишам.
Қадди бўйи ноз уйқуда ман гирифторм ўлмишам.
Ҳақ муяссар айласа ошиқи дийдор ўлмишам,
Асли заргарнинг боласи дарда дармондир тўрам.

Оқ юзин кўрдим ажойиб, нуқта—нуқта холи бор.
Лабларинда шаҳду шакар мушқу анбар боли бор,
Қирқ канизи ёнида тайёр макри оли бор.
Зари бари қафш остида кумушдин нали бор,
Бу Мунаввар тонди ёрин дарда дармондир тўрам.

Алқисса, андин сўнг устаи калантар айди: Эй Зе-
варжон, бу Жаъфарқул созкор эркан деди. Зевар-
жон балли деб жавоб берди. Алқисса, бу кечани бир
нав бирлан ўтказдилар, аммо тонг отди. Устои ка-
лантардин жавоб олиб шаҳар ичиндаги саройга борди-
лар. Бир кун орадин ўтди. намози хуфтон вақти бўл-
ди. Эмди Мунавваржон Зеваржондин рухсат олиб Хи-
ромон паризоднинг боғига борди. Қўлларина заррин
созини олиб бир сўз айди:

Зевар, ога гул юзлининг,
Доғиман, кунда доғиман.
Шакардин ширин сўзлининг,
Доғиман, кунда доғиман.

Тар бинабша димоғлининг,
Кўзи бедом қовоқлининг,
Юзлари гул яноқлининг,
Доғиман, кунда доғиман.

Ўн бармоғи хиёолининг,
Лаблари ширин боллининг,
Оқ юзинда жуфт холлининг,
Доғиман, кунда доғиман.

Дўни гулгун жияклининг,
Кумушдан оқ билаклининг.

Тўлиқ ҳақи ипаклининг,
Доғиман, кунда доғиман.

Шакардин ширин диллининг,
Алифдек ингичка беллининг,
Ой юзлари гуллининг,
Доғиман, кунда доғиман.

Алқисса, бу сўздин сўнг Зеваржон Мунавваржонга
қараб жавоб берди. Жавоб берур бўлгонди айди:
Эй Мунавварсултон ёринг маконина борсанг бир наси
ҳат берурман, деди. Ошиқларнинг бир—икки душма
ни бор бўлса керак. Ул бир хонаи гафлат турур. Зин
ҳор шул душманга ўзингги тутдирмағил, деди. Эrsa
хуш бўлғай деб бир нечаа инъомлар бирлан ёрининг
боғига борди. Мунавваржон кўрдиким, боғнинг ичин
да гуллар очилгон. булбуллар сайраб турур. Мунав
варжон хаёл қилди. Шул булбуллар хушовоз сайрар,
бир гулнинг томошаси учун, аввал баҳордин фасли
куз айёмигача сайрар, деб булбулларнинг овозидин
сабоқ қилиб бир сўз айди.

Ман келдим сафоли боға,
Хуш овоздур булбуллари.
Арз айтуб қодир худога,
Юз минг алвондур гуллари.

Сайр этмака боға келдим,
Ажойиб гуллари кўрдим.
Бу боғ ичра созкор ўлдим,
Кўриб келиб хўн эллари.

Боғ ичинда чамаи гуллар,
Ақлим олган қора кўзлар,
Сайрабон шайдо булбуллар,
Шаҳри Шамшоддир эллари.

Келдим дийдор кўрмак учун,
Жаннат ичра кирмак учун,

Юздин бўса олмоқ учун,
Кўрдим Хиромон қизлари.

Мунаввар дер: қодир маъбуд,
Қачон ҳосил бўлур мақсуд.
Айвонлари лаъли, ёқут,
Мунаққаш эрур жойлари.

Алқисса, бу сўздин сўнг Мунавваржон, Хиромон паризоднинг баланд кўшкки айвонининг устина чиқди, бир замон таҳаммул қилди. Хиромон паризод чиқмади. Мунавваржон кўшк устинда беором. беқарор бўлиб, қўлина созини олиб бир сўз айди.:

Субҳидам келдим қопинга.
Уйқудан уйғон, дилбарим,
Туташдим ишқинг ўтина.
Ёнди жигарим, дилбарим,

Дилбарим, ман санго зорман.
Гул азинга интизорман.
Телмуриб йўлга боқарман.
Ман санго қурбон дилбарим.

Ҳижрон доғидин ошоли,
Кўнглим юз минг андишали.
Кел, дилбарим, сўзлашали.
Сийнам узра доғ дилбарим,

Барчани яратган ҳақдир,
Санингдек нозанин йўқдир.
Киприкнинг йўнилган ўқдир,
Қошлари камон. дилбарим.

Фармон ўлибдур хонимдин,
Ғамзангиз ўтди жонимдин.
Мунаввар дер: худойимдин.
Тиларман ишон, дилбарим.

Алқисса, бу сўздин сўнг Мунавваржон интизор бўлиб турди. Хиромон паризоднинг ота-оналари, ух ламади. Хиромон қиз уйиди_н чиқа билмади. Аммо кўшк устида бир неча зарг зевар тўшаклар_д алвон —алвон либослар тай-ёр қилиб, Хиромонжон даврон сурмак учун ораста қилиб қўйиб эрди. Саҳар чоғида эшикдин шамол эсиб Мунавваржоннинг пешонасига тегди. Мунавваржон ул ораста кўшк ичинда зебо тўшакларининг устида уйқуға мойил бўлди. Хиромонжон отасини ухлатиб, анди_н сўнг аста кўшк айвон устига чиқди. Эrsa қўлларини алиф лом қилиб салом берди. Жавоб бўлмади. Хиромонжон қараса Мунавваржон уйқуда ҳазатиб ётибди. Аммо Хиромон паризод қўлларини заррин созини олиб бир мухаммас айди:

Қирмизи гулдеи юзинг, нигорим, очсанг вақтидур,
Хусен боғида тўрам булбул келтирсанг вақтидур,
Юсуф каби қўйинима, нигорим, кирсанг вақтидур,
Дилбари ошиқ сози наззора қилсанг вақтидур,
Еш эмасман қода қойини билсанг вақтидур.

Умрини қилсанг фидо ул нозанин дилбаргаким,
Дўнмағил ҳар неча номехрибон тақян тош бошигаким,
Қатл этарга тиг олиб, келса гар бошинга ким,
Васлингга етдим жафо тортиб неармон эмдиким,
Алҳазар ошиқи маъшуқа даврон вақтидур.

Қучғали сундим қўлим, очғил қучоғинг дилрабо,
Мастликдин тур уйғон, гафлатга бўлма мубтало,
Тур ерингдин бўлмағил, ишқ ила айла ибтидо,
Ошиқ ўлғон бандалар маъшуқ учун бўлур гадо,
Бизни деб келган бўлсанг меҳмона даврон вақтидур.

Ничча ошиқ кечдилар маъшуқи даврон учун,
Оҳ тортиб йиғладилар кўрмака дийдор учун,
Ман Хиромон беқарорам, шўхи бепарво учун,
Нега ғофил ётасан, бу золими маккор учун,
Тур ерингдин айланай дилдора даврон вақтидур.

Алқисса, бу сўздин сўнг Хиромонжон бир замон таҳаммул қилиб турди. Мунавваржон уйқудин уйғон мади Хиромон қизнинг қаҳри келди. Мунаввар гофил эркан деб бир неча хом мевалардин киса—қўйнига солиб, юборди. Ул нишона қилганда билган муни ҳам билур деб Хиромон ақиз келган жойина кетди. Мунавваржон еридди туриб кўрди. Вақт кеч бўлиб турур. Саройға Зевар оғасининг қошина борди. Зеваржон сўради: Эй Мунавваржон маъшуқинг бирлан айшу ишрат қилдингму? Анда Мунавваржон ўлтуруб эрдим, келмади деб ухлаганини баён қилди. Анда Зеваржон бир нишона борми, деб қаради. Кўрарким, кисалари тўладур. Кўрса бир неча хом мевалар бор. Анда Зеваржон Мунавварга дарқаҳр бўлди. Мунавваржон ҳижолатда на айтарини билмади. Бир дили маккор эркан деб, зори гирён бўлиб, оғасина қараб бир сўз айди:

Бордим ёрнинг маконина,
Булбули назмдор эркан,
Туташдим ҳижрон доғина,
Ақлим олган маккор эркан.

Боғ ичинда чаман гуллар,
Сайрашган шайдо булбуллар,
Айвонинда қирқ камизлар,
Ениндаги ларзон эркан.

Сўзим бор санго дегали,
Душманларим ғам егали,
Боғи сафонинг эгали,
Заргар қизи Хиромон эркан.

Юзларинда нури субҳон,
Хизматинда ҳури гилмон,
Еримни оти Хиромон,
Жоду кўзли маккор эркан.

Мунавваржон дер: кўз ёшим,
Бу савдога тушди бошим,
Эшитинглар тенгу тушим,
Бизнинг гўзал айёр эркан.

Алқисса, бу сўздин сўнг икки шаҳзода эртангача
бесабру қарор бўлиб турдилар. Аммо бугунни бир
нави бирла ўткардилар. Зеваржон айди: Эй Мунав-
варжон, хавфи гафлатга кўп гирифтор бўлмағил,
деб кўп насиҳат қилди. Эмди сўзни Хиромон қиз
дин эшитинг. Иккиланчи оқшоми эрди. Қанизлари-
на қараб айди: Эй қанизлар чорбога оро беринглар
деди. Анда борурмиз дедилар. Анда қизлар айдилар:
Эй бибижон, бога нечун зебу зийнат берурсиз, деди-
лар. Анда Хиромон паризод қўлина созини олиб бир
сўз айди:

Гулшани базми аро зулфи сумансо келажак,
Кўзи наргис, юзи гул қомати зебо келажак,

Манки дилхаста бўлиб, куйдим ани ҳажридин.
Жон иси келди мошомимга муҳайё келажак.

Чархи кажрав мани тутди бугун комиға.
Сўрголи ҳолими ул шўхи масиҳо келажак.

Ҳолима ишрат созиники айла бугун.
Ишрат этали маҳваши дилрабо келажак.

Соқийё бодани гулранг кетургил базмаро.
Масту яқо қилурға кўзи шаҳло келажак.

Мутрибо маконға булбул киби жон сарф этакўр.
Боғи ишқимға мани бир гули раъно келажак.

Бу Хиромонки, қачон базми сафо тузганда,
Бу томошаға бас ҳур ила филмон келажак.

Алқисса, бу сўздин сўнг боғи сафога анвойи зеб бердилар. Боғи сумандин зиёда бўлди. Хиромонжон канизлари бирлан завқу шавқда бўлсин энди сўзини Мунавварсултондин эшитинг. Мунавваржон ярим оқшом чоғи Зеваржондин рухсат олиб ёрнинг боғина берди. Зеваржон айдикки, эй Мунавваржон, сан содда сан, тирноқларинг тош боғлабдур, ман тирноқларинг-ни олиб текис қилайин деб тўққиз тирноқни олиб ўнданчи тирноқни олар бўлганда сует бўлиб тирноқ кесилди. Мунавваржон айди: эй оға тирноғимни кес дингиз деди. Анда Зеваржон айди: бироз дори қўярман, талхдин ухлаб қолмассан деди. Сўнг айди: эмди борғил, Мунавваржон бу оқшом уйқува мойил бўлмассан деди. Алғараз Мунавваржон оғасидин рухсат олиб ёрнинг боғина равона бўлди. Теграсина бориб, бағдодий қонусини қоқди. Қирқ каниз ҳозир бўлди. Аммо қизларнинг ичинда икки каниз бор эрди, бирининг оти Бону, яна бирининг оти Лизон эрди. Мунавваржонни бир неча иззат—икром бирлан боғ ичинда киргиздилар. Бону каниз Хиромонжонга қараб бир сўз айди:

Сўзима қулоқ сол, эй бибижоним,
Тўра ёрнинг боғ сайра келибдур,
Шакба шикоринда, саҳар чоғинда,
Мунавваржон боғ сайлига келибдур.

Юзи гула мангзар қомати дола
Қадди сарва мангзар лаблари бола,
Ҳар бир сўзи мангзар оби зилола,
Ширин—шакар боға мангзар келибдур.

Ёринг келди жамолингни кўрмака,
Насиб этса дол қучоға кирмака,
Муборак юзлардин бўса олмоқа,
Бугун ёринг боға сайра келибдур.

Ошиқ бўлиб ўтган Юсуфи Қанъон,
Ўттилар дунёдин кўзлари гирён,
Шаҳрингга меҳмондир Мунаввар Султон
Меҳмон ёрнинг бога сайра келибдур.

Бону айтур: ҳаял этманг орада.
Сиз ҳам ёр олдина қилинг ирода.
Бу кеча етарсиз мақсуд мурода.
Шоҳи Олам бога сайра келибдур.

Аяқисса, андин сўнг Хирмон паризод Бону бирлан
оҳиста—оҳиста йўл юруб борар эрди. Боғ ичинда ҳо
вуз лабинда бир кам қирқ қиз ёнинда Мунавваржон
юзлари ўн тўрт кунлик ойдек шуъла бериб жаҳон
олам мунаввар бўлуб турур эрди. Анда Хиромонинон
гул юзларина сиё зулфларини тугуб қўлларини алифи
лом қилиб салом берди. Мунаввар султон алик олди.
Қарадики, Хирмон Паризоднинг сийнасида юмри—
юмри нишонлар кўрунди. Кийган либослари гулгун
алвон эркан. Мунавваржон Хирмоннинг қадди камо
лига ва ҳусни жамолига қараб бир сўз айти:

Аливи куйлак кийиб чиқса шамола,
Юмри—юмри бўлаур зўри қизларнинг.
Ошиқларни ҳақ етурди мурода.
Мунавваржон харидори қизларнинг.

Ёрнинг изинда маъшуқ ҳавоси,
Шоҳимардон ошиқларнинг гувоси,
Мустажобдир қизу ўғлон дуоси.
Яратганга етур зери қизларнинг.

Худойим раҳм этгай бори бандога,
Бизни деб юриган Бону йиғитга,
Ақлинг бўлса хизмат айла ёринга.
Ёриндадур ихтиёри қизларнинг.

Дол бедовга мениб чобук чопганлар,
Ёр йўлинда жабру жафо чекканлар,
Мунаввар дер: манинг бағрим ёққанлар
Бори пирлар мададкори қизларнинг.

Алқисса бу сўздин сўнг тикковлари бир—бирларининг бўйинларига қўлларини солиб, бўсалар олишиб, ҳазатишиб, чўлөшиб ётдилар. Мунавваржон бирлан Хиромонжон айшу ишратга машғул бўлдилар. Хиромонжон айди: эй ёрим Мунавваржон отамизда бир тева жонбози бор турур. Шул жонбозни ё мол бирлан ё ал бирлан отамдин олғил, ўз шаҳрингга қараб етти манзил йўл юргил, саккизланчи кечаси карвон бирлан Зеваржон кетаверсин. Сиз бу боға ярим оқшомда етти манзил йўлни босиб келгайсиз деди. Отам бирлан онамни уйқуга мойил қилиб ман ҳам чиқарман. Ўн тўрт ёшимача шаҳри Шамшодда ҳузур ҳаловат кўрмадим. Эмди сизнинг шаҳрингизда Ганжиқорабоғда бир—биримиз бирла юрурмиз, вақтимиз хуш бўлгай. Мунавваржон Хиромонжондин рухсат олиб саройға Зеваржоннинг ёниға борди. Зеваржон Мунавваржондин сўради: омон келдингизму, деди. Мунавваржон қуллуқ, деди. Аммо ором олдилар. Хиромон Бону каниз бирлан, тўққуз турли шоҳона либос, тўққуз турли таом бирлан Зеваржон бирлан Мунавварсултонға юборди. Бону каниз бир неча иззат, икром бирлан нарсаларни тўраларнинг олдиға қўйди. Мунавваржон қўлларина заррин соз олиб бир сўз айди:

**Шукр оллоҳ ушбу кун келди Хиромондин нишон,
Қоши ёй, киприги ўқ мўрчамёнимдин нишон,**

**Ақлим олдирдим кўриб келдик, жамолин бу замон,
Шаҳри Шамшод ойда заргар боласидин нишон.**

**Сол қулоқ ҳоли паришонимға Султоним оғам,
Хур янглиғ бир пари монанд канъондин нишон.**

**Ман бўлурман бас юзунда ҳолин онинг кўруб,
Хат кетургай Бонудир асли Хиромондин нишон.**

**Эмди кўчмак бўлди лозим чун Мунаввар зорман,
Келди билсанг кеча боғда Шоҳи Рустамдин нишон.**

Алқисса, бу сўздин сўнг келган Бонуға бир неча инъомлар бериб юбордилар. Келган хатнинг мазмуни бу турурки, тезроқ карвон чиқсун Шаҳри Шамшоднинг подшоҳининг отиға Анваршоҳ дер эрдилар. Хазинасинда 2 гавҳар шамъ чироғи бор эрди. Ул гавҳари шамъ чироғи йўқ бўлғон эркан, худойи таолонинг тақдирин андоғ бўлдиким устаи калантардин гумондор бўлдилар. Онинг учунким устои калантар подшоҳнинг хазинасига кириб чиқаётган эрди. Подшоҳ қирқ кун муҳлат берди. Агар топмасанг косои сарингдан сўярман деди. Эrsa ородин қирқ, кун ўтди, уста топмади. Устани ўлим жойиға олиб кета бердилар. Хиромонжон бир хат ёзиб Мунавварсултон ҳамда Зеварсултонға юборди. Албатта отамни ўлимдин халос қилғайлар, андин бошқа талабим йўқ. Хатни олиб бордилар. Зеваржон бирлан Мунавваржон икки шахзода Анваршоҳнинг даргоҳина бориб салом бердилар. Шул ерда Зеваржон қўлииа сюзини олиб бир сўз айти:

**Қулоқ сол сўзима, улуғ султоним,
Нотавоннинг гуноҳини тиларман.
Адолатли шоҳсиз, танда дармоним.
Нотавоннинг гуноҳини тиларман.**

Кўнгилда қолмади бир зарра армон.
Эшитинг арзимни ё шоҳи жаҳон,
Изинда қолмади бир ному нишон,
Бенишоннинг гуноҳини тиларман.

Бир ғариб бандадур ўзи бечора.
Душманлар қасд этиб айлаб овора,
Ўзи бегуноҳдир кўнгли садпора.
Шул устонинг гуноҳини тиларман.

Сиз мудом бўлғайсиз соғу саломат,
Бу савдоға эллар қилур маломат,
Ҳасратидин ман қилурман кўп захмат
Банда бўлган бегуноҳни тиларман.

**Зевар айтур: шахрингизда ман меҳмон.
Бобом шоҳ Рустамдир, сан шоҳи жаҳон
Мунавварсултоннинг кўзлари гирён.
Нотавоннинг гуноҳини тиларман.**

Аммо, бу сўздин подшо айди: Эй шаҳзода сан тила санг шаҳар берурман. Аммо бу устони бермасман, деди. Икки шаҳзода не учун бермассиз?— деди. Анда подшо айди: Эй Зеваржон икки гавҳари шамчироқ бериб банддин халос бўлур, деди. Анда шаҳзода Мунавваржон Зеварга бергил, деб рухсат қилди. Зеваржон икки гавҳари шамчироқни подшоҳнинг олдиға қўйди. Анда одамлар айдилар, усто ўғри эрмас эркан келган меҳмонлар ўғри эркан деб подшоға кенгаш бердилар. Анда Зеваржон соғ қўйнидин икки гавҳари шамчироқ чиқариб кўрсатди. Подшоҳ ҳайрон бўлди. Зеваржон айди: ман вазири аъзамнинг ўглиман, шаҳзода Мунавваржон Рустамшоҳнинг ўғлидур. Шаҳрингда саройни ичинда кўи гавҳаримиз бордур, деди. Халқ офарин, деди. Подшоҳдин устани тилаб олдилар. Энди сўзни Мунавваржондин эшитинг. Мунавваржон кўп беқарор бўлди, қирқ жўраси ҳам ёнинда бор эрди. Жўралари айди: эй Зеваржон, Мунавваржон не учун беқарор бўлур, деди. Анда Зеваржон айди: устонинг бир жонбози—теваси бор эрди. Анга ҳавас бўлиб турур, деди. Анда усто ўлимдин халос бўлгон учун жонбозни бахш қилди, андин сўнг усто ўз жойиға қараб равона бўлди. Икки шаҳзода саройға бориб, жонбозини гулгун пўш қилдилар, қирқ йиғит бирлан бу кеча саройда ором олдилар. Аммо Зеваржон туш кўрди. Тушида шоҳи Рустам ўлиб қариндошлари қора кийиб тургон воҳеани кўриб турди. Зеваржон Мунавваржона қараб бир сўз айди:

**Ётурдим гафлатда бир аҳвол кўрдим,
Ўлкам вайрон нишон бўлгон кўринур
Бир нигоҳ айлашиб яхшича билдим,
Бобомиз ўлгани замон кўринур.**

Ҳеч кишининг мулки вайрон бўлмасин,
Бағри бирён кўзи гирён бўлмасин,
Ота ўлиб моли яна қолмасин,
Молим долон бўлгон нишон кўринди.

Аввал ҳолда давлат қуши учадур,
Бу саримдин на савдолар кечадур,
Қардошларим кўзда ёшин сочадур,
Алвидо дега_н садо кўринур.

Қирқ кун бўлди халққа бежо қурилган
Халойиқлар бир саройга тизилган,
Бизнинг шаҳримизда қаро кийилган
Барча мотам тутган нишон кўринди.

Зевар айтур: шукр айладим худога,
Машгул бўлинг Мунавваржон дуога,
Давлат қуши бешак учар ҳавога,
Тез кўчинглар деган нишон кўринур.

Аммо бу сўздин сўнг Мунавварсултон 500 карвонга бош бўлиб, шаҳри Шамшоддин чиқиб Ганжиқорабога равона бўлдилар. Қирқ жўрасига кўп инъомлар бериб, хўшлашдилар. Аммо карвон икки шаҳзода бир лан етти мавзил йўл юрсинлар эмди Мунавваржон саккизланчи оқшомда ёри Хиромонжоннинг қилган ваъдаси ёдиға тушди. Аммо оғасининг юзига қараб жавоб тилади. Зеваржон рухсат бериб юборди. Мунавваржон Хиромон қизининг боғига қараб равона бўлсин. Зеваржон карвон бирлан шаҳри Ганжиқорабога қараб равона бўлди. Эмди сўзни Мунавварсултондин эшитинг. Мунавварсултон ярим оқшомда Хиромонининг боғина борди. Сарҳовуз лабинда мраммардин охур бор эрди, қўш тўшаб эрдилар. Мунавваржон ҳам жонбозини ул жойда миниб, тевани чўкариб, устинда ухлади. Тақдир андоғ эрди. Аммо ажал ғойиб дийдор, ғойиб насиб деган сўз бордир. Эрсин Шамшод шаҳринда бир айёр бор эрди. Бул нонин

софнинг одина Камандайёр дер эрдилар. Худойи тао
лоининг тақдирн Каманд айёрнинг гузарн усто калаи
тарнинг эшигидин тушди. Аммо қараса машҳур бўл
гон жонбози— тева чўкиб, устинда бир навжувон ўг
лон ухлаб иурур. Бир нав хийла бирла тевадин олиб,
супанинг устинда қўйди. Узи жонбозининг устина ми
ниб турди.

Бир замондин сўнг Хиромон паризод сиб зулфлари
тўкилган, ташқари чиқди, қараса, тевалик бир киши
кўривди: Мунавваржон деб салом бериб, жонбози
нинг устига миндилар. Жонбози ериндин турди Хиро
мон қараса Мунавваржон эрмас, айёр эркан. Эмди
не илож қилурман деб зор—зор йиглаб бир сўз айди:

**Тур ерингдин, Мунавваржон, ётмағил,
Еринг гирён ўлди душман алинда.
Йигит кучинг санго муборак бўлсин,
Еринг кетди Каманд айёр алинда.**

**Булбуллар оҳ тортиб армонлар этар,
Отам—онам зори гирёнлар этар,
Билмайман боласи қаёна кетар,
Бағри бирён бўлдим айёр алинда.**

**Ҳеч киши санингдек гофил бўлмағай,
Гул юзлари заъфарондек сўлмағай,
Хиромондек армон чекиб ўлмағай,
Ман ўлурман Каманд айёр алинда.**

Алқисса, бу сўздин сўнг Каманд айёр бирла Хиро
монжон кетаберсин. Энди сўзни Мунавваржондин эши
тинг. Мунавваржоннинг қулоғина Хиромонжоннинг
овози келиб уйғонди, қараса шосупанинг устинда
ётибдур. Айланиб қараса тевадин дарақ йўқдур.
Хиромонжоннинг овози галган тарафидин бир одам
нинг изи бор турур. Мунавваржон ўрнидин туриб,
жонбозини ахтарди. Теванинг изини олиб, изидин
кета берди. Аммо, шаҳар ичинда бир ерда қаландар

хона бор эрди Шаҳзода Мунавваржон ул қаландар-
хонага борди Қирқ қаландар «Ғу» деб наъра тор-
тиб ўлириб эрдилар. Ул кириб боргондин сўнг са-
лом берди, алик олдилар ва сўрадилар: эй йигит мул-
дамсан, қайдин бориб қайдин келурсан, дедилар.
Шунда Мунавваржон қаландарларга қараб ҳолни ба-
ди этиб бир сўз айтиди:

**Қаландарлар дуоғўйим бўлинглар,
Айёр олди қўлдин манинг ёримни,
Зори гирёнима қулоқ солинглар.
Айёр олди қўлдин манинг ёримни.**

**Хароб гафлат эркан ивққа душман,
Кўнглум иморати бўлибдур вайрон,
Ёримнинг одидур билсанг Хиромон,
Каманд айёр олди манинг ёримни.**

**Айёр бирлаш не жойлара борулар,
Билмам не ерларда макон этурлар.
Мунаввар дер: кимдин сўрар, айтурлар
Тошим айёр олди манинг ёримни.**

**Ҳеч бир ошқ шикимиздек бўлмасун,
Гим шовли бағри гирён бўлмасун,
Гришдуи айрилиб чўлда қолмасун.
Кофир айёр олди манинг ёримни.**

**Мунаввар дер: сан билурсан ё жаббор,
Кўб фитон айласам билгайсиз гаффор,
Бир ёр учун бўлдим эмди хоруздор,
Кимман айёр олди манинг ёримни.**

Айтибди, бу сўздин сўнг Мунавваржон айтиди: Эй
қаландарлар, сизлар мени шохона либосимни олиб,
ширишганинг фақирона либосларингизни беринг
олди. Қаландарлар хуш бўлмай деб бошига қулоқ
бердилар. Эганига жанда бердилар. Қадуни қўлига

бердилар. Борғил болам, йўлинг бўлсин, дедилар. Ан да Мунавваржон қаландар бўлиб йўлга равон бўлди. Вақт чошгоҳгача йўл юрди. Энди Хиромонжон бирлаш Каманд айёрдин сўз эшиттир. Каманд айёр чошгоҳгача йўл юриб, етти маъзиллик йўлни олиб, Шамшод юртининг бир ёнига чиқди. Бир жойга борди. Бир чашма булоқнинг каворасида алвон—алвон очилб ётган гулларни томоша қилиб, булбуллар маст сайраб турган жойда жонбози тевани тўхтатди. Хиромон айти: Эй Каманд айёр на учун тевани тўхтатдинг? Анда Каманд айёр Хиромонжонга қараб бир газал ўқиди:

**Булоқнинг бошинда гуллар ичинда,
Хиромонжон завқу сафо сурали.
Марҳамат вақтинда, тилак чоғинда,
Кел кўзингнан завқу сафо сурали.**

**Дунёдин ўтдилар ничча паризод,
Бўйлари сарв экан, қадлари шамшод,
Ғамзаси жон олган, кўзлари жаллод,
Кел кўзингнан завқу сафо сурали.**

**Бул орага келдик соғу саломат,
Бузулган кўнгиллар бўлди иморат,
Сўзларинг жон олур, ғамзангиз офат,
Хиромонжон завқу сафо сурали.**

**Бўйларинг сарвдур, қоматинг ар—ар,
Зарафшон кокилинг шамс ила анвар,
На учун кўйдурдинг мани жон дилбар,
Кел паризод завқу сафо сурали.**

**Каманд айёр айтур: сансан жононим,
Бир хастаман бўлғил манинг дармоним,
Заргар қизидурсан, Хиромонжоним,
Кел заргар боласи, даврон сурали.**

Алқисса андин сўнг Хиромонжон айди: Эй Каманд айёр, сан сўзини ажаб айтурсан. Ман ҳам сандин ҳижо лит қилиб турурман. Эй айёр, сан шул булоқға тушиб, гусл қилғил, деди. Андин сўнг Ширин бирла Фарҳоду, Вомиқ бирла Уродек даврона машғул бўлурмиз деди. Каманд айёр хуш бўлғай, деб, либосларини чиқариб ул булоқға ўзини ташлади. Аммо ул ҳолда Хиромонжон тевап жонбозига бир қамчи урдикўздан гойиб бўлди. Каманд айёр кўрса Хиромон тева бирла гойиб бўлибдур. Каманд айёр йўлга равои бўлиб, бир газал ўқиди:

**Севдиним сўлмāғил ҳижрон доғинда,
Ни ажаб очилган гулинг, Хиромон.
Вулбуллар сайрашар гул бутоғинда,
Тушадур ёдима юзинг, Хиромон.**

**Бидалара умр берсин илойим,
Оллодин истарам васлингни дойм,
Ҳар замона тоза бўлур бу оҳим,
Мани алдаб қайда кетдинг, Хиромон.**

**Кўзларинг парғиздур, қадларинг туби.
Хиромоним сансан жаҳон маҳбуби.
Лайли канизакдур сан анга биби.
Қўйи маи бу армона, Хиромон.**

**Қурбон ўлам бошдиқ— оёқ юзингга,
Интилорман шаҳди шакар сўзингга,
Бир айлашиб боқғил, ёрим изингга,
Кимид айёр дуогўйинг, Хиромон.**

Алқисса бу сўздин сўнг Хиромон паризод етти машаил йўлни олиб сайри саҳро қилиб кета берсин. Кимид айёр изидин бора берсин.

Ули сўзини Мунавварсултондин эшитинг. Тўрт кеча кундузда етти кунлик йўлни олиб, бир биёбонға чиқиб борур эрди. Қаландар бўлиб бошинда кулоҳ,

эгнида жаида ва сўтаи абдор қўлинда зор—зор йиғлаб борур эрди. Бир неча одамлар тўй—томоша қилиб келар эрдилар, алар сўрадилар: эй қаландар не чун йиғларсан? Мунавваржон ёридин жудо бўлганини бир сўз бирла баён қилиб, бир ғазал ўқиди:

Эй, ёронлар нечук кечар бу ҳолим,
Қамар юзли қоши ҳилол айрилдим,
Сарви қадли бўйли, зулфи шуморим.
Лаблариндин оби зилол айрилдим.

Ҳасрат бирлан хаста жоним олондур,
Жон шаҳрига жафо тигин солсндур,
Асли башар одамзоддин бўландур.
Малак насли пойкарамдин айрилдим.

Рухим шаъми жамолига парвона,
Найлайин ишқиндин бўлдим девона,
Каманд айёр бўлгай хона вайрона,
Хиромоним қоши камон айрилдим.

Ёрим олиб қочгон кофири жаллод,
Ҳажриндин чекарман оҳ ила фарёд.
Гўзаллар ичинда ҳури паризод,
Гул юзлари моҳитобон айрилдим.

Мунаввар дер: қаландарман йўлинда.
Ета билмай қолдим биён чўлинда.
Ёрим кўзи гирён айёр алинда,
Моҳи юзли шамси султон айрилдим.

Аммо бу сўздин сўнг ул одамлар фотиҳа бериб юбордилар. Бир оз йўл юргандин сўнг сарчашман қўша булоқнинг бошига етушди. Кўрарким бир теванинг чўкиб ўлтирган изи бор. Яна бир одам булоқга тушиб чиққан изи бор. Шу ерда Мунавварсултон зор—зор йиғлаб айди: эй Хиромон ўзинг рози бўлиб, Айёр бирлан даврон сурдингми, э бўлмаса Му-

навваржон ёрим деб фиғон чекдингми, деб бир сўз
айди:

Гофил эрдим энди келдим бу жоя.
Хиромоннинг тушиб ўтган ерлари.
Мани кўнглим кетди юз минг хиёла,
Хиромоннинг сафо сурган ёрлари.

Айёр бирлан шу макона келдингми.
Оқ юзингдин ёрим, бўса бердингми,
Ёрим Мунаввар деб садо қилдингми.
Гофилимнинг фиғон этган ерлари.

Ҳеч бир ошиқ иккимиздек бўлмасин,
Бағри бирён, кўзи гирён бўлмасин.
Душманнинг қўлинда ҳайрон бўлмасин,
Бағри қоннинг тушиб ўтган ерлари.

Мунаввар дер: энди бўлдим қаландар.
Бир ёр учун манинг кўнглим мукаддар,
Елғизларнинг пири ё шоҳи Ҳайдар.
Мунавварнинг гадо бўлган ерлари.

Алқисса, бу сўздин сўнг Мунавваржон қаландар бў-
либ Бадноҳ чўлинда ўн тўрт кун йўл юрди. Анда бир
карвонга йўлиқди. Карвон сўради: эй қаландар, не
чун бетоқат бўлиб йиғларсан деди. Анда қаландар
алвидо, деб ғам чекиб бир мухаммас ўқиди;

Ёрсиз гирён кўзимдин оқмаган қон қолдиму,
Бўлманам сўйнамда зоҳир доғи пинҳон қолдиму,
Кўрмасам ёримни қон ютмоқчага имкон қолдиму,
Сели ашким оқмаган қўҳи биёбон қолдиму.
Соқийман ютмагон хуноба—ҳижрон қолдиму.

Кочаларким қўҳ уза етти фиғонимдин садо,
Қўзғолон солдилар малойик ҳажрига ул можаро,
Оташи ҳижрондин бағрим куйиб бўлди адо.

Айтадурлар истасан васлимга қилғил жон фидо,
Эмди ёрим ҳажрингдин манга бир жон қолдиму?

Ер оёғига қўйиб уйқуда бош кўркунч била.
Лаъли шаққар комидин комига олсам мавж била.
Жони зор ичинда макон тутибман важ била,
Чекдилар мажруҳ кўнглимдин жоним мани куч била.
Тангри учун айдиким, ҳолимга ҳайрон қолдиму?

Мунаввар зори гирёнида қолдим хору—зор,
Қайда бир ҳамдам турур қилсам ғамимни ошкор,
Эй парим, сан қочмағил ҳамдамлигимдин кўрки бор,
Ғар санго меҳрин ким этди бизга кўрки яқсон қолдиму

Алқисса, Мунавваржон юраберсин, сўзни Хиромон
дин эшитинг. Шаҳзодан Мунавваржондин Хиромон
етти манзил йўл юриб бир жойга етди, айрилғали
ҳаёл қилиб: шул жойга тушди. Эмди қирқ йигит
шаҳри зулмат тарафина борур эрдилар. Ногоҳ кўзла-
рига бир оқ тева кўринди. Яхши назар қилиб кўрса-
лар теванинг ёнинда бир қиз ётиб турур. Юзларининг
шуъласи чор тарафга равшанлик берур. Йигитлар
атрофини олиб турдилар. Бир—бирлари ман олурман
деб даъва қилур эрдилар. Хиромонжон сесканиб
жойидан туриб кўрди.

Қирқ йигит ногоҳондин кўзлари жаллоднинг кўзидай
ёниб, Хиромон сўради: Эй йигитлар, на маслаҳат-
ларингиз бор? Айдилар: Сани олмоқнинг маслаҳатини
қилиб турибмиз. Хиромон айтиди: мани қайсингиз олур
сиз? Анда ҳаммалари ман олурман, ман олурман,
деб, шовқун солдилар. Билдиким, нодон эрканлар.
Хиромон айтиди: эй йигитлар, ман бир ўқ отарман.
Шул ўқни қайсингиз олиб келсангиз ман шунга бо-
рурман деди. Йигитларга бу сўз маъқул бўлди. Хи-
ромонжон ўқ отар бўлганда бир ғазал айтиди:

Одам ўғли бир ёшинда тил очса лозазор ўлур.
Уч ёшидин тўртга етганда мактабда қуронхон ўлур.

Етти ёшида тушар тиши танур ул қавму қардоши,
Уи тўртинда қиз йўлдоши бир—бирини дилдор ўлур.

Еши йиғирма етганда йиғитлар хуруж этганда.
Ошиқ—маъшуқин кўрганда гул бўлиб долазор ўлур.

Ўттиз ёшида кучинда, дов турмайди қиличанда,
Синдирур қўли учинда, отгудек камонкор ўлур.

Ҳар ким шартимни битқарса, отган ўқимни келтирса,
Бир—биридин ўтқарса, Хиромонжон дилдор ўлур.

Алқисса. бу сўздин сўнг, ҳижда ҳазор олам сандин мадад деб. ўқни тоғ тарафига отиб юборди. Ўзи мартабан чорак парсах ерга борди. Қирқ йиғит боши очик, оёқ яланг ўқға қараб равона бўлдилар. Анда Хиромон паризод ўзи—ўзина айди; Эмди бирининг либоси шоҳона эрди, анн кийиб, жонбози—теванинг устига миниб. Бадггоҳ чўлидин чиқиб, бадар қочди. Эмди Хиромон кетаберсин.

Қирқ йиғит келиб қарасалар, қиз кетубдур. Аммо бу қирқ йиғит ҳам қалаандар бўлиб, йўлга равона бўлдилар. Хиромон йиғитлардин жудо бўлиб, ўн кун йўл юриб, бир шаҳарга борди. Ул шаҳарнинг подшоси ўлиб, давлат қушини учириб эрдилар. қуш давра уриб, ҳеч кимнинг бошига қўнмас эрди. Хиромон тўй хаёл қилиб бир одамдин сўради. Бу тўй на тўй турур. Одамлар айди; бу шаҳарнинг отина Ганжақорабоғ дерлар, подшосининг отига шоҳ Рустам дерлар. Ул дорилфанодин дорилбақога рихлат қилди. Анинг бир ўғли бор эрди. Мунавварсултон деган, вазирнинг ўғли Зеваржон бирла Шамшод вилоятига кетиб эрдилар. Андин сўнг Хиромондин сўрадилар отинг не турур? Айди: манинг отим Мунаввар турур деди. Одамлар шодмон бўлдилар. Давлат қуши ҳам худонинг тақдири бирлан. Хиромонжоннинг бошига қўнди. Андин сўнг Хиромонни тахтга чиқардилар. Подшо бўлгонига қирқ кеча—кундуз тўй берди.

Андин сўнг подшо амр қилди. Бу шаҳарда наққошгар бўлса манинг суратимни арк дарвозасининг устига тортсинлар. Ҳар ким кўриб, оҳ уриб, йиқилса мунда олиб келсинлар, деди. Дарҳол подшонинг суратини кўриб, наққошгарлар офарин қолдилар. Аркнинг дарвозасининг икки тарафига тортдилар. Андин сўнг подшо ниқоб бирлан арз сўради. Орадин қирқ кун ўтди. Эмди Қаманд айёрдин сўз эшитинг. Қирқ кун йўл юриб ул ҳам шаҳарга келди. Шаҳарнинг ичинда юрар эрди. Ногоҳ арк дарвозасина кўзи тушди. Яхши қараса нишонан ёрини дарвозада кўруб, оҳ уриб йиқилди. Наққошгарлар тутдилар. На учун оҳ тортасан? Анда Қарманд айёр қўлина созини олиб бир ғазал ўқиди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Хиромонни кўрдингизму?
Ганжабоғда беку хонлар,
Хиромонни кўрдингизму?

Бизнинг бирла ваъда қилган,
Ишва бирлан кўнглим олган,
Ҳижрони доғина солган,
Хиромонни кўрдингизму?

Мани алдаб ташлаб кетган,
Кўзлимни ёшлаб кетган,
Қайғу ғама бошлаб кетган,
Хиромонни кўрдингизму?

Бу шаҳарда кўрон кимдур?
Меҳмон бўлиб келан кимдур?
Бу суратнинг асли кимдур?
Ажойибни кўрдингизми?

Аммо бу сўздин сўнг Қаманд айёрни подшоҳнинг олдиға олиб бордилар. Подшоға салом берди. Подшоҳ айди: эй айёр не арзинг бор? Анда айёр айди: Эй

подшоҳи олам ман бу шаҳарнинг одами эрмасмен.
Тўй—томашасин кўриб юруб эрдим. Арк дарвозасига
бордим, анда ёримнинг нишонасин кўрдим, деб та-
возе қилиб бир сўз деди:

Умид айлаб мунда келдим,
Ёрим тоғиб бергил шоҳим.
Шаҳрингда нишонасин кўрдум
Даҳсарто бўлдим шоҳим.

Манинг арзима этмасанг,
Сўзимни бовар этмасанг,
Хиромонимни бермасанг,
Камоним сандадур шоҳим.

Бу шаҳарда ўзи меҳмон.
Ҳар бир сўзи дарда дармон.
Ёримнинг оти Хиромон.
Заргар боласидур шоҳим,

Ман бир ошиқ бахти қаро,
Бир ёр учун сийнаи пора.
Кўрдим сани шукр оллоҳ.
Армон билан қолдим шоҳим.

Каманд айёр бўлдим ҳайрон.
Хиромон деб кўзим гирён,
Бу шаҳарда ўзи меҳмон,
Керагим меҳмондур шоҳим.

Алқисса, бу сўздин сўнг подшо айтиди: Эй, жаллодлар, Айёрни чоҳи золимга солиб банд қилинглар, деб амр қилди. Жаллодлар хуш бўлмай деб Каманд айёрни боғлаб, чоҳи зулматга солиб қўйдилар. Андин сўнг қирқ йигит Хиромондин жудо бўлиб, шундай паризоддан айрилдик, энди қаландар бўлурмиз. Деб қаландар бўлдилар. Бир неча манзил йўл кириб ул шаҳарга доҳил бўлдилар. Ногоҳ кириб қаландарлар шаҳарга

бордилар. Шул оқшом анда бўлдилар. Эртаси номози бомдодни ўқиб, арк дарвозасига борсалар ул қизнинг суратини кўриб, оҳ уриб йиқилдилар. Наққошгарлар бу қирқ йигитни ҳам подшонинг хизматига олиб бордилар. Қаландарлар салом бердилар, анда подшо сўради. Эй йигитлар, на учун қаландар бўлдингиз, деди. Анда қаландарлар зор—зор чун абри навбахор йиғлаб бир сўз айди:

Арзим эшит, жон подшоҳим.

Бир ёр учун қаландармиз.

Алалхусус жафо қилган,

Айёр учун қаландармиз.

Уқини отди ул боға.

Хусни шуъла урар доға.

Тилак айлаб бир худоға.

Дилбар учун қаландармиз.

Қирқ йигит бўлибмиз гадо,

Минг жон бўлса анга фидо.

Эмди бўлдик мосувалло.

Имон учун қаландармиз.

Мадад бергай шоҳимардон,

Кўнглимизда кўндир гумон,

Сўрадик оти Хиромон,

Дармон учун қаландармиз.

Мирзобек дерлар отима.

Ҳақ етирсин муродима,

Фаҳм айласанг фарёдима,

Гилмон учун қаландарман.

Алқисса, бу сўздин сўнг подшо айди: эй миршаблар, буларни банд қилмай қўйинглар, деди. Миршаблар андоғ қилдилар. Подшо яна амр қилди: қаландарларга бир кун таом бериинг, деди. Хуш бўлғай деб

хизмат бажо қилдилар. Энди Хиромонжон подшо бўлиб турсин. Мунавварсултондин сўз эшитинг.

20 кун йўл юриб, бир оқшом чўли биёбонларда зор—зор, чун абри навбаҳор йиғлаб ётиб эрди. Саҳар вақтида уйқуға мойил бўлиб эрди, Хиромон паризод тушига кирди. Сесканиб уйғонди, ҳеч бир воқеа йўқ эркан. Бироз чўпон ҳозир бўлиб, Мунавваржоннинг ёнига келиб сўрадилар: Эй қаландар, не учун йиғларсан, дедилар. Анда Мунавваржон бир сўз айди:

Биродарлар, бугун бир аҳвол кўрдим.

Хиромонжон кирди тушима мани.

Кўшилибон неча сафолар сурдим,

Ерим келиб кирди тушима мани,

Дилбаримни кўриб бўлдим мастона.

Хоб ичинда тушдим писта, даҳона.

Лаблариниан ичдим ман қона—қона.

Давлат қуши қўнди бошимани.

Солланибон келди нозли жоним.

Кўнглимда қолмади зарра армоним,

Чашми жаллодимни, қоши камоним.

Раҳм этади кўзда ёшимани,

Хоб ичинда сурдим бир неча дўрон,

Кўзимни кўриди бир неча жоним,

Мунавварнинг ёри сарви Хиромон.

Олло етир кўнгли хушимани.

Алқисса, чўпонлар бирла аллаёрлашиб, шаҳзода қаландарман. Эҳу, деб йўлга равона бўлди. Бир неча манзил йўл юриб бир шаҳарга борди, ул шаҳарнинг одамлари сўрадилар: Эй, қаландар сиз подшоҳоддага мангзарсиз, дедилар. Анда шаҳзода Мунаввар қаландар бўлганини баён этиб, бир сўз айди:

Бир дилбарнинг ҳажри бирла

Ақлу хушим ҳайронадур.

Ерим кетди ғайри бирла,

Кўзда ёшим равонадур.

Шум рақиё ороға тушиб
Бир ғайри ёримни олиб.
Жайхун каби ашким оқиб.
Донм ишим афғонадир.

Ман эрканман, эрмас нодон.
Қолди манго дарди ҳижрон,
Охир чиқар бўлди бу жон,
Руҳим қуши парвонадир.

Ул дилбарим соҳибқирон,
Жаллод кўзли айлар ҳайрон.
Қирпики ўқ. қоши камон.
Ғамзаси бир пайконадир.

Кўзим ёши Жайхун оби,
Очилмади раҳмат боби
Шул ёримни исми поки.
Заргар қизи Хиромондир.

Ёр йўлинда қилдим парвоз,
Кетди суҳбат, қолмади соз,
Ёрима етмади овоз,
Тириклигим гумонадир,

Севдигимдир хўблар, хўби
Асли одам ўзи пари,
Зулмат кечалар анвари.
Юзи моҳи тобонадур.

Очилмайини сўлди гулим.
Сайрон етмади булбулим.
Мунаввар дер: ҳақдан умидим
Шояд бўлар аёнадур.

Алқисса, бу сўздин сўнг ул одамлар Мунавварнинг кўз ёшина раҳми келиб, дуо қилдилар. Яна йўлга равона бўлди. Шаҳзода яна тўрт кун йўл юрди. Бир

оқшом, бир азизнинг ўтган жойина борди. Таҳорати
жоза қилиб, икки ракат номози ва шукронани ўқиб,
эшоннинг ҳаққинда ҳатми қуръон қилиб, шул оқшом
шул жойда бўлди. Саҳар чоғинда авлиёлардин башо-
рат бўлиб, эрта жойиндин туриб, ҳазрати эшоннинг
остонасина бош уриб бир сўз айди:

Умид айлаб келдим қадамгоҳинга,
Биза бир саодат қилинг, азизим.
Бошим урдим шу кун ҳоки пойинга,
Биза бир каромат қилинг азизим.

Ҳеч киши бўлмагай мендек беқарор,
Кўнглимда қолмади бир зарра мадор,
Худонинг шеридур Ҳайдари Қаррор.
Алардан башорат қилинг, азизим.

Ман бўлибман гадоларнинг гадоси,
Манинг жойим эранларнинг фидоси.
Сиз бўлибсиз дарда дармон давоси.
Биза бир кушойиш беринг, азизим.

Бошима түшибдур ҳижронинг доғи,
Вайрон бўлди эмди кўнглимнинг боғи,
Ман билмасман нерда ёрнинг чорбоғи,
Биза бир ишорат қилинг, азизим.

Мунаввар дер: эмди қалаандар бўлдим,
Ёримдин айрилиб, чўлларда қолдим.
Умид айлаб қадамгоҳинга келдим.
Мани Хиромона етир азизим.

Алқисса, шаҳзодаи Мунаввар бу муножотни тамом
қилиб эрди. Эмди келган юртига Ганжақорабоғ дер
эрдилар. Мунавваржоннинг бошига савдо тушиб, ўз
юртини билмас эрди. Авлиёлардин мадад топиб
бироз йўл юрди. Одамларнинг бошина савдо тушса,
андоғ бўлар эркан. Аммо Хиромон ул шаҳарга

подшоҳ бўлғонидин сўнг қирқ кеча—кундуз тўй бош-
латиб эрди. Шул тўй иншоолло—таоло бизга ва
Мунавваржонга бўлур деди. Алқисса, Мунавваржон
қаландар ҳолинда келиб, арк дарвозасига бориб, Хи
ромоннинг чекилган суратина кўзи тушиб, бир оҳ
уриб йиқилди. Бир оз муддатдин сўнг ҳушина келди.
Наққошгарлар сўрадилар: эй, қаландар не учун оҳ
тортарсан? Анда қаландар зор—зор йиғлаб бир сўз
айди:

Қирқ кун бўлди дилбаримни йитирдим,
Наққошгарлар топиб беринг ёримни.
Шукр оллоҳ энди нишонин кўрдим.
Сураткашлар топиб беринг ёримни,

Каманд айёр олди ёрим қўлимдин.
Булбулим учирдим тоза гулимдин,
Булар нишон берур Хиромонимдин.
Наққошгарлар топиб беринг ёримни.

Булбуллардур учиб келарлар боға.
Шунқордек бўлурму ҳеч қачон зоға,
Ман бўларман шул суратдин садоға,
Сураткашлар топиб беринг ёримни,

Билмам шу шаҳарнинг султони кимдур
Зарафшондин бунинг айвони кимдур.
Айтинг, бу шаҳарнинг меҳмони кимдур
Мулк эгаси, топиб беринг ёримни,

Отим Мунаввардур шоҳи қаландар.
Заргарнинг қизидур бир моҳи анвар,
Онинг ҳасратидин кўнглим мукаддар.
Сураткашлар топиб беринг ёримни,

Алқисса, бу сўздин сўнг дарвозабонлар айдилар,
эй, шоҳи қаландар турғил, ман подшонинг ёнига

олиб борурман деб, подшонинг ёнига бориб, қўлла
ична олтин созини олиб бир сўз айди:

Қулоқ солиб сўзим эшит подшоҳим,
Бир қаландар соҳиб каломи келди.
Давлатнигиз зиёд бўлсин илоҳим,
Бир қаландар соҳиб каломи келди.

Қаландар кўнглинда нури имондур.
Хижрондин кўнгли доим вайрондур,
Мададкорим ўзи шоҳимардондур,
Бир қаландар соҳиб каломи келди

Хув деб гавго қилар осмона боқиб,
Айролиқ ўтига ўзини ёқиб,
Ўзи ҳайрон бўлди сувората боқиб,
Бир қаландар кўзи гирёили келди.

Мирзобек дер: бўлинг соғу саломат,
Бир душман кўлинда қилур надомат.
Ўзи қаландардур хусни латофат,
Бир қаландар моҳи тобонли келди.

Аммо бу сўздин сўнг подшо амр қилди. Олиб кел
линг деб, Дарҳол Мунавваржонни подшоҳнинг ёнига
олиб келдилар. Подшоҳ ишша эшик ичинда ўлтуруб
арз сўрар эрди. Мунаввар Султон қўллаарини алиф
лом қилиб салом берди. Ойнабанд ичинда Хиромон
зор—зор йиғлаб, валайкум—ассалом деб жавоб бер
ди. Ойнанинг гўшасин андак очиб, яна чиқди. Му
навварнинг кўзи подшоҳга тушиб, беҳуш бўлиб йи
қилди. Бир замондин сўнг ҳушига келди. Подшоҳ
сўради: эй, қаландар не учун беҳуш бўлдинг? Не
учун йиғларсан? қаландар подшоҳга қараб бир сўз
айди:

Қулоқ солиб арзим эшит, подшоҳим.
Тахт устинда бир султоне мангзатдим.
Шугун тоза бўлур бу дарғи оҳим.
Оқ юзингни қўша хола мангзатдим.

Бошинга кийибсан мурассаъ тожи,
Олам эли—барча юзинг мухтожи,
Гамзанг аҳли олар ҳусни хирожи.
Тахти устинда бир султона мангзатдим.

Қанотин чатр айлаб бошинга анқо,
Соябонинг бўлмиш семруғи доно,
Санинг васлинг ўқиб булбули гўё.
Бир ошиқи бир нишона мангзатдим.

Сие зулфларингдур нофои тотор.
Қошларинг ҳилолдуру, кўзларинг фаввор
Ҳуснинг Мунавварни айлади бемор.
Заргар қизи Хиромона мангзатдим.

Алқисса, Мунавварсултон бу сўзни тамом қилгандан сўнг подшо айди: Эй нодон қаландар бир подшонинг сифатин бир қизга тимсол қилиб бўлурми деди. Анда Мунаввар Султон беқарор бўлиб, кўзидин ёш оқар эрди. Хиромон паризод ҳам андин зиёдроқ беқарор бўлиб, кўзидин ёш оқар эрди. Хиромон паризод ҳам андин зиёдроқ беқарор эрди. Ўз ҳолини билдирмак учун Хиромон айди: Эй жаллодлар, бориб зиндондин бандиларни олиб келинг, деб амр қилди. Жаллодлар бориб Каманд айёр бирла қирқ қаландарни олиб келди. Подшо айди: Эй, Каманд айёр не учун банди бўлдинг? Анда айёр айди: Эй подшоҳим, манинг асли зотим Шамшод шаҳрининг одами бўлурман. Бизнинг юртимизда бир паризод бор эрди. отини Хиромон дер эрдилар. Яъни Мунавварсултон деган тўра Ганжиқорабога олиб кетмакчи бўлиб, тева-нинг устинда ўлтириб, ухлаган эркан, ани олиб қўйиб, қизни олиб қочдим. Уч манзилдин сўнг бир булоқнинг бошига келдик. Ман айтдим: мурод ҳосил қилурман дедим. Анда ул айди: булоқга тушиб чиқил, деди. Ман хуш бўлмай деб булоқга тушдим. қиз дарҳол қочди. 40 кун йўл юриб сизнинг шаҳрингизга келдим. Суратини кўриб ҳайрон эрдим, сиз зиндон-

ға солдингиз. Маннинг ҳикоятим шул турур деди. Ан дин сўнг подшо қирқ қаландардин сўради. Анда қаландар: бизлар ҳам уни кўрдик, дедилар. Ҳар бири миз: «Мен олурман» деб айтдик, қиз айёр эркан, айди: сизлар даво қилманглар, ман камонгар турурман деди. Анда бизлар яхши деб ваъда қилдик. Ул ўқ отди, бизлар ўқга қараб кетдик, қиз либосларимиз ни олиб кетиб турур. Бизлар ҳам изиннан 40 кун йўл юриб бу шаҳарга келдик, сиз зиндонга сол деб амр қилдингиз, дедилар. Андин сўнг Мунавваржондин сўради. Мунавваржон оҳ уриб йиғлаб эрди. Айди: эй подшон олам ва эй султон бокарам, маннинг ёрим ни олиб қочган шул айёр эркан. деди. Анда подшоҳ Каманд айёрни жаллодга буюрди, ўлдир деб. Эrsa жаллод Шамшири обдор барлан андоғ урдиким, икки нима баробар бўлди. Ул қирқ қаландарга амр қилди: сизлар юртга дуоғўй бўлинглар, деди. Андин сўнг Мунавваржонини ҳаммомга буюриб, кўришиш хоналарини қадоғон қилиб, ҳануз Хиромон ўзини Мунаввар Султонга таъитмади. Туруб, ҳаммомдин чиқариб, олиб келдилар. Хиромон тахт устидин тушиб, қиз либосларини кийиб, қадди қоматларини долдек қилиб, қўлларини алиф лом қилиб, Мунаввар Султонга салом берди. Мунавваржон ҳам алиқ олди. Валайкум асса-лом деб жавоб берди. Эrsa Хиромон паризод ўзини билдирди. Ошқу маъшук бир—бирини етгандин сўнг ҳар қайсилари бир—бирини жонини фидо қилиб бахтиёр бўлиб Хиромон йигитнинг ҳаққинда бир сўз айди:

**То жаҳон боринча бўлғайсан гули раъно тўрам,
Билки, ман ҳам бўлғайман булбули шайдо тўрам,**

**Кўнглум олдирдинг валеқ кўргач сени беихтиёр.
Ҳусн ичинда кам бўлурми, сан каби зебо тўрам.**

**Ногаҳон чиқганда уйдин у парилар шоди маст.
Олам аҳли ичра тушгай шўриши ғавго тўрам.**

Кўрмагай эрдим жамолиниг олам аро кошки,
Тушмагай дилбар бошимга мунча кўп савдо тўрам.

Кел, Хиромон эмди сан ҳам ҳарна қилса эрки бор.
Сотин олгон жўрасан ул санго мирзо тўрам.

Бу сўздин сўнг Мунаввар Султон отасининг ўрнига подшо бўлди. Зеваржон ҳам қарвон бирлан соғ—саломаёт келиб, Мунавваржонга вазири аъзам бўлди. Эrsa Мунаввар Султон бирлан Хиромонжонга тўю—томоша қилдилар. Эrsa икки ошиқ—маъшуқ мақсуди муродлариға етишдилар.

Илоҳо ҳамма бандаи мўминларни муроди мақсудиға ўзинг еткургайсан. Омин, ё раббил оламини.

Ш А Х Р И Е Р

Аmmo ровийлар андоғ ривоят қилурларким, қадим замонда Яман вилоятида бир подшо оор эрди. Отиға Доробшоҳ дер эрдилар. Ул подшо хануз уйлангани йўқ эрди. Онинг одати ул эрдикн, кечаларда шабравсен гун кийиб, шаҳарни кезиб юрур эрди. Бир жойга борди, кўрса бир қасри айвон, ул айвоннинг эшигидан қаради кўрса чирог ёнган, ул айвонда уч назаини, мўрчаини, истадаҳон, шакарбаррини, зулфарини чин чин, ҳалқа—ҳалқа қилиб, бир ёнига ташлаб, кашта тикиб, бир—бирлари бирлан ҳазил—мазах қилиб ўлтурур эрдилар. Подшо буларни томоша қилиб эрди. Ул қизларнинг бирига Гулсутли нари, яна бирига Гулчехра нари ва яна бирига Гулистон нари дер эдилар.

Ногоҳ подшо қонудан қараб эрди. Шул вақтда қизлар ҳазилни мулоқоти бирла сўзлай бошладилар. Ногоҳ Гулсутун нари айди, агар мани подшо олса, бир дона арпадин тамоми лашкарининг отиға ем қилур эрдим. Анда Гулистон нари айди, агар подшо мани олса, подшоға биргина луқма нондин тамоми лашкарини тамоқ қилур эрдим. Гулчехра нари айди, ман подшоға бир ўғил туғиб берур эрдим. бошлари олтин оёқлари кумуш, асл ўзи жаҳон тахтига лойиқ бўлиб, мағрибдин машириқни олиб, дев парини мусахар қилгай, деди. Подшо буларнинг сўзини эшитиб ошиқи беқарор бўлиб, қайтиб уйина келди.

Ондин сўнг тонг отди. Подшо буларни сўраш учун, бир вазири бөр эрди, чақирди, вазир келди. Подшо

айди, эй вазир, бу кеча шаҳарни кезиб, бир жойга
бордим, уч пари кўрдим деб, қизларни таърифлаб,
ошиқ бўлиб, ёниб—куйиб бир сўз айтгани бу турур:

Кулоқ солиб арзим эшит, вазирим,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,
Бўла кўргил энди манинг дастгирим,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,

Кезардим ногоҳон бир жойга бордим.
Бир айвона бориб ўрнимдин турдим.
Эгилиб қарадим, уч пари кўрдим,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,

Бирисини кўрдим парига менгзар.
Бирисининг иси менглига мангзар.
Бириси зулфларин этиб муаттар,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,

Учиси ўлтурур жилвалар айлаб,
Бир бирига тўти сўзини сўзлаб,
Зарафшон зулфларин юзига ташлаб,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,

Бирисидир онинг хуршиди осмон,
Бирисининг хусни тоза гулистон,
Учиси ўлтурур жилвалар айлаб,
Шаҳарда уч ажиб нозанин кўрдим,

Ҳар бири подшоға бир шарт айтарлар.
Қўлинда пинаси кашта тикарлар,
Онинг ҳар бириси вафоли дилбар,
Шаҳар ичра уч ажиб нозанин кўрдим.

Қадам уриб юрдим кўча борина.
Томоша айладим гўзал норина.
Кулоқ солғил Доробшоҳнинг оғзина,
Шаҳар ичра уч ажиб нозанин кўрдим.

Алқисса, подшо бу жавобни айтгондин кейин,
вазири айди, эй подшо бул қизларнинг аслини мен
билурман, деб қўлина созини олиб, бир сўз айди:

Уч қизнинг аслини сўрсангиз, шоҳим,
Бу дунёда ҳаргиз баробар ўлмас.
Оламини куйдирар оҳ урсам оҳим,
Аларга ҳеч киши баробар ўлмас.

Кун—кундан бўларсиз ҳолингиз забун,
Бошинга солибдур ишқ ўтин гардун.
Лайланнинг ишқинда куйди ул Мажнун.
Лайли ҳам аларга баробар ўлмас.

Эй подшоҳим ман айларман бир бедод.
Хотир андин неча бергандир барбод,
Шириннинг ишқинда кўп куйди Фарҳод.
Ширин ҳам аларга баробар ўлмас.

Ун йил кириб кезди дарёга Узро.
Вомиқни ишқинда бўлиб мажоро.
Ишқина топмади ҳеч қачон чора,
Вомиқ ҳам аларга баробар ўлмас.

Буларнинг отаси шоҳи савдогар,
Лабларидин анинг боллари домар,
Хуснини кўрсангиз монанди хунхор.
Офтоб ҳам аларга баробар ўлмас,

Бирининг аждаргирнинг қизидур,
Икли нзи анинг мисоли гулдир.
Олам ичра якқа—ёлғиз ўзидур.
Ҳеч ким аларга баробар ўлмас.

Бирининг отаси билнинг Наздодбон,
Киприқи ўқ онинг, қошлари камон.
Хуснини кўрсангиз офтоби тобон,
Хуршид ҳам аларга баробар ўлмас.

Сарҳан вазир дерлар манинг отим,
Оҳ айласам олам ёнар ўтима,
Қодир мавлон ўзинг етгил оҳима,
Ҳеч бир пари анга баробар ўлмас.

Алқисса, вазир бу жавобни айди, эрса подшо айди,
Эй вазир, андоғбўлса борғил, аларга совчи бўлгил,
Ҳар не тиласа сан қабул қилгил деб бир сўз айди:

Эй вазирим, мундин борғил,
Совчи бўл алар бирина,
Ҳар не деса қабул қилгил,
Тут яроғ анинг тўйина.

Санго Сарҳан вазир дерлар,
Тузатгил яхши саройлар,
Қирқ кунгача этиб тўйлар
Сан айла битта хазина.

Халойиққа жар чексинлар,
Хабар айлаб тез айтсинлар,
Созандалар соз этсинлар,
Мол берибон ҳар бирина.

Муғаннийлар кирсин соза,
Кўнглимизни этсин тоза,
Оламга бўлсин овоза,
Ҳайрон бўлсинлар сөзина.

Атласдин тўшак ўртаға,
Кўйинглар мани оёға,
Булбуллар кўнсин бу боға,
Ҳайрон бўлсин гулларина.

Доробшоҳ дерлар одима,
Дўлансам ёрни белина,
Сарҳан вазир етир муродима
Кирсин паризод кўйнима.

Алқисса. Доробшоҳ айди, эй вазир, сан бирини совчи бўлгил, деб вазирни Наздодбоннинг уйига юборди, Гулсутун парига совчи бўлди. Ҳар на подшо айтиб юбориб эрди, ани вазир Наздодбонга баён қилди. Наздодбон хушвақт бўлиб ёриндин туриб, подшо тарафини қараб, тўққиз марта таъзим қилиб, вазирга айди:

Ҳар на ин подшога лойиқ бўлса, ани қилурлар, ўзлари соҳибни ихтиёр турур деб жавоб берди. Вазир подшонинг хизматига бориб, Наздодбон айтгон сўзини бир-бир шарҳ қилди.

Подшо хушвақт бўлиб айди, эй доно вазирим, ҳар ин подшога муносиб бўлса ўзинг еткур, сани соҳибни ихтиёр қилдим, деди. Эҳса вазир чиқиб, умаро—фузалолар билан кенгаш ва маслаҳат этиб, минг гулом олтини ўш, минг бедов от, жиловлари зумуррад турур, минг тева лаъли тугма осилган, минг ҳўкиз шоҳларига гавҳар тақилган, минг този жуналарина нижу тузилган, юбордилар. Ўзга молларни таърифга ниҳояси рост келмас. Бу сифат бирла етти кеча—кундуз тўй—томоша қилиб, неча минг созандалар, неча минг ўйинчилар, неча минг ҳофизлар ўзларининг шавқи билла тўй қилиб, калтирдилар. Лаъл билла ёқутни кўшдилар. Бу кеча ҳузур билла суҳбатда бўлдилар. Эҳса тонг отди. Подшонинг хотиринда бир сўз давом бор эрди. Сўздин сўз чиқиб, подшо айди, эй жонқ жаҳоним ва эй сарви хиромоним, ваъдага вафо дормисан? Анда Гулсутун айди: ман на ваъда қилди ман? Анда подшо қўлина олтин созини олиб, савол қилди, паризод жавоб берди, бул савол—жавоб шул турур:

—Қулоқ солиб сўзим эшит, нигорим,
Кел эмди ваъдага вафо айлагил.
Ҳар замон кўрмасам йўқтур қарорим,
Кел эмди ваъдага вафо айлагил.

— Қайси кеча эрди кездингиз ҳарён.
Ушбу кун бўлибди бағримиз бирён.
Айтган ваъда бўлса айлангиз баён.
Ман подшоҳим, нечук ваъда айладим,

— Подшо мани олиб этса ҳамхона,
Подшо бирла доим суриб даврона,
Лашқарин олибон кетса ҳарёна,
Кел ваъдага жоним вафо айлагил,

— Бу дунёнинг иши ҳойи—ҳавасдур,
Бу этган ваъдалар барчаси ростдур.
Елгон дунё гўё бир тор қафасдур.
Эй подшоҳим, нечук ваъда айладим.

— Доробшоҳ айтадур ваъданги эй жон.
Бир арпа донадин, ростини десам,
Лашқаринг боринад дединг ем этсам,
Шул ваъдага шу гун вафо айлагил.

— Гулсутун пари бу сўзларни сўзлашдинг.
Ҳазил бирла бир—бир айтиб кулишдинг,
Олтин коса бирла шароб ичишдинг,
Бир ҳазил сўз ила ваъда айладим.

Алқисса подшо бирла Гулсутун пари бу сўзларни айтишдилар. Яна подшо айди. Бир оқшом шабрзвон тун кийиб, сайр қилиб юриб эрдим, ногоҳ бир саройга кўзим тушди. Кўрсам уч қиз бир—бирингиз бирла сўз айтишиб кулишдийгизлар. анда сан айдинг, мани подшо олса, бир арпа донасидин тамоми лашқарларининг отлариға ем қилурман, дединг, ул ваъдага вафо қил. Анда Гулсутун пари табассум қилиб деди: Эй беақл подшоҳим, бир арпадин тамоми лашқарнинг оти на ем бўлурми, бизлар бир кулишма учун ҳар сўзни айтишавёрамиз, деди. Анда подшо туршрўй юзи оқариб, ёнича бормади. Ондин сўнг подшо Аждаргирининг қизи Гулистон парини етти кеча—кундуз тўй—томо

ша қилиб олди. Анга ҳам подшо алпоза бирла ваъда
га вафо қил, деди. Анда Гулистон айди, ман на ваъда
қилдим, деди. Анда подшо қўлина олтин созини олиб
савол—жавоб қилди:

— Қулоқ солғил меҳрибоним.
Кел ваъдага вафо айла.
Жондин ортиқ вафодорим.
Кел ваъдага вафо айла.

— Эшит сўзим. гўзал султон,
Ман сиза на ваъда этдим?
Жоним бўлсин сиза қурбон.
Ман сиза на ваъда этдим?

— Бир кеча ман шаҳар кездим
Бир айвон ўнгинда турдим,
Ангилиб сизларни кўрдим,
Шул ваъдага вафо айла.

— Не сабабдин шаҳар кездинг
Айвоннинг ўнгида турдинг.
Сен бизларни нечук кўрдинг,
Ман анда на ваъда этдим?

— Бордим кеча саҳар чоғи,
Бўлди худони буйруғи,
Сан дадинг орқам беклиги,
Шул ваъдага вафо айла.

— Эй подшоҳим. бул ҳавасда.
Сўзла дединг мани хаста,
Борган бўлсанг саҳар вақтда.
Ман сиза на ваъда этдим?

Доробшоҳ дер: ваъда этдинг.
Мурод мақсадинга етдинг,
Мани ақлимни лол этдинг,
Шул ваъдага вафо айла.

— Гулистон дерлар отима.
Ҳеч киши етмас додима,
Бу айтгон ҳазил сўзима
Ман сиза на ваъда этдим?

Алқисса подшо айди, санинг сўзинг шул эрди, агар мани подшо олса, бир луқма нондин тамоми лашка рина тамоқ этар эрдим, дединг. Анда Гулистон пари зод айди. Эй беақл подшоҳим, ҳеч замонда мундоқ қилгон борми, бизлар ҳазил қилиб айтишиб эрдик. Анда подшо андин ҳам юз айлантириб, шоҳ савдогар ни қизи Гулчехрага киши юборди. Сўнгра етти кеча—кундуз тўй—томоша қилиб келтурдилар. Подшо Гулчехра парига қараб айди, эй жони жаҳоним ва эй сри хиромоним ва эй руҳи равоним, ваъдага вафо борми, деб юзидин ўпди. Гулчехра на ваъда, деди. Подшо савол—жавоб қилиб, бир сўз айди:

Қулоқ солиб, сўзим эшит, паризод.

Кел ваъдага вафо борми, эй жоним.

Ҳар қиё боқишли қомати шамшод.

Кел ваъдага вафо борми, эй жоним.

— Подшолар подшоси азиз султоним.

Ман сиза ҳеч ваъда қилганим йўқдир.

Оҳ айласам тутар оҳим осмонни.

Ман сиза ҳеч ваъда қилганим йўқдир.

— Подшо бўлган яна ишратин сураб,

Гоҳ кечалар юриб шаҳарни кезар,

Яхши—ёмон бўлса барини кўрар,

Кел ваъдага вафо борми гўзалим.

— Одам улдир ўз қадрини англаса,

Сўз тагида сўз борини фаҳмласа.

Қилгай ваъдасина вафо айласа,

Ман сиза ҳеч ваъда қилганим йўқдир.

— Ҳақ рўзи қилғандир бандага фармон
Йўқса сура билмас ёр бирла даврон,
Йўлиқди ногоҳон бир қасри айвон,
Шул ваъдага вафо айла гўзалим.

— Ул нечук ваъдадур фаҳмин билмасам
Қўлимнан келганин муяссар этсам.
Сизнинг бирла ишрат жомини сурсам.
Ман кишига ваъда қилганим йўқдур.

Пошо дер насибам бўлса ул ишдин.
Суриб ишрат жомин бул ёзи қишдин,
Бир ўғил туғсам ман олтин кумушдин,
Шул ваъдага вафо борми, эй гўзал.

— Бир ноқис бандамиз ўзидур қодир,
Ўзи бандасининг мақсадин берур.
Қилмаса эътибор манда на бўлур,
Ман сиза ҳеч ваъда қилганим йўқдур.

— Доробшоҳ дер қилсанг аҳдингни эй жон,
Бу жоним айлайман бошингга қурбон,
Боши олтин, оёғи кумуш ўғлон.
Кел ваъдага вафо борми, гўзалим.

Гулчеҳра худога муножот этса,
Ҳақ ўзидин тилак муяссар этса,
Бу ғариб бандага ўзи раҳм этса,
Ман ҳеч кима ваъда қилганим йўқдур.

Алқисса, подшо бирла Гулчеҳра бу жавобларни айтишдилар. Андин сўнг подшо айди, ман бир кеча кезиб эрдим. Уч қиз айвонда ўлтирур эрдингиз. Ҳар қайсингиз бир сўз айтдингиз. Сан айтдинг, агар мани подшо олса бир ўғил туғиб берурман, боши олтин, оёқлари кумушдин. Ўзи жаҳон тахтина лойиқ соҳибқирон бўлғай, мағрибдин машриқни олиб, деву парини мусаххар қилғай дер эрдингиз. Шул ваъдага

вафо борми деди. Анда Гулчеҳра айди, на бўлгай бизингдек хонимға, сизингдек подшоға, эгам ўзи муҳаббат қилса, ажаб эрмас, юзимизни оқ қилмоқ учун худои табораки таоло рўзи қилса деб, зор йиғлади, подшо ҳам бу сўзга хушвақт бўлиб, таъсир қилиб йиғлади. Алқисса иккиси хушвақт бўлиб, суҳбатга машғул бўлдилар. Бир куни Гулчеҳра пари айди, худоға муножот қилиб айди, аҳадо, самадо, ё парвардиго ро мани подшоға шарманда қилмағайсан, деб зор — зор йиғлаб бир сўз айди:

Бир отинг қодирдир, бир отинг Раҳмон,
Ўзинг манго фарзанд ато айлагил.
Мани кўнглимда ҳеч қолмасни армон,
Ўзинг манго фарзанд ато айлагил.

Подшо олдида қилма ноумид,
Ҳақнинг даргоҳинда айлагил шохид.
Набиулло ҳаққи қилурман умид,
Ўзинг манго фарзанд ато айлагил.

Бир отингдур сани Субҳон,
Тараҳхум айлагил Раҳмон.
Қи бўлсин дардама дормон,
Биза фарзанд ато айла.

Юрагим моҳтоб ўлсин,
Кокили пеши тоб ўлсин,
Қи душманлар хароб ўлсин,
Биза фарзанд ато айла.

Ман бир бечора Гулчеҳра,
Ғам остида дунё ичра.
Қолибман чоҳи узлатда,
Биза фарзанд ато айла.

Алқисса Гулчеҳра пари бу сўзни айтгоч, худои таоло Гулчеҳранинг дуосини мустажоб қилиб, бўйинда

ҳомила қилди. Подшо Гулчеҳра бирла кеча—кундуз суҳбатда бўлдилар. Ўзга хонимларга хуш сўз айтмадилар. Икки кундош Гулчеҳра парини душман тутиб, кенгаш қилдилар, Гулчеҳранинг айтгани бўлса, бизларнинг айтганимиз бўлмаса, бизлар бу шаҳарда нечук кун кўрармиз, деб, бир кўзи очилмаган кучуқни келтириб, бир хилват ерда сақладилар. Гулчеҳра парининг ҳомиласи яқин келди. Доробшоҳ буларнинг макридин беҳабар шикорга чиқиб ғраберди. Ондин сўнг Гулчеҳра парини дамба—дам тўлғоқит утди, ўғлон вужуди оламга келди, онингдек соҳибжамол нозанин ва бокамол, шакарзилолки, офтоб юзини кўрсатиб, рашк этар эрди ва юзидин ниқоб тортар эрди. Ки бу ўғлонга бўлган ғазал бу турур:

**Боши олтин, оёқлари кумушдин,
Тини дур, кўзлари мастона ҳушдин.
Қўли ёқут эрур, бармоқлари лаъл.
Жаҳон тахтига лойиқ шох мукаммал.**

**Мусоҳҳар бўлғудек кўрса жаҳондор,
Ажойиб нозанин, бир шоҳи дилдор,
Жаҳон айвониғо келгани йўқ эрди.
Анингдек нозанин бир шоҳи дилдор.**

**Ҳа иш қилди анга бул шум рақиблар.
Жафо тигин солиб, бошиға ғаддор,
Кел Муҳаммад Ризо сен ҳаққа ёнғил.
Ки тонглаз кўрсатур санго ул дийдор.**

Алқисса, бул ўғлон ерга тушгач, Гулчеҳра пари беҳуш бўлиб ерга йиқилди, ўзини билмади. Икки кундош бул ўғлонни олдилар, ўрнига итваччани қўйдилар. Бир қирноқга бориб айдилар. Бу ўғлонни олиб борғил, тонг отмасдан бурун, қалъадан ташқари чиқариб, ўлдирғил, сани озод қилиб, ҳарна титладинг бодурмиз, деб юбордилар. Қирноқ хуш бўлғай деб ўғлонни этагига солиб, юрибарди; Шаҳардин ташқариға чиқди,

Ўғлонни қўлига олиб кўрди, бир нозанин ўғлон ту-
рур. Қирноқ айди, санго жон берган иним ҳарғиз бўл
масин жаҳонда деб, ўлтирмакка кўси қиймади. Йўл
устинда қўйиб ўғлонга раҳми келиб зор—зор йиғлаб
ўғлонни худога топшириб бир сўз айди;

Бу ўғлонни эй биру бор,
Ўзинг сақлагил оллойим,
Душманлар этди хору зор,
Ўзинг сақлагил оллойим,

Онаси чун беҳуш бўлди
Фарзанд дардидин йиқилди,
Фарзанд ўрнига душманлар,
Итнинг баччасини солди.

Раҳм айла ўғлон ҳолина,
Душман қолди уволина,
Тўймай кетдим жамолина,
Ўзинг сақлагил оллойим,

Онасин юзин кўрмаган,
Жамолина ман тўймаган,
Номарддур жоним бермаган,
Ўзинг сақлагил оллойим,

Қирноқ айтур, нетай жоним,
Тўкилди танда дармоним,
Йўлда қолди гулистоним,
Ўзинг сақлагил оллойим.

Алқисса қирноқ бу ғазалин ўқиб, зор—зор йиғлаб,
қайтиб уйга келди ва айди, эй бибилар, сизларнинг
айтганингиздан ҳам бадтарроқ қилдим, деди. Анда
бу хотинлар хушвақт бўлиб, Қирноқни озод қилдилар.
Ҳарна ҳожат тиласа бердилар. Эмди Гулчеҳра пари-
дин сўз эшитинглар. Гулчеҳра пари ўзига келиб ай-
ди, бола қани? Кундошлари итваччани кўрсатдилар.

Гулчеҳра пари зор—зор йиғлаб бир мухаммасни ўқи-
ўқиди;

Водариғо, шум фалак қилди манго жон оқибат,
Жабридин қилди мани бу бағрими қон оқибат,
Кесди умидимни қилиб юратимни қон оқибат,
Охири бўлди баробар ерга яксон оқибат,
Бизларга зулм этган рақиблар бўлди хандон оқибат.

Биламадим ким шум рақиблар этдилар юзи қаро,
Ким боламдин айириб, қилди манго жабру жафо.
Ҳар тараф боқсам балолар юзланадур марҳабо,
Дусти душман олдида қилди мани юзи қаро.
Бизларга зулм этган рақиблар бўлди хандон оқибат.

Бу фалак юзи қаро сўлдирди гулнинг гунчасин,
Зулм этиб урса мани бошимга фалак тешасин.
Эмди ман қайдин топарман бу боламнинг зийнатин,
Биз сари юзданмади иқбол кўрсатмай шеvasин.
Бизларга зулм этган рақиблар бўлди хандон оқибат.

Полаи оҳимни айтсам бу фалак оввораға,
Осмонни ким ўйиб етгай эди сайёраға.
Шум рақиблар отди тошни ман ғариб бечораға,
Эй худоё бирга раҳҳум айлагил Гулчеҳраға,
Бизларга зулм этган рақиблар бўлди хандон оқибат.

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, қадим
замонда ўтган Қиёмшоҳнинг авлодидин, одамнинг нас-
лидин пуштма—пушт зурёдсиз Шоҳсувори олам, кўп
моли дунё хайрод этиб, фарзанд тилар эркан. Тилаги
қабул бўлмас эркан. Онинг бир дўғмаси бор эрди,
худои таолонинг қудрати вақти саҳарда қалъадин чи-
қиб эрди. кўзи бир ўғлонга тушди, кўрса йўл устин-
да ётиб турур, ўн тўрт кунлик ойдек, жони—дили
бирла қўлига олиб, уйина олиб келиб, Шоҳсувори
оламга суюнчилаб бир неча калима сўз айди;

Арзим эшит, жоням оғам.
Жаббор санга ўғил берди.
Жондин ортиқ меҳрибончим,
Жаббор санга ўғил берди.

Раҳм айлади биру борим,
Тар очилган гулу зорим.
Қурилди эмди бозорим,
Жаббор санга ўғил берди.

Юзларингда гулдир даст,
Улдим юзина вобаста.
Саҳарда бордим оҳишта,
Раббим санго ўғил берди.

Эмди ўғлонни олурсан,
Жамолина шод ўлурсан,
Биза кўп инъом берурсан,
Жаббор санга ўғил берди.

Неча йил ўғил ғадоси,
Бўлиб фарзанднинг жудоси,
Жоним бўлсин садоғаси,
Раббим санго ўғил берди.

Ўғлонни олмасанг бўлмас,
Жамолин кўрмасанг бўлмас.
Суюнчим бермасанг бўлмас,
Худо санго ўғил берди.

Неча йил эрдинг интизор,
Муяссар этди биру бор.
Юзларингда мисли гулзор,
Мвлон сиза ўғил берди.

Фулом дерсизлар отима,
Қулоқ солинг фарёдима,
Мирзом етмишгил додима,
Раббим сиза ўғил берди.

Алқисса. Гулом бу сўзни тамом қилиб, оғасининг олдинда қўйди. Хўжаси бу ўғлонни қучоғига олиб, бағрига босиб, биза бу давлатни худо берибдур деб, кўн инъом, сарполарни қул—гуломга бериб, оромда бўлдилар ва Оллоҳу аълам, ровийлар андоғ ривоят қилурларким, Шоҳсувори олам минг гулом ва минг чўри озод қилди. Бир неча молларни ўлдириб, тўй бошлади. Аммо ўттиз икки созни бир қулоқдин тузиб, ҳамма ердин киши келиб, қўшма—қўш ўлтириб, қирқ кеча—кундуз айш—ишрат қилди. тўй тамом бўлди. Ондин сўнг уламоларни йиғнаб, ул ўғлонга од қўйдилар. Оғасининг оти Шаҳсувори олам, ўғлонинг одини Шаҳриёри олам бўлсин, деб дуо қилдилар. Аларга моли дунё бериб ва яна хайродрлар қилиб, хушвақтликда бўлдилар.

Ривоят қилурларким, Дороб ҳам шикордан қайтиб келур эрди. Бир киши олдина бориб айди. Эй подшоҳим. Гулчеҳра парининг худой таолонинг қудрати бирла бир кучук баччаси бўлди. деди. Анда подшоҳ айди, уринг, оғзини чопинг. Ул кишининг оғзини дарҳол чопдилар. Подшоҳ келиб ҳарамига тушди. Кўрдики, воқеа рост турур. Подшоҳ ғамгин бўлиб, ҳақ таолоға муножот қилиб Гулчеҳра парига қараб бир сўз айди:

Эшит арзим эй нигорим,
Ваъда қилган боланг қани?
Шакардин сўзи мазалим,
Ваъда қилган боланг қани?

Қолмади бу танда жоним,
Куяр бўлди устихоним.
На иш бўлди гўзал жоним,
Ваъда қилган боланг қани?

Шум фалак ақлимни олди,
На савдо бошима солди,
Рақиблар ким, на иш қилди,
Ваъда қилган боланг қани?

Шум фалак тошин отдиму,
Ё бир шева кўрсатдиму?
Шум рақиб бир иш этдиму,
Ваъда қилган боланг қани?

Бу дардима борми дармон,
Қолди нчимда кўп армон,
На иш бўлди эй гулимжон,
Ваъда қилган боланг қани?

Юрагимда бўлган доға.
Нолишим қилсам худоға.
Ман қайдин борай дуоға.
Ваъда қилган боланг қани?

Доробшоҳ дерлар одима,
Худо етгай фарёдима,
Бир иш бўлмиш фарзандима,
Ваъда қилган боланг қани?

Алқисса, подшо бу сўзни айди, эрса Гулчеҳра нари
ҳам зор—зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, бир ғазал
ўқиди:

Шоҳим, сиза арзи ҳолим деяйинь.

Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Бошима савдонн солди худойим,

Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Бола бўлар вақтда йўқдир йўлдошим,
На савдолар тушиди бу мунгли бошим,
Билмам на иш этди икки кувдошим,
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Қаҳбо фалак зулмин кажина қурди.
Ўғлим бўлар вақтда ақлимни олди.
Туганмас савдонн бошима солди,
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Шум рақиблар на иш этди зурёдям,
Ҳеч етишмас манинг деди фарёдям,
Оламни куйдирди дуд ила оҳим.
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Раҳм айлагай ўзи Раҳиму Раҳмон.
Билмам бу иш мани айлади ҳайрон,
Узи бергай мани дардима дармон,
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Кимсаларни фалак ўйнаюб ўртар,
Аҳволим бўлибдур кун—куниан бадтар,
Зулм бирла онинг бошина етар.
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Гулчеҳра худоға қилур муножот.
Қўл кўтариб деди қози ул ҳожот.
Рақиблар жавридин оҳ ила фарёд,
Билманам, на бўлди аҳволим манинг.

Алқисса. Гулчеҳра пари бу ғазалии ўқиб, зор-зор
йиглаб ва яна ондин сўнг, аввалгидек суҳбатга маш
гул бўлдилар. Ҳақ субҳону таоло меҳрибонлиғ қилиб,
бу бандага яна ҳомила қолди. Бир неча вақт айшу
шратга машғул бўлдилар. Алқисса подшонинг бир
эви бор эрди. Ул вақтда лаашкар тортиб подшонинг
устина келди. Доробшоҳ ҳам лаашкари бирла ул ёв
нинг олдиға кетди. Подшоҳ кетганидан сўнг ой—
кун ўтиб, Гулчеҳрани тўлғоқ тутди. Бу дақиқани ку
тиб юрган кундошлар яна бир мушук багча топиб
қўйдилар.

Гулчеҳра шундай бир нозанин қиз туғди. Бундай
фарзанд ҳам дунёға келган эрмас эрди. Зулфлари
чин—чин, юзлари ўн тўрт кунлик ойдек, тишлари
дур, лаблари лаъл. Кундошлар бир ғуломға кўп инъ
омлар бериб, бу қизни ҳам шаҳардин чиқариб ташла
дилар. Худонинг тақдирини қочиб бўлмас эрканки,
бу қизни ҳам Шаҳсувори оламнинг одамлари топиб

анинг олдиға келтирдилар. Бу қизнинг хусни жамо-
лини кўриб, севинчини ичига сиғдиролмаي Шаҳсуво-
ри олам бир ғазал ўқиди.

Шукр Ҳақнинг даргоҳина,
Сигиндим олло зотина,
Бўйин сундим буйруғина,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Жам ўлинглар ҳалойиқлар,
Келиб қизга от қўйинглар,
Йиғналишиб тўй қилинглар,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Тўй этинглар ҳамма борим,
Ўзи берди биру борим,
Ҳақ сақласин Шаҳриёрим,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Шаҳсувор дерлар отима,
Қаюмаре дерлар зотима,
От қўйинглар фарзандима,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Онинг буйруғин айладим,
Хизматиға бел боғладим,
Худоға нолиш айладим,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Байроқ қўйиб от чопинглар,
Созандалар соз этинглар,
Ўлтирибон базм этинглар,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Ўлтириб мажлис тузинглар,
Бошларидин дур сочинглар,
Давр этиб шароб ичинглар,
Ўғил—қиз муяссар бўлди.

Алжеса, Шаҳсувор бу сўзни айди, андин сўнг, бу моҳруйнинг отини Анжум пари қўйдилар. Худо ризо-
си учун, моли хайрод этди, яна етти кеча — кундўз
тўй берди.

Энди сўзни Доробшоҳдин эшитиёт. Алғараз Дороб-
шоҳ душманларини, овлаб уйига келди. Икки кун-
дон хотин бадбахт подшонинг олдиға борди. айди
лар, эй подшоҳим, Гулчехрадин бир мушук бачча
бўлиди, дедилар, билмалик, Гулчехра мушукдин то-
пибму ё итдин топибму деб, подшоға ул мушукни
кўрсатдилар. Эрсә подшо ҳайрон саросима бўлиб,
айди бир худонинг тақдири шул бўлдим, деб зор—
зор йиглаб, бу ғазални ўқиди;

Дод айларам қаҳбо фалак алинна,
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.
Хабарим йўқ орқам соғу сўлимна,
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

Зор йиғлатиб фалак ақлимни олди,
Туғанмас савдони бошима солди,
Шум рақиблар бугун мани ўлдирди.
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

Хабар бўлди фалак ақлим олди деб,
Очилганда гулу гулча сўлди деб,
Гулчехрадин пишикбачча бўлди деб,
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

Мани бу ҳолими кимса билинча,
Суюнчилаб борди манго бир нишча,
Гулчехрадин бўлди бир пишик бачча,
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

На ҳикмат айлади қудратли худо,
Бандасига ўзи эрур раҳнамо,
Гулчехрани энди ман этдим жудо.
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

Доробшоҳ йиғлади ҳақға сиғиниб,
Ўзинг раҳм айлагил ё биру борим,
Қайғули бандангман сансан гамхорим,
Қон йиғлатиб, бағрим бирён айладинг.

Аmmo. Доробшоҳ Гулчехрани ҳарамдин чиқариб
кувди, ул бадбахт кундошлар севиндилар. Аммо Гул
чехра ғариб шаҳардин чиқиб, биёбонға равона бўл-
ди. Боратуриб ғариблиғина, бекаслиғина, йиғлаб
бир сўз айди:

Водариғо ушбу оламдин фано бўлган бошим,
Ўлмағима яна ҳақдин ризо бўлган бошим,
Шум рақиблар дардидин мотамсаро бўлган бошим,
Рангу рўйим сарғайиб чун қаҳрабо бўлган бошим,
Элу халқим, хону монимдин жудо бўлган бошим.

Дўстлар ман нолаю фарёд қилсам айб эмас,
Чархи кажравнинг алиннан дод қилсам айб эмас,
Шум рақиблар жабрини ман ёд қилсам айб эмас,
Бу биноларин жаҳонда од қилсам айб эмас,
Элу халқим, хону монимдин жудо бўлган бошим.

Бизга зулм этган рақиблар бўлдилар жондин жудо,
Балки жони, хону, мони, нотағонидин жудо,
Бу фалакни жабридин тушди бошима юз бало,
Бизга зулм этган рақиблар бўлғай ул юзи қаро,
Элу халқим, хону монимдин жудо бўлган бошим.

Ёру дўстим йўқ манинг ҳолимға нола айласа,
Утирубон йиғлашиб, ўзини шайдо айласа,
Йўқ манинг мунглиғ онам ким мани парво айласа,
Бу манинг ҳолимни ёзиб халқға иншо айласа,
Элу халқим, хону монимдин жудо бўлган бошим.

Бу фалакнинг жабридин бахтим манинг уйқудадур,
Гам ели бошдин эсиб, кўнглим мани фарсудадур,
Шум рақиблар жабридин бошим мани шўридадур,
Элу халқим, хону монимдин жудо бўлган бошим.

Аққисса, бу газални ўқиб борур эрди, бир беша
га дучор бўлди. Кўрдик, бешада бир жой бор ту
рур. Анда борди. Бир момо ўлтирур. Гулчехра са
лом берди. Момо алик олиб марҳабо келинг, хуш
келибсиз деб кўришди. Яна айди болам на ердин
келурсиз, деди. Анда Гулчехра пари айди, боши
дин ўтган воқеасини бир-бир баён қилди. момога
қараб бир сўз айди:

Эшит момо, санго арзим деяйин.
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.
Бошимдин ўтгани баён айлайин.
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Эй худоё, матлабимни бергайсан,
Шум рақиблар мани сийқамдин урган,
Туганмас садони бошимга солган,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Тўққиз ойда манинг хошилам етди,
Шуя ўғломни дарди ақлимни йитди,
Билмадим ганимлар на ишлар етди,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Икки кундош икки ёним олдилар,
Нелаларим олиб кучук солдилар.
Туганмас савдога мани қўйдилар.
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Шум рақиблар манго на ишлар этди,
Охири подшога бадномлар этди,
Жудолик ўтида мани ўртатди,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Қўлдади энажон, мани эранлар,
Ер бўлиб ҳар ерда ичча минг парлар,
Одимини сўрасанг Гулчехра дерлар.
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Аmmo бу сўздин сўнг момо айди, эй болам, маннинг фарзандим бор эрди, ул ўлиб эрди, онинг жойина фарзанд бўлғил деб иккиси хушвақт бўлиб ўлтирдилар. Иккиси таом ош қилиб ўлтирдилар. Энди булар мунда турсин, Шаҳриёрдин сўз эшитинглар. Шаҳриёри олам олти ёшина кирди. Шаҳсувори олам уни суннат қилмоқ учун жами халойиққа тўй берди. Андин сўнг мактабга бердилар. Доим юзинда ниқоб эрди. Баякбора, ниқоби ерга тушса хандони халқанинг завқи шавқидин беҳуш балиб йиқилур эрдилар. Кеча кундузни билмас эрди.

Алқисса. Шаҳриёри олам саккиз йил мактабда ўқиди. Жаҳонда ҳар неки илм бўлса юрагинда жой бўлди. Андоғ бўлдиким, илми зоҳирдин билмаган илми қолмади. Бул ният бирла 14 ёшига кирди. Кунлардан бир кун отасига айди, эй ота, дунёда бир чорбоғ бино қилсак, биздин бир ёдгор қолса, деди, манго ижозат беринг, дарёдин бир соқа олиб, бир ёп қаздириб, бир чорбоғ қилсам эрди, деди. Отаси хушвақт бўлиб айди, эй фарзандим, нуридийдам борғил. Гуломларни олиб, худо ҳоҳласа, кўнглинг ҳарна орзу қилса, шуни қилғил деб ижозат бериб, фотиҳа бериб юбордилар. Шаҳриёри олам хушвақт хуррам бўлиб, ютини у ёп бу ёп ўйнатиб, дарёнинг ёнига борди, бир соқа олиб, ёп қаздириб, ёпнинг оёғини бир манзили маво қилиб челлар тортиб, сув қуйдириб, шаҳарнинг устадарини йиғнаб, ернинг устина олиб бордилар.

Бул жойда бир қалъа солдилар. Буржларини тиллодин қилдилар. Етмиш кунгира қилдилар. Барчаси олтиндин, ичинда бир кўшки олий бино қилдилар. Тамоми олтиндин қалъанинг ичини ифори заъфарон кофуру мушку анбар, хушбўй нимарсалар бирлаи тўлдирдилар. Оняг ичидна саройлар бино қилди. Ҳар ким кўрса ҳушидин кетиб эрди. Қалъанинг атрофини андоғ чорбоғ қилдиларким, бу жаҳонда

андоғ чорбоғ бўлгон эрмас эрди. Ўртасида бир Сар ҳовуз бино қилдилар. Сарҳовузни бирини ёғ бирла, бирини сут бирла ва бир ҳовузни сув бирла тўлдирдилар. Атрофина хийбон дарахтлар кўқартирдилар. Тамоми япроқлари турли мевалар бўлса, турли — турли гуллар бирла пайванд қилдилар, жаҳонда ҳарна турли гуллар бўлса эктириб, ҳарна турли мева бўлса кўқартирдилар.

Икки йилда боғ камолга келди. Андоғ боғ бўлдишим, ҳар одам йўлдан ўтар бўлса, они кўриб ақлидин кетиб, беҳуш бўлур эрди. Ул чорбоғнинг завқи — шавқидин тамоми оламдан қушлар йиғилиб, ул боғни таъриф этиб, бир газал ўқидилар:

Эрур гуллар бирла булбул муносиб,
Сафолиқ савсони айламиш ғолиб,
Қи айтур тўтилар зори ниҳони,
Қи қумрилар куйлар беҳад саноин.
Фигон айлар гулни устинда булбул,
Тушар гуллар аро ким анда ғул — ғул
Қи қумрилар ўқурлар исми олло,
Қи пахтақлар ўқурлар қулфи олло,
Қабуғарлар яна ғув — ғув дерлар,
Қи чумчуқлар учиб бисмилло дерлар.
Кел эй, Муҳаммадфизо сен ҳам тошғил,
Тошиб, дурларни сан оғзингдин сочғил

Алқисса, тамоми ер юзиндаги қушлар анда маскан этдилар. Қишин — ёзин кетмас эрдилар. Қишин — ёзин гуллар сўлмас эрди. Алғариз бу сифат бирла Шаҳриёри олам сайрон этиб, кўнглини хушлаб юрур эрди. Эмди сўз бу ерда турсин. Доробшоҳнинг икки шум заифасидин сўз эшитинг. Бу ўғлонни ўлдирдик, деб хушвақт бўлиб юрур эрдилар. Билдиларким, ўғлонлар бор эркан. Ул манзилгоҳни солдириб юрганлар шу ўғлонлар эркан деб билиб, ичла

ри ёниб, қайғу ҳасратдин юзлари заъғарондай сарға
йиб, етмиш кунги хастадек тамом бўлдилар. Тамоқла
рининан нои бирла сув ўтмас эрди. Ул ҳарамда бир
доя хотин бор эрди. Аларнинг ҳолидин хабардор
бўлиб айди: эй бибилар, сизларга на бўлубдур, ман
га ҳарна сўзингиз бўлса айтинг. Ман ҳийла қилур
ман, деди. Анда Гулсутун паризод зор-зор йиғлаб
бу газални ўқиди.

Қулоқ солиб сазим эшит, моможон,
Мани бу ҳолимни сўрсанг на бўлди,
Манинг бу мушкулим айлагил осои,
Бу ғариб ҳолимдин сўрсанг на бўлди.

Хам бўлибтур бу аввалги белларим,
Сўзламакдин қолар бўлди тилларим.
Қайғу—ҳасрат бирла сўлди-юзларим,
Бу ғариб ҳолимдин сўрсанг на бўлди

Иккимиз Гулчеҳра ёнини олдик,
Ўғлон тугаринда энага бўлдик.
Ўғлон олиб, анга итвачча солдик.
Бу ғариб ҳолимдин сўрсанг на бўлди.

Бог солдирган Шоҳсуварнинг, ўғлидур
Онинг учун сийналарим доғлидур,
Бастин айтсам Доробшоҳнинг ўғлидур.
Бу ғариб ҳолимдин сўрсанг на бўлди.

Гулсутун бошига бўлибдур офат,
Букилди сарвдай бу қадди қомағ,
Доробшоҳ қўймағай бизни саломағ,
Бу ғариб ҳолимдин сўрсанг на бўлди.

Аmmo бу сўздин сўнг айди: эй моможон, агар сан
бир фикр бирла бу ўғлонни йўқ қилмасанг бизнинг
ҳолимизга вой турур. Агар сан шу ўғлонни йўқ
қилсанг дунёда ҳарна муродинг бўлса берурмиз, де-

ди. Эresa ул доя бадбахт хотин чусти чобук ёриндин
туриб айди: анинг фикрини ман қилурман деди.
Ман ани ушлаб банди зиндон қилурман, деди. Ул
икки бадбахтга қараб, макрвез бадбахт Савсон момо
бир сўз айди:

Маълум бўлиб кўп йигламанг жононлар,
Боғини ман анга зиндон айларман.
Қайгу гам чекманглар энди хонимлар,
Боғини ман анга зиндон айларман.

Иноннинг сўзида худо ҳақ учун,
Имонини қурбон этган ҳақ учун,
Бу дунёда бўлган мардон ҳақ учун,
Боғини ман анга зиндон айларман.

Яхшилик этарман хонимлар билсин.
Фалак таҳсини айтиб, ҳайронлар қолсин.
Бу ишни битирмак бизлардин бўлсин,
Боғини ман анга зиндон айларман.

Ҳикоятлар айлаб, билинг онлара,
Инондириб они қилу қоллара,
Юборибон ани узоқ йўллара,
Боғини ман анга зиндон айларман.

Ман билурман ҳийлағарлар олин,
Синдирурман ҳақотини болин.
Савсон айтар Шаҳсуворни ўғлини,
Боғини ман анга зиндон айларман.

Аmmo Савсон момо бу байтни ўқиб, йўлга равона
бўлди. Алқисса Шаҳриёри оламнинг боғина етишди.
Ҳеч бир одам киргудек йўл йўқ, ҳайрону саросима
бўлиб юрур эрди. ногоҳ бир сув киратургон тўшиқ-
ни топди, тўнгуртқони. Ондан қисилиб базўр кирди.
Ҳовуз бўйига борди. Қидириб юрди. Шаҳриёри олам-
нинг отини туғини ўпди ва айди. Маннинг бир ўғ-

лим бор эрди, бу дунёдин ўтди, сан ўғлима ўхшар эркансан. Авда Шаҳриёр айди, бу боға ничик кирдинг? Момо айди, бу боғ яхши эркан, аммо бир иши бор деб бир саз айди:

Ман санго айтайин, болам Шаҳриёр,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.
Гуллар экиб ўртасинда хиёбон.
Қумрилар тортади бир неча алвон,
Қўрганлар ҳам бўлурлар зори ҳайрон
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Бир неча қуш бордир худо бор этган,
Сайрайиб нечанинг ҳушини олган,
Бир неча йигитлар тош бўлиб қолган.
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Ул қуш деб ниччалар кетди диловар,
Ўзи эрур яна олама сарвар,
Ҳасратинда йиғлаб юрди парилар,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Кампир йиғлар кўздин ёшин оқизиб,
Ҳар киши ҳам билмас жойини сўраб,
Ширин жоним бўлди йўлинда хароб,
Қулоқ солғил арзи ҳолима манинг.

Алқисса момо айди, булбулигўё деган бир қуш бор хушвақт бўлиб сайраса кишининг ҳуши кетар, беҳуш бўлиб йиқилиб қолур, яна бир сайраса киши ериндин турур. Аввал ул қуш подшоға муносиб турур деб бадар кетди. Шаҳриёр бу сўзни эшитиб, таом емади, кўзи уйқуга бормади, киши бирла сўзлашмади. Отаси ёнига борди, отасиға айди. Эй ота манго жавоб беринг, отаси анга қараб бир сўз айди:

Отан бағри бирён бұлди,
На иш бұлди болам санго,
Икки күзим гирён бұлди,
На иш бұлди болам санго.

Отаннинг бағри бирёндур,
Қўлариндин оққан қондир.
Билмадим на иш бўлайдир
На иш бұлди болам санго.

Иглама, ортар фиғоним,
Жоним ичинда дармоним,
Қани дунёда меҳмоним
На иш бұлди болам санго.

На кунлар солдинг бошима,
Заҳар солдинг бу ошима,
На ишлар тушди бошинга,
На иш бұлди болам санго.

Иглама, ортар фиғоним,
Жоним ичинда роҳатим,
Сансан манинг ҳамул вақтим
На иш бұлди болам санго.

Шаҳсувор дерлар бу отим,
Сиррим санго фош айладим,
Эурсан манинг муродим,
На иш бұлди болам санго.

Алқисса, андин сўнг Шаҳсувор зор — зор йиглаб
сўради, ҳарчанд жавоб бермади, сўзламади. Охири
ўз ҳолига қўйди. Анда Шаҳрғер отасига қараб
бир сўз айтиди:

Игламай сўзласам эшитинг сўзим,
Булбулигўё дарди бошима тушди.
Кеча — кундуз йиглаб ишим фиғондур,
Булбулигўё дарди бошима тушди.

Кезар эрдим боғда бир кампир келди,
Бошима ул қушнинг ишқини солди.
Туганмас ишлара мани учратди,
Булбулигўё дарди бошима тушди.

Сайфулмулук юрди тоғларда йиғлаб,
Баденинг ишқинда бағрини доғлаб.
Кетрман отажон ани сўроғлаб,
Булбулигўё дарди бошима тушди.

Ширин учун Фарҳод тоғларни қазди,
Ошиқнинг куйинда чўлларни кезди,
Хабарин эшитиб жоним ўртанди.
Булбулигўё дарди бошима тушди.

Бел боғлаб ул қуша кетар Шаҳриёр,
Мадад бергай анга яратган жаббор.
Таврининг дўстидур Ҳайдари Каррор.
Булбулигўё дарди бошима тушди.

Аmmo бу сўздин сўнг айди Шаҳсувор қани ул хотин, ман уни қонини ичсам, магар ул санго душманлиғиндин айтиб турур, деб ҳар тарафни ахтариб топмади. айди ул қушни бир киши кўриб, эшитган эрмас турур. Ҳарчанд насихат этдилар. Шаҳриёр инонмади. Эй ота—она, қушни ўзим ахтариб талаб қилмасам бўлмас. Ҳақ таоло бошима на савдо солган бўлса кўрарман, деб йиғлаб. отаси ҳам йиғлаб. онаси ҳам йиғлади. Замину замон макон титради. Охири Шаҳриёр ота—онасига. Анжумжон синглисига қараб бир сўз айди:

Ота—она, Анжумжонимки. бўлғайсиз омон эмди,
Кезарман дунё ичинда топмағунча ҳарён эмди,
Олибдур сабри оромим, қарорим булбулигўё.
Манингдек дил хастидан ким истаманг нишон эмди.
Тушибдур ишқи савдоси бошима эй мусулмонлар,
Ки ўлғумдур бугунман сабр қилсанг ҳар замон эмди.

Ченарман бошима ким келса ҳар дард, машаққатлар
Бўлиб бир масти ҳайрон билмадим суду зиён эмди.
Манинг учун бўлманглар зори гирён меҳрибонлар,
Қилурман нолаи зори балур охир замон эрди.
Манингдек бўлмасин парвардигор ҳеч киши ҳайрон,
Кўрлинмас кўзларима хону моним бу жаҳон эмди,
Унинг уммид эурсан, ман ғариб бечорадин сизлар.
Уларман сабру ором топмасам чун бир замон эмди,
Ки излаб жумла оламини топилса булбулигўё,
Они ман топмасам йўқтур биза келмак буён эмди.
Аё эй Шаҳриёр паст тутма бу қимматни сан ҳаргиз,
Ки бўлгил толибу чун булбули ширин забон эмди.

Алқисса, андин сўнг Шаҳриёр кетар бўлди, Шаҳсувор отға яроғ бериб юбориб эрди. Отини минмади, тўнини киймади, қаландарсифат бўлиб йўлга равона бўлди. Анда Шаҳсувори олам зор—зор йиғлаб бир сўз айди:

Нетай қон йиғламай хуршиди табонимдин айрилдим.
Жаҳон бўлди қоронғу моҳи тобонимдин айрилдим,
Ҳаётим боғинда сарви хиромонимдин айрилдим,
Ки ман тушдим бир жарга оҳи фиғонимдин айрилдим
Давосиз дарда қолдим, малҳами жонимдин айрилдим.

Эронлар дунёда мандек бўлон бахти қаро борми,
Уйи байтул ҳазон бўлган чироқсиз бенаво борми.
Табиби чорасин айтғил бу дардимға даво борми,
Кимса айтинг менингдек азизидин жудо борми.
Давосиз дарда қолдим, малҳами жонимдин айрилдим.

Сани минг, ҳасратингдин озораи жон била қолдим,
Қарорим йўқ болам ман нолаи афғон била қолдим,
Юзинг кўрмай фироқинг ишқиди армон била қолдим
Қуйиб, ёниб тутошиб нолаи сўзон била қолдим,
Давосиз дарда қолдим, малҳами жонимдин айрилдим.

На мушкулдир тирик сандин жудо бўлса ғариб отанг,
Фалокатга етишди дардинга топмай даво отанг,
Хужуми меҳнати дарди била қолди ғариб отанг,
Жамоли неъматингга тўймади бўйла насиб отанг,
Давосиз дарда қолдим, малҳами жонимдин айрилдим.

Авдин сўнг Шаҳриёри синглиси Анжум пари зор
— зор чун абри навбаҳор йиғлаб бир ғазал ўқиди:

Сан кетарсан оғам узоқ йўллара,
Жоним сани бир оллоға топширдим,
Зоғи зағон қўнар бўлди боғлара,
Оғам сани бир оллоға топширдим,

Қайси ошиёндин сани сўроглаб,
Сан кетарсан, ман қолурман қон
Жудолик ўтина бағримни доғлаб йиғлаб,
Оғам сани бир оллоға топширдим,

Бошимга тушибди қоронғу кунлар,
Дастгирлик айлағай барча эранлар,
Қиш бўлганда тоғ бошида туманлар,
Оғам сани бир оллоға топширдим,

Бош олиб кетдингиз эмди чўллара,
Булбул дейиб сўроғ солиб эллара,
Хазонлар етишди бу боғ гуллара,
Оғам сани бир оллоға топширдим,

Бозиргон бўлгондин олурлар бож,
Боғ ила боғчанг сан этдинг тароҷ,
Мани этдинг дилтанг ва яна муҳтож,
Йиғлаб сани бир оллоға топширдим.

Оғодин айрилиб бу Анжум йиғлар,
Айрилиқни ўти ба римни доғлар,
Хазон тароҷ бўлиб қолди бу боғлар,
Оғам сани бир оллоға топширдим,

Алқисса, андин сўнг Шаҳриёр зор-зор йиғлаб,
ота онасига қараб бир сўз айди:

Ман кетрман мундин билинг отажон,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча,
Худойим сақласин сизларни омон,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Турнанинг яйлоғи бўлар кўлларда,
Ман кезарман донм тоғу чўлларда,
Булбулигўё деюб кўзим йўлларда,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Отажон инжитманг кўзим гирёндур,
Булбулигўё деюб бағрим бирёндур,
Етолмасам биза балон жондур,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Булбулигўё олди мани ҳушимни,
Ўт олибдур шугун дегра дошимни,
Оллоға топширдим отам синглимни,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Кетарман чўлларда олмайин ором,
Муродимни берсин ул қодир мавлон,
Худоға ёлвориб бўлинг субҳижон,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Шаҳриёрнинг пири ҳазрат Алидир,
Ҳақнинг даргоҳинда севгили қулдир,
Кўлимда келтирсам қушни булбулдир,
Омонда бўлғайсиз то ман келгунча.

Алқисса, Шаҳриёр бу сўзни айтиб, алар бирла
хўшлашиб, отасиндин рухсат олиб, шодмон бўлиб йўл-
га тушди. Ҳамма йиғлашиб қолдилар. Уни ёдиға ҳеч
нимарса келмас, оби озиқ ҳам олмади. Бу сифат
бирла дашти биёбон, сайри саҳро қилиб, уч ой йўл

юриб. бешаларда бир дарахт бор кўриндиким, бир
ун келур, одамларни мусаххар қилиб, ақлларини
олур эрди ва назар қилмай турур эрди, ҳеч ному—
нишон топмади ҳайрон балиб, бу муножотни ўқиди:

Бир отинг Раҳимдур, бир отинг Раҳмон,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.
Манинг бул дардима бергил сан дармон,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Булбули гўё бўлиб, тушиб чўллара,
Сўрогин солурман элдин эллара,
Марҳамат айлагил ғариб қуллара.
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Қувватим йўқ энди бу ердин кетсам,
Забун бўлди ҳолим мани дамбадам.
Бир мадад айлагил ҳазрати одам,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Жафо чекиб банданг қолмади ҳоли.
Кўнглим мани булбулигўё ҳаёли,
Қолмади қувватим ё Нуҳи наби,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Бир отинг Қодирдур, бир отинг Жалил.
Булбулигўё дебон ман бўлдим залил,
Руҳинга сиғиндим Иброҳим Халил.
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Тангрининг бир дўсти Ҳазрати Мусо,
Бир расули онинг ҳазрати Исо.
Ошиқлар сарвари Юсуф, Зулайҳо.
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

На савдоға солди қудратли худо,
Мақсадимни бергил ўзинг Раҳнамо.
Юз йигирма тўрт минг ўтган муштабо,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Булбулга етолмай бўлибман ҳайрон,
Менга шифо берган Ҳазрати Луқмон.
Иису жинсга подшо бўлган Сулаймон,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Булбулигүё деюб кўп чекдим жафо,
Қўлдағайсиз мани Расул Мустафо,
Тагрининг арелони Али Муртазо,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Булбулигүё истаб чиқди Шаҳриёр,
Ҳар ерда сақласин қудратли Жаббор.
Соғиндим фазлинг Гофиру Саттор,
Раҳм этакўр ҳоли зорима манинг.

Алқисса, Шаҳриёр бу муножотни ўқиб, йўлга раво на бўлди. Яна уч йил юриди. ҳар бир чорбоғлар кўринур кишининг ақли ҳайрон бўлгудек. булоқлар оқиб турур, атрофинда минг алвон гуллар очилиб, булбуллар сайраб, тўтилар дам тортиб турурлар. Ҳар ким кўрса ҳайрон бўлгудек. Шаҳриёр алар бирлан зарра иши йўқ эрди. Бу сифат бирла кўп машаққат тортиб, тўққиз ойда бир олтин қуббали гумбаз кўринди. Бу гумбазни кўриб, хушвақт бўлиб, бу муножотни ўқиди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Гумбаз гўринди, гўринди.
Манго ёр бўлди эранлар,
Гумбаз гўринди, гўринди.

Чўлда чекдим машаққатлар,
Анда бордур аломатлар,
Бормакан бир паризодлар.
Гумбаз гўринди, гўринди.

Бу гумбаз на гумбаз бўлди.
Гўрубам кўнглим бузилди,

Риштаи жоним узилди.
Гумбаз гўринди, гўринди.

Деграсиңда бордур боғи
Билманам кимнинг яйлоғи,
Булбулигўёнинг яйлоғи,
Гумбаз гўринди, гўринди.

Муножот этди Шаҳриёр.
Мадад бергил парвардигор,
Сақласин ҳақ ўзи Жаббор.
Гумбаз гўринди, гўринди,

Алқисса. Шаҳриёр йўлга равона бўлди. Анго ету-
шурман деб чусти чобук юрур эрди. Уч кунда
қалъага етди, кўрдиким, ул гумбаз қалъанинг усти-
да бино бўлган кўшкни олғи эркан. Уч кунлик ер-
дин кўринур эркан. Ул қалъанинг дарвозасидин ки-
рар бўлди. Бир ёнида бир шер оғзини очиб ҳамла
қилди. Бир исми аъзам ўқиб дам солди, бул шер
тилсим эрди. Шер таслим бўлди. Юқори боқиб кўр-
диким, бир хат ёзилгон турур. Ўқиб кўрса ул хат-
да андоғ эрдиким, эй Шаҳриёрни олам, агар мунда
келсанг қалъанинг оти Жаҳоннома турур. Ҳоло бу
қалъада ҳар қабилада девлар бордур. Санго насиб
қилгон. Шаҳриёр бу хатни ўқиб вақти хуш бўлди.
Ичкари кириб сайр қилди. Кўрдиким ҳар бир сарой-
лар бор, осмону фалакдин ўтиб кетган, бир олтин
қуббали гумбазга борди, эшигидин қараб кўрдиким,
юқорида бир подшо ўлтирур, жаҳон тахтига лойиқ
Бўйнида бир лўҳ осилгон. Хизматга ничча минг ол-
тин пўш ғулумлар, нимча минг аёни
соғинда ничча минг вазири сўл тарафин-
да, бу сифатлар бирла шароб ичиб айшу ишратда
офаринлар айди. Булар тилсим эрди. Юқорида ўл-
тургон шоҳнинг ўзи эрди. Тилсим бирла кўзига кў-

ринур эрди. Шаҳриёри олам уларға ҳарчанд сўз
қолди, садо бўлмади. Охири бўйнидаги лўҳни олиб
кўрди, бир хат ёзилган турур, Ўқиб кўрди. андоғ
битилиб турурким. эй Шаҳриёри олам мунда кел-
санг санго уч омонат бор турур: қўйганимиз. ичка-
ри саройға киргил, онда бир тўн, бир дастор, бир
камар бор. Эрса Шаҳриёри олам буларни олиб;
кўнгли хуш бўлиб бир сўз деди:

Жаҳонноманинг шаҳрина,
Гўрмаган жойлара галдим.
Оминшоҳнинг бу тахтина.
Гўрмаган жойлара галдим.

Очилур алвон гуллари.
Лол қилур булбуллари,
Дам тортибон қумрилари.
Гўрмаган жойлара галдим.

Оминшоҳнинг бу расмини,
Ман бузубон тилсимини.
Ўқиб худонинг исмини.
Гўрмаган жойлара галдим.

Олдим омонат борини.
Кийдим чўпон дасторини.
Тонибон Шамсунжонини,
Мевали бўстона галдим.

Дерлар Шамсун ёринг бўлсун
Кийган либосларинг гулгун.
Етсам висолинга бул кун,
Бўлмоққа қурбона галдим.

Шаҳриёр дерлар дод этсам,
Ёримнинг қўйнига кирсам,
Онинг бирла даврон сурсам,
Қолмайин армона галдим.

Алқисса, Шаҳриёр бу ғазални ўқиб, булбуллар поласини томоша қилиб эрди. қулоқига бир овоз келди, осмонга назар қилса бир кўшки олий осмону фалакда айланур эрди. на ердин ўраси бор эрди на осмонни таноби бор эрди. Анга назар қилиб бир замон турди. Ногоҳ бир дев келиб алиннан тутиб кўтариб, «қосҳо қил қос» деб осмонга ул кўшкнинг устина олиб чиқди. Кўрса ничча минг канизлар, паризодлар бу нозанини олдинда хизмат қилиб турурлар, ул нозанин бир тахти мурассаънинг ичида ўлтириб, алинда бир олтин коса май ичиб ўлтирур, эрди. Шаҳриёрни бир дев кўтариб, ул паризоднинг қошинда қўйдилар. Шаҳриёр кўрдиким, бир нозанин, мўрчамиён, зулфлари чин—чин, халқа—халқа, онингдек соҳибжамол, моҳитабон пари эрдиким, они кўрган Шаҳриёр беҳуш бўлиб йиқилди. Шамсун пари ҳам беҳуш бўлиб йиқилди. Шаҳриёрнинг ниқоби ерга тушди, тамоми парилар саросима бўлдилар. Бир замондин сўнг ўзига келди. Шаҳриёр кўрдиким, парилар беҳуш бўлиб ётурлар. Шаҳриёр Шамсун парини уйғотди, ул ҳам ўзига келди, бир—бирини қучоғлаб, бўсалар олиб, тахт устина чиқиб, қўлларина созини олиб савол—жавоб айтишдилар:

Шамсун пари: Одамзод ўғли ернинг подшоҳи,
Асринг бўлайин, қайдин келурсан?
Ишқингда тинмайин чекарман жафо,
Садоғанг бўлайин, қайдин келурсан?

Шаҳриёр: Мани сўрсанг Шаҳсуворнинг ўғлиман,
Сан ёр учун саргардона келурман,
Бир ёр учун сийналари доғлиман,
Санинг учун саргардона келурман.

Шамсун пари: Мани билиб нечук бу йўла тушдинг,
Ничча кун чўлларда жафолар чекдинг,
На яхши кун экан ёрингга етдинг,
Қурбонинг бўлайин, қайдин келурсан?

- Шаҳриёр:** Бу савдони худо бошима солди.
Сани ишқинг мани ақлимни олди.
Кеча—кундуз юрган ерим чўл ўлди,
Санинг учун биёбона келурман,
- Шамсун пари:** Булбул каби учиб, қўндинг бу боға.
Шум рақиблар кирмасинлар ороға.
Бўлсин ширин жоним санго садоға,
Асиринг бўлайин қайдин келурсан?
- Шаҳриёр:** Хинодин бармоғинг бўяпсан қона.
Мужгонингни ўқи етди бу жона.
Сан бир шам эурсан ман бир парвона
Парвонадек куя—ёна келурман.
- Шамсун пари:** Зарафшон кокилли Жаброил пирим,
Зумуррад ёқоли либоси зарим,
Тоза навжувоним кўзи жайроним,
Садоғанг бўлайин, қайдин келурсан.
- Шаҳриёр:** Ишқингдин чўлларда ман чекдим армон
Бўлакўр кел эмди дардима дармон.
Хуснингни кўрубман тоза гулистон,
Санинг учун саргардона келурман.
- Шамсун пари:** Шамсун пари дерлар мани одима,
Ишқ савдоси тушди мани бошима.
Кел сеvgилим киргил мани қўйнима,
Садоғанг бўлайин, қайдин келурсан.
- Шаҳриёр:** Ишқингда куярман ман ҳам Шаҳриёр.
Ета билмай бўлиб эрдим шармисор.
Муяссар айлади ўзи биру бор.
Ерим сани севиб мунда келурман.

Алқисса, иккиси бу жавобни айтгондин сўнгра Шам сун паризод Шаҳриёрнинг бўйнина қўл солиб, андоғ айшу ишрат қилдилар. Шул вақт фалак ҳар хил карашма ўйинлар қилиб, бир бирларига ҳайрон бўлиб, ёқаларини пора—пора қилди. барча паризодлар ҳам ўзина келдилар, созу суҳбатга машғул бўлдилар. Бул суҳбатда қирқ кеча—кундуз ўтказди

лар. Бир замонча бўлмади. Шамсун пари айди, эй
Шаҳриёр на бўлур бизнинг боғларимизни таъриф
этиб, бир нимарса айтсанг деди. Шаҳриёр хуш бўл
гой деб, бир сўз айди;

Таърифнинг этайин гул юзли ёрим.
Ҳилола мангзийди қошларинг санинг,
Шакардин шириндир сўзи мазолим.
Боллара мангзийди лабларинг санинг.

Қаддингни кўрдим ман сарвга мангзар.
Зулфларинг бўлибдур ажаб муаттар,
Қошларинг ёйқаби, кичригинг ханжар
Наргиза мангзийди кўзларинг санинг.

Ишқингда бўлибман олама Достон.
Юзингни кўрганлар бўлибдур хандон,
Ҳар юзингдур сани тоза гулистон.
Офтоба мангзийди юзларинг санинг.

Бозиргонсан бергил ҳуснингдин божи.
Бошинга кийибсан мурассаъ тожи,
Кўрган одам бўлур ҳуснинг муҳтожи,
Сунбула мангзийди сочларинг санинг.

Боғингда очилгон юз алвон гули.
Фирона солибди қумри булбули,
Ҳарёна таратиб мушкн сунбули.
Эрам боға мангзар боғларинг санинг,

Ёнингда бор турур бир неча қизлар,
Ҳар бири тўтининг сўзини сўзлар.
Хизматинг этибон неча канизлар.
Хурллара мангзийди канизинг санинг.

Боғингда очилгон юз алвон гуллар,
Ҳар ерда ҳозирдур барча эранлар.
Шамсуннинг ёрина Шаҳриёр дерлар.
Оламга мангзийди норларинг санинг.

Алқисса. Шаҳриёр бу таърифни айди. Шамсун
пари хушвақт бўлди. Алғараз бир неча вақт суҳбат-
да бўлдилар. Бир неча кунлардин сўнг Шаҳриёри
олам бир оҳ тортди, Шамсун парига хуш келмади.
Айди ҳай—ҳай, на учун оҳи сар тортдингиз. деди.
Анда Шаҳриёр қўлига созини олиб бир газал ўқиди:

Садоғанг бўлайин, гул юзли ёрим,
Бошимга бир савдо тушибди-да галдим.
Шавардин ҳар сўни билки мазолим,
Бошимга бир савдо тушдим-да галдим.

Ёнингда солдирдим бир неча боғлар.
Юз алвон экдириб қирмизи гуллар,
Сайрашурлар анда неча булбуллар.
Бошимга бир савдо тушдим-да галдим.

Дарахтлар экдириб неча хнёбон.
Торуничи, туруничи ницца минг алвон,
Бошимга бир савдо тушдим—да галдим.
Бир қушнинг ишқина тушдим-да галдим.

Наилож этарман сийнамда доға.
Бу жоним бошингга бўлсин садоға,
Булбулигўёдир гараки биза.
Бир қушнинг ишқина тушдим-да галдим.

Булбулигўё маконини изласам,
Они топиб сани ёнингга галсам,
Санинг бирла сўнгра давронлар сурсам
Бир булбул ишқина тушдимда галдим.

Шаҳризарни ўзим юртларин кўрсам.
Олиб бориб боғим ёнинда қўйсам,
Сизнинг бирла мақсад мурода етсам,
Бир қушнинг ўтина тушдимда галдим.

Булбул этиб они боғимда қўйсам.
Ондин сўнгра лабинг болини сўрсам.
Шаҳриёр дер нозик белингнан қучсам,
Қуш ахтариб йўла тушдимда галдим.

Алқисса, Шаҳриёр бу жавобин айди, эрса Шамсун
пари айдиким, булбул учун келибдур, айди, эй Шаҳ-
риёржов, манинг хизматимда бир дев бор, отига
Осордев дерлар, онинг устна миндириб юборурман,
ул сани қалъан Заринга олиб борсин, тамоми воқеа
ни айди. Эрса ул дев хуш ўлғай деб жавоб берди.
Шамсунпари айди, эй Шаҳриёр, эмди рухсат сизга,
омон бориб келгайсиз, деб бир сўз айди:

Мундин кетар бўлсанг жоним,
Биздин ғайри ёр айлама.
Шакардин сўзи мазолим.
Биздин ўзга ёр айлама.

Сан гетарсан булбул дейиб,
Ман қолурман гулдек сўлиб,
Ўзга ёрга меҳринг солиб,
Биздин бошқа ёр айлама.

Ман қолурман ёна—ёна.
Ёлборурман ёротгона.
Бир дилбари меҳрибона,
Аҳд ила паймон айлама.

Ўтлар тушди бу жонима.
Олам ёнар бу ҳолима.
Топширдим сани худога,
Биздин бошқа ёр айлама.

Оширма ҳуснинг булоғин,
Ҳазон қилма тоза боғим.
Юрагимга қўйма доғинг,
Биздин бошқа ёр айлама.

Шамсун келур бир қарора,
Раҳм айлагил мандай зора,
Юракларим юз минг пора,
Биздин бошқа ёр айлама.

Алқисса, Шамсун пари бу жавобни айди, эрса
Шаҳриёр айди, эй Шамсунжон, ман кетсам тез келурман деб, яна кўнгил бериб бир сўз айди:

Мундин кетсам Шамсунжоним.

Ман келгунча омонда бўл,
Жондин ортиқ меҳрибоним,
Ман келгунча омонда бўл,

Киррикинги ўқ қошларинг ёй,
Юзингдин рашк этадур ой,
Сақласин қудратли худой,
Ман келгунча омонда бўл,

Гўзал ёрим мундин кетсам,
Булбулигўёни келтирсам,
Санинг бирла даврон сурсам,
Ман келгунча омонда бўл,

Йиғлама ортар кулфатим,
Жоним ичинда роҳатим,
Сансан манинг ҳам улфатим,
Ман келгунча омонда бўл,

Солма ўзинг оҳу зора,
Сизинурман биру бера,
Ман кетарман Шаҳризара,
Ман келгунча омонда бўл,

Булбулигўё деб бўлдим зор,
Доим бўлурман беқарор,
Сақласин сани ҳақ Жаббор,
Ман келгунча омонда бўл,

Ҳар ерда ҳозир пирларим,
Шеру худодир раҳбарим.
Шаҳриёр дер. Шамсуи ларим
Ман келгунча омонда бўл,

Алқисса, бу сўзлар бирлан иккиси хўшлашиб кетдилар. Шаҳриёрни дев бўйнини миндириб учаерди. Етти кетча—кундузда шаҳри Зарринга етишдилар. Дев айди, эмди сан ўзинг борғил. биз ул ерга бора билмасмиз. деб бўйнидин тушириб юбарди. Шаҳриёр Заррин шаҳарнинг дарвозасига етишди. Кўрдиким, бир қалъаи ораста. тамоми ери олтиндин, турур, дарвозаси маҳкам турур. Ҳеч маслаҳат бирла очиб бўлмас эрди. Онда Шаҳриёр қалъага қараб бир сўз айди:

Бир отинг Раҳимдур. бир отинг Раҳмон
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.
Манинг бу мушқулим айлагил осон,
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Билқиснинг ишқинда куйди Сулаймон.
Айюбнинг дардина сан бердинг дармон
Булбулнинг куйинда ман бўлдим ҳайрон.
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Бошима савдони солибсан худо.
Йўл кўрсатгил ўзинг менга Раҳнамо,
Тўбасинда арра қўйган Зикриё,
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Манго мадад бергил эй пирим Жалил.
Булбулнинг дардинда ман бўлдим залил,
Тангрининг дўстидир Иброҳим Халил.
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Булбул деб бошима тушубдур койиш.
Бир мадад қил манго ҳазрати Идрис.
Етмиш йўла ўлиб тирилган Жиржис,
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Ҳазрати Мусоға берибсан осо,
Муъжизаси бўлиб онинг аждаҳо.
Бир мадад айлагил Ҳазрати Исо,
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Булбулигўё дедим кўп чекдим жафо.
Ё Довуд мадад бер айлагил вафо.
Ошиқлар сарвари Юсуф Зулайҳо.
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Тангрининг ҳабиби Расули Акрам,
Ё Муртазо манго бўлакўр ҳамдам,
Бир мадад айлагил ҳазрати Марьям.
Бу дардима ўзинг дармон айлагил.

Муножот айлади санго Шаҳриёр,
Сигиндим фазлингга қилма шармисор.
Аввалда охирда сансан мададкор.
Мададкорим манго дармон айлагил.

Алқисса, Шаҳриёр бу муножотни ўқиб, ҳайрон саросима бўлиб, юқори қараб кўрдиким, бир хат ёзилган турур. Они ўқиди. Эраса андоғ дерким, эй Шаҳриёр бу қалъага Заррин қалъа дерлар, сан анга келсанг бу дарвоза учун саросима бўлуб турма, бисмиллаҳи Раҳмон ур раҳим деб қўл урғил, дарвоза очилур. Андин сўнг Шаҳриёр хатда ёзилгондай қилди, Дарҳол дарвоза очилди. Ичкари кириб кўрдиким, ичкарида тамоми тўлғин лаълу ёқут, жавоҳирлар ҳеч ниҳояси йўқ турур. Аларни кўруб илгарни юрди. Кўрса кўчанинг соғ тарафинда ниҷча минг қизлар қўлларинда олтин қосаларда шароб ичиб, масту мустарриҳ бўлиб ўлтирур эрдилар. Андин сўнг Шаҳриёрға ҳам май тутдилар, Шаҳриёр билди, булар тилсим эрмиш, аларға назар қилмай ўтиб юриберди, булбулигўёнинг манзилига борди. Кўрдиким, бир олтиндин бино бўлған гумбаз, онинг усти осмон бирлан баробар турур. Андоғ бир нақш-

ли жой эрдиким. одамизод кўрса беҳуш бўлур эрди. Шаҳриёр ўзина оро бериб, тўнини кийиб, дасторини бошина ўраб, ҳар замон томоша қилиб, булбулигўёга мунтазир бўлиб бўлиб турур эрди. Камарбандидин тутиб, хатни олиб ўқимоқ. Ёдидин чиқди, бу сифат бирла турур эрди, ногоҳ булбулигўё шул жойга етишди. кўзи Шаҳриёрнинг бошидаги дасторга тушди, ўзининг ошиқ бўлган гули бу дасторда сурат этилган турур. Уни кўриб, алвон—алвон сайраб, бир тахт устина қўнди. Шаҳриёр булбулигўёга қараб, сармаст бўлиб, бир ғазал ўқиди:

Сайраб—сайраб. булбул қушим.

Учиб мани бошима қўн.

Айланибон дегра дошим.

Учиб манинг бошима қўн.

Қолган қушсан Сулаймоннан

Келарман чўли Мугоннан,

Ишқинг ким ўтибдур жоннан

Учиб манинг бошима қўн.

Олиб сани мундин кетсам.

Шамсунжон ёнига етсам,

Мурода мақсада етсам.

Келиб манинг бошима қўн.

Раҳи этакўр ман бу зора.

Қўзимдин ёш энди зеро,

Сайрабон сен қилиб нола.

Учиб манинг бошима қўн.

Ишқингда кўплар югурдим.

Оминшоҳ шаҳрина бордим.

Шамсуи нарига дуч бўлдим,

Бугун манинг бошима қўн.

Етди Худога нолишим.

Йўқдур боғимда бир кишим,

Ақлимни олди сайрашинг.

Кел—кел, манинг бошима қўн.

Шаҳриёр дерлар дод этсам,
Қушим санго ман арз этсам,
Сани Яманга оп кетсам,
Кел булбулим бошима қўн.

Алқисса, Шаҳриёр бу сўзни айди. Эrsa булбулигўёни ишқи зиёдароқ, ҳаддин ошиб, масту беихтиёр бўлиб. Шаҳриёрнинг бошига қўнди, Шаҳриёр Сулаймон пайғамбарнинг ҳаққи—хурмати деб қўл узатиб турар бўлди. Булбулигўё тутдирмади. Бояги саройина учиб бориб қўнди. Шаҳриёр шу ерда тош бўлиб қолди. Не учунки камарбандидаги хатни унутди, ўқи мади. Зероки, шарт ул камарда хат бор эрди, ани ўқимоқ даркор эрди. Уқий олмади, мақсуди ҳосил бўлмади. Ничча йиллар ул ерда тош бўлиб қолди.

Эмди сўзни Шаҳриёрнинг синглиси Анжум паридан эшитинг. Ничча йиллар бўлди, оғамдин нишон бўлмади деб, отаси Шаҳсувори оламга қараб бир сўз айди:

Эшитинг, отажон, арзи ҳолимдин,
Ман билманам оғамжона на бўлди,
Излабон оғамни ман ҳам гетарман,
Ман билманам оғамжона на бўлди.

Кўтганда оғамнинг йўқдир йўлдоши,
Кўзиндин оқизиб қон бирла ёши,
На ёмон савдоға йўлиқди боши,
Ман билманам оғам ҳоли на бўлди.

Мундин кетди, оғам ҳоли билимас,
Хабарин олибон ҳеч жиши келмас,
Изиндин кетмасам кўзда ёш тинмас,
Ман билманам оғам ҳоли на бўлди.

Булбулнинг ишқинда бўлибдур шайдо,
Тушдимикан анинг боғина савдо,
Йўқ турур қарорим кетмасам асло,
Ман билманам оғамжона на бўлди.

Изиннан кетмасам йўқдур қарорим,
Бошимдан кўтардим номусу орим
Оламни куйдирар оҳ бирла зорим,
Ман билманам оғамжона на бўлди.

Хазонлар солибон кетди бу боға.
Кимга ёрқий сийнамдаги бу доға.
Оғамнинг йўлига жоним садоға,
Ман билманам оғам ҳоли на бўлди.

Оғамнинг дардидин бу Анжум ғариб.
Ўлтирурман Заъфарондек сарғариб,
Мен кетарман Шаҳриёрни ахтариб,
Ман билманам оғам ҳоли на бўлди.

Алқисса, андин сўн Шоҳсувори олам бирла кенгаш
қилиб, мунинг маслаҳати бўлди. Оғамг ниҳча йил-
лар бўлди, келмади, они истаги, сўроғи бўлмади, ул
булбулиғўё учун кетиб турур, бир неча подшо-
далар онинг учун бориб тош бўлгон эрмиш деб,
они баён қилиб бир сўз айдиди:

Қулоқ солғил, Анжум болам,
Оғамг истаб топиб бўлмас,
Жон ичинда дармом болам,
Оғамг истаб топиб бўлмас,

Булбулиғўё паризоддир,
Билсангиз жона офатдур.
Етмак анга машаққатдир.
Оғамг истаб топиб бўлмас,

Оғамг эрди тоза боғим,
Эшитар сўзин қулоғим,
Кўрарга кўзда чироғим,
Эмди истаб топиб бўлмас.

Истаб топмоқлик қайда бор,
Олдинда минг бало бисёр,

Манзил кечиб бўлурсан хор,
Оганг истаб топиб бўлмас,

Оган бўлди биздин жудо.
Ҳизри Илёс аяга ҳамроҳ.
Топширмишам бир худога,
Оганг истаб топиб бўлмас,

Қизим санго ростин десам,
Сўзни жонимдин сўзласам.
Эшит сўзимни жон қизим,
Оганг истаб топиб бўлмас,

Алқисса. Шаҳсувори олам бул сўзни айди. Ан-жум пари қаҳр бирла ериндин туриб, уйига кириб, уйида салоҳлари бор эрди, эйнина кийиб, яроғларини қўлига олиб, қўша милини созлаб, тулпорина ўт-тиз шкки айилни ҳам тортиб, устина миниб, ўйна-тиб, таъзим бирла отасининг ёнига келиб ижозат тилаб отасина бир сўз айди:

Ман кетурман энди огам изиндин,
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл.
Хабар олсам эмди ернинг юзиндин,
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл.

Қадам босиб кетсам керак чўллара,
Сўроғини олиб элдин—эллара,
Айролиқни солди худо бизлара,
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл.

Қиш бўлгонда доғлар боши думондир,
Огамнинг бошинда охир замондир,
Огам учун мавинг ишим фиғондир,
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл.

Бошимиздин эсди айролиқ ели,
Сўлар бўлди эмди боғларнинг гули.
Худо ўзи осон қилғай мушкули,
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл.

Худога топширинг Анжумни сизлар,
Кизингиз оғасин изини излар.
Оғамнинг изинда гирёндир кўзлар.
Хўш қолинглар, отам—онам омон бўл

Алқисса, булар кўрдиким, бул қаҳр бирла кетиб
борадир. Ота—онаси бисёр йиғлаб, навҳаи зори қил
дилар, бўлмади. Сўз басдур, деб охир рухсат бер
дилар, фотиҳа бериб, худога топшириб бир сўз ай
дилар:

Водариго бизларни қон йиғлатиб кетдинг болам,
Кўшкни айвонимни сан вайрон этиб кетдинг болам,
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Сен оғанг истаб кетдинг, бу худо ёринг санинг,
Ҳар бало бошингга келса бўлғай эгам ғамхоринг санинг,
Ҳақ таоло лутф этиб, кўрсатса дийдоринг санинг.
Мақсудингга етжуриб келгирса заффоринг санинг.
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Топширибмаң ким болам, эгангдур Одами ато.
Ҳар ера борсанг боламни сақлагайсан бехато,
Ёрим бўлғайсиз оин олдиға келса ҳар бало,
Якка ёлғуз кетадур бўлғайсиз анго раҳнамо,
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Руҳи покнингга таважжуъ айладим Шис наби,
Йиғлатибон кетди мани чўли биёбонлар сари.
Ҳазрати Хизр бирла Илёс бўлсин раҳбари.
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Ҳам сифоти ҳазратингга ман сиғиндим ё Жалил,
Бар муроди мақсадимни қилма ноумиду залил.
Ҳар ера борса боламни қўлла Иброҳим Халил,
Ки бузилди боғи мулки, моллари бўлди сабил,
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Эй худоё бу болам бошиға солдинг фурқати.
Сақлагай ё раббано Мусо пайғамбар хурмати.
Ҳар ера борса болам бошиға солма ғурбати.
Ҳар ера борсанг сани оллога топширдим болам.
Бош қўйиб даргоҳингга йиғлар худо деб Шаҳсувор.

Ман санго тоиширмишам йиғлаб яна эй биру бор,
Ҳар ера борса боламни сақлагил парвардигор,
Бўйла ани фурқатидин ман бўлибман беқарор,
Ҳар ера борсанг сани оллоға тоиширдим болам.

Алқисса, Шаҳсувор бу мухаммасни ўқиди. Андин сўнг Анжум пари отасидин рухсат олиб йўлга раво на бўлди. Уч кун йўл юриди, ўз вилоятидин чиқди, яна етти кунда бир бешага етди, кўрдиким, бир оқ соқол пир таҳорат қилиб ўлтирур. Онинг қошига бориб салом берди. Ул бобо алиқ олиб айди, эй болам йўл бўлсин, қайда бориб, қайдин келурсан, бу жойлар одам юрмас жойлардур деди. Анда Анжум пари эй бобо насиба шундоғ бўлди, **деб бир сўз айди.**

Париштадин оқ соқолли жон бобом,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.
Ҳақ йўлинда андишали жон бобом,
Бир қушнинг ишқина, тушиб юрибман.

Ул қушнинг ишқиким ақлимни олди,
На ёмон савдон бонима солди,
Ничча кундир оғажоним йўқолди,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.

Бобожон бу ерда тоат қилурсиз,
Булбулигўё маконини билурсиз,
Худони ҳақи учун хабар берурсиз,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.

Булбулнинг ишқинда бўлибман шайдо,
Онинг учун бўлдим олама расво,
Қайтмасман топмасам бобожон асло,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.

Булбулнинг ишқинда қарорим бўлмас,
Истабон бир ерда турарим бўлмас,
Сиздин ўзга бобо ғамхорим бўлмас,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.

Ничча йиллар кезди дарёда Узро.
Вомиқининг ишқинда куйиб можаро.
Истагимдир манинг булбулигўё,
Бир қушнинг ишқина тушиб юрибман.

Алқисса, ул бобо бу сўзларни эшитиб бўлғач, айди, болам ул булбулигўёнинг йўлинда ничча балолар бор деб айди. Агарк етар бўлсанг сани оллон таоло ўз паноҳинда сақласин, йўлингни ҳам ўзи очсин деб, фотиҳа бериб юборди. Андин ҳам ўтиб кетди. Йўлда кулон, кийик овлаб юрур эрди. 40 кунда дарёга етди. Дарёнинг лабинда отдин тушиб, намоз ўқиди. Эrsa дарёдин минорадек нимарсалар чиқди. Қелиб иккилари уруш қилди. Дарёдин чиққанларни чўлдин келганлар еб қўйдилар, аларни кўриб, ҳайрон қолиб бир ғазал ўқиди:

Сингиндим фазлингга Раҳиму Раҳмон,
Бир қисм тупроғдин инсон айладинг,
Арши курси лавҳи қалам яратиб,
Етти қат ер ҳамда осмон айладинг.

Йўқ ердин халқ этдинг Одам атони,
Анго жуфт айладинг Ҳаво момони,
То ўлгувча айтиб ҳамду санони,
Манзилини дорул жинон айладинг.

Сўнгра Шишу Наби дунёга келди,
Беҳиштининг бир ҳурин анго жуфт қилди.
Пайғамбарлик суриб дунёда бўлди,
Қудратингни анга аён айладинг,

Шиндин кейин келди ул Нуҳи Наби,
Минг беш юз йил алар пайғамбар бўлди.
Сув бирла барини қавмин йўқ қилди,
Арзингни аларға аён айладинг.

Сўнгра пайғамбарлик Идриса келди.
Ничча йиллар худо буйруғини қилди.
Қудрат бирла яна ўлиб тирилди.
Жаннатда ажаб жой ато айладинг.

Дунёга ничча минг пайғамбар келди.
Ҳар қайси вақтинда бир уммат қилди,
Хаммаси ҳам худога хизмат қилди.
Хизматинда меҳрин аён айладинг,

Алардин сўнграким келди Мустафо,
Ҳабиб дея анга қилди марҳабо.
Йўл кўрсатиб анга ўзинг Раҳнамо.
Меърож бериб анга меҳмон айладинг.

Дарёда қилибсан неча маҳлуқлар.
Ноласидин олар ҳурлару гурлар.
Ларзага тушарлар тоғ бирла чўллар,
Аларни рисқини чандон айладинг.

Анжум пари айлар санго муножот,
Ҳар ерда банданга ўзинг бер нажот.
Даргоҳингда кезар неча маҳлуқот.
Аларга сунъингни эҳсон айладинг.

Алқисса, Анжум пари бу муножотни ўқиб, отланиб
йўлга равона бўлди. Уч кун йўл юриб, бир ерга
етишди. Кўрдиким, икки тоғ андоғ қоқилишур, ўрта
сидин пора—пора ўт чиқар, бири оқ тоғ бири қора
тоғ турур. Ул замон кўрса қора тоғ зиёда ўктароқ
турур, оқ тоғ зиёда ожизроқ турур, ул замон. Ан-
жум пари камаридин эйини чиқариб кўзлаб, бир га-
зал ўқиди:

Йўқдин мани бор айлаган ё Раҳмон,
Бугун манго мадад берар кунингдур.
Ўзинг қилғил манинг мушкуллим осон.
Бугун манго мадад берар кунингдур.

Собир от кўтарган ҳазрати Айюб,
Ничча йил йиғлади ҳазрати Ёқуб,
Қайтадин тирилган ҳазрати Юсуф,
Бугун манго мадад берар кунингдур.

Неча кунлар бўлди чекарман жафо.
Тангрининг ҳабиби Расул Мустафо,
Ё пирим қўлдагай Али Муртазо,
Бугун манго мадад берар кунингдур.

Худога сизиниб бу Анжум йиғлар.
Гўшаларда бордур неча дарвешлар,
Ўртада отадур бир неча ширлар.
Бугун манго мадад берар кунингдур

Аммо Анжум пари бу мувожотни ўқиб, ўқ бирла андоғ урдиким. қора тоғнинг оғзидин кириб, қуйруғидин чиқди. Икки пора бўлди, Кўрдиким, бири қора, бири оқ илон эркан. Оқ илон бу мардликни кўриб Анжум парига ишорат қилиб юриберди. Анжум пари ҳам изиндин юрди.

Алқисса, Анжум парини бир шаҳарга олиб борди. Кўрса тамоми лаъли жавоҳир турур. Анжум пари кўрқанидин ранги сарғайди. Ул ичкари кирди. Ҳар бир саройлар бор ичинда тамоми аждарҳо турур. Анжум пари аларни кўрдиким, бир афсун ўқиди. Бир оқсоқол пир бўлди. Бир гумбазни ишорат қилди, анга кирди кўрса ичинда бир аждарҳо ётиб турур қуйруғи эшикда, боши уйнинг ўртасида. Они кўриб беҳуш бўлиб йиқилди. Замондин сўнг ўзига келди. Кўрса бир қиз ўлтириб турур. Гўё беҳиштнинг ҳуридай. Они кўриб ҳайрон саросима боғина тикилди. Эрса шул бояги пир келиб айди, эй ўғлим эмди сўзлашмак айб эрмас, қайга борурсан? Анда Анжум пари айди, эй бобо бизнинг шаҳримизга шаҳри Яман дерлар. Қасдим булбулда турур. Онинг учун чиқибман. Манинг отим Қаймос турур деб, қиз эрканини билдирмади.

Чунки оиниг эркак либоси бор эрди. Алқисса, Анжум пари бобога қараб бир ғазал ўқиди:

Эшит бобо, арзи ҳолим айтайин.
Бир қушнинг ишқинда чўллара тушдим
Бошимдин ўтганин аён айлайин.
Бир қушнинг ишқинда чўллара тушдим

Яманда, бобожон, бир боғ солдирдим.
Ичинда бир неча ҳовуз қаздирдим,
Деграсини гуллар била тўлдирдим.
Бир қушнинг ишқинда чўллара тушдим

Боғимни очилар гуллари барно,
Томошага келур ғоз бирла турна.
Даркор бўлди анго булбулигўё.
Булбулнинг ишқинда чўллара тушдим.

Дарахтлар экдирдим неча хиёбон,
Ўртада сарвилар неча минг алвон,
Бўлурму бобожон дардима дармон,
Шул қушнинг ишқинда чўллара тушдим.

Қаймос айтар бобо, боғимда сарвим,
Ҳар тараф очилган юз алвон гулим.
Қумрилар дам тортиб сайрар булбулин
Булбулнинг ишқинда чўллара тушдим.

Алқисса. Анжум пари бу сўзни айди, эрса бобо неча кундин бери булбулигўё учун сафардасан, тона олурмисан, деди. Анда Анжуман пари айди, кўп вақт бўлди, хабарини тона билмасман, деди. Анда бобо айди, эй ўғлим, хуш келибсениз. Бу қалъага, қалъан Жаҳоннома дейдилар. Мани отимни Заҳҳок дерлар. Бу қиз маннинг қизим турур. Оти Пари турур. Улдирганинг Саодат дев турур. Парига ошиқ бўлиб, олмоқчи бўлиб уруш қилди, мани ожиз қилгонда сан келиб они ўлдирдинг, бир яхшилик қилдинг. Эм-

ди бу қизни санго берурман, деди. Анда Анжум па-
ри айди, эй бобо, ман ваъда қилиб эрдим, то булбу-
лигўёни топиб олмагунча қизни олмайман ва ҳеч ни-
марсага кўнглимни юбормайман. Ман қиз олсам ё
бир нимарсага кўнглимни юборсам, ваъдага хилоф
бўлур, деди. Анда Заҳҳок айди, мун олғил, булбу-
лигўёнинг фикрини ҳам этармиз деб бир ғазал ўқиди:

Ҳар иш этдинг одамизод,
Бир ажойиб от айладинг,
Уқ отибон қора девни.
Йиқиб, они мот айладинг.

Одамизоддай бўлсин зиёд;
Қора девни қилдинг барбод.
Қизимизни ол одамизод.
Бугун мани шод айладинг.

Қора девни хўб ўлдириб.
Урдинг ўқингни тўлдириб.
Дўстларни сан кўп кулдириб,
Кўнглиларни шод айладинг.

Айтиб эрди, мани Зори.
Қарамади соғи, сўли,
Олибон бир неча қули,
Сан ўзинг озода айладинг.

Яхши жон одамзод бўлур,
Ёмоннинг иши дод бўлур,
Мақкага борган шод бўлур,
Бугун мани шод айладинг.

Санго бугун сўзим айтсам.
Заҳҳокни қизини олсанг.
Лаъл этиб кисанга солсанг.
Ўзингга ҳамроҳ айладинг.

Алқисса, бу сўздин сўнг Заҳҳок айди, эй болам
булбулигүёни санго айтурман, деди. Оидин сўнг Ан-
жум париға яна айди, бундан олдин, сан қизим
Жайхун парини никоҳингга олишинг лозим, эрур,
деди. Анжум пари бирла Жайхун парини бир жойға
келтириб никоҳ қилдилар. Анжум пари кўнглинда ай-
ди, бу никоҳ оғам Шаҳриёрнинг никоҳи бўлсин, де-
ди. Андин сўнг бу икки позанинни бир ерда қўйди-
лар. Жайхун пари Анжум париға сўз қота бошлади.
Анда Анжум пари айди, жони жаҳоним, эй ширин
Забоним, ман ҳозир қасамёд қилибман. Сизнинг бир
ла суҳбат қилсам осий бўлурман деб, зор—зор йиғ-
лаб бир газал ўқиди:

Эшит арзим, Жайхун жоним,
Биза суҳбат вақти йўқдур.
Ичимда кўпдур армоним,
Биза суҳбат вақти йўқдур.

Ҳар бир юзинг қизил олма,
Қўлларинг бўйнима солма,
Бугун мани осий қилма,
Биза суҳбат вақти йўқдур.

Бошқа суҳбатинг қилурман,
Ман бошингдин ўргилурман.
Булбулигүё деб юрурман,
Биза суҳбат вақти йўқдур.

Бу айтган аҳдима етсам,
Булбулци қўлга киритсам,
Сизнинг бирла даврон сурсам,
Биза суҳбат вақти йўқдур.

Қаймос айтур, парим Жайхун
Аҳдингни сивдирсам бугун,
Ишқингда бўлдим дигархун,
Биза суҳбат вақти йўқдур,

Алқисса. Анжум пари айди. Жайхун пари, қачонки булбулигўени топиб олсам, андин сўнг манго суҳбат ҳалол бўлур, деди. Жайхун пари айди, қабул қилурман, деди. Қиз эрканини билмади. Алқисса. Анжум пари Заҳҳокгаерта бирлан бориб таъзим қилди, яна айди, эй отамиз на қилдингиз? Анда Заҳҳок соққолидин икки мўй берди. Бирн оқ бири қора. Анжум парига айди, эй ўғлим, бу мўйларни олғил. Қора мўйни Жайхун парига суртсанг, қора лаъл бўлур. Оқ мўйни суртсанг, боёқидин қиз бўлур. Эмди ани лаъл қилиб, кисанга сол деб бир йўл кўрсатди. Бу йўл бирла юргил, деди. Етти кунда бир дарёга етарсан, ул дарёга тушгил. Отингинг тизина чиқар. Ондин сўнг ғарқ этгулик бўлур. Шул вақтда бул афсунни ўқиб, дам бергил, сув маҳв бўлур. Ондин сўнг бир ўт пайдо бўлур санго ҳамла қилур. Анда бул афсунни ўқигил, ўт ҳам маҳв бўлур. Ондин сўнг илгари юргил. Нича минг отлар бор турур. Алардин ўтгил. Бир от кўрингай қуйруғи товуснинг парига мангзар. ёли ота мангзар. Боши тамоми олтиндин. Они кўрсанг устина мингил. Жайхун парини боягидек қиз қилғил. Сани бу каманд бирла отнинг устига чулғасин. Ҳоло уйқуда турур. Ничча кунлар ухласа керак, бир неча кундин сўнг ўзини келур. Ондин сўнг сани олиб учар. Етти қат осмонга чиқгай.

Ондин сўнг яна бояги ерга келур. Эмди саники бўлди, дер. Они қабул қилмағил. Қасамёд қилур, андин сўнг муродинг ҳосил қилур. Ул от Сулаймон пайғамбардин қолган от турур. Булбулигўе ҳам андин қолган. Ул иккисининг ваъдаси бир турур. Ул муяссар бўлса, булбул ҳам муяссар бўлур, деди. Фоти ҳа бериб аларни йўлға солиб юраберди. Анжум пари етти кунда шул дарёга етишиб, дарёга тушди, тизина етди. Илгари юрди бўйна етди. Ондин сўнг нола қилур бўлди. Анжум пари дарёга қараб бир газал ўқиди:

Билмай тушдим маничинга,
Уммон дарё омон—омон.
Қарамай соғу сўлима,
Уммон дарё омон—омон.

Устингдин ўтандур эрлар,
Ничча ою ничча йиллар,
Боша солдинг қора кунлар,
Уммон дарё омон—омон.

Билмадим гараз йўлларинг,
Ўтарга йўқдур пулларим,
Ғарқ этар мани сувларинг,
Уммон дарё омон—омон.

Анжум пари оҳ айларам,
Ўлмака белим боғларам,
Дарё санго арз айларам,
Уммон дарё омон—омон.

Аммо, Анжум пари афсун ўқиб, дам берди, Сув
мавҳ бўлди. Ондин сўнг ўтиб борур эрди, бир ўт
пайдо бўлди. Осмон бирла баробар. Анжум парини
ёқар бўлди. Анжум пари ўтга қараб бир сўз деди:

Юзинда тоб уран қирмизи оташ.
Куйдир мани, дейма олло ишқина.
Куйдирмакка келиб турибсан оташ.
Куйдир мани, дейма олло ишқина.

Куйдириб нетарсан ман ўзим куйган.
Жудолик ўтидин бағрим тилинган.
Кунда юз йўл ёниб, юз йўла ўчган,
Қўй ўтайин, дейма олло ишқина.

Нолишимдин фиғон айлар булбуллар,
Оғам деб келурман кезибон чўллар,
Ёлингинг чиқибон ҳавода гурлар,
Қўй ўтайин, дейма олло ишқина.

Ман ёлғизман йўқдур маннинг йўлдошим
Оғам деб келурман оқизиб ёшим.
Куйдирма майдонда қолмасин лошим.
Қўй ўтайин дейма олло ишқина.

Анжумнинг ноласи тоғлардин ошиб,
Келурман савдога бошим дўлошиб,
Ўтлара тушибман бу ақлим чошиб.
Қўй ўтайин дейма олло ишқина.

Алқисса, Анжум пари бу ғазални ўқиғач, зор—
зор йиғлаб яна бир афсун ўқиди. Ўт ҳам мавҳ бўл
ди. Андин ҳам ўтиб юрибарди кўрарким, юз минг
от бўйинини узатиб ухлаб ётур. Андин ҳам илгари
юрди кўрарким, бир от жувлари тамоми зумраддан,
ёллари отга мангзар, пўйлари товусга мангзар. Оёқла
ри ҳам тамоми қизил ёқутдин. Анжум пари они кў
риб билдиким, шул от турур. Жайхун парини кис
сасидин чиқариб, оқ қилни суртди. Эрса боягидин
қиз бўлди. Анжум парини ўзини ёнина от устна
мандирди. Жайхун парини қора қил бирла боягидин
лаъл қилиб киссасина солиб бу сифат бирла бир
неча кун от устинда ўлтирди. Ногоҳ аспи жаҳон
гир ўзина келди. Кўрарким, устинда бир нимарса
ўлтирур. Қўйруғини осмонга тикиб наъра чекар бўлди
Оҳ тортиб, гулдириб, еру осмонга андоғ учдиким ет
ти қат осмонга чиқди. Анда ҳам Анжум қолмади.
Яна бу сифат бирла етти қат ер тагина кирди, анда
ҳам қолмади. Аспи жаҳонгир саросима бўлиб на жон
дорсан, на турлик зотсан деб, бир ғазал ўқиди.

Устимдаги одамизод,
Қўрқмай мани нечук миндинг?
Бу ишингга офарин бод.
Қўрқмай мани нечук миндинг?
Манинг бу ақлим ҳайрондур.
Куйибон бағрим бирёндур.
Мани кияган Сулаймондур,
Қўрқмай мани нечук миндинг?

Мани мингган одаммисан,
Ё девмисан, ё жинмисан
Ё париму пайкармисан?
Қўрқмай мани нечук миндинг?

Келурсанким қайси ердин,
На тилагинг бордур мандин.
Онт бергил сан манго бугун.
Қўрқмай мани нечук миндинг?

Отим мани аспи Жаҳон,
Устима миндинг бу замон,
Тобе бўлди бу дири жон,
Қўрқмай мани нечук миндинг?

Алқисса, аспи Жаҳонгир айди, мани жаҳонда Сулаймон пайгамбардин ўзга киши мингани йўқ эрди. Мани отимни аспи жаҳонгир дерлар, ҳеч ким бу жойларга кела билмас эрди. санинг бошинг икки турурми, офарин санго мундоғ қилдинг, деди. Яна айди бу иш Заҳҳоки ҳаромзодадин турур. Ҳай дариг, сани мундай этарингни билсам эрди, устинга бориб хешу Жабборинг бирла туғримни тагида гард — гард қилур эрдим деб, андоғ тўлғондиким, еру осмон танг қолди. Яна айди, эмди тушгил, саники бўлдим. Бу жаҳонда ҳар наки мақсадинг бўлса ҳозир қилурман деб, қасамёд қилди. Андин сўнг Анжум пари тушар бўлди. Жайхун парини боғидин қиз қилди. От они танидиким, Заҳҳоннинг қизи, Жайхун пари турур. Айди, эй ҳаромизоданинг қизи бу иш сизлардин чиққан турур. йўқса бу одамизодга бу ишлар маҳол турур деб, наъра тортди. Анжум пари устидин тушди. Бир неча вақт анда бўлдилар. Бир неча кундин сўнг Жайхунпари қўлина созини олиб, Анжум парининг ҳолини баён қилиб бир абёт ўқиди:

Сулаймон тулпори аспи Жаҳонгир,
Бугун санинг мадад берар кунингдур.
Бугун биза эмди бўлакўр дастгир,
Бугун санинг мадад берар кунингдур.

Ямандин чиқибон келур бечора,
Булбулнинг ишқинда бўлиб оввора,
Тарахҳум айлагил биз икки ёра,
Бугун санинг мадад берар кунингдур.

Бўлмас асло олдимиза тушмасанг,
Бу йигитнинг матлабини этмасанг,
Булбулигўёга ўзинг бормасанг,
Бугун санинг мадад берар кунингдур

Ямандин чиқибон келибдур танҳо,
Бошига тушибдур неча минг савдо,
Бу йигит истаги булбулигўё,
Бугун санинг мадад берар кунингдур.

Заҳокнинг қизимиз отимиз Жайхун,
Жуларинг устида атласи гулгун,
Бу йигит матлабин этарсан бугун,
Бугун санинг мадад берар кунингдур.

Алқисса, Жайхун пари бу жавобни айди, Анжум
пари воқеасини аспи жаҳонгирга бир—бир баён
қилди. Анда аспи жаҳонгир айди, эй содда одами-
зод, онинг йўлинда ничча подшо, подшозодалар тош
бўлиб турур. Хусусан, бир йигит бориб тош бўлган
эрмиш. Зиёда хуш латофат эмиш, оти Шаҳриёри
олам эрмиш. Қорушшоҳнинг тилсимини хат қилиб,
қалъан Жаҳонномага бориб, Шамсун парини никоҳ
қилиб олғам эрмиш. Фиръавн анга уч омонат қўйган
эрди. Бири тўн, бири дастор, бири камар. Аларни
олғон эрмиш, тўннини кийиб, дасторини ўраб, кама-
рини боғлаб турур, аларни булбулигўёни тутмоқға
тамоми шартларини этиб, камариндаги хатни ўқи-

моқни унутиб турур. Андин тош бўлиб ётгон эрмиш,
деб эшитдик. Зиёда таърифини баланд қилдилар.
Они кўрмак орзу қилур эрдим. Тамоми паризодлар
ошиқ бўлиб, бориб тош бўлгонини кўриб, қайғули
турурлар. Ман ҳам они қайғуриб, бормоқчи эрдим.
Они булбулигўёдин тилаб, боягидай одам қилиб, ҳаз
рати Сулаймоннинг хуршиди шодин олиб қўлиға со-
либ, тамоми девлар, париларга подшо қилсам деб,
бир ғазал ўқиди:

Эшитгил арзимни, одамзод ўғли,
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.
Мани миемак санго насиб бўлди,
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Булбулигўё они тилсим этибдур.
Ул йигитнинг заволна қолибдур,
Эссиз йигит тош бўлибон ётибдур,
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Ул йигитнинг оти Шаҳриёр эрмиш.
Ул жаҳонномани шаҳрина бормиш.
Никоҳ қилиб Шамсун парини олмиш.
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Оминшоҳнинг бориб тилсимин бузмиш.
Камар бирла дастор, чопонин олмиш.
Камарда икки хат ўқилмай қолмиш,
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Тош бўлибон йигит бўлмиш овора.
Шамсун пари қолмиш оҳ бирла зора.
Эгам раҳм айласин ул Шаҳриёра.
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Аспи Жаҳон энди сўзни узатма.
Сулаймон оти деб ўзингдин кетма,
Тобе бўл йигита они инжитма,
Шаҳризара ўзим бормоқчи эдим.

Алқисса, аспи жаҳонгир ушбу ғазални ўқиб, охири мақсадим ҳосил бўлди деб наъра урди. Анжум пари хушвақт бўлди. Бу айтгон йигит билдиким, оғаси Шаҳриёр турур. Айди, эй аспи жаҳонгир, ул тош бўлгон манинг оғам турур деб бир абёт ўқиди:

Эшитгил аспи жаҳоним,
Тош бўлгон ул оғам манинг.
Қулоқ солғил меҳрибоним,
Тош бўлгон ул оғам манинг.

Отимжон олди ма тушгил,
Мани мақсада етказгил.
Оғам ёнина етказгил,
Тош бўлгон ул оғам манинг.

Кетиб эрди бул Ямандин,
Сўроғин олибон сандин,
Эшитгил аспи жон мандин,
Тош бўлгон ул оғам манинг.

Хароб ўлди анда боғлар,
Отам бирла онам йиғлар,
Мотамни тутибон бизлар,
Тош бўлгон ул оғам манинг.

Устинга мингандир эрлар,
Тўкилур оғзингдин дурлар,
Отим манинг Қаймос дерлар,
Тош бўлгон ул оғам манинг.

Алқисса, Анжум пари айди, ул йигит мани оғам деб тамоми бўлгон воқеани бир-бир баён қилди. Аспи жаҳонгир кулди: вой—вой, эмди мақсадинг ҳосил бўлди, энди мингил, деди. Эрса Анжум пари аспи Жаҳонгирнинг устига минди, етти кунда боғи

Муаммонга берди. Анжум парини бир жойда пинҳон қилди ва айди, ҳар вақт музда келиб, санинг ол дингда тиз букарман, ўзингни устимга олгайсан деб, таълим берди. Ва Хуршид шоҳнинг саройина борди, кўрдиким тамоми, деғу парилар ухлаб ётурлар, Хуршидшоҳ ҳам ухлаб ётур. Оҳиста бориб қўлидин ҳазрати Сулаймоннинг ююғини чиқариб олди. Ондин сўнг юрагина бир шатта уриб, чиқиб юриварди. Анжум парининг қошина бориб тиз букди. Анжум пари отланиб юзикни қўлига солди. Кўрдиким, изинда ничча минг париводлар бандавор хизмат қилиб, тамоми деғу парилар хизматинда бўлдилар. Шамсун пари ҳам келиб таъзим қилди, бу сифат бирла қалъан Зарринга етишгач, булбулигўё ҳам келиб Анжум парига салом бериб, оёғини ўқди. Шамсун пари бориб Шаҳриёрнинг бошиндин уч маротаба айланиб бу ғазални ўқиди:

Садоғанг бўлайин, гул юзли ёрим
Бошинг кўтар, бизинг бирла бир сўзлаш
Шакардин шириндир сўзи мазолим,
Бошинг кўтар, бизинг бирла бир сўзлаш

Қошларинга қилдим жоним садоға,
Белларинга сунбул сочим садоға,
Қўзларинга энди ўзим садоға,
Бошинг кўтар, бизинг бирла бир сўзлаш

Хасратингда манинг сийнамла чоқим,
Захар—заққум эди маннинг хўроқим,
Аслингда келганинг манинг тилағим,
Бошинг кўтар, бизинг бирла бир сўзлаш

Шамсун дер ёрига етмай кўп йиғлар,
Мадад айлангизлар бари эранлар,
Санго фидо бўлсин бул ширин жонлар
Бошинг кўтар, бизинг бирла бир сўзлаш

Алқисса, Шамсун пари кўрди, ёридин ҳеч жавоб бўлмади. Шул ерда зор—зор йиғлаб турди ва аспи

жаҳонгир онинг йиғлаганини кўриб, булбулигўёга айди, Шаҳриёр деган бу Шамсун парининг ёри эрмиш. Бу Қаймос деган йигитнинг оғаси эрмиш. Тез бўл, банддин халос қил. йўқса қаҳри келур, бизлардин юзини ўғирмасунлар, дегач, булбулигўё бориб банддан халос қилди. Шаҳриёр ўзина келиб, кўрдиким. Шамсун пари қошида, Шаҳриёр они кўриб, вақти хуш бўлиб, Шамсун паридек ёримиз бизни йўқлаб келган экан деб, ёрина қараб бир сўз айди:

Шамсунжоним ишқингда девона бўлмагунча,
Бел боғлаюб йўлинга мардона бўлмагунча,
Ким кўрмадим санингдай мастона бўлмагунча.
Ёр юзингни шамига ларвона бўлмагунча.
Боша маломат етмай афсона бўлмадим ман.

Сансиз манго нигоро, икки жаҳон керакмас.
Тахти рахти Сулаймон икки жаҳон керакмас.
Хизру Илёс умри оби ҳайвон керакмас,
Сан бўлмасанг қошимда манго жаҳон керакмас.
Жони таним қолмади, жонона бўлмадим ман.

Олам куяр ўтима, оҳ айласам бу соат.
Инсу жинлар титрашур айтур нечук аломат.
Дев, парилар етмайин айтур нечук бу офат.
Оҳим чиқса заррача қолмас ҳеч ким саломат.
Етмас санго бу нолам, сўзона бўлмадим ман.

Ошиқ бўлиб куну тун жонинг қурбон айлагил,
Ҳажри меҳнат балосин доим меҳмон айлагил.
Етса жавру жафодар элдин пинҳон айлагил,
Зулфи жабин куфрни доим имон айлагил.
Жонни жона қўшмадим, жонона бўлмадим ман.

Номус этмай ҳеч кимдин йўлга қадам урибман,
Булбулигўё йўлинда машаққатлар чекибман.
Восил бўлмай булбулга тош сураги бўлибман,
Ошиқ бўлиб туну кун Шамсун санго келибман,
Топдим дилбар ўзингни сўзона бўлмадим ман.

Туну кун майлар ичгил, билгил ишрат ганимат.
Шаҳриёр дер: дўстларим, ёрим бу дам ганимат,
Булбулигўё ишқиндин манго бу дам ганимат.
Кўрмай Шамсун юзини юрсам бўлур қиёмат,
Жони таним қолмади, жонона бўлмадим ман.

Алқисса, Шаҳриёр бу мухаммасни айтгач, қўлини Шамсунпарининг бўйнига солиб, йиғлаб эрдилар, Шаҳриёр кўрдиким, виҳояти кўп лашкар келиб шаҳарнинг атрофини қуршаб тушдилар. Шаҳриёр кўрдиким, ҳар бир нозанинлар бор эрдилар, гўё ҳур га мангар, хусусан ўртасинда бир от бор, ҳеч ним жаҳонда, андог отни кўрган ва эшитган эрмас. Они кўриб Шаҳриёр ақлини йитирди. Шул вақтда Анжум пари оғасига қараб, зор—зор йиғлаб бир сўз айди:

Жонлар тасаддуғинг бўлсин Шаҳриёр.
Тушди боша на иш баён айлагил,
Аҳволингга раҳм айлади биру бор.
Лашкарини тилда давон айлагил.

Кўр бу дам очилди гулшани коминг.
Етди камолина сарви хироминг,
Айши роҳат ила эмди мадоринг,
Хотирингни гамдин омон айлагил.

Шухратинг оламни тутар бегумон.
Шаханшоҳсан сенсан жаҳонга аён,
Тахту фармонингда бўлур инсу жон.
Адлингни оламга арзон айлагил.

Ҳақ санинг умрингни айласин дароз.
Зийнатинг дарозу, давлат сарафроз.
Дўст ила ағёринг айла имтиёз,
Ўз мулкинга бориб макон айлагил.

Бечера Анжумни оҳ ила зори,
Сансиз асло йўқдур сабри қарори.
Толбинга боқиб эй Шаҳриёри,
Ғунча лабинг очиб хандон айлагил.

Алқисса, андин сўнг Шаҳриёр кўзини очиб кўрса,
синглиси Анжум пари турур. Шаҳриёр ериндин ту-
риб, отдан кўтариб олиб, зор—зор йиглаб юртини
сўраб бу ғазални ўқиди:

Жонлар бўлсин тасаддуғинг Анжумжон
Отам—онам бағридошлар омонми?
Бир мактаб ичинда ўйнашиб кулган.
Бирга газган даиғи душлар омонми?

Майдон ичра нар туяди маст бўлгон.
Ғанимни кўрганда забардаст бўлган.
Рақиблар олдинда мудом паст бўлгон,
Жунби жўшан олтин пўшлар омонми?

Мадраса ичинда олиму омил,
Ҳар илм ўқиса таълима комил,
Фарзанди Муртазо авлоди Расул.
Хўжа, Саид гўззи ёшлар омонми?

Хуснини бир кўриб кетди қарорим.
Кеча—кундуз улдир оҳ ила зорим.
Мақсадим муродим, севгили ёрим,
Шамсун каби қалам қошлар омонми?

Ғамдин халос бўлди бу дам Шаҳриёр,
Лутфи карам қилди бу дам биру бор
Толиб каби ёр йўлинда интизор.
Анда қолгон ёзу қишлар омонми?

Алқисса, андин сўнг Шаҳриёр айди, эй Анжумжон,
бу жойлара ничик келдингиз, маннинг тош бўлгоним-
ни кимдин эшитдингиз, агарчи сиз келмасангиз яна
бир неча йиллар тош бўлиб қолур эрдим. Шукр ал-
ҳамдулилло сизни кўрдим деб йиғлади. Шунда Ан-
жум пари бир ғазал ўқиди:

Қодир мавлон раҳм айлади ман зора,
Лавҳу қалам, арши аъло етирди.
Қилма расво етмас бурун дийдора,
Шамси Қамар арзи само етирди.

Шафқати нозилдур жумла жаҳона,
Кўпдир илтифоти яхши ёмона,
Суд ишимни қўйма бугун зиёна,
Қарам айлаб мани пирлар етирди.

Ҳеч киши юрмасин ман каби ҳайрон,
Ман санинг куйингда бўлиб саргардон.
Қайғу кулфат бирла бўлиб бу замон,
Ҳалол этиб Одам ато етирди.

Барчанинг ғамхори ҳазрати Субҳон,
Ҳар балодин мани сақлади омон.
Ҳазрати Сулаймон шоҳи инсу жон,
Виби Марям ул Масиҳо етирди.

Анжумнинг оҳидин ўртанур афлок,
Тиғи ҳижрон кўксин айламиш минг чок.
Толибу маҳзунни қўймағил ғамноқ,
Шому саҳар ҳамду сано етирди.

Алқисса, андин сўнг айди, эй Анжумжон бу от
яроғлар Сулаймон пайғамбарники турур, булар муро-
дима ўтурди. Эмди бу нисбатларга сиз муносибсиз
деб, дуо қилди. Андин сўнг Шаҳриёр асли жаҳон-
пурни минди. Булбулигўёни қўлига олиб тамоми
моҳирўйлари бирла ҳовузи чиннинг ёнига бордилар.
Созу суҳбат қурдилар, тамоми паризодлар хизматга
эндилар. Шамсуни пари бирла Шаҳриёр кеча кундуз
бир—бирларини бўйнига қўл солиб, дунёнинг ўтгани
ни билмадилар, ҳануз бир кечача бўлмади. Бир ку-
ни Анжум пари Шаҳриёри оламга айди, эй оға, ман
да бир нимарса бор турур, кўргил деб, кисасидин
чиқариб берди. Шаҳриёр кўрдиким, бир тарафи

лаъл турур. Мундоқ нимарсани ҳануз кўрганам йўқ
тур дегаҳ, Анжум пари бояги қилин суртиб эрди.
Бир қиз бўлдим, жаҳонда тенги йўқ эрди. Шаҳри
ёр айди, эй ҳамширам ва эй жигаргўшам бу на
қиз турур? Анжум пари жавобинда бошиндин ҳарна
ўтган воқеани баён қилиб бир ғазал ўқиди:

Ямандин чиқибон тушдим чўллара,
Юрубон оғажон ҳайронлар бўлдим,
Сўроғинг олибон элдин эллара.
Хабаринг билмайин ҳайронлар бўлдим.

Келурдим тоғларда қилмай андеша.
На савдолар тушди, оғажон боша.
Ногоҳон учрадим ажиб дарвеша,
Қўл кўтариб, онинг дуосин олдим.

Бир ўқ урдим қора тоғи йиқилди,
Оқ тоғ олиб мани шаҳрина келди.
Никоҳ этиб манго қизини берди,
Заҳҳокни қизини сан учун олдим.

Заҳҳок йўл кўрсатди дарёдин ўтдим,
Аспи Жаҳонгирни борибон тутдим.
Сулаймон юзигин алима солдим.
Дев, пари — барини мусаххар қилдим.

Анжум пари айтми: эмди мувожот:
Ничча меҳнат бўлди бошимма бунёд,
Заҳҳокни қизидир Жайхун паризод.
Олғил омонатни ман сизга бердим.

Алқисса. Анжум пари айди бу Заҳҳокнинг қизин
турур, деб бўлгон воқеаларни бир — бир баён қил-
ди. Яна айди, манго бу қизни бердилар ман сизнинг
учун никоҳ этиб олдим. Айда оғаси айди, офарин
сизгим. Сан бу ҳимматларни қилмасанг эрди, ман
тош бўлиб қолур эрдим. Андин сўнг аени Жаҳонгар

га айди; бу Аижум пари манинг синглим турур, бу қиз турур; Жайхун парини олсак, бу нечук бўлур. Шамсун пари ҳам қабул қилурми деб кенгаш қилди. Анда асни жаҳонгир таъзим қилиб, бориб, Шамсун парига бир—бир баён қилиб айди: Шамсун пари айди, на бўлгай, анингдай соҳибжамол йигитларнинг ҳар мучасинна бир моҳирўй паризод бўлса, арзир деб бир сўз айди;

Эшит сўзим асни жаҳон,
Изинга қайтмоғинг керак.
Манда рашк йўқдир бу замон,
Борибон айтмоғинг керак.

Келган бўлса бори сафол,
Кундашлик айласа манго,
Қилмасунлар мавдин ибод,
Айтмоғим айтмоғинг керак.

Кўзима кўринмас жаҳон,
Садоганг бўлай бу замон,
Борғил айтиб асни Жаҳон,
Олдинда турморинг керак.

Кирсам ёримни кўйини,
Солсам қўлимни бўйини,
Олиб келган бул қизини,
Тўй томоша этмоқ керак.

Шамсун қолиб, оху зора,
Юраклари юз минг пора,
Бориб айтинг Шаҳриёра,
Кўнглини хуш этмоқ керак.

Алқисса, Шамсун нари айди, эй асни Жаҳонгир, бизлар иккимиз турурмиз, ўзи хизмат қилиб етти неча—кундуз тўй бериб Жайхун парини, икди никоҳ қилдилар. Ондин сўнг моҳирўйлар бирла қандай кун

Ўтганини билмадилар, Алқисса, бир неча кунлар шаҳри Зарринда бўлдилар. Бир кунни Шаҳриёр охи сард тортиб айди, эй аспи Жаҳонгир, вафодор бизнинг ота—онамиз бор турур кўнглимиз аларни орзу қиладур деб бу ғазални ўқиди:

Аспим эшит маслаҳатим бор санго,
Ничча кундур томошалар этарман.
Ничча йиллар заҳмат чекдим бошим.
Билсанг энди ўз юртимга кетарман.

Булбул деб югуриб ман неча йиллар,
Йўлинда ранж чекдим бўлибон қуллар.
Тақдири худодин келди Шамсунлар.
Билсанг энди ўз юртимга кетарман.

Аmmo, Шаҳриёр бу ғазални ўқигач, айди, ота—онамга борсам, ижозат борми эркан, деди. Анда аспи жаҳонгир айди, соҳиби ихтиёр сиз. Бизларга кенгаш қилмай қўйинг. Ҳоло сизнинг қўлингизда бизлар хизматкор турурмиз, ҳарна қилсангиз ихтиёр сизда, ҳарна хизмат бўлса қилурмиз деб, Шаҳриёрга таъзим қилди. Агар сиз Қўҳи қофни кўчириб олиб кел десангиз они ҳам қилурмиз, деди. Андин сўнг Шаҳриёр олтин косани илкина олиб, кўрдиким бир хат бор турур. Они ўқиб, дам бериб айди, эй қалъан Заррин, бу ердин, ғойиб бўлғил, тамоми моли дунёнг бирла дегач, тамоми шаҳар ғойиб бўлди. Шаҳриёр аспи Жаҳонгирни миниб, тамоми моҳи рўйларни олиб, андоғ учдиларким, кўзи ҳеч нимарсани кўрмади. Етти кеча—кундузда Шаҳриёрнинг аввалги чорбоғина бордилар.

Намозшом чоғи эрди, бу ишдин ҳеч кишининг хабари бўлмади. Алқисса Шаҳриёр ўз чорбоғининг соғ тарафинда туриб, кумуш косани олиб, бир хатни ўқиб, дам берди. Шаҳри Заррин тамоми моли асбоби бирла ҳозир бўлди. Бир зумда гўё қоронғу ке-

чада офтоб чиқғандек бўлди. Андоғ жинло берди-
ким, мағрибдин то машриқ кўринди. Булбулигўёни
осиб, жами паризодларни боға юбариб, завқу—
шавқ бирла нағма туздилар. Шаҳриёр париларга
қараб ўз юртига келганидан вақти хуш бўлиб бир
сўз айди:

Шукр Ҳақнинг даргоҳина,
Бугун ўз жойима галдим.
Гашт этибон эл борина,
Гўрмадик жойларга бордим.

Тушиб эрдим элдин жудо,
Лочин каби кўлдин жудо.
Булбул каби гулдин жудо,
Яна ўз боғима галдим.

Ошиб кетдим неча доғлар,
Олиб неча паризодлар.
Оламға солиб сўроғлар,
Яна ўз боғима галдим.

Галдим отимни сакратиб,
Дев, париларни банд этиб.
Булбулигўёни олиб,
Яна гулконима галдим.

Йўқ эди мани қарорим,
Қўйиб эрдим номус орим,
Насиб бўлди Шамсун ёрим,
Бугун ўз жойима галдим.

Шаҳриёр дер отам—онам,
На иш бўлгонин билманам.
Аспим санго арз айларам,
Олиб ўз жойима галдим.

Алқисса, бу сўздин сўнг Шаҳсувори олам эшитиб,
боға келиб, Шаҳриёрнинг бошидин айланиб зор—
зор йиғлаб бир сўз айди:

Ман кетдим узоқ йўллара,
Ота—онам гўришали,
Газибман чўлдан чўллара,
Ота—онам гўришали,

Боғимда очилур гуллар,
Сайрашур неча булбуллар,
Бугун ёд этарман сизлар,
Сизлар билан гўришали.

Гашт этдим булбулни излаб
Ҳар ера бордим сўроглаб,
Қолиб эрдинг отам йиғлаб,
Ота—онам гўришали,

Ничча гун газдим жаҳонни,
Қолмади кўнглим армони,
Гатирдим булбулигўёни,
Ота—онам гўришали,

Ҳар ерда бўлса Шаҳриёр,
Сақласин ўзи биру бор,
Худодир барчага ғамхор,
Ота—онам гўришали,

Алқисса, андин сўнг, ота—онаси бирла кўришдилар, бўлгон воқеаларни бир—бир баён этдилар. Шаҳсувори олам болдаси келгани учун худоға бисёр шукр қилар, хушвақт бўлиб, ничча жониворларни сўйиб тўй бердилар. Халойиқ кўрдиким, бир қалъа пайдо бўлди деб. Анда бир одам айди, Шаҳсувори оламни ўғли Шаҳриёри олам булбулигўёни олиб келибдур. Шул олиб келган бўлғай яна айди, ул булбулигўё қалъаси бўлса анго бир киши бора билмас. Анда дев—парилар бор деб қўрқишдилар. Алқисса бу воқеани Доробшоҳ эшитиб, Сарҳан вазири на айди, эй вазир борғил, бир ничча лашкарлар бирлан. Бу айтғон сўзлар ростму, ғалатму? Агар

рост бўлса, бу силсилаи шавкат бирла, ул қалъага
бормағил, Шаҳсувори олам хизматиға борғил. Анга
айтғил, Доробшоҳ Шаҳриёри оламнинг келганина
ва бу давлатни Олло таоло муяссар қилғонниа хуш
вақт бўлди, бизни муборакбодға юбордилар деб айт-
ғил. Яна айтғилки, агар розилик берсалар, подшо
ҳам келмоқчи деб ифода қилғил деди. Эrsa вазир
Шаҳриёри оламға подшонинг батамоми айтғон сўзи-
ни тақрир қилди. Андин сўнг айди, биза ижозат
борму, шаҳарга келсак, деди. Анда Шаҳсувори
олам айди, эмди бу ерга келиб, Шаҳриёрни кўриб,
ўзи бирла сўзлашмай кетармисан, деди. Вазир ай-
ди, эмди бу ерга келиб, Шаҳриёрни кўриб, ўзи бир-
ла сўзлашмай кетармисан, деди. Вазир айди, алар
бирлан нерда мулоқот қилурмиз, деди. Эrsa Шаҳсу-
вори олам ериндин туриб, чусти чобук юрди. Шаҳри
Зарринга борди. Шаҳриёри оламға қараб бир сўз
айди:

Эй жон ўғлим, Дороб подшоҳ
Санго дуо қилғон эрмиш,
Келганинга хушвақт бўлмиб,
Вазирин юборган эрмиш.

Вазир келмишдур боғинга,
Тушубдур оқ ўтоғинга,
Ўғлонни келтирмоғина,
Вазирин юборган эрмиш.

Боғингда очилур гуллар,
Юз алвон сайрар булбуллар,
Подшони ўзи келарлар,
Ўзим бориб кўрсам дермиш.

Бериб давлат санго Жалил,
Уларга айлагил вакил,
Қўлдасин Иброҳим Халил,
Подшо сани кўрсам дермиш.

Уғлимжон боғинга борғил,
Қайтариб они юборғил,
Вазиринг сўзини олғил.
Подшо ҳам мунтазир эрмиш.

Ҳайрон бўлурлар боғинга,
Келтирмадим ман ёнинга.
Олиб келган бул шаҳринга,
Ҳаммалари ҳайрон эрмиш.

Келибман отанг, Шоҳсувор.
Ерингдин турғил, Шаҳриёр,
Боғингда вазир интизор,
Қўрмай сани қайтмас эрмиш.

Алқисса, Шоҳсувори олам бу жавобни айди. подшо вазирини юбарибдур, сизни муборакбод этмоқға ҳоло мунтазир бўлиб ўлтирур, анго борсангиз, деди. Агар сиздин ижозат бўлса, подшо ҳам келур деб Шаҳсувори олам бир—бир баён қилди ва Шаҳриёр ҳам ажаб бўлғай деб, ўрниндин қўпди, ичкарига кириб. Шамсун пари бирла Жайхун парилар бирла кенгашиб бир сўз йди:

Эшитинглар, икки гулим,
Доробшоҳдин вакил келмиш.
Келганимни билиб алар,
Доробшоҳдин вазир келмиш.

Икки парим беринг кенгаш,
Подшо биздин хабар олмиш.
Вазирин бизга юбормиш,
Доробшоҳдин вакил келмиш.

Манго жавобин беринглар,
Эмди маслаҳат этинглар,
Сўзни бир ерда қўйинглар,
Доробшоҳдин вакил келмиш.

Билмам нима деюб онлар,
Бошига тушубдур ғамлар,
Кенгаш беринг эй парилар,
Доробшоҳдин вазир келмиш.

Шаҳриёр дер оҳ айласам,
Вазирни ёнига оорсам,
Вазир жавобин оерсам,
Дороошоҳдин вазир келмиш.

Алқисса, андин сўнг айди, подшо бизни муборақ-
бод қилишга келур. Ҳоло вазир келибдур. Подшо
ҳам келсинму део сўраб турур, деди. Анда икки па-
ризад айди, оу жавооми аспн жаҳонгирдин сўранг,
они билмас нимарсаси булмас, ул на деса онинг
бирла оулинг, деди. Андин сўнг аспн жаҳонгирни
келтирдилар, Шаҳриёр аспн жаҳонгирни олдинда
воқеаларни бир—бир баён қилди. Аспн жаҳонгир
Шаҳриёрни бир пинҳон ерга чақириб айди, Дороб-
шоҳ сенинг отанг турур, эмди тонушурсан деди. Шаҳ-
риёр айди, не дерсан. Доробшоҳ манинг отам бўлса,
мундоғ эрканман, келганимдин бари ницца вақт бў-
либдур, шундин бери келмасму, деди. Анда аспн жа-
ҳонгир айди, Доробшоҳ сани ўз ўғли эрканингни
билмас, агар билса эрди, йўлингда ўзини қурбон қи-
лур эрди, деб бир сўз айди:

Эшит сўзим, эй Шаҳриёр,
Аввал худо хор айлади,
Охиринда давлат бериб,
Санго ўзи ёр айлади.

Отанг, онангни аввалам,
Тушди бошина турфа ғам,
Рақиблар айириб саннан,
Яна санго зор айлади.

Олди отанг ким Гулисон,
Ойинг бирла бўлди ҳар он.

Сўнгра этиб бағрини қон,
Ўзидин безор айлади.

Отангиз эрур Доробшоҳ,
Фарзандсиз эрур бесизо,
Сани барди анго худо,
Яна олиб зор айлади.

Олибдур ул Гулчехрани.
Тўй этиб кундуз—кечани.
Ҳайронлар айлаб бир печани.
Яна они зор айлади,

Сўнгра отанг орзу айлаб,
Гулустунни олди сайлаб,
Яна они қўйди ташлаб,
Ишини озор айлади.

У дам худо раҳм бирла,
Қолдинг онангни бўйича,
Итбачча солиб қўйичина,
Душманлар бекор айлади.

Аспи Жаҳон дер Шаҳриёр.
Онанг ғариб, меҳнат чекар,
Икки боладин айрилиб.
Доим иши зор айлади.

Алқисса, аспи жаҳонгир бу ғазални ўқиб, тамоми воқеаларни баён қилди. Шаҳриёр ҳам билдиким, асли Доробшоҳнинг ўғли турур. Айди, аспи жаҳонгир яна, сизлар онадин туғилганда кучук туғди деб, Анжум парини туғганда пишик бачча туғди деб, чўлга қувдилар. Ул онанг ҳоло бор турур. Бир пири зан кампир бирла маош қилиб ўлтиргондир деб, тамоми воқеани Шаҳриёри оламга бир—бир баён қилди. Шаҳриёр бетоқат бўлиб айди, эмди онамизга киши юбариб бўлурми, анда аспи жаҳонгир айди, меҳмон-

ларни узатиб юбаринг, ондин сўнг олиб келурмиз, жойини ман билурман, деди. Шаҳриёр айди, меҳмонларни қошига на сўз бирлан бориб не жавоб берали, деди, анда айди, эй Шаҳриёр, яхши жавоб қилинг. Доробшоҳ бизга юз минг киши бирла меҳмон бўлсин, дегил.

Бу сўз бирла Шаҳриёр вазирнинг ёнига бориб дуо қилдилар, дуодин сўнгра вазир Доробшоҳнинг сўзини бир—бир баён қилди. Анда Шаҳриёр айди, бориб Доробшоҳга айтғил, юз минг лашкари бирла келиб биза меҳмон бўлсин, деб вазирни қайтариб юбарди. Вазир бориб, Доробшоҳга бир—бир тақрир қилди. Яна Шаҳриёр айди, эмди бориб, онамизни олиб келсак, деди. Анда аспи Жаҳонгир хуш бўлғай деб усти на миндириб, дарҳол олиб борди. Ногоҳ бир казо кўринди. Ул казода Гулчеҳра пари юзини гарди еубор босиб турур. Аспи жаҳонгир айди, ўлтирғон санинг онанг турур, пиёда онанг қошига борғил. бошинда бир замон ўлтирғондин сўнг, ўтган сарузаштасин сўрағил, анда санго тамомя ўтган воқеаларини баён этур, деди. Андин сўнг Шаҳриёр салом бериб ичкари кирди. Ул заифа алиқ олиб Шаҳриёрга жой бердилар ва айдилар, эй яхши йигит хабар сиздин турур, қайдин келурсиз ва қайда борурсиз? Анда Шаҳриёр айди Ямандин келурман, кўзим ерга тушли деди, анда ул пири зан айди, ўлтирғон заифа Доробшоҳнинг севгили хоними эрди, оти Гулчеҳра паридур яна икки хотини душманлиғ қилиб, кучукбачча, пишикбачча тугди деб, чандон йилдин бери қувиб юбордилар, андин бери бизнинг бирла қошимизда маош қилиб, ояқатгузарлик қилиб ўлтирубдур, деди. Шул вақтда Гулчеҳра парининг эмчагидан сун равона бўлди, они кўриб зор—зор йиғлади, анда Шаҳриёр сўрдиким, на учун йиғлайсиз, деди. Анда Гулчеҳра пари чандон йилдин бери кўр бўлғон эмчагидин сун равона бўлди, бу на сирдурким ё фарзандим неи келурми деб, пири занга қараб бир газал ўқиди;

Эшит сўзим эй онамжон,
Эмчагима сутим келди.
Жонимдин ортиқ меҳрибон.
Эмчагима сутим келди.

Кўздин ёшларни сочарман.
Ўғлим деб гумон этарман.
Бағримни бирён этарман,
Эмчагима сутим келди.

Юзинг очғил ниқобдорим,
Сан бўлғайсан номус орим,
Бир кўрмасам йўқ қарорим.
Фарзандим деб меҳрим келди

Бошимдин учди кулфатим,
Бугун туйдим фараҳ елин,
Айрилиқдин қон ютарман,
Кўзларима нурлар келди.

Ниқобин юзидин олса.
Жамолини бир кўрсатса.
Бугун маъи ҳолим сўрса.
Бу йиғиға меҳрим келди.

Гулчеҳра дер: нетай жоним,
Куяр бўлди усти хоним,
Бўлғайсан манинг дармоним,
Фарзандим деб меҳрим келди

Алқисса, бу ғазални ўқиб зор—зор йиғлади. Эrsa Шаҳриёри олам ериндин туриб, онасини қучиб айди, эй кўзимнинг равшани онам, бул вақтда кучукбачча туғди деган ўғлинг манман, яна пишикбачча туғди деган қизинг Анжум пари туруп, уйда қўйибман деб, бўйниға осилди, эrsa дарҳол Гулчеҳра беҳуш бўлиб йиқилди, ўзини билмади. Шаҳриёр юзина гулоб сувини сеиди, ўзина келди, яна қучоқлашиб кўп

Йиғлашдилар, Ойдин сўнг Шаҳриёр онасиға қараб
санинг ўғлингман, деб бир сўз айтишгани бу турур:

— Икки болам йўқ деб гумон айлама.
Ман ўғлингман онажоним омонми?
Қайғу ҳасрат бирла рангингсўлдирма,
Ман ўғлингман онажоним омонми?

— Санинг боринг билмас эдим ўғлигмжон,
Жайрон кўзли бир мазолим санмисан?
Қайта бошдин биза берди тоза жон,
Жайрон кўзли бир мазолим санмисан?

— Йўл устинча мани дўғма олибдур.
Шаҳсувор оламға мани берибдур.
Жони бирла мани парво қилибдур,
Ман ўғлингман онажоним омонми?

— Ничча вақтлар бошим қолди думона
Рақиблар ўқина бўлдим нишона,
Болам бори манго эрди гумона,
Жайрон кўзли бир мазолим санмисан?

— Улуғ бўлиб ажаб боғлар солдирдим.
Ичинда юз турлик гуллар экдирдим,
Онам, ҳолинг кўриб, рангим кетирдим.
Ман ўғлингман онажоним омонми?

— Икки кундаш келиб теграм олдилар.
Синглигининг ўрнина пишик солдилар.
Туғанмас савдоға мани қўйдилар,
Жайрон кўзли бир мазолим санмисан?

— Булбул дедим истаюбсан ман кетдим,
Шамсун пари, Жайхун иккисин олдим,
Шаҳри Зарнинг париларин келтирдим,
Ман ўғлингман онажоним омонми?

—Насимийдай гўё терим сўйдилар.
Таёқ олиб чўлдин чўла қувдилар,
Ит тугди деб манго тухмаг қилдилар,
Ман ўглингман онажоним омонми?

—Шаҳриёр дер яхши—ёмон билмаган.
Онаси юзини тўйиб кўрмаган,
Кўкрагиннан меҳр сутин эммаган,
Ман ўглингман онажоним омонми?

—Ничча йилдир масканимдир биёбон.
Зиндон бўлди манго бу ёхти жаҳон,
Шукр олло юзинг кўрдим ўглимжон,
Ман онангман болам жонинг омонми?

—Гулчеҳра ўглингни юзинда парда.
Тараҳхум айлагил бу оҳусарда,
Ўглиммисан ростин дегил, бу ерда.
Жайрон кўзли бир мазолим санмисан?

Алқисса, она—ўғил бу жавобни айтишиб йнглашди-
лар. Андин сўнг Шаҳриёр Гулчеҳра бирлан пири
Занни аспи Жаҳонгир бирла шаҳри Зарринга олиб
келди. Шамсун пари, Жайхун пари таъзим берди-
лар. Таъзимларини баржой қилиб ўлтирдилар. Он-
дин сўнг Анжум пари онасига қараб бир сўз айтиди:

Фарзанд жамолин кўрмаган,
Онажоним кўришали.
Ҳаргиз меҳнатдин чиқмаган,
Қаъбам онам кўришали.

Онам борини билмадим,
Жамолин тўйиб кўрмадим,
Меҳринг сутини аммадим,
Қаъбам онам кўришали.

Онажоним ничча йиллар,
Бошинга тушди мушкуллар.

Масканинг бўлибдур чўллар,
Онажоним кўришали.

Икки кундаш ёнинг олган.
Мани олиб пишик солган,
Шул болангман қора кийган,
Онажоним кўришали.

Анжум айтур онажоним,
Кўзларидин оқар қоним,
Хуш келибсиз онажоним,
Қаъбам онам кўришали.

Алқисса. Анжум пари бу сўзни айтгондин сўнг онасининг бошидин айланиб андоғ йиғлашдиларким, замину замон мазилу макон дар нола бўлди. Ондин сўнг Гулчехра пари ҳам бошидин ўтганини бир—бир баён қилиб, болаларига қараб бир сўз айди:

Шукр ҳақни даргоҳина,
Болаларим юзин кўрдим.
Севиндим минг бир одина,
Болаларим юзин кўрдим.

Анжумжоним сан бўлганда,
Пишикбаччани қўйганда,
Охири бўлди шарма-да,
Фарзандларим юзин кўрдим.

Шамсун бирла Жайхунжоним,
Ҳақ сақласин Шаҳриёрим,
Анжумжоним меҳрибоним,
Болаларим юзин кўрдим.

Подшо бирлан неча куйлар,
Суриб ман даври давраонлар,
Жудоник еолди ул онлар,
Фарзандларим юзин кўрдим.

Ничча йиллар чекдим ҳижрон
Ичимда қолмади армон,
Икки гулим, сан қизимжон,
Болаларим юзин кўрдим.

Гулчеҳра дер: чекдим меҳнат
Яна берди манго роҳат.
Шукр олло дам ғанимат,
Фарзандларим юзин кўрдим

Алқисса, андин сўнг булар айшу ишратда бўлдилар, эмди сўзни вазирдин эшитинг. Вазир бориб Доробшоҳга Шаҳриёрни андоғ таъриф қилиб айдиким, ҳисобиға доғ келмас. Ондин сўнг Шаҳриёрни олам на сўз айтиб эрди. Доробшоҳга барчасини бир—бир баён қилди, Яна айди. Доробшоҳ юз минг киши бирла бизга меҳмон бўлсинлар деб. Шаҳриёр таъзим қилиб юбарди, деди. Доробшоҳ айди, эй умаролар бул нечук воқеа турур, ҳаддин ташқари, деди. Онда вазирлар айдилар, ажабми андоғ бўлмоқни худон таоло ҳаммага ҳам насиб қила бермайди. Агар худон таоло ҳоҳласа, қулни ҳам султон қилур, анга подшолиғ сазовор қилур, деб жавоб бердилар. Эрса подшоҳ айди, андоғ бўлса, лашкар жам бўлсинлар, яна айди, эй вазирлар маслаҳат бирлан бор сак яхшиму, бормасак яхшиму деб қўлина созини олиб бир сўз айди:

Улли—киччи халойиқлар, билинглар,
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар,
Эмди маслаҳатни манго беринглар,
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Шаҳсуворнинг ўғли на иш этибдур,
Шаҳри зарни кўчирибон келибдур,
Манинг бу бошимма қайғу тунубдур,
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Эмди манинг подшолиғим гумона,
На манда зурёд бор на бир нишона
Вазир, вакил бошим қолди думона.
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Шаҳриёр айтибдур мунда келсин деб,
Юз минг киши бирла меҳмон бўлсин деб,
Шаҳри Заррин томошасини қилсин деб,
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Далил ўқи бирла борған яхшими,
Ё ўлгали ташлаб қочған яхшими.
Боша галганини кўрган яхшими,
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Доробшоҳ айтадур эмди вазирлар,
Маъкул бўлса олдимиза тушинглар.
Ҳарна маслаҳатни бўлса беринглар.
Бу на сирдир эшитинглар ёронлар.

Алқисса, Доробшоҳ бу сўзларни айди, вазирлар айдилар, эй подшоҳи олам, ҳарна бўлса бормоқ керак дедилар. Эrsa подшо улли—кичик жам бўлиб, юз минг киши бирла юриш қилдилар. Шаҳриёри олам паризодларини йиғнатиб, андоғ ҳукм қилдиким, юз минг олтин товоқ, юз минг олтин коса, юз минг зумуррад ёқоли тўн, юз минг лаъл тузилган жулли от тайёр қилинлар. Бу ердин лаъл, ёқут сочинлар то Яман дарвозасига боргунча деб буюрди. Эrsa паризодлар айтғонидек қилдилар. Эrsa Доробшоҳ дарвозаи Ямандин чиқди, кўрдиким поёндоз тўшаб турурлар, тамоми лаълу ёқут тўкилган. Аларни кўриб Доробшоҳ офарин, деди. Бу сифат бирла қалъаи Зарринга етдилар.

Кўрдиларким, турфа қалъа турур. Тамоми ери олтиндин. Ичинда лаълу жавоҳир тўкилган. Хусусан, ўртасинда бир кўшк бор турур. Кўрган кишининг

ақли хайрон бўлур. Алқисса, Доробшоҳ худ ё но-
худ бўлиб борур эрди. Ногоҳ кўрдиким, неча пари
зодлар, ничча минг девлар бирла Шаҳриёр асли жа-
ҳонгирни минган, тўнини кийиб, дасторини бошина
чулғаб, камарини белина боғлаб, Доробшоҳнинг ол-
дина чиқдилар. Доробшоҳ жами халойиқни кўриб,
беихтиёр бўлиб, ҳоло ҳам юзинда ниқоб бор эрди-
лар йўқса ҳамма халойиқ етти кеча—кундуз ерга
ётиб қолур эрди. Алқисса, булбулигўё сайраб юбар
ди, бу сифат иккиси оддин тушиб, Шаҳриёр бирла
кўришдилар. Шаҳриёр отасига қараб хуш келдилар,
деб бир газал ўқиди:

Кадам босиб келдинг бизнинг эллар,
Хуш келибсиз, бош устина азизим.
Булбул учиб—қўнсин энди гуллара,
Хуш келибсиз, бош устина азизим.

Ҳовузи чин бўйида Хиргоҳ қурилган,
Ничча минг сөзларни бори тизилган,
Муганнийлар ҳаммалари йиғилган,
Хуш келибсиз, бош устина азизим.

Устингдин подшоҳим дурлар сочилсин,
Олтин қосаларда майлар ичилсин,
Соз созланиб бу кўнгиллар очилсин,
Хуш келибсиз, бош устина азизим.

Шаҳсувор ўғлиман отим Шаҳриёр,
Муяссар айлади ўзи биру бор.
Тахт устина чиқиб айлагил қарор.
Хуш келибсиз, бош устина азизим.

Алқисса, ҳовуз чин бўйида бориб, дуо қилдилар
ва таом келтирдилар, тамоми олтин табоқда. Андин
сўнг созу суҳбатга машғул бўлдилар. Андоғ соз
қилдиларким, дунёда андоғ соз бўлгон эрмас эрди.
Андин сўнг булбулигўёни келтирдилар, андоғ сайра-

диким, халойиқлар ҳаммаси беҳуш бўлдилар. етти
кеча—кундуздин сўнг яна сайради, ўзларини келди-
лар. Алқисса Доробшоҳ буларни кўриб, таҳсини офа-
ривлар айди. Алқисса, неча кунлар мунда бўлди-
лар. Бир кун Доробшоҳ, Шаҳриёрдин ижозат тила-
ди. Эrsa Шаҳриёри олам лаъли жавоҳир ва табоқ
ва косалардин ҳар ким олганича олсин, ҳеч қандай
маън йўқтур, деб ҳар ким олганича олдилар.

Алқисса, ижозат олиб қайтдилар. Йўлда борур
эркан. Доробшоҳ вазирини қараб айди. эй вазири до-
но бу на воқеа турур, жаҳонда мундоғ нимарса
кўрганим, эшитганим йўқ эрди. Вазир айди. ҳақ
таоло бериб турур, зиёда бўлсин, бўлсин, деди. До-
робшоҳ айди, биз ҳам меҳмон қилсак, бўлғайму, бор
нимарсани иззат қилсак. Вазир айди. қойда турур.
Бизлар сиза айто билмас эрдик, деди. Эrsa подшо
айди. борғил ифода бирла айтғил, бизни писанд ки-
либ келурми ёки келмасму, деди. Вазир Шаҳриёр-
нинг ёнига **бориб таъзим қилиб бир сўз деди:**

Эшит сўзим Шаҳриёрим,
Подшо сиза салом деди,
Қадам босиб кулбамиза.
Биза меҳмон бўлсин деди.

Истаги санинг висолинг,
Кўрмак иштайди висолинг.
Подшо бўлиб оҳу зоринг,
Қадам ранжида қилсин деди.

Мунда келсин аҳли бирлан,
Ничча пари, девлар бирлан,
Сухбат этсин бизлар бирлан.
Бизнинг жойни кўрсин деди.

Ишинг санинг доим ривож,
Ер юзиннан оларсан бож,
Вазир айтар бошингда тож.
Биза меҳмон бўлсин деди.

Алқисса, Сархан вазир бу сўзни айди, эй Шаҳриёри олам, бизнинг подшоҳимиз сизни келиб меҳмон бўлсин деб бизни юбарди деб, сукутда турди. Шаҳриёр ичкари кириб, аспи Жаҳонгирга машварат қилди. Анда аспи Жаҳонгир отанг бирла тонишмоқ муборақ бўлсин, деб бир ғазал ўқиди:

Қулоқ солғил Шаҳриёрим,
Эмди сан отлансанг керак.
Юзингдин ниқобинг олиб,
Жамолинг кўрсатсанг керак.

Отанг эрур Дороб подшо,
Фарзанд учун бўлган гадо.
Мақсадингни бериб худо,
Эмди тахта минсанг керак.

Сан боғингни отанг билмас,
Синглингни ҳам борин билмас,
Онанин кўз ёши тинмас.
Сан ани тиндирсанг керак.

Яман бориб элинг бирлан,
Ничча пари, девинг бирлан.
Қарши бўлиб отанг бирлан,
Бир—биринг танисанг керак.

Хабар этиб эл борини,
Дев, парилар сардорини.
Отангнинг ким, висолини,
Онинг бирла етсанг керак.

Отим мави аспи Жаҳонгир,
Шаҳриёри бўлсанг далил.
Отанг бирла вазир, вакил.
Узинга қаратсанг керак.

Алқисса, аспи Жаҳонгир бу сўзни айди, турса Шаҳриёр вазирга айди, сабо бирлан бориб меҳмон бў-

лурмиз деб қайтариб юбарди. Вазир қайтиб Доробшоҳга айтиди, эй шоҳим, эртанг бирла меҳмон бўлурмиз деб айтиди. Алқисса, подшо ҳамма халойиқ, эртанггача меҳмон яроғини тайёр қилдилар. Шаҳриёр ҳам эрта бирла тўнини кийиб, дасторини бошина чўлаб, камарини белина боғлаб, боғни саркардаю ғуломини олдиға солиб, отаси Шаҳсувори оламни олиб, дев, парилар чор тарафини қуршаб, юзидин ниқобини олиб, булбулгўёни сайратиб, йўла равона бўлди. Алқисса, бу сифат бирла шаҳри Яманга кирдилар. Подшонинг ҳарамига тушдилар. Аммо халойиқ Шаҳриёрни кўргандин сўнг етти кунгача таом емадилар. Онинг тўқлиғи бирла юрдилар. Алқисса, Доробшоҳ бирла ўлтириб, дуо қилдилар. Алқисса, Доробшоҳ дастурхон ёзиб таом келтирдилар. Андин сўнг созу суҳбатга машғул бўлдилар. Кун ботгач отларга ем берур бўлдилар. Шаҳриёр саркардаю ғуломига айтиб эрдиким, отларга ем берурда сан айтгил, бизнинг отимиз бир қалқон зумуррад ер, дегил. Отларга ем берур бўлдилар. Саркардаю ғуломдин ҳам сўрар бўлдилар. Бу отга ничтоғли ем берайлик деб. Саркардаю ғулом бир қалқон зумуррад ер, деди. Они эшитган одамлар таажжубда қолдилар. Бу сўз Доробшоҳга етди, ул ҳам таажжубда қолиб айтиди, эй Шаҳриёри олам, аспи Жаҳонгир бир қалқон зумуррад ер, деб айтурлар ростму? Анда Шаҳриёр айтиди, рост турур. Подшо айтиди, ҳеч эшитганимиз йўқ эрдиким, ҳайвонот тош ер деб, деди. Шаҳриёр шунда қўлина созини олиб, бир ғазал ўқиди:

Эй подшоҳим, мандин эшит,
Сиза турфа сўзларим бор.
Хуни жигар, чашми тари,
Сиза турфа сўзларим бор.

Ростдин тош ейди бир қалқон,
Гар бу сўзим бўлса ёлғон.
Итвачча туғарму инсон,
Сиза турфа сўзларим бор.

Оти эрур аспн жаҳон.
Мададкоримдур ул ҳар он.
Ҳар ниши оламға достон.
Сиза турфа сўзларим бор.

Шаҳриёр айлар сўз изҳор,
Инсонни ҳеч айламанг хор,
Ҳар сўзимда маъно бисёр,
Сиза турфа сўзларим бор.

Алқисса, Шаҳриёр бу сўзни ўқиди. Айди, эй подшоҳим, ҳеч қачон эшитганингиз борму, одамизоддин кучукбачча, пишикбачча бўлғонини, ул рост бўлса, отнинг зумуррад ейиши ҳам рост турур, деди. Ким тухмат бирла, душманлар сўзи бирла ғалат сўзга ипониб ҳамхонасини шаҳардин қувдирмоқ, қирноқдин кучук деб ташлатмоқ мумкинму, деди. Анда подшо ериндин сичраб туриб, маннинг ўғлим, жигарғўшам сав турурсан, деб бошидин етти маротаба айланиб юзини юзина қўйиб ўпди. Беҳуш бўлиб йиқилди. Бу ҳолда Шаҳриёр булбулигўёға айдиким, сайрагил деб. Булбулигўё сайради. Эrsa подшо ўзига келди. Яна тозадин қучоқлашиб, кўришиб, рост ўғлиммисан деб бир ғазал ўқиди:

Оч юзингни пардадин, кўрсат манго ўғлиммисан,
Бу жамолинг пардадин, кўрсат манго ўғлиммисан,
Эйки Шаҳриёр юзинг, кўрсат манго ўғлиммисан.
Ҳам ҳилоли қошларинг, кўрсат манго ўғлиммисан,
Шум рақиблар жаврини қилғон манго ўғлиммисан.

Шукрим, бугун подлик айёми келди дўстлар,
Базмимиза ҳам висол жоми келди дўстлар,
Шукр олло бахтими султони келди дўстлар,
Кўнглимизни роҳати ороми келди дўстлар,
Шум рақиблар жаврини қилғон манго ўғлиммисан.

Ничча кунлар билмадим сан борингни ақлим кетиб,
Душманлар итвачча деб кўнглимиз инкор этиб.
Шум рақиблар хону моним ер бирла яксон этиб,
Онасидин аюриб икки кўзим гирён этиб.
Шум рақиблар жаврини қилгон манго ўғлиммисан.

Шум рақиблар бошима савдо соларин билмадим.
Қайси ерда юрганингни манким асло билмадим,
Бошингдин ўргилибон ўзингга қурбон бўлмадим,
Қалбими ўртар экан бул шамъи ҳижрон билмадим,
Шум рақиблар жаврини қилгон манго ўғлиммисан.

Ман онангдин айрилиб қайларда юрдим водариғ,
Шум фалак дер жавр ила мулкимни бузди водариғ,
Гўёки гулдай очилмай сўлди кетди водариғ,
Ғафлат ичра ман қолиб неларни кўрдим водариғ.
Шум рақиблар жаврини қилгон манго ўғлиммисан.

Шум рақиблар ҳолини ман банди зиндон айлағум,
Икки кўзимни қучибон кўнглини хандон айлағум.
Ул онангни топдириб қалбини шодон айлағум.
Дороб айтур бу таним йўлингга қурбон айлағум.
Шум рақиблар жаврини қилгон манго ўғлиммисан.

Алқисса, Доробшоҳ бу ғазални ўқиб бўлгондин санг Шаҳриёр бирла Анжум пари ҳам отасини қучоғина кириб йиғлашдилар. Доробшоҳ Гулчеҳра парини изламакчи бўлғонида, Шаҳриёр айди, эй ота, онамиз шул ерда турур. Эrsa Гулчеҳра парини келтирдилар. Доробшоҳ анга пешвоз чиқиб қилмишлариға афсуслар чекди. Алқисса, Доробшоҳ подшолигини ўғли Шаҳриёрға топшириб, қирқ кеча—кундуз тўй берди. Буларнинг барчаси муроду мақсадиға етдилар. Худоё табораки таоло ҳамма мўминларни ҳам ўз муроду мақсадина еткурсин. Оминг оллоҳу акбар. Тамматул китоб.

Л У Ф А Т

А

Абри навбаҳор—илк баҳор булут
Аждаргир—аждар овловчи
Алқисса—шу тариқа
Ал—қўл
Арши курси—арш курсиси
Асни жаҳонгир—афсонавий от
Акнун—энди
Арақчин—бош кийими
Абёт—байт, мисралар
Акобир—катта мартабали кишилар
Алғараз—шундай қилиб
Алпоз—йўсин
Арзи само—еру осмон
Афлок—фалак
Адан—пойгак
Астаҳбор—гундҳни кечирмоқ

Б

Баякбор—мабодо
Бадар—йўқолмоқ
Байроқ—совға, мукофот
Бекас—бечора
Биби—катта ёшдаги аёлга мурожаат
Билқис—Сулаймоннинг рафиқаси
Бузрук—буюк
Бўқуб—сакраб
Бешумор—ҳисобсиз
Ботил—бекор
Бардор—кўтармоқ
Боварот—ишонч
Буроқ—от
Бандавор—тутқунлик
Байтул ҳазан—қайғу уйи

Бод—шамол
Беша—қишлоқ
Биру бор—якка, ягона худо
Бозиргон—савдогар
Бозкаштишинокор—сайр
Бугдоқ—бугдоқ—тўп—тўп
Божи—сиңил
Бута—тумор
Балди—аниқ
Борон—ёмғир
Бачча—бола

В

Вобаста—боғлиқ
Ворсақи—гурунг
Восил—эришиш
Вола—шайдо

Г

Гардун—фалак
Гавсола—бузоқ
Гизламон—яширмоқ
Гўваржин—каптар
Гулжабин—гўзал
Гўша—бурчак
Гуфтор—сўзламоқ
Гўндармоқ—тақдим қилмоқ
Густоҳ—бефаҳ, фаросатсиз

Д

Дастгир—қўлдош, ёрдамчи
Дарвеш—қаландар
Дароз—узун
Дорул жинон—жаннат уйи
Дигархун—ҳамма жойи қон
Дўғма—қулнинг иккинчи авлоди
Душвор—қийин
Дешон—ташқари
Дандонкаш—тиш даволовчи

Дастор—салла
Дар нола—нола қилиш
Дегра доши—теварақ-атроф
Дилтанг—қайғули
Дўланмоқ—чирмашмоқ
Дўнмак—айланмоқ, тонмоқ
Даройи—мато номи
Духтар—қиз

Е

Елинг—аланга
Ел—отнинг ёли, жуи
Еп—ариқ, анҳор
Езғит—тақдир

Ж

Жиржис—пайғамбар исми
Жўроп—пайлоқ
Жузгир—бошқа

З

Забун—наст
Забардаст—кузли
Заҳҳок—«Шоҳнома»даги тарихий шахс
Зоғи—зағон—қарғалар
Зариўш—зар дўппи
Забон—тил
Заифа—аёл
Зикриё—пайғамбар
Зулфи жабин—пешонадаги соч
Занон—аёллар

И

Идрис—пайғамбар
Иқди никоҳ—никоҳдан ўтказиш
Ишкамба—қорин
Истиғно—ноз
Илми зоҳир—дунёвий илм
Илк—(илик) қўл

Иршод—йўл бошловчи
Икирчи—ўйинчоқ

И

Йитмоқ—йўқотмоқ
Йилмоя—бўталоқ

К

Каъба—муқаддас зиёратгоҳ
Казо—қўра
Карам—мурувват, ҳиммат
Киса—чўнтак
Куфр—кофир
Кишт—ҳайдамоқ
Каду—қовоқ
Каж—эгри, тескари
Канор—қирғоқ
Каманд—тузоқ
Кофур—оқ рангли модда, камфора
Кулли—ҳамма, барча
Катон—мато номи

Л

Лавҳи қалам—тақдим
Лўҳ—лаҳв, китоб учун мослама
Лош—тана, мурда

М

Маъво—бўшлиқ
Макрбоз—шум, ҳийлагар
Масиҳо—Исо сифати
Машварат—мажлис
Матлаб—раволиқ, исталган нарса
Мағриб—ғарб
Маҳв—забт этиш
Мил—нозик игна, милтиқнинг мили
Моҳтоб—ой юзли
Мужгон—киприк
Мустажоб—амалга ошиш
Мурассаъ—безалган

Муғанний—чолғувчи
Малак—фаришта
Маҳосил—ҳосилли
Моҳи сол—ой—йил
Мангзар—ўшамоқ
Ман—мен
Масти мустағриқ—ғарқ бўлмоқ
Мўй—тук
Машриқ—шарқ
Маҳзун—қайғули
Меърож—кўтарилиш
Моҳрўй—ой юзли
Муаттар—хушбўй
Муножот—нажот тилаш
Мусаххар—босиб олиш
Муштабо—ижобатга олиш
Мўрчамийен—чумоли бел
Мустаҳайир—ҳайратланган
Мажол—ҳол
Мор—илон
Морқа—оппоқ
Маълул—хафа, ғамгин
Муғон—муғ дини
Мошом—ҳидламоқ
Мукаддар—қайғули
Маноди—лот—манот
Маҳшар—қиёмат
Мардон—эркаклар
Машрў—шариатга мос
Масиҳо—ғўзал

Н

Найламоқ—нима қилмоқ
Намозшом—кечқурун
Нар—эркак туя, мард, кучли
Ногоҳ—тўсатдан
Нолаи сўғон—куйдирувчи наво

Нер—қаср
Ничча—қанча
Навшикуфта—эзилган шарбат
Нисор—фидо
"Товозиш—мехрибонлик
Навҳан зор—нола қилиш
Наздодбон—соқчи
Нақшли—ғўзал
Нозил—тушиш
Ноқис—нуқсонли
Нечук—қандай
Нузмат—нафис
Нест—йўқ
Нўш—ичмоқ
Нек—қутлуғ

О

Од—от, исм. ном
Онлар—улар
Осий—гуноҳвор
Оға—ака
Оҳи сар—совуқ, оҳ тортмоқ
Осиё—ун, тегирмон
Обдол—авлиё, девона
Ожиз—кучсиз, заиф
Оро бермоқ—ясанмоқ
Оқшом—кечаси
Оташ—ўт
Оржа—сандиқ

П

Пахтак—қуш
Пеши тоб—тўлганган
Пири зан—кекса кампир
Пўш—ёпинғич
Пар—пат.
Паррор—қуш
Пир—кекса

Пул—кўприк
Пурхун—қонли

Р

Ражжа—режа ипи
Ровий—хабар берувчи
Ранят—халқ
Ридойи—шайх кийими
Ришта—ип
Рўй—юз
Раф—раф—шамол

С

Савдо—кўргулик, ғам—ташвиш
Салоҳ—қурол
Санго—саяга
Сарғариб—сарғайиб
Силсилаи шавкат—қудрат замжири
Соқа—сувнинг боши
Субҳи шом—эрта—кеч
Сужи—чучук
Сухан—сўз
Савсон—матонинг номи
Салпора—юз пора, пора—пора, чил—чил
Сарчаман—катта чаманзор
Сарҳовуз—катта ҳовуз
Сичрамоқ—сакрамоқ
Сохиб—эга
Субҳонжило—мақтовли ялтирамоқ
Соқин мухтор—ўз эркин соқий
Суду—зиён—фойда зарар
Сафро—ўт
Сойил—тиланчи
Салотин—султон
Соташмоқ—дуч келмоқ, тортишмоқ

Т

Таважжуъ—эътибор бериш
Тараҳхум—раҳм қилиш

Тева—туя
Торож—галаш
Томоқ—овқат
Товфиқ—обрў
Туршрўй—бадбашара
Турфа—турли, ажойиб
Тарнак—эртапишар қовун нави
Тумоғ—телпак
Туби—дарахт номи
Тийра—уруғ
Тамматул китоб—китоб тамом бўлди
Тейизамин—тағ, паст
Торунчи—турунчи—цитрус мевалар
Толибин—эргашиш
Тортиқ—совға
Тўнгуртқо—қувур, сув
ўтадиган тешик
Тўба—боши
Тифл—бола
Тотрамоқ—алжимоқ
Тар—янги, тоза
тарсо—ғайридин

У

Ул—у
Уммон—сув
Умаро—амирлар
Устихон—суяк

Ф

Фано—ўткинчи
Фарах—шодлик
Фил алҳол—ҳозир
Фарсуда—эзилган
Фиръавн—тарихий Миср фиръавни
Футувват—айрилиқ
Фарҳи афзо—шодликни оширувчи

X

Хайрод—эхсон қилиш
 Ховар—ёғду
 Хорозмон—тегирмончи
 Хуш—хурсанд
 Хуршид—қуёш
 Хишт—ғишт
 Халлоқ—яратувчи
 Хайрод—садақа
 Халойиқ—халқ
 Хонавайрон—вайрон бўлган, хароб
 Хотун—рафиқа
 Хунхор—қонхўр
 Хўб—тикон
 Хўстор—мададкор
 Хўб—жуда, зўр
 Хўрок—овқат

Ч

Чархи кажрав—тескари дунё
 Чошмоқ—алжирамоқ
 Чусти чобук—тез, бирдан
 Чўпла—йиғ (моқ)
 Чакаламоқ—тортқиламоқ
 Чизим—ип
 Чек—торт (моқ)
 Чоҳи узлат—узлат қудуғи
 Чолок—чаққон
 Чак—жияк

Ш

Шабравон тўн—кулранг тўн
 Шамшод—сарв дараҳи
 Шармисор—шарманда
 Шафоат—мурувват
 Шодмон—хурсанд
 Шамси қамар—қуёш. ой.
 Шамшир—қилич

Шаккар зилол—ширин тилли
Шева—қилиқ
Шикор—ов
Шул—шу
Шол—мато номи
Шотир—ёрдамчи

Э

Эран—ҳомий эрлар
Эмди—энди
Эрди—эди
Эйни—эгни, уст—бош
Эмчак—сийна, кўирак

У

Ўра—устун
Ўкта—балад
Ўл—бўл(моқ)
Ўграмоқ—кетмоқ

Қ

Қамар—ой
Қирноқ—қул
Қоруншоқ—тарихий шахс
Қовшир—қовуштир(моқ)
Қўлда(моқ)—қўлламоқ
Қўш—гуруҳ, жамоа
Қавли—сўз
Қопчимоқ—илиб олмоқ
Қадоғон—таъқиқ
Қаҳбо—фалак
Қироғ—қирғоқ
Қоцу—эшик
Қумри—мусича
Қўпмоқ—қўзғалмоқ
Қўҳи қоф—афсонавий тор
Қилу қол—тўполон

Ќур—чилвир, ип
Қабз—юлиш

Ғ

Ғалат—ёлгон
Ғазот—хужум, истило
Ғавғо—шовқин, тўполон
Ғайри—бошқа, ўзга
Ғовсул Ғиёс—Ғавсул Аъзам
Ғамнок—ғамли
Ғулом—қул
Ғариб—бечора
Ғовсил Замон—Ғавсул Аъзам
Ғофил—ҳеч нарсадан беҳабар
Ғўчоқ—мард ўғлон

Ҳ

Ҳамшира—сингил
Ҳайдари каррор—Алининг сифати
Ҳилол—ой
Ҳоло—ҳозир
Ҳотамдор—узукли
Ҳаз—маишат
Ҳамул—ўша вақт
Ҳайдариг—афсус
Ҳиргоҳ—чодир
Ҳуд—ноҳуд—беҳуш
Ҳулла—ҳарир рўмол
Ҳамойил—дуо

Ўзгати тузувчи;

С. С. РУЗИМБОВ—
филология фанлари номзоди.

ДОСТОНЛАР НАШРИ ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ ОШИҚ ҒАРИБ ВА ШОҲСАНАМ

Ушбу достоннинг озарбайжон версияси 1912 йилдан 1979 йилгача Бокуда етти марта, туркман версияси Ашхободда 1940 йилдан ҳозиргача олти марта, қорақалпоқ версияси Нукусда 1960 йилдан ҳозиргача икки марта нашр қилинган. Достон ўзбек тилида 1906 йилда Бухорода, 1907 йилда Тошкентда тошбосмада, 1956 йилда эса асар оғзаки ва ёзма матнлар асосида йиғма тарзда Тошкентда чоп этилган. Биз тайёрлаётган ушбу нашр иккита қўлёзма асосида амалга оширилди. Бу қўлёзмаларнинг биттаси ЎЗРФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида 1686—рақамли инвентарда сақланиб, 85 бетни ташкил этади. Иккинчиси бизнинг қўлимизда бўлиб, уни шовотлик Ниёзжон халфа Мусаева бистодаги нусха асосида ёзиб олганмиз. Қўлёзма ҳажми 136 бетдан иборат бўлиб, у 1906 йилда Хивада кўчирилган. Достоннинг оғзаки вариантлари Бола бахши—Қурбонназар Абдуллаев, Қодир сазчи Каримов, Қаландар Норматов, Турсун бахши Жуманиёзов, Аҳмад бахши Матназаров, Хударган бахши Ўтаганов ва бошқа қатор бахшилар репертуарида яшаб келган ва аксарияти ёзиб олинган.

ОШИҚ АЛБАНД

Қўлимизда достоннинг учта қўлёзма нусхаси мавжуд бўлиб, биринчиси хонқалик халфа Сўна Эшматова бистодаги қўлёзма асосида кўчирилгандир. Ушбу нусха энг мукамал бўлиб, ушбу нашр асосан ўша қўлёзма асосида тайёрланди. Достоннинг иккинчи нус

хаси шовотлик Ниёзжон халфа Мусаева бисотидаги қўлёзмадан кўчирилган бўлиб, 16 варақни ташкии этади. Учинчи нусха шовотлик Биби халфага тегишли бўлиб, 34 варақдан иборат. Достоннинг оғзаки варианты бахшилар репертуарида учрамайди.

Достоннинг яна бир нусхаси ЎзР ФА Тил ва адабиёт институти фольклор бўлими архивида №32—рақам билан сақланади. Достоннинг туркман версияси борлиги ҳақида айрим манбаларда (Туркменистон ФА хабарлари, ижтимоий фанлар серияси, Ашхобод—1961, №2, 94—99—бетлар) қайд қилинса-да, достон ҳозиргача чоп этилмаган.

МИСКИН ВА ГУЛҚАНД

Достон хонқалиқ халфа Сўна Эшматова бисотидаги 1900 йилда кўчирилган қўлёзма нусха асосида нашрга тайёрланди. Ушбу достоннинг озарбайжон, туркман ва қорақалпоқ версиялари ҳақида маълумот йўқ. Достон илк марта чоп этилмоқда. Унинг оғзаки варианты бахшилар репертуарида сақланмаган.

АСИЛ ВА КАРАМ

Қўлимизда достоннинг хонқалиқ халфа Сўна Эшматова бисотидаги 1900 йилда кўчирилган қўлёзмадан олинган фотонусхаси мавжуд. Достоннинг 1931 йилда хивалиқ Хоним сувчи Сайидмат қизидан ёзиб олинган яна бир нусхаси ЎзР ФА ТАИ фольклор бўлими архивининг №42 рақамли инвентарида сақланмоқда. Ушбу вариантда 432 шеърий мисра бор бўлиб, биз эълон қилаётган нусхадан анча кичик. Оғзаки варианты бахшилар репертуарида учрамайди.

Достон Озарбайжонда 1892—1919 йиллар давомида олти марта, Туркменистонда 1943—1965 йиллар орасида икки марта чоп этилган.

ХИРОМОН ПАРИ

Достон хонқалиқ халфа Розия Оллоёрова бисотидаги 1324 ҳижрийда кўчирилган қўлёзма нусха асосида биринчи марта нашрга тайёрланмоқда. Достоннинг бошқа қардош халқлар фольклорига мавжудлиги ҳақида маълумот йўқ. Унинг оғзаки варианты бахшилар репертуарида кўзга ташланмайди.

ШАҲРИЁР

Достон хонқалиқ халфа Сўна Эшматова бисотидаги XX аср бошларида кўчирилган қўлёзма нусха асосида нашрга тайёрланди.

Достоннинг оғзаки варианты ҳазорасплик Матназар Жаббор ўғлидан Н. Собуров ёзиб олган қўлёзма асосида, 1967 йилда Тошкентда чоп этилган. Оғзаки варианты ёзма нусхадаги матндан қарийб тўрт барабар кичик.

Достоннинг қорақалпоқ версияси 1939, 1959, 1971 йилларда нашр этилган. Уша нашр асосида унинг ўзбекчага М. Али томонидан таржима қилинган варианты 1977 йилда Тошкентда чоп этилган.

Ушбу достоннинг туркман версияси ҳақида маълумот йўқ. Бироқ, ушбу сюжет асосидаги «Галандар Солтан» номли эртақ «Туркмен эртекилери» китобининг **иккинчи томида** Ашхофодда 1979 йилда босилган. Достоннинг оғзаки вариантлари қорақалпоқ бахши ва жировлари репертуарида мавжуд бўлса—да, ўзбек бахшилари орасида уни куйлаган бахшиларни учрата олмадик. Ўзбеклар орасида достон асосан қиссахоёлар томонидан махсус ижро этиб келинган.

ДОСТОН ИЖРОЧИЛАРИ—ХАЛФАЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ

1. Ниёзжон МУСАЕВА

Ниёзжон халфа 1910 йилда Шовот туманида туғил-

ган. Унинг саводхон бўлиб етишишига акиси мулла Саиджон катта таъсир кўрсатади. У 11—12 ёшларида қишлоғидаги Эшназарвой мачитида мулла Сотимдан савод ўрганади. Ўқиш, ёзишни тўла ўргангач, турли дostonларни ўқиб, халфачилик қила бошлайди. Ўз навбатида Навоий, Фузулий, Машраб каби шоирларнинг китобларини ўқиб, уларнинг ғазалларини ёд олади.

Унинг репертуарида «Тоҳир ва Зухра», «Тулимхўжа», «Юсуф ва Зулайҳо», «Хурлиқо ва Ҳамро», «Зайнулараб», «Маликан Дилором», «Завриё», «Қумри ва Тўти», «Хирмон пари», «Бобо Равшан», «Иброҳим Адҳам», «Қул Хўжа Аҳмад», «Юсуф ва Аҳмад» каби кўплаб дostonлар бор. Бу дostonларнинг аксариятини Ниёзжон халфа ёддан билган ва зўр қирқат билан моҳирона ўқиб эшиттирган. У дostonлардаги асосий ғояни эшитувчиларга тўла етказа олиш, улардаги образли ифодаларни, қочиримларни назик дид билан илғаб олиш қобилиятига эга бўлган.

Ниёзжон Мўсаев Ўғилжон халфа, Тўхтажон халфа каби шоғирдларни ҳам тарбиялаб етиштирган. У дoston ўқиш билан бирга «Ёр—ёр»лар ва «Келин салом»ларини ҳам маҳорат билан ижро эта олган.

2. Сўна ЭШМАТОВА.

Сўна халфа 1919 йилда Хонқа туманининг Қирқеп қишлоғида туғилган. Шу жамоа хўжалиги тасарруфидаги мактабда бошланғич маълумот олиб, дастлаб оддий деҳқон, кейин эса 16 йил мобайнида ҳисобчилик қилган. Унинг бадий адабиётга, шеърятга ихлоси баланд бўлганидан мустақил мутолаа билан кўпроқ шуғулланади ва ўз қишлоғида яшовчи Шарифа халфа, Қурбонжон халфаларга шоғирд тушиб, улар бисотидаги халқ дostonлари битилган китобларни ўқиб ўрганади. Ўз навбатида Навоий, Фузулий, Машраб каби шоирларнинг китобларини ўқиб, уларнинг ғазалларини ёд олади. Ўша дostonларни тўй,

зиёфатларда куйлаб, халқ орасида машхур халфа бўлиб танилади.

Унинг репертуарида «Ошиқ Ғариб ва Ҳилола пари» «Юсуф ва Зулайҳо», «Тоҳир ва Зухра», «Фарҳод ва Ширин», «Завриё», «Ошиқ Албанд», «Асил ва Карам», «Мискин ва Гулқанд», «Шаҳриёр», «Иброҳим Адҳам», «Маликаи Дилором», «Бобо Равшан», «Ро-йи Чин» каби кўплаб дostonлар бор бўлиб. Сўна халфа уларнинг кўпчилигини ёддан ўқиб билган.

3. Розия ОЛЛОЁРОВА

Розия халфа 1910 йилда Хонқа туманининг Сара поён қишлоғида туғилган. Ўз қишлоғидаги маҳитда мулла Саъдулла ва Мулла Қурбонбойлар қўлида таҳсил олади. Зеҳтли қиз тезда саводини чиқариб, Навоий, Машраб ва Маҳтумқули каби шоирларнинг шеърларини ўқиб, ёдлаб олади. Сўнгра халқ дostonларига қизиқиб, уларни ёдлаш ва қироат билан ўқишни машқ қилади.

Эринмасдан қилинган ана шу меҳнатлар натижа-сида унинг репертуарига «Ошиқ Ғариб ва Шохсанам», «Тоҳир ва Зухра», «Лайли ва Мажнун», «Хирмон дали», «Хиромон пари», «Завриё», «Гул ва Санобар», «Гўрўғли» каби дostonлар кириб келади. Розия халфа ушбу дostonларни қарийб 40 йилдан бери халқ орасида тарғиб қилиб, Бибижон Султонова, Онабиби Қўчқорова каби шогирдларни ҳам тарбиялаб етиштирган.

С. РЎЗИМБОЕВ—профессор.

ҲАМ МАСЪУЛИЯТ ҲАМ ЖАСОРАТ

Бадий асар ёзишнинг ниҳоятда масъулиятли ва шарафли иш эканлиги, унинг учун юксак иқтидор ва тираи тафаккур эгаси бўлиш кераклигини ҳаммамиз яхши биламиз. Аммо бадий асарни нашрга тайёрлаш учун ёзувчи иқтидори шарт эмас, деган нотўғри тушунча баъзида бизни холисона фикр юритишдан чалғитадики, натижада бирорта адабий асар кимдир томонидан нашрга тайёрланса, унга унчалик эътибор бермаймиз. Нарг борса, ҳа, фалончи бу асарни нашрга тайёрлабди деймиз, холос.

Достон, эртак ва, умуман, ҳар қандай бадий асарнинг нашрга тайёрланиши, ниҳоятда оғир ва сермашаққат ижодий жараён. Бу иш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Ҳаттоки, у фольклоршунослик соҳасида қалам тебратаётган олим бўлса ҳам. Унинг учун у етук матншунос, чуқур билимли, мантқий фикрловчи ижодкор ва айни пайтда тафаккур доираси кенг тадқиқотчи олим бўлиши лозим. Қола верса, ижодкор меҳнат қилаётган жамоада илмий—ижодий муҳит яратилиши, бу эса ўша жамоадаги инсонларнинг бир—бирига бўлган муносабати, ижодкор олимларга ҳурмат ва эътибор билан қаралиши, назаримда, ниҳоятда катта аҳамиятга эга ва у улкан муваффақиятлар гарови сифатида янги—янги асарларни, йирик достон ва эртакларни тўплаш ва нашр этириш учун замин яратади.

Ана шундай фидокор олимлар—филология фаълари доктори, профессор Сафарбой Рўзимбоев ва филология фаълари номзоди, доцент Гавҳаржон Элшонова лар «Ошиқ» туркуми достонларининг «Хоразм версиялари»ни тўлаб, нашрга тайёрлашдек ҳамду санога лойиқ хайрли ишни ниҳоясига етказишган. Яқиндагина 22 босма табоқдан иборат «Гўрўгли»

дostonларини нашрдан чиқарган бу олимлар бугун эътиборимизга 20 босма табоқлик янги туркумни туҳфа сифатида тайёрлаган эканлар, бу уларнинг илмий ва ижодий салоҳиятининг юқорилигидан далолат беради.

Тўпловчилар «Гўрўгли», Рустам» туркум дostonлари билан бир қаторда «Ошиқ» дostonларини ҳам шартли равишда «туркун» деб атаганлар. С. Рўзимбоев ва Г. Эшчоноваларнинг ўзлари таъкидлаганларидай, «Ошиқ дostonлариогзаки адабий—тарихий жараёнга хос туркумлашиш тамойиллари асосида бир—бири билан бирлашмаган» ва уларни туркум сифатида қараш ғайри илмий ҳисобланса—да, уларнинг мазмуни, ғоявий—тематик хусусиятлари, ҳар бир дostonда мустақил образ сифатида учрайдиган образлар тизимини шартли равишда туркум дostonлар деб атаганлар ва бу ўзини тўлиқ оқлаган.

Дostonлар нашрининг муҳим жиҳатларидан бири мазкур дostonлар ҳақида китобда қисқача маълумотнинг берилиши ҳисобланади. Дарҳақиқат, ўқувчи дostonларнинг фақат ўзинигина ўқиш билан чекланиб қолмасдан, улар ҳақида зарур филологик маълумотга ҳам эга бўладиларки, бу дostonлар нашри қимматини янада оширади.

Туркумга «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам», «Ошиқ Албанд», «Мискин ва Гулқанд», «Асил ва Карам», «Хиромон пари», «Шаҳриёр» каби дostonларнинг Хоразм версиялари киритилган. Қолаверса, «Ошиқ» туркуми дostonларининг «Хоразм версиялари» нашри фақат битта қўлёзма асосида тайёрланган эмас. Масалан, «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам» дostonининг озар байжон версиясининг етти марта, туркман версиясининг олти марта, қорақалпоқ версиясининг икки марта, ўзбек версиясининг ҳам икки марта нашр этилганлигини қайд этган ҳолда, мазкур нашр иккита қўлёзма асосида амалга оширилганлигини ва биринчи қўлёзма ЎзРФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар

фондида сақланишини ва иккинчиси Сафарбой Рўзим боев қўлида сақланаётган шовотлик Ниёзжон халфа Мусаева бисотидаги 1906 йилда Хивада кўчирилган нусхаси бўйича нашрга тайёрланганлигини алоҳида эътироф этмоқчимиз.

«Ошиқ Албанд» достони учта қўлёзма асосида тайёрланганлиги билан эътиборга молик. Ана шу учта қўлёзмалар ичидан энг мукаммали хонқалиқ халфа Сўна Эшматова қўлёзма нусхаси бўлиб, у С. Рўзимбоев архивида сақланади. Қўлёзмаларни синчиқлаб ўрганиш ва уларнинг танқидий матинини нашрга тайёрлаш ишига С. Рўзимбоев ва Г. Эшчоновалар ўзларининг муносиб ҳиссасини қўшдилар ва адабиётимиз олтин фондида навбат кутиб ётган бебаҳо асарлар халқимиз маънавий бойлигига айланди, десак янглишмаган бўламиз. Шу эмасми олимнинг фольклоршунослик илми тараққиётига хизмат қилиши ва кейинги авлод учун олтидан қиммат асарларни оқорини тўкмаган ҳолда етказиши?

Бугина эмас. С. Рўзимбоев архивида сақланаётган дostonлар рўйхатини «Мискин ва Гулқанд», «Асил ва Карам», «Хиромон пари», «Шаҳриёр» дostonлари тўлдириши кишини қувонтиради. Шунини алоҳида эътироф этиш керакки, хонқалиқ халфа Розия Оллаёрова бисотидаги «Хиромон пари» қўлёзма нусхаси адабиётимиз тарихида биринчи марта нашрга тайёрланган. Бунинг қандай аҳамиятга эгаллиги ҳақида гапирмаса ҳам бўлади. Қолаверса, мазкур дostonнинг бахшилар репертуарида учрамаслиги ва бошқа қардош халқлар фольклорига мавжудлиги ҳақидаги маълумотнинг йўқлиги мазкур дoston нашрини янада қимматли қилади.

Мазкур «Туркум»нинг қимматини оширадиган яхши томонларидан бири шундаки, унда дoston ижрочила

ри—халфалар ҳақида ҳам маълумотлар келтирилган. Ниёзжон Мусаева, Сўна Эшматова, Розия Олдаёровларнинг қисқача таржимаи ҳоли, уларнинг қайси дostonларни қандай ижро этганликлари ҳақидаги маълумотлар келгусида янги тадқиқотларга йўл очишига шубҳа йўқ.

«Туркум»нинг яна бир фазилати—китоб охирида ўқувчи учун тушунарсиз ёки тушунилиши қийин бўлган шева сўзлари луғатининг мавжудлиги. Албатта, бу ўринда шева луғати том маънодаги шева луғати эмаслигини таъкидлаш лозимга ўхшайди. Гап шундаки, бу луғатда шева сўзлари қатори форс—тожик ва араб тилларига мансуб сўзлар ҳам берилган. Бу ҳол эса шева сўзларини иккинчи планга суриб қўйганга ўхшаб қолган. Баъзи ҳолларда айрим сўзларнинг маъноларини беришда бирёқламаликка, баъзан ноаниқликка йўл қўйилгандай туюлди менга. Масалан, «Биби» сўзини катта ёшдаги аёлга мурожаат деб тушултирилган. Воҳаланки, биби нафақат катта ёшдаги, балки ҳар қандай аёлга нисбатан ҳам қолаверса аёл киши исмига ҳам қўшилиб келадиган сўз сифатида кўп ишлатилади.

Менимча, луғатда айрим ноаниқликлар ҳам учрайди. Тарихдан маълумки, Билқис Яман давлат маликаси бўлиб, Сулаймон алайҳиссалом тақлифига биноан у қурдирган мўъжизакор қасрни келиб кўриб, унинг пайгамбарлигига иқрор бўлган ва унга итоат этишга мажбур бўлган малика. эранларни эса ҳомий пирлар деб изоҳлаш мақсадга мувофиқ бўлармиди? Луғатда эса Билқис Сулаймоннинг рафиқаси, эранлар ҳомий эр деб изоҳланган, холос.

Тўғри, «Туркум» шу ва шунга ўхшаш баъзи жузъий камчиликлардан холи эмас. Аммо улар дostonлар

нашрининг илмий ва умуммиллий аҳамиятига, асарларнинг умумий қийматига деярли таъсир этмайди. ва бу «Туркум»ни мен келгуси авлод учун ибрат, айни пайтда масъулият ва жасорат мактаби бўлса арзигулик иш, деб ҳисоблайман. Халқ оғзаки ижоди дурдоналарини тўплаб, уларни халқ мулкига айлантириш йўлида нашр эттиришдек ўта сермашаққат, аммо хайрли ишларни амалга оширишда тўпловчиларга ҳамиша омад ёр бўлишини тилайман.

ЖУМАБОЙ ЮСУПОВ.

филология фанлари доктори.

М У Н Д А Р И Ж А :

Бебаҳо мероснинг иккинчи умри.....	3
«Ошиқ» туркуми достонларининг Хоразм . версиялари	5
Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам.....	12
Ошиқ Албанд	139
Мискин ва Гулқанд	207
Асил ва Қарам	254
Хиромон пари	298
Ш а ҳ р и ё р	343
Л у ғ а т	432
Достонлар нашри ҳақида маълумот.....	443
Достон ижрочилари—халфалар ҳақида маълумот	445
Ҳам масъулият, ҳам жасорат	448

АДАБИЙ—БАДИИЙ НАШР

О Ш И Қ Н О М А

2—Қ И Т О Б

НАШРГА ТАЙЕРЛОВЧИЛАР: С. Р. РУЗИМБОЕВ;
Г. О. ЭШЧОНОВА; С. С. РУЗИМБОЕВ;

Муҳаррир: Исмоил ОЛЛАБЕРГАНОВ.
Мусаҳҳиҳ: Ёдгора ИБРОҲИМОВА.
Ҳарф терувчи: Олмажон СОТИМОВА.

Теришга берилди: 20.1V.2006 й. Босишга рухсат қилинди
20.VI.2006 й. Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 25 босма
табоқ. Адади 500 дона. Буюртма №199.

«ХОРАЗМ» нашриёти.
Урганч шаҳри, Анна Герман кўчаси. 16—уй.

«ЭТИҚОД» босмаханаси.

Хонқа шаҳарчаси, Халқлар дўстлиги кўчаси: 16—уй.

УШБУ КИТОБНИ ЧИҚИШИДА ЕРДАМ БЕРГАН
КНИМИЗ РУСТАМ ҚОБУЛОВГА САМИМИЙ
МИШНАТДОРЧИЛИК БИЛДИРАМИЗ.

DAVLAT QANUNLARI

№ 4000с.

Заказ 2010д

